

364215

91-4
L 154

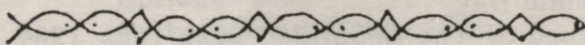
L
9

DONALDS DEJS

TĀ T A S B I J A

1921-1940. g. Rīgā
stacionēta amerikāņu avižnieka
atmiņas un atziņas

1 9 A 8 9

KF

Šī grāmata veltīta maniem draugiem, starp kuriem,
dabīgi, ietilpst pats labākais draugs - mana sieva.

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

91-14531

0308034529

Onward Christian Soldiers
by Donald Day
published by The Noontide Press 1982, 1984, 1985
in the United States of America

Latviski tulkojis Arturs Plaudis

ISBN 7316 5373 4

SATURĀ

Ievads	4
Kāpēc es neatgriezos mājās	10
Savienotās Valstis	16
Latvija	31
Kā es sastapos ar bolševikiem	51
Ar lāci saistītie	62
Polija	72
Ceļojumi	94
Demokratijas krišana	102
Žīdi	109
Krievija	123
Lietuva	141
Danciga	155
Igaunija	159
Zviedrija	166
Norvēģija	176
Somija	190
Anglija	203
Eiropa	204
Epilogs	206
Tulkotāja piezīmes	207
Indekss	210

IEVADAM

Patiesība vai mīts? Kas pārsvarā mūsdienu presē, radio, televīzijā? Dot noteiktu atbildi ir pagrūti, pat neiespējami. Lai abi viena sakņojuma - preses brīvība! - atšķirības svārstās no godīga misekļa līdz tīšam viltojumam, kam vairāk līdzības ar fikciju, ne informāciju.

Preses brīvība tiek uzskatīta par demokrātijas priekšnoteikumu, kas izšķiroša cilvēka tieksmē pēc laimes, meklējumos pēc brīvības, nepieciešama tiesībās, tāpat izglītībā un labklājībā, ļaujot ikvienam netraucētas iespējas. Taču totālitarie spēki, presi manipulējot, uzbur lasītāja acu priekšā paradīzi, un valsts varas kontrolētā prese neglābjami noved pie brutālā fiziskā spēka.

Atsijāt patiesību no meliem, vēlmju domāšanas, savtīgas nostājas un kalkulētas krāpšanas ir ārkārtīgi grūts uzdevums reportierim. Pēdējā laikā lasītājs ir izrādījis pieaugošu neuzticību pret tiem, kas kontrolē informācijas kanālus, un daudzi domā, ka preses brīvībai draud nāves briesmas no aizrīšanās pašai ar saviem meliem.

Varbūt tas tādēļ, ka mūsdienās daudzi avīžnieki ir pārliecināti par savu ziņojumu sociologisko iedarbi, pirms tie vēl sasnieguši lasītāju, un tādēļ faktu pārbaudi uzskata par lieku. Vai arī tā - avīžnieki pakļāvušies politiskas partijas vadlīnijām, kurām tad viegli pielaikot faktus. Vai arī - kļuvuši aizspriedumaini, tie pasauli iedalījuši labos un sliktos, tā kļūstot par ekspertu-automātu ikkatros apstākļos bez jebkādas vajadzības pēc motivācijas. Un arī tāpēc, ka daudzi mūsdienu reportieri apmāna sevi ar iedomu, ka ne notikums pats pa sevi svarīgs, bet gan - kā tas priekša

celts. Daudzi sevi apmāna ar iedomu, ka viņi taisa literatūru, kā tas, protams, nav.

Šis konflikts starp sabiedrību un presi, kurai liela vara pār ļaužu uzskatiem, bet kas nenes nekādas atbildības, nav nekas jauns. Tas ir vecs stāsts, kas īpaši spilgti izceļas ziņojumos par sovjetu Krieviju, par 1917. g. revolūciju, par kariem, karstajiem un aukstajiem, līdz pat tumšajām, asiņainajām ainām mūsdienās.

Avižnieks Donalds Dejs (Day) bija izņēmums, viņš meklēja patiesību, kamēr daudzi citi, kas darbojās tai pašā Austrumeiropas arēnā kur viņš, kalpoja mītam. Tāpēc viņu neieredzēja nevien paša zemē, īpaši starp intelektuāļiem, bet palika viņš neērts viesis arī citās zemēs, kas bija nonākušas kremļa propagandas ietekmē, un ievada viņu korespondentu 'melnajā grāmatā' kā 'augstākā mērā neuzticamu'. Tāds uzskats palika arī daudziem viņa kolēģiem Amerikā. Es esmu viens no nedaudzajiem starp vēl dzīvajiem, kas viņu pazina. Es tiku apbrīnojis viņa darbu, un kopš viņa nāves mans respekts pret viņu ir vēl audzis.

Kāds no viņa kolēģiem Valters Durantijs (Duranty), kas strādāja pie The New York Times, tika plaši atzīts kā ļoti gudrs Maskavas jautājumos, kā vislabāk informētais žurnālists komūnisma problēmās vispār; tādēļ National Geographic pat nepārbaudīja viņa ziņojumu, ka sarkanie Sibīrijas dzelzceļam uzbūvējuši otru paralēlu līniju, un iezīmēja to savās kartēs. Taču laiks pierādīja, ka ziņojums bijis tikai mīts, teika. Durantijs par sevi publicēja grāmatu ar nosaukumu Es rakstu, kā man patīk, bet citi domāja, ka tituls būtu tuvāk patiesībai, ja skanētu - Es rakstu, kā kremlim patīk. Durantija grāmata jau sen ir aizmirsta, kamēr Deja darbs palicis aktuāls joprojām.

Dejs bija avižnieku ģimenes atvase, kas ar vecām amata tradīcijām bij saudzis jau kopš bērnības. Viņš dzimis 1896. g. (Brooklyn Hights, N. Y.) kā otrais piecu bērnu ģimenē (trīs puikas, divas meitenes). Tēvs bija redaktors laikrakstā New York Morning Telegraph. Donalda māsa Doroteja, katoļu ticībā pārgājusi, nodibināja Ņujorkas laikrakstu The Catholic Worker, kā arī patversmi St. John's House. Jaunākais brālis Jānis (John) strādāja kā avižnieks Hearst'a organizācijā Ņujorkā.

Pirms pirmā pasaules kara tēvs pārcēlās redaktora darbā uz Čikāgu, kur pagāja arī Donalda skolas gadi. Pēc tam viņš iestājās Čikāgas preses agentūrā City News Bureau, bet vēlāk pārgāja uz The Chicago Tribune kā strādniecības reportieris. Karam sākoties, viņš atgriezās Ņujorkā, kur darbojās kā sporta redaktors laikrakstā The Morning Telegraph. 1917. g., pilngadīgs kļuvis, dienēja jūras spēku aviācijā.

Pēc kara viņš atgriezās redakcijas darbā laikrakstā The New York World. Kad 1921. g. Ludvigs Martens, neoficiālais krievu sūtnis (Amerika ar kremli diplomātiskus sakarus neuzturēja), bija spiests Savienotās Valstis atstāt, viņš aicināja Deju sev līdzī uz Maskavu. Dejs pavadīja Martenu un tā grupu, taču viņam bija jāpaliek Rīgā gaidīt uz sovjetu vīzu. Kad tā nepienāca, kā Martens bija apsollījis, Dejs pārgāja The Chicago Tribune dienestā kā Austrumeiropas korespondents.

No šī Rīgas noklausīšanās posteņa Dejs nosūtīja uz Ameriku pirmos ziņojumus par bada postu Krievijā. Neatļaidīgi viņš intervēja tos, kas bija izbēguši no Krievijas, un viņa ziņojumi bija pirmie, kas parādīja īstenību izslavētajā sarkanajā paradīzē. Viņš bija pirmais, kas intervēja amerikāņus, izlaistus no sovjetu cietumiem pēc Amerikas valdības spiediena, kā to bija ieteicis Herberts Huvers (Hoover), kas vadīja palīdzības programmu, tā nevien paglābdams miljonus no bada nāves, bet, bez šaubām, tā izglābdams arī bolševiku režīmu pašu.

Dejs bija klāt, kad 1923. g. leiši okupēja Klaipēdu. Viņš bija klāt, kad komunisti Igaunijā sarīkoja puču, lai gāztu valdību. Viņš bija uzticības persona un padomdevējs dažai labai vadošai personībai Austrumeiropas valstīs. Divdesmit vienu gadu viņš palika aktīvs Latvijā, Igaunijā, Lietuvā, Polijā un Somijā. Viņš darbojās kā kara ziņotājs somu-krievu karā, kas bija ievads otram pasaules karam.

Visus šos gadus Dejs regulāri pieprasīja reiz viņam apsollīto vīzu. Tikpat regulāri sarkanie lika Dejam saprast, ka viņš to dabūs, ja vien ir ar mieru kādu laiku rakstīt bolševikiem labvēlīgā garā un ziņot Maskavai par citu valstu valdībām, kuras viņš tik labi pazina.

Uz to Dejs neielaidās, jo praktiski tas nozīmētu iesaistīties sovjetu spiegu dienestā. Viņa ziņojumi deva lasītājiem

skaidru ainu par dzīvi jaunajās republikās, kas neatkarību bija guvušas pēc smagām un asiņainām cīņām ar Krieviju. Šis valstis bija nostabilizējušās pašas bez kādas ārējas palīdzības. Šais zemēs Dejs varēja rakstīt brīvi bez jebkādas cenzūras, kamēr Krievijā korespondenti bija padoti nevien stingrai kontrolei, bet arī ik trīs mēnešus bija spiesti lūgt ārlietu ministriju pagarināt vīzu. Ja sarkanajiem nebija kas paticis, tā netika atjaunota. Tas bija iemesls, kādēļ The Tribune izšķīrās atsaukt savu Maskavas korespondentu un atstāt Krievijas jautājumus Deja ziņā, operējot no Rīgas.

Laika pārbaudi izturējuši, Deja ziņojumi izceļas nevien ar savu patiesīgumu, bet ir arī daudz informātīvāki par tiem, kādus tai pašā laikā sūtījuši viņa kolēģi no Maskavas. Rīgas laikā Dejs arī apprecējās. Tēvs bija dēlu brīdinājis nemīt viņa pēdās, jo avižniecībā nekad netiks bagāts, un bija ieteicis viņam, izskatīgam un simpātiskam jaunam cilvēkam, apprecēt bagātu atraitni. Par savu apprecēšanos Dejs bija telegrafējis tēvam: 'Esmu sekojis tavam padomam un apprecējis atraitni, bet viņa nav bagāta'.

Otrā pasaules kara priekšvakarā savu ziņojumu dēļ Dejam radās sarežģījumi Polijā. Poļu laikraksti Amerikā sūdzējās PAT, valdības preses agentūrai, ka ziņojumos, kādus Dejs sūtījis savam laikrakstam, reti kad skarti svarīgi jautājumi. Nervozā poļu valdība, neuzrādot iemeslu, tad gadskārtējiem Polijas apmeklējumiem nedeva Dejam vairs iebraukšanas vīzu.

1940. g. Padomju Savienība okupēja Latviju un iecēla tur savu leļļu valdību. Viens no pirmajiem jaunā režīma aktiem pilna kabineta sēdē bija izraidīt Deju no Latvijas. Dejam tas vairāk bija glābiņš, nevis sods, jo pašam bija skaidrs, ka abi ar sievu varēja tikt apcietināti kuru katru brīdi. Deji nonāca Somijā. Kad 1942. g. Somija sabiedrojās ar Vāciju, viņš pārcēlās uz Stokholmu. Tā paša gada augustā M. McDermot's, valsts departamenta darbinieks, piezvanīja man uz Tribūna redakciju un teica, ka viņi no Stokholmas esot saņēmuši informāciju, ka Dejs esot gatavs pāriet pie vāciešiem. Tādēļ viņi, lai to novērstu, liekot Tribūnam priekšā atsaukt Deju uz māju konsultācijām. Deja kundze saņemšot tūristu vīzu.

25. augustā Tribūns telegrafēja Dejam atgriezties, cik drīz vien iespējams. Paliekot bez jebkādas atbildes, līdztīgas telegrammas tika atkārtotas. Beidzot saņēmu no Deja ziņu, ka viņam neesot nācis prātā pāriet pie vāciešiem, bet no departamenta puses jūtot pret sevi vērstas intrigas. 1. septembrī tiku saņēmis viņa telegrammu no Helsinkiem, un tajā viņš lūdza vai nu piešķirt viņam bezalgas atvaļinājumu vai arī pensionēt, jo esot izšķīries iestāties somu armijā.

Acīmredzot, sadarbībā ar Amerikas sūtniecību Stokholmā Zviedrijas valdība bija paziņojusi Dejam, ka viņa pase nav vairs derīga. Viņš nu, kas attiecas uz ASV, bija kļuvis bezpavalstnieks. Gadu vēlāk viņš parādījās Vācijā, kur darbojās kā komentātors valsts raidītājā, aprobežojot savu darbību tikai ar Somijas jautājumu - slavējot somu atlētus un somu karavīru varonību cīņā pret Krieviju.

Kad pēc kara Tieslietu departamentā Deja raidījumu skriptus pārbaudīja, nekas nodevīgs tur nebija atrodams. Viņš pilnīgi atšķīrās no citiem amerikāņiem, kas bija pārgājuši Vācijas un Itālijas pusē un darbojušies to raidītājos.

Kamēr viņš palika Vācijā, Dejs turpināja pašuzņemto cīņu pret komūnismu, pat vēl, nonācis amerikāņu apcietinājumā. Pēc rūpīgas viņa darbības pārbaudes un nekā nodevīga tajā neatrodot, ASV valdība viņu atbrīvoja, un Dejs ar sievu atgriezās atpakaļ uz Somiju.

Divus gadus pirms nāves - viņš mira 1966. g. 30. septembrī Helsinkos ar sirdstrieku - Dejs vērsa manu uzmanību uz kādu vācu slepenu aktīvitāti, kādu viņam bija izdevies atklāt. Informāciju viņš bija saņēmis no Andreas Hofera, Dienvidtiroles gauleitera. Hofers bija slavenā austriešu zemnieku vadoņa pēcnācējs taisnā līnijā. Vadījis zemnieku sacelšanos pret frančiem Napoleona laikā, Hofers 1810. g. bija ticis sodīts ar nāvi. 1943. g. Andreas bija skaidrojis Dejam, ka Vācija nevar karu uzvarēt, un slēdzis, ka vienīgais ceļš, kas Vāciju un Eiropu glābtu no komūnisma, būtu vienošanās par mieru. Pēc viņa plāna vācu virspavēlniecībai būtu jākoncentrē rietumu karagūstekņi Augšbavārijas ielejās, kas šo reģionu tad pasargātu no rietumu gaisa spēku uzbrukumiem. Apvidus būtu jānocietina un jāaizstāv kā pēdējais cietoksnis, piespiežot sabiedrotos uz mierlīgumu.

Vācu virspavēlniecība sākumā plānu noraidījusi, taču vēlāk 1944. g. Hoferam ticis uzdots sagatavot to reālizēšanai, un Hofers arī ķēries pie darba. Kā viņš stāstīja, plāns ticis nodots krievu spiegam, un krievu virspavēlniecība to grozījusi tā, it kā paredzētais cietoksnis būtu jau gatavs. Tādu nododot saviem rietumu sabiedrotajiem, maldināti tikusi militārie vadoņi Londonā un Vašingtonā. Hofers tika pierunāts nodot šo stāstu Rodnejam C. Monott'am, amerikāņu vēsturniekam, kas par to sarakstīja grāmatu *The Fortress That Never Was*.

'Ģenerālis Džordžs Patton's, kā izlūklidmašīnas atkārtoti pārmeklēja šo apgabalu, neatrodot nekādu nocietinājumu zīmju, gan saprata', stāstījis Hofers, 'ka amerikāņu virspavēlniecība ir tikusi maldināta. Viņš izšķīrās doties uz priekšu un ieņemt Prāgu. Viņa spēki šķērsoja Augšbavāriju un sasniedza jau Prāgas priekšpilsētas, kad saņēma pavēli apturēt uzbrukumu un atgriezties atpakaļ uz Augšbavāriju.

Šis veiklais spionāžas manevrs no krievu puses panāca to, ka pašu stiprāko amerikāņu invāzijas armijas trieciena spēku pagrieza nepareizā virzienā, ļaujot krieviem pirmiem sasniegt Berlīni. Iznākumā tika zaudēta Čehoslovākija, pārdalīta Austrija un izolēta Berlīne'.

Šīs Deja sensācionālās ziņas laikā es nopūlējies ieinteresēt Tribūna šefu ņemt viņu atpakaļ, vismaz kā ārštata kolēģi, jo no saviem somu draugiem biju dzirdējis, ka Dejam neklājoties viegli. Bet, diemžēl, manas pūles izrādījās veltīgas pa daļai aiz tā iemesla, ka redaktors toreiz pats bija aizņemts ar sevi un sava lieluma iedomu *, pa daļai manas nespējas dēļ būt pietiekami pārlicinošam. Es nespēju ieskaidrot to, ka Tribūns bija morāls parādnieks šim ievērojamam korespondentam un lielajai personībai. Tā nu šeit novēloti man vismaz iespējams aizdegt sveci viņa piemiņai.

Valters Trohan's
Columbia, Maryland
1981. g. 30. oktobrī

* Tai laikā Tribūna redaktors bija Donalds Maksvels (Maxwell).

KĀPĒC ES NEATGRIEZOS MĀJĀS

Amerikas konsuls Stokholmā man piezvanīja un lika ierasties viņa kancelejā, ņemot līdzi pasi. Tas bija rīkojums, kādu biju sagaidījis, kopš Vašingtonā kā sovjetu sūtnis bija ieradies Litvinovs*. Rīkojumu izpildīju tikai bez pases. Tā kā biju atgriezies no apciemojuma mājās Helsinkos, pase jau pirms vairākām dienām bija nodota viesnīcā, lai iegūtu pārtikas kartītes, un es jautāju konsulam, kāpēc viņam vajadzīga mana pase. Viņš atbildēja, ka tāds esot ārlietu ministrijas (State Department) rīkojums - to man atņemt, lai mani pašu nosūtītu atpakaļ nekavējoties. Nekāds pamatojums tādām rīkojumam netika dots. Kad paskaidroju, ka pases nav man klāt, konsuls atklāja, ka viņš jau esot izsūtījis ziņnesi uz policiju un pārtikas kartīšu biroju, lai pasi tur sameklētu. Ka pēc manas pases viņiem liela vajadzība, to apstiprināja arī konsuls pats un atsacījās dot man atļauju atgriezties mājās Helsinkos, lai slēgtu The Chicago Tribune biroju un savu dzīvokli, kā arī nokārtotu personīgās lietas. Atbildēju, ka problēma prasās pēc rūpīga apsvēruma, un es viņa biroju atstāju.

Izšķīros atgriezties Helsinkos un telegrafēju savu lēmumu pulkvedim Mekormikam (McCormick), The Chicago Tribune izdevējam, paskaidrojot arī to, kā ārlietu ministrija mēģinājusi mani piespiest atgriezties uz Savienotajām Valstīm. Piezīmēju arī, ka es varētu palikt Eiropā, ja viņš vēlētos, ka turpinu Tribūnam piegādāt ziņas caur Šveici. Pagāja piecas dienas, līdz saņēmu atbildi, kas pavēlēja man atgriezties uz Ameriku.

Pa to laiku bija notikušas lietas, kas pirmo reizi piespieda mani nepaklausīt laikrakstam, kopš biju sācis pie tā strādāt 1916. g. Heršels Džonsons (Johnson), Amerikas sūtnis Zviedrijā bija lūdzis Zviedrijas valdības iestāžu palīdzību aizkavēt manu atgriešanos uz Somiju. Izskaidrodam šo neparasto Amerikas valdības soli, viņš apliecināja, ka no Vašingtonas puses es tiekot apsūdzēts par 'anti-boļševistisko, anti-britisko, anti-Ruzvelta nostāju'.

Tas apstiprināja manas aizdomas, ka sovjetu valdība ir pieprasījusi Amerikas valdībai atsaukt mani no Eiropas, kur es biju stacionēts kopš 1921. gada.

* Īstā vārdā Finkelšteins, Tulk.

Ja tur patiesi būtu bijuši kādi iebildumi pret mani, tad būtu iets pats vienkāršākais ceļš, kad ārlietu ministrija būtu sūdzējusies par mani izdevējam pulkvedim Mekkor-mikam, pieprasot manis atsaukšanu. Bet šī valdonīgā rīcība bija notikusi bez laikraksta ziņas. Apmeklējot sūtniecību, es lūdzu audienci pie sūtņa. Viņš esot aizņemts un teicis, lai griežoties pie mistera Grīna (Green), sūtniecības padomnieka, kas atteicās man dot jebkādu paskaidrojumu, tikai sacīja: "Dej, ja mēs nevinnēsīm šo karu, tad ar mums ir pagalam". Es atbildēju, ka atgriezšos uz Helsinkiem.

Pēdējos desmit mēnešos no sava laikraksta vadības es nebiju saņēmis nevienas pašas vēstules. Ciktāl man zināms, tad arī neviena no manām vēstulēm nav aizsniegusi redaktoru. Apsūdzība, vērsta pret mani, attiecināma arī uz The Chicago Tribune, kā uzdevumā es vairāk kā 20 gadu paliku Rīgā, ziņodams par attīstībām Krievijā un Ziemeļeiropā. Izrādījās, ka esmu bijis vienīgais amerikāņu avīznieks, stacionēts šai Eiropas daļā. The Chicago Tribune ievadrakstos nostājās pret bolševiku režīmu. Tas vienmēr bija brīdinājis mūsu valdību par britu valdības machenācijām pret Savienotajām Valstīm. Starp citu Londona sekmīgi saorganizēja Eiropas parādnieku nācības, lai kopā ar Lielbritāniju nemaksātu kara un pēckara parādus Amerikai. Tas arī brīdināja Amerikas tautu, gan nesekmīgi, pret britu valdības intrigām un propagandu ievilkt mūs Eiropas karā un ar mūsu līdzdalību pārvēršot to par pasaules karu, daudz bīstamāku un briesmīgāku par pirmo. Nesekmīga palika kampaņa pret Franklinu Ruzveltu un internacionālajiem spēkiem, kas kopš gadiem visādi manevrēja, lai iesai-stītu Ameriku karā, līdz beidzot savu arī panāca.

Es biju vēl vairāk iejaukts nekā Tribūns pats. Vairāk kā 20 gadu mans vārds bija stāvējis zem maniem ziņojumiem. Es biju nepārtrauktu uzbrukumu mērķis no sovjetu, poļu, leišu un citu laikrakstu puses Savienotajās Valstīs. Daudzos gadījumos, izmantojot denunciācijas un provokācijas, šie spēki lūkoja panākt, lai tieku vai nu atsaukts vai atlaists. 1939. g. Polijas valdība anulēja manu vīzu un atteicās dot man atļauju tālākiem Polijas apmeklējumiem, kaut kopš 1922. g. biju Poliju regulāri apmeklējis ik gadus rei-

zes trīs vai pat četras. 1939. g. Lietuvas valdība pēc tam, kad biju atteicies pakļaut cenzūrai savas telegrammas, pavēlēja mani izraidīt no valsts. Sovjeti, žīdi, poļi un leiši uzturēja spēcīgas agentūras Vašingtonā, lai iespaidotu Amerikas valdību. Tā nelaimīgā kārtā Vašingtonā, kur valdība darīja visu, lai izpatiktu sovjetu valdības prasībām, es atrados visai neizdevīgā situācijā, jo tur nu man bija vairāk ienaidnieku nekā draugu.

Bet galvenais iemesls, kāpēc es nepaklausīju Vašingtonas pavēlēm un neatgriezos atpakaļ, ir datēts ar 1921. g. jūniju, kad Maksims Litvinovs bija sovjetu sūtnis Tallinā. Viņu diplomātiskā misija atradās viesnīcā Pēterburga (tagad Eristol), un Litvinova birojs bija tai pašā stūra istabā, ko es apdzīvoju divus gadus vēlāk, kad komunisti Igaunijā sarīkoja puču, kas neizdevās.

Tai laikā neviena respektējama ārzemju firma ar komunistu valdību neielaidās nekādās darīšanās. 1921-22. g. Krievijā bija sācies bads. Litvinovam bija izdevies lauzt lielo ārzemju banku boikotu uzpirkt boļševiku konfiscēto zeltu. Olafs Ašbergs (Aschberg), žīdu bankieris Stokholmā, kopā ar Šollu (Scholl), Igaunijas bankieri, bija pirmie, kas pieņēma sovjetu zelta sūtījumus. Litvinovs un viņa palīgi bija noslēguši līgumu ar kādu Holandes žīdu firmu divarpus miljonu dolaru vērtībā par vecām vāciešu pasaules kara uniformām. Es biju ostmalā, kad pirmais sūtījums pienāca. Kastes atvēra sovjetu ierēdņi. Uniformas un apavi bija saplēsti, asiņaini un neapprakstāmi netīri. Padomju valdība bija piemulķota un aprāpta vienā no pašiem pirmajiem starptautiskajiem tirdzniecības darījumiem. Par šo gadījumu nu plaši izrakstījās ārzemju prese, un Litvinovs tika atsaukts uz Maskavu. To pēcpusdienu tiku viņu apmeklējis divas reizes. Viņš nervozi soļoja pa telpu uz priekšu un atpakaļ, un viņa rokas drebēja. Sieva sēdēja pie loga un tamborēja. Pirmā tikšanās bija īsa. Kad lūdzu apgādāt man sovjetu vīzu, lai es varētu apmeklēt Leņingradu un sagaidīt pirmos amerikāņu uztura sūtījumus bada cietējiem krieviem, viņš atbildēja, ka apsvēršot šo iespēju un lai es pienākot vēlāk. Otrais apmeklējums bija vēl īsāks, kad viņš histēriski kļiedza atstāt viņa istabu. Litvinova uzvedība rādīja, ka viņš ir galvu pazaudējis cilvēks.

To nakti viņš atgriezās uz Maskavu, lai izskaidrotu, kas atbildīgs par trim kugu lādiņiem nelietojamu lupatu. Divas dienas vēlāk mani uzmeklēja Litvinova sekretārs. Tas bija žīdu jauneklis vārdā Gajs (Guy), viens no trim brāļiem, kas bija atstājuši Ņujorku, lai iestātos sovjetu dienestā. Viņš bija nobijies un teica, ka Litvinovs varētu visu vainu par šaubīgo darījumu nogrūzt uz viņu. Sekretārs likās vēl vairāk nobijies nekā priekšnieks pats un rādīja man strupos vārdos ieturēto telegrammu, kas nekavējoties izsauca viņu uz Maskavu. Gajs gribēja pamest bolševiku diplomātisko dienestu un atgriezties atpakaļ uz Ņujorku. Bet tā kā viņš bija atteicies no Amerikas pilsoņa tiesībām, kad devies uz Krieviju, tad nebija ne mazāko cerību, ka Amerikas vīzu varētu dabūt uz sovjetu diplomāta pasas pamata. Viņš solījās rakstīt no Maskavas, kā arī sazināties ar mani, izmantojot kāda sovjetu diplomātiskās misijas darbinieka starpniecību, ja vien nonāks galā sveiks un netiks arestēts.

Nekas par viņu nav vairs dzirdēts, un pāris nedēļu vēlāk Maskavā cirkulēja stāsti, ka Litvinovam izdevies pārliecināt čeku, ka koruptajā drēbju iepirkumā nav viņš vainojams.

Man bija izdevība pārliecināties, ka Litvinovs lēti neaizmirst, un es telegrafēju pulkvedim 'Mekkormikam: - kamēr vien viņš paliek Vašingtonā 'persona grata', es tur būšu 'non grata' - .

Es biju jau nopircis biļetes sev un sievai uz kugi, kas dodas uz Turku (Abo), atstājot Stokholmu sestdienā. Kad piekdien tiku uzzinājis par amerikāņu sūtņa pūlēm aizturēt mani Zviedrijā, es iekāpu vilcienā uz Haparandu un šķērsoju Somijas robežu pie Tornio. Iebraucot Helsinku stacijā, mani uz platformas jau sagaidīja Luiss Gleks (Lewis Gleck), diplomātiskās misijas sekretārs, un paziņoja, ka Arturs Šēnfelds (Schoenfeld), Amerikas sūtnis, vēloties ar mani runāt.

Divas dienas vēlāk pie sūtņa ieradies, tiku informēts, ka arī viņš saņēmis rīkojumu atņemt man pasi. Es atkārtāju savu prasību pēc šādas akcijas pamatojuma. Viņš atbildēja, ka tas lietu sarežģītu un nenāktu man par labu Vašingtonā. Viņš ieteica paklausīt valdības rīkojumam, un, tā kā Amerika atradās karā, tad man nebija vairs nekādu perso-

nīgu tiesību un atlika tikai paklausīt, kas bija likts. Paskaidroju sūtnim, ka man ir aizdomas par sovjetu intrigām pret mani Vašingtonā sakarā ar savām agrākajām attiecībām ar Ļitvinovu. Tādēļ arī vēlos zināt, kāpēc ar mani apietas kā ar kādu kriminālistu. Teicu, ka drīzāk palīdzēšu Somijai tās cīņā pret boļševiku Krieviju, nekā atgriezīšos mājās tik mīklainos apstākļos, liekot saprast, ka esmu iesniedzis lūgumu uzņemt mani somu armijā kā brīvprātīgo. Beigās noraidīju prasību nodot pasi bez jebkāda pamatojuma, kādēļ man tas būtu jādara.

Informēju arī Tribūnu par savu soli un lūdzu man piešķirt vai nu bezmaksas atvaļinājumu uz nenoteiktu laiku vai arī pensionēt mani. Kad Tribūns atbildēja, ka ar savu atteikšanos atgriezties mājās es automātiski esot sarāvis visas saites ar laikrakstu, tiku tam nosūtījis savu pēdējo šāda satura telegrammu:

Colonel McCormick
Chicago Tribune
via Presswireless

Esmu uzticīgi kalpojis savam laikrakstam un savai zemei un paklausījis jūsu norādījumiem divdesmit divus gadus. Noteikti būtu tiem sekojis arī šoreiz, ja ar mani Stokholmā nebūtu apgājušies kā ar kriminālistu un iestādes liegušās paskaidrot savas rīcības iemeslus. Es dziļi nožēloju jūsu lēmumu, bet pašreizējos apstākļos ir labāk, ja palieku šeit. Tā kā viņi jau vairākus mēnešus ir aizturējuši Tribūna sūtījumus man, griežos pie jums ar savu pēdējo lūgumu: naudas, kādas man pienākas, lūdzu iemaksāt manā kontā. Ardievu, pulkvedi. Jūs esat bijis priekšnieks, kādam bijis patīkami kalpot. Paldies jums.

Donalds Dejs

Protams, ir vēl arī citi iemesli, kādēļ Vašingtona vēlējās dabūt mani prom no Ziemeļeiropas. Vašingtona nevēlas neviena paša neatkarīga amerikāņu korespondenta Eiropā. Agrāk tāds pirmām kārtām bija uzticīgs savam laikrakstam. Tagad tā vietu ieņem Ruzvelta trests Vašingtonā. Tagad tiek sagaidīts, ka korespondents ziņu vietā dos propagandu, ka tas valdībai palīdzēs apmānīt laikraksta lasītājus. Ar karu tiek aizbildinātas visādas ar godaprātu ne-

savienojamas lietas. Patriotisms bieži vien ir kā līķauts, kas apsedz sāpēs novārdzinātās un mocībās sakropļotās mirstīgās atliekas. Diemžēl, man nav iespējams pielaikoties Ruzvelta tresta izķēmotajam patriotismam. Ja pēc trīsdesmit gadu ilgas darbošanās avīžniecībā pēkšņi ar mani apietas kā ar noziedznieku, tad kautkas ir radikāli grozījies.

Karam, kādā Ruzvelta trests iegrūda nāciju - ne morāli, ne spirituāli, pat ne militāri sagatavotu - , nav atbalsta tautā Savienotajās Valstīs. Lai savas pozīcijas stiprinātu, trests cenšas visas no Eiropas saņemtās ziņas pārvērst propagandā pret Eiropu. Tiek pieliktas pūles, lai radītu priekšstatu par sērgu apsēstu, izbadējušos, apspiestu un nabadzībā nonākušu Eiropu, Ass spēku verdzībā pakļautu. Vispirms Ruzvelts izlikās, it kā vēlētos Eiropu glābt. Bet, līdzko Atlantijas charta tika parakstīta (14. 8. 1941), aizmeta to pār bortu. Nekad oficiālajā propagandā neviens vārds nav ticis minēts par Eiropas glābšanu no boļševiku briesmām. Ruzvelta trests atbalstīja boļševikus, un Ruzvelts bija tas, kas, rīkojoties pretī tautas skaidri izteiktajai gribai, panāca noziedzīgā Maskavas režīma oficiālu atzīšanu. Ruzvelta valdība - tāpat kā Čerčila valdība - ir ar mieru nodot Eiropu žīdu teroristu ziņā, to pašu teroristu, kas 25 gadus uzspieduši Krievijai sarkano teroru. Tas ir iemesls, kādēļ es devu priekšroku iestāties somu armijā.

Bet, ja nu es tomēr nevalkāju somu uniformu, tad tikai tādēļ, ka Amerikas diplomātiskais dienests bija licis somu ārlietu ministrijai saprast, ka tas tiktu uzskatīts par 'nedraudzīgu aktu', ja mani pieņemtu viņu dienestā. Tiku jau Amerikas sūtnim sacījis, ka kņada, kādu Amerikas valdība ap mani sacēlusi, var vēl pavadināt mani uz domām, ka esmu dikti svarīga persona. Šā vai tā, viss skaidri rādīja, ka nebija jēgas pakļauties Vašingtonas instrukcijām.

Tā ir kauna lieta Amerikas presei un Amerikas tautai, ka tagad - 1943. g. janvārī - Stokholmā nav neviena paša amerikāņu korespondenta. 1942. g. janvārī Amerikas sūtnis man vaicāja, vai tas nebūtu Amerikas interesēs, ja Stokholmā darbotos vairāki Amerikas korespondenti, kas apgādātu presi ar te pieejamajām ziņām. Atbildēju, ka Amerikā netrūkst žurnālistu, kas agrāk bijuši stacionēti

Berlīnē un būtu priecīgi darboties Stokholmā. Sacīju arī, ka svešinieku uz Savienotajām Valstīm sūtītās ziņas nav vairāk uzticamas par tām, kādas savā laikā fabricēja man zināmi pašiecelti žurnālisti Varšavā, Prāgā un Vīnē. Vēlāk sūtnis man sacīja, ka esot ieteicis Vašingtonai ļaut dažiem korespondentiem strādāt Stokholmā. (Kamēr šo rakstu, divi amerikāņi ir ieradušies Stokholmā. Taču viņu komandējums vēl nenozīmē, ka Amerikas valdība būtu mainījusi savu politiku attiecībā uz Eiropas ziņu boikotēšanu un izkroplošanu).

Ir tikai viens ceļš, kā apieties ar ziņām. Tas ir - pasniegt tās tik akurāti un godīgi, cik vien iespējams, vai arī nepublicēt nemaz. Melošana ir bīstama un tā vēršas pret melotāju pašu. Kādreiz Amerikā tā bija pati par sevi saprotama lieta, bet tas bija toreiz, kad žīdi vēl nebija šķērsojuši Potomaku un Ruzvelts vēl nebija ērti iekārtojies Baltajā namā.

Agrāk tur mita cita tipa vīri, kā Abrams Linkolns vai Džordžs Vašingtons, kas bija lieli patrioti un kļuva par patiesiem Amerikas nācijas varoņiem. Tas bija Abrams Linkolns, kurš sacīja: 'Ne uzvarēt, bet būt patiesīgam ir pats svarīgākais. Man var nesekmēties, bet man ir jāizmanto tā gaisma, kāda man dota. Man jāstāv kopā ar katru, kas stāv taisni, jāstāv, kamēr tas taisns, bet jāatstāj, līdzko viņš tāds vairs nav'.

SAVIENOTĀS VALSTIS

Pirms par savu zemi sāku rakstīt ko vairāk, lai man būtu ļauts likt lasītājam priekšā dažas amerikāņu vēstules, publicētas The Chicago Tribune. Lai arī šīs vēstules rakstītas 1940-41. gados, tās ir joprojām interesantas un atspoguļo savu laiku. Desmitiem tūkstošiem vēstulu tika publicēts Amerikas presē un tad tās nosūtītas Amerikas prezidentam un kongresa locekļiem. Līdzās atklājumam, ka lielais vairums bija pret iejaukšanos karā, tās arī rāda, ka Amerika nebija ne spirituāli, ne morāli, ne arī materiāli karam sagatavojusies.

Te citētās Tribūns bija publicējis zem šādiem virsrakstiem:

Šis nav mūsu karš

Tā būtu liela tragēdija, ja Britānija kristu, taču tādai iespējamībai mums būtu jāskatās droši acīs, ne jānododas vēlmju domāšanai.

Iebaidīšanas propaganda, kas ir apmulsinājusi un dažos gadījumos pat pārliecinājusi amerikāņus, ka Britānijas krišana nozīmētu arī mūsu republikas galu, ir vienīgi balstīta uz dažu mūsu politiķu apņēmības ievilkt mūs karā. Ja mūsu 130 miljonu iedzīvotāji nespēj uzturēt mūsu sistēmu bez britu impērijas aizsardzības, tad mūsu senču asinis ir lietas veltīgi. Mēs panācām paši savu dzīves veidu par spīti britu impērijai, un, ja nu mums jābalstās uz tās vai citas ārvalsts, lai to turpinātu, tad tā ir atzīšanās, ka vai nu mūsu pilsoņi ir degenerējušies vai arī mūsu dzīves veids nav pietiekami stabils, un 130 000 000 tautas ir par maz, lai to nodrošinātu.

Tie no mums, kas nav bijuši tik egocentriski, ka varējuši ignorēt, kas 'rakstīts uz sienas', jau sen esam ievērojuši viltīgo propagandu, ar kādu tauta tiek barota: sākumā piesardzīgi, bet tad arvien pieaugošā stiprumā tā sludina draudošo postu, ja nācija atturētos mesties iekšā Eiropas virpulī.

Visu laiku kopš vācu impērijas attīstīšanās ir pastāvējusi cīņa par virskundzību starp to un britu impēriju. Kaut arī Eiropa ir bijusi neskaitāmu cīņu lauks turpat 2000 gadu, tās kari palika samērā sīki konflikti līdz tam laikam, kad Britānija jutās, ka tās virskundzība apdraudēta - vispirms no Napoleona, tad Vācijas puses. Pašureiz kā Britānija, tā Vācija ir apņēmusies kontrolēt Eiropas un pasaules tirgu, un tā šo sāncenšu mērķi var novest pie tik neiedomājami iznīcinoša un nežēlīga kara, kādu pasaule nav vēl pieredzējusi.

Tas nav mūsu karš - jeb nebija mūsu, līdz New Deal krita par upuri pasaules dominēšanas mirāžai, bezkaunīgi pārkāpjot neitralitāti un galīgi nonākot britu pavadā. Mūsu pagātnes pieredze taču skaidri rāda, ka - karš vai miers - Eiropai interesē tikai mūsu finanses un materiāli. Neviena Eiropas nācija nenāktu mums palīgā, pat diplomātiski nē, izņemot tad, kad tā darīt būtu izdevīgi pašu interesēm. Amerikāņi visumā nepievērsa daudz uzmanības tam, kā

briti bezkaunīgi pameta Savienotās Valstis nesenajā Manchukuo afērā. Britānija ignorēja savu parādu, kā nolīdzināšanai Savienoto Valstu pilsoņi vēl joprojām maksā.

Vai mē tiešām esam tik lētticīgi, ka domājam - britu karalis un karaliene 1939. g. jūlijā apmeklēja Vašingtonu vienīgi aiz draudzības? Lielu nāciju galvas, pieredzējuši diplomāti un internacionālajās intrigās, šādus 'žestus' parāda tikai tad, kad padomā iegūt kādu materiālu vērtību pašu zemei. Neviens nezina, kādi solījumi un kādas vienošanās panāktas, Haidparkā iebaudo alu un 'hot dogs', un daudzi pilsoņi, kas seko valsts lietām, ir pārliecināti, ka Hudsonas ciemats bijis liecinieks par vienošanos, kas var likt pasaulei nodrebēt. Polītiķiem bija problēma, kā uzkarst Savienotajās Valstīs sajūsmu karam, gar ko mums vienkārši nebija nekādas daļas.

Kaut gan no newdeal'eru puses un pat prezidenta paša Vācijas ir tikusi kritizēta, apvainota, nosodīta, kūdot pret to neatlaidīgi, taču līdz šim Vācija nav izrādījusi ne mazākā naidīguma pret Savienotajām Valstīm.

Tas ir neizprotami, kā nācija var tikt maldināta, lai tā ticētu, ka reformēt pasauli ir Amerikas uzdevums, pie tam vēl, kad apkaunojoši apstākļi valda pašu zemē, kas ir noziegumu, streiku, varmācību, klasu naida, kukuļošanas un korupcijas Augeja kūts. Tā ir liela bezkaunība pieņemt svētula pozu, kad valdība neliekas zinīs par šīm nebūšanām, un mēļu trīšana kongresā paliek vienīgā piepūle vērsties pret nožēlojamiem apstākļiem, kas ir kauns pasaules acīs.

Administrācijas sajūsma kara jautājumā labi parāda Savienoto Valstu tieslietu ministra runa Havanā 1941. g. 27. martā. Ka Ruzvelta valdības mērķis ir iegūt dominējošās varas stāvokli pasaules nāciju federācijā, runa atvēra daudziem acis. Vecākās nācijas nekad tam nepiekritīs. Tām Amerikas Savienotās Valstis ir tikai nācija, ko var slaukt, lai iegūtu finanses un nepieciešamo apgādi kritiskā laikā, bet, kad grūtības pāri, lai aizmirstu savu pienākumu pret mums, aizmirstu nesegtos rēķinus.

Nobriedušas nācijas ar pieredzes bagātiem valstsvīriem valdībā neupurē savas zemes kādu sentimentālu iemeslu dēļ un kara briesmās ielaižas tikai tad, ja galā rādās neapšaubāmi guvumi. Īsti valstsvīri (atšķirībā no polītiķiem

bez pieredzes pasaules problēmās un ar šauriem apvāršņiem, kādi tie mums ir te, kas Eiropas problēmas, skaudības un naidus mērī pēc pašu pieredzes savās pavalstīs) neupurē savas nācijas, ja vien nav skaidrs kāds liels materiāls ieguvums. Varbūt jūs sacīsi, ka, uzdodot savu neitralitāti un iesaistot savus militāros spēkus palīdzībā Britānijai, mēs sargājam paši savu drošību - taču tā ir Ruzvelta administrācijas propaganda. Būtu mēs izturējušies neitrāli, ja nebūtu kūdījuši Eiropas nācijas ar solījumiem palīdzēt (īpaši tas attiecas uz Angliju un Franciju, pirms karš bija sācies), Eiropa pati būtu atradusi izeju, kā tikt ar savām problēmām galā. Neviena no tās nācijām nebija karam piemēroti sagatavota, un sākumā tās paļāvās uz mums, lai mēs apgādātu visu, kā tām vēl trūka. Internacionālajās attiecībās sentimentālitate nepastāv. Savienotajās Valstīs mēs esam vēl par jauniem un kā pasaules vara vēl pārāk emocionāla, lai noturētos pie parastā veselā saprāta.

Tagad mums draud nacionāls bankrots un pilsoņu slaktiņš - par ko? Par to, ka divas lielas Eiropas nācijas, divi sāncenši, cīnās par virskundzību! Mēs runājam par karu arī kā par demokrātijas glābēju, it kā to diktējušas būtu tā sauktās demokrātijas, kas savās atriebībās un brutālītātēs ir panākušas visnedzīvākās, visstīvākās valdības formas kopš senās Romas laikiem. Arī mēs paši esam ļāvuši vaļu diktātoram pārņemt mūsu konstitūciju un ignorēt to valdības ideālu, kādu mūsu nācija likusi sev pamatos.

Ir veltīgi runāt par turēšanos ārpus kara, kad esam jau tajā iekšā, kaut arī neesam vēl sākuši šaut. Kā pulkvedis Nokss (Knox) 24. aprīļa runā atklāti pateica, Britānijas pabalstīšanā esam gājuši par tālu, lai varētu vairs atkāpties. Šī ir tā pozīcija, par kādu mūsu karakūdītāji intrigējuši - pozīcija, ar viltu panākta, kurā ne kongresam, ne pilsoņiem nav vairs citas izejas kā vien iesaistīties karā. Ne Vācija mums karu uzspiedusi, ne arī tie iemesli, kādi sludināti administrācijas propagandā. Karā mūs ierāvusi vienīgi nežēlīgā varaskāre pēc virskundzības pasaulē, un tā ir saindējusi mūsu amatpersonu dvēseles. Ja Britānija kritīs, tad sakarā ar karastāvokli pret abiem kontinentiem mēs būsīm spiesti cīnīties kā Eiropā, tā Āzijā, un mēs būsīm iemanto-

juši mūžīgu Anglijas naidu par mūsu gausumu solījumu pildīšanā.

Man asinis vārās domājot par to, kā negodīgi politiķi var apmulķot miljonus mūsu ļaužu. Vai tas būtu tas veids, kādā 20. gadsimta 'demokratija' darbojas?

Aiz pilsoņu apātijas un lētticības mūsu ievēlētie reprezentanti no kalpiem ir kļuvuši par mūsu kungiem. Tikai nedaudzi senatori un kongresa locekļi drosmīgi nostājās pret mūsu nācijās un pilsoņu upurēšanu, par ko viņi - gluži kā ikviens pilsonis, kas uzdrošinājās brīdināt nāciju par patsieso stāvokli - tiek nepatiesi apvainoti un noķengāti no to puses, kas augstos amatos valsts vadībā, reizē atklājot tās tieksmi iebiedēt, kas domā citādi, un cenzēt viņu runas.

Jau 1936. g. vispārībai bija skaidrs, ka karš Eiropā bija nenovēršams. Protams, prezidentam par situāciju tur būs bijusi tuvāka informācija. Ko tad viņš darīja, lai stiprinātu mūsu zemes nepietiekamo aizsardzību? Itin nekā darbos, līdz pēc 'sarunām' ar britu vadītājiem beidzot tika sperti soļi situācijas uzlabošanai. Ja jūs domājat, ka es spriežu netaisni, paskatieties, ko rāda statistikas.

Atskatieties atpakaļ vēsturē. Katra liela impērija ir kritusi agrāk vai vēlāk. Mēs nevēlamies Britānijas krišanu, taču viņa pati nesagatavojās tam, ko daudzi tās valstsvīri paredzēja un no kā brīdināja.

Nevairīsimies īstenības, nevairīsimies iespējamību, kādas pastāv - glābsim vispirms Ameriku un neklūsim sava mantojuma nodevēji bezjēdzīga sentimentālisma dēļ.

Tagad jūs saprotat, kādēļ es un miljoni citu šai zemē raugās nākotnē ar bažām un ļaunām nojautām.

Ellena F. Fitzsimons
Newport, Rhodes Island
1. June 1941

Šī mūsu pasaule

Es gratulēju jūsu laikrakstu par tā nostāju, paliekot ar kājām uz cietas zemes, kad neatkarības deklarācija un konstitūcija ir vairs tikai nenozīmīgi papīrīši. Radio, presē vairums mūsu sabiedrības vadošo personu lepni sevi dēvē par 'internacionālistiem' kaut vairumam, ja ne taisni visiem, nav ne mazākās nojausmas par to, ko nozīmē tikt iejauktiem Eiropas karā.

Manuprāt šis būs pats skumjākais periods Amerikas vēsturē. Šajās dienās mēs apzināti uzgriežam muguru ikvienam mūsu zemes ideālam un dodamies ārā internacionālisma jūrā, kur jau reiz esam piedzīvojuši nelaimi. Skumjākais visā šai tragēdijā ir tas, ka mēs tīši apmānām savus jaunekļus. Kopš jau pieredzētās veltīgās neveiksmes Eiropā mēs savās koledžās esam mācījuši par neprātīgo izšķērdību, par propagandu, par cēli skanošajiem meliem, kas viss pieder pie kara un kara gara. Bet nu mēs gribam, lai mūsu jaunieši, jau cietuši kara radītājā depresijā, ziedotu atkal savas dzīvības, šoreiz pat nepamatojot kāpēc.

Nesenajā dažādu skolu dekānu sanāksmē kāds no viņiem žēlojās, ka mēs karu esot pārāk atseguši, un nu esot tā, ka jaunie cilvēki vairoties militārā dienesta. Tā ir mūsu paaudze - lai Dievs stāv tai klāt! - kas nav pietiekami inteligenta vai pietiekami kristīga vai pietiekami patriotiska, lai paglābtu savu zemi no diktatūras un posta. Kad es pārdomāju par to, ko mēs plānojam darīt ar šīm jaunajām dzīvībām bez jebkādas vajadzības, aiz kauna man neērti viņiem acīs skatīties.

Es cenšos dzīvot pēc Kristus mācības, un šai tumšajā stundā man vajadzīgs spirituāls atbalsts. Bet vairums mācītāju ir tā aizņēmti ar naida kurināšanu pret Hitleru un simpātiskā gaismā izceļot Čerčilu, ka viņiem pietrūkst laika mātēm ar aizlauztām sirdīm. Savādi, ka Kristus netika musinājis uz revolūciju pret Cēzaru, ne arī gādāja par 'četrām brīvībām'. Savādi, ka viņš mācīja šauro doktrīnu par mieru un samierināšanos. Vairums mācītāju mūsdienās ir internacionālisti un skaidro, ka mums Kristus vārdā jāgādā par pasaules drošību, apkaujot visus tos (izņemot krievus), kas nepiekrīt karalim Džordžam.

Godātais kungs, šī nav kristiešu nācija, ne arī ir vairs amerikāņu nācija, ne arī civilizēta. Drīz vien mēs izliesim savu jauniešu asinis un upurēsim savu labklājību bez jebkādas jēgas. Vienīgo lietīško padomu, kādu varu jaunatnei dot, ir - nelaist pasaulē bērnus, lai tie netiktu noslaktēti, pirms neesam vēl civilizējušies, kam neiespējami būs notikt mūsu paaudzes laikā. Mēs esam uz 'nākotnes vilņa'! Bet tas ir ļoti draudīgs vilnis un ļoti tumša nākotne. Lie-liskās un drosmīgās jaunatnes vārdā, kas drīz tiks apkau-

ta, mēs, amerikāņu vecāki, izsakām jūsu laikrakstam pateicību par vecmodīgā viedokļa ieturēšanu, pēc kā Ameri-
ka paliek pirmajā vietā.

Mr. and Mrs. G. W. Glasgow
Youngstown, Ohio
26 February

Un šeit vēl viena spilgta vēstule, publicēta zem virsraksta

Demokratija pazaudēta

Ar demokratiiju, kādu mēs to pazinām, noteikti ir beigas. Nelosim ilūzijas šai ziņā. Galā tādēļ, ka tā pastāvēt var tikai tad, kad pilsoņu vairākumam pietiek inteligences un atbildības sajūtas, kad tas nevien ņem, bet arī dod pretī, kad rūpējas nevien par savu, bet arī vispārējo labklājību. Viņiem jābūt patriotiem. Viņiem jāsaprot ekonomijas pamatprincipi. Viņiem jāpastāv pie prasības, ka amatus var ieņemt tikai tādi, kas pietiekami inteligenti, kam respektējams raksturs un ir humāni pēc dabas.

Mums netrūkst šādu pilsoņu, bet nelaime tikai tā, ka viņi nesastāda vairākumu. Vairums ļaužu, pie kādām spiedienu grupām piederdami, skatās, lai gūtu visu sev, par citiem nedomājot. Piemēram, vienīgā 'uzupurēšanās', uz kādu organizētā strādniecība ir ar mieru ielaisties, ir 'vairāk naudas par mazāk darba'. Visādas citas grupas pieder tai pašai klasei.

Mēs tiekam iemanevrēti fašismā. Ruzvelta vadītās spiedienu grupas ir tās, kas mūs uz to ved. Ruzvelts ieies vēsturē kā Amerikas demokrātijas iznīcinātājs.

J. P. Gripp
Rockford, Illinois
11. February

Nav nekādas vajadzības šais vēstulēs skartos punktus analizēt tuvāk un izgaismot, lai gan, kā man liekas, ja misters Grips būtu bijis labāk informēts Eiropas -ismos, viņš būtu sacījis, ka Amerikas tiekšanās ir tuvāk boļševismam, ne fašismam. Visas trīs vēstules atklāj plaši izplatītu demoralizēšanos Savienotajās Valstīs, un daudzi ir atzinuši, ka Ruzveltam bijusi sava loma kā pie kara izcelšanās, tā pie tā tālākās attīstības. Ruzvelts savā ziņā tika atzinis to pats, kad ierosināja, ka šim karam būtu dodams

savs īpašs vārds. Varbūt viņam būtu paticies, ja vēsture to nosauktu viņa paša vārdā, kaut gan KOŠERA PASAULES REVOLŪCIJA būtu labāks nosaukums šim konfliktam.

Amerikas imperiālisms ir kas jauns amerikāņiem pašiem. Viens no Ruzvelta tresta galvenajiem nolūkiem bija atjaunot žīdiem vienlīdzības tiesības Eiropā. Bet vienlīdzība jau nu nav te īstais vārds vietā. Patiesībā bija domāta žīdu virskundzība Eiropā.

Starp Amerikas pilsoņu karu un pirmo pasaules karu Savienotās Valstis pieredzēja milzīgu ekonomisku uzplaukumu. Amerikāņus vairāk valdzināja iesaistīties industrijas un tirdzniecības attīstībā vai arī nodoties kādai profesijai nekā iestāties valdības dienestā. Mazais atalgojums un pārāk gausie paaugstinājumi valdības darbu padarīja nepievilcīgu. Tā paša iemesla dēļ amerikāņi nav ieinteresēti militārajā karjerā. Pēc West Point'a valdības militārās akadēmijas absolvēšanas virsnieks var pavadīt visu mūžu armijā, neticis tālāk par majora pakāpi. Valdības dienestā iegūt augstāku amatu vairāk atkarājās no politiskās aizmugures un sakariem, ne paša spējām.

Šim karam izceļoties, Amerikas valdībai bija tikai 3000 virsnieku, spējīgu apmācīt kandidātus virsnieku dienestam. Savienotajās Valstīs nepastāvēja militārā šķira, kāda tā pazīstama Eiropā. Tas nenozīmē patriotisma trūkumu, bet tikai norāda, cik amerikāņu apziņā kara iespēja bijusi tāla un nereāla. Tāda iespējamība, ka Amerikas prezidents varētu pats uz savu galvu izvērst Amerikas interešu loķu tiktāl, ka tajā ietvertu britu impēriju un Maskavas internacionālo komūnismu, ka Ķīna un Tālie Austrumi tiktu pakļauti Amerikas aizsardzībai, par to pat sapņos nebūtu varēts iedomāties, tas būtu bijis pārāk fantastiski.

Kas savāds ir noticis ar Ameriku. Tas iesākās pirms daudziem gadiem, kad Savienotajās Valstīs ieplūst sāka ieceļotāji no Eiropas austrumiem un dienvidiem. Līdz tam Amerikas imigrācija bija bijusi radniecīgu nāciju rases - anglosakši, skandināvi, germāņi - ziemeļnieki ar stipri radniecīgu kultūrālo mantojumu.

Daudzi vācieši paši brīnās, kā tas bijis iespējams, ka lielā vācu grupa starp imigrantiem ir spējusi asimilēties tik pamatīgi un tik strauji. No savām puikas dienām atceros, ka Čikāga lepojās ar to, ka starp tās iedzīvotājiem

bija pusmiljons vāciešu. Viņi bija pats kultūrālākais elements starp ārzemēs dzimušajiem, izņemot, protams, to asinsradniekus skandināvus, kas arī apdzīvoja pilsētas ziemeļu pusi. Viņiem tur bija jaukas mājas un apkārtne tīra, kopta. Viņiem bija 'alus dārzi' un vingrotāju klubi. Viņiem bija divi glīti izdoti laikraksti ar plašu cirkulāciju. Bet šis vācu elements - līdzīgi skandināvu elementam - neorganizēja paši savas skolas. Tāpat kā citās Amerikas pilsētās ar līdzīgām kolonijām, kā Milvokos, St. Luisā, Indianapolē vācieši un skandināvi savus bērnus sūtīja amerikāņu skolās. Un divu paaudžu laikā vācu laikraksti, vingrotāju biedrības un citas sociālās organizācijas pazuda pilnīgi. Tā bija ievērojama cienīga attīstība. Vācieši saprecējās ar anglosakšiem un skandināviem un ir tagad daļa Ziemeļamerikas.

Starp elementiem, kas pretojušies asimilācijai Amerikā, šai ziņā vissekmīgākie bijuši žīdi un slāvi. Abas šīs sociālās grupas ir ar lielāku dzimstību nekā ziemeļnieku elementam, turēdamās kompaktās masās, nometās lielākajās pilsētās. Viena no slāvu dīvainībām bija tā, ka viņu baznīcas, lai stiprinātu iespaidu uz saviem ļaudīm, izmantoja patriotismu. Pats pirmais darbs, ko slāvu kopiena Amerikā apsāka, bija uzcelt baznīcu. Tai sekoja skola. Tad nāca avīze, teātris un citi sabiedriski pasākumi.

Tāpat tas bija ar žīdiem. Pie sinagogām tika noorganizētas bērnu apmācības, kurās rabīni viņus iepazīstināja ar Talmuda priekšrakstiem, kas ievērojami satīksmē ar ne-žīdiem. Šie iekārtojumi bija kā papildinājums valsts skolām, kuras žīdu bērni apmeklēja. Žīdi, poļi, leiši, itāļi u. c. panāca savu un palika svešinieki zemē, kas bija piedāvājusi tiem viesmīlību. Nav būtiskas atšķirības starp komūnistu un žīdu, cionistu žīdu, amerikāņu, britu, poļu, leišu vai citu žīdu. Viņi var gan dedzīgi strīdēties savā starpā, kā tas nereti notiek, bet, līdzko darīšana ar kristietiem, visi stāv vienotā frontē.

Pēc pirmā pasaules kara, kad lielas bēgļu masas sāka ieplūst Amerikā, Savienotajās Valstīs izcēlās asas domstarpības par imigrācijas kontroli. Ziemeļnieciskais amerikānis saredzēja briesmas, kādas varēja nākt no citu rasu pusēs. Žīdi bija tie, kas vadīja cīņu pret imigrācijas li-

kuma izdošanu. Viņi iesaistīja sev līdzīgi citas neasimilētās grupas, īpaši slāvus, lai iespaidotu Amerikas kongresu un panāktu likuma noraidīšanu.

Laikā, kad ieradās Eiropā (1921. g. janvārī), Amerikas sabiedriskā doma bija sākusi aptvert, ka, ja Amerika gribēja palikt ziemeļnieciska ar ziemeļu civilizāciju un ziemeļu ideāliem, tad imigrāciju nedrīkstēja atstāt bez kontroles. Nekavējoties savam laikrakstam sāku nosūtīt telegrammas un rakstus par imigrācijas problēmām. Amerikas Austrumeiropas konsulātos pieprasījumi pēc vīzām pienāca desmitiem tūkstošiem ik mēnesi, un žīdu pieprasītāju procents tālu pārsniedza citas tautības.

Amerikāņiem nezinot, žīdi Savienotajās Valstīs bija savākuši milzu summas, lai atbalstītu Austrumeiropas žīdu ieceļošanu Amerikā. Rīgā man pirmo reizi nācās saskarties ar žīdu žurnālistiem. Viņi sniedza ziņas žīdu laikrakstiem Vācijā, Francijā, Anglijā, Savienotajās Valstīs un daudzās citās zemēs. Vairums to bija stāsti par pogromiem. Viņi tos savāca no žīdiem, kuriem ar piekukuļošanu bija izdevies tikt ārā no Krievijas un kas nu lūkoja tādā pašā ceļā iepirkties citās zemēs. Daudzkārt tādi pogromu stāsti tika nodoti arī man ar lūgumu izplatīt tos tālāk. Kad papētīju pakal, atradu, ka tie nepatiesi. Žīdu bēgļi meklēja līdzjūtību un palīdzību. Ar viņu orientālo izdomu un respekta trūkumu patiesībai viņi izpušķoja ceļā dzirdētās baumas, līdz no stāstiem iznāca īsti slaktiņi un mežonīgas masu slepkavības. Šos stāstus kāri izmantoja žīdu prese vispāri pasaulei, tā veicinot fondu kolektēšanu un panākot, ka vēl vairāk žīdu varēja tikt uz Savienotajām Valstīm.

Man izdevās atklāt, ka divas lielākās Amerikas žīdu tā sauktās palīdzības organizācijas pārkāpa Savienoto Valstu likumus. Tās nemaz nebija ieinteresētas sociālajā palīdzībā, ko izmantoja tikai kā segumu nelegālajai rīcībai, iešmugulējot žīdus Amerikā. Tām bija pietiekami liels spēks un iespaids Maskavā, lai varētu sovjetu presē ievietot sludinājumu ar šādu saturu: 'Esiet beidzot atraduši savus tuviniekus Savienotajās Valstīs? Negribētu arī jūs pašī doties uz šo nebeidzamo iespējamību zemi? Tad iesniedziet mums savu radu pēdējo adresi, un mēs jums viņus atradīsim un gādāsim par jūsu vīzu un transportu.'

Savienotajās Valstīs Hebrew Immigrants Aid Society (HIAS) un American Joint Distribution Committee (JOINT) savāca daudzus miljonus dolaru nevien no žīdiem, bet arī no kristīgo biedrībām un atsevišķām personām, it kā lai palīdzētu karā cietušajiem Eiropas žīdiem. Daļa naudas tika gan atdalīta palīdzībai, taču lielas summas nonāca rotējošā fondā, no kā imigrantiem tika izmaksāti aizdevumi vīzu un ceļa izdevumu segšanai. Šie aizdevumi ar zemu interešu procentu bija jāatmaksā pēc zināmiem gadiem. Ja likums, kas ierobežoja imigrāciju, nebūtu drīz izdots, vairums Austrumeiropā un Krievijā dzīvojošo žīdu būtu nonākuši Amerikā. Taču šis likums, kas paredzēja pasargāt Ameriku kā ziemeļnieku zemi, tomēr neizpildīja savu uzdevumu. Žīdi atrada līdzekļus, kā likumu apiet. Viņi ieradās Savienotajās Valstīs simttūkstošos un īsā 15 gadu laikā Savienotajās Valstīs - līdzīgi Sovjetu Sociālistisko Republiku Savienībai - ir nonākušas žīdu imperiālistisko ambīciju pavadā.

JOINT's izdeva desmitiem miljonu, finansējot žīdus uzņēmumu uzsākšanai Austrumeiropā pēc kara. Tika palīdzēts žīdu banku organizācijām, kooperatīviem, fabrikām, darbnīcām. Šos Amerikas dolaru palus kontrolēja un vadīja JOINT's, un rezultātā žīdi ieguva priekšrocības dažādās tirdzniecības un rūpniecības nozarēs Polijā, Lietuvā, Latvijā un citās zemēs. Ar šo finansiālo palīdzību žīdi spēja nesamērīgi izkonkurēt karā cietušos kristiešus, kuriem bija jāiztiek bez šādas palīdzības no ārzemēm. Viņi triecās uz priekšu tirdzniecībā, rūpniecībā un starp 1920. un 1933. gadu žīdi bija sasnieguši dominējošo stāvokli Eiropas ekonomijā.

Pēc Amerikas likuma šo abu lielo internacionālo žīdu palīdzības organizāciju darbība, veicinot imigrāciju no Eiropas uz Ameriku, bija nelegāla. Par šo attīstību tiku ziņojis atkārtoti, līdz Amerikas valdība bija spiesta rīkoties. Taču žīdu iespaids Vašingtonā bija jau pietiekami spēcīgs, lai panāktu pretakcijas novēlošanu. Tikai krietni vēlāk, kad tauta beidzot atmodās, kādas briesmas slēpās imigrācijā, publikas sašutums piespieda kongresu pieņemt Džonsona imigrācijas likumu.

Cīņā pret šī likuma pieņemšanu pirmo reizi Amerikas iekšējā politikā žīdi parādījās kā aktīva minoritāte. Bija

interesanti izsekot viņu politiskajām aktīvitātēm, kādas atklājās to viņu korespondentu ziņojumos no Ņujorkas un Vašingtonas, kuru rakstus publicēja daudzi žīdu laikraksti Eiropā. Īpaši aktīvi viņi bija kampaņā par žīdu masu migrāciju uz Ameriku. Viņi ziņoja, ka žīdu organizācijas panākušas apvienot citas nacionālās grupas, kā poļus, leišus, čekus, slovākus, itāļus, grieķus, armēņus, ukraiņus un krievus kopējā akcijā izdarīt spiedienu uz kongresu, lai tas nobalsotu pret likumprojektu. Žīdu avīzes Austrumeiropā lepojās ar savējo pieaugošo skaitu Savienotajās Valstīs un arvien lielāko iesaīdu uz Amerikas politiku, ekonomiju, kultūru un sabiedrību. Tikai dažus gadus pēc imigrācijas likuma pieņemšanas Varšavas Blaint's lielījās, ka žīdu iedzīvotāju skaits Vašingtonā nu esot pārsniedzis nēģerus. Daudzus no šiem rakstiem tiku pārtulkojis un telegrafējis atpakaļ uz Ameriku.

Tūlīt pēc pasaules kara beigām miljoniem Krievijas žīdu sāka plūst pāri robežām. Daļa palika Baltijas valstīs un Polijā, daļa apmetās Vācijā, Čehoslovākijā, Austrijā, Francijā, Rumānijā un citās zemēs. Liela loma šai žīdu kustībā bija rabīniem. Viņi izdeva viltotus dokumentus, galvenokārt dzimšanas apliecības, liecinot, ka tās uzrādītājs žīds dzimis Baltkrievijā, Ukrainā, Latvijā, Lietuvā, Polijā vai kādā citā rietumvalsts pilsētā. Ar šiem viltotajiem papīriem apgādājušies, žīdi reizēm legāli, parasti gan piekukuļojot, ieguva vīzas uz citām zemēm, kur tad tika pie pasēm.

1923. g. Amerikas konsulāts Rīgā bija akceptējis kādus 80 000 žīdu pieprasījumus pēc vīzām. Mūsu konsulātam Varšavā bija vairāk kā 350 000 tādu pieprasījumu un visā Eiropā pāri par miljonu. Ikviens pasažieru tvaikonis, kas atstāja Eiropu, lai dotos uz Ameriku, bija pārpildīts, galvenokārt ar žīdu bēgļiem.

Isi pirms Džonsona imigrācijas likums, kas paredzēja ierobežot ieceļošanu, nāca priekšā kongresam nobalsošanai, es uzrakstīju vēstuli pulkvedim Makkormikam, Tribūna izdevējam, norādot uz lielajām briesmām, kādas Amerikai draud no žīdu pieplūduma. Biju jau agrāk publicējis daudz rakstu par šo ieceļotāju nevēlamību. Nu ierosināju, lai ikviens Tribūna korespondents koncentrējas uz šo imi-

grācijas problēmu un rakstu sērijās modina amerikāņu sabiedrības apziņu, tā nodrošinot likuma pieņemšanu. Mans priekšlikums tika pieņemts, un šie raksti, publicēti Tribūnā un 80 citos Amerikas laikrakstos, kas saistīti ar mūsu izdevumu, palīdzēja izlīdzināt žīdu propagandas spiedienu.

Savās rakstu sērijās tiku ziņojis par migrācijas situāciju Krievijā un Austrumeiropā. Pēc raportiem no Rīgas un Kauņas tiku apmeklējis Daugavpili, Viļņu, Grodņu, Bjalistoku un Varšavu. Kādā intervijā Polijas iekšlietu ministrs pastāstīja, ka viņš devis atļauju 350 000 žīdiem atstāt Poliju, bet liedzis izbraukšanu 180 000 poļiem, kas arī gribējuši emigrēt.

Paskaidrojot savu rīcību, viņš sacīja, ka Amerika esot liela zeme un varot Polijas žīdus asimilēt. Ja tā poļu žīdus pieņemtu, ar to būtu atrisināta kāda smaga Polijas problēma. Kad jautāju, kādēļ izbraukšanas vīzas noraidītas tik lielam poļu skaitam, viņš paskaidroja, ka Polijā esot lielas minoritāšu grupas, un, aizkavējot poļu emigrāciju, viņš pašu zemē uzlabojot poļu vairākuma situāciju. Savā raportā tad tiku aizrādījis, ka, ja žīdus asimilēt 500 gados nav spējusi Polija, tad maz izredžu to panākt Savienotajām Valstīm.

Šī intervija, kas tika publicēta arī kādā Vašingtonas laikrakstā, izsauca sensāciju, un jau nākamajā dienā šis pats poļu ministrs publiski deklarēja, ka nekad viņš neesot mani sastapis, ne arī devis man kādu interviju. Viņa solis tomēr nepasargāja poļu valdību no Amerikas valdības protesta par to, ka tā pūloties atbrīvoties no nevēlamas minoritātes uz Savienoto Valstu rēķina.

Bet paragrafs imigrācija likumā, kas deva priekšroku anglosakšiem, vāciešiem un skandināviem, neatrisināja Amerikas imigrācijas problēmu. Lai gūtu iespēju saviem tautiešiem ietikt Savienotajās Valstīs, žīdi un citas neasimilējamās minoritāšu grupas Amerikā netaupīja pūli, lai panāktu attiecīgo likuma punktu anulēšanu vai grozījumu. Mani ziņojumi palīdzēja noraidīt Perlmaņa papildinājumu, kas paredzēja atvieglojumus tiem, kam rādi jau Amerikā. Es norādīju, ka imigrācijas dokumentu viltošana ir žīdu speciālitāte, un, ja šis papildinājums tiktu pieņemts, tad mēs drīz atklātu, ka ikvienam Eiropas žīdam Amerikā ir kāds tuvinieks.

Amerikas imigrācijas ierobežojumi neattiecās uz garīdzniekiem. Kauņā tiku atklājis trīs īpašas rabīnu skolas. Parasti cilvēki nezina, ka ir divēji rabīni - vieni ir reliģiski vadītāji, otri - miesnieki. Šīs skolas sagatavoja rabīnus-miesniekus, simtiem tādu. Katrs žīdu jauneklis var iestāties tādā skolā un to absolvēt, kad uzaudzinājis sev peizakus (matu šķipsnas gar ausīm, kā to paredz ortodoksis jūdaisms). Uzvilcis mugurā melnu garu kaftanu, dabīgi, tāds rabīns-miesnieks, iesniedzot pieprasījumu pēc Amerikas vīzas, uzdodas par reliģisko rabīnu. Kāds jauns amerikāņu vicekonsuls palīdzēja man vērst lietuviešu iestāžu uzmanību uz šo lietu, un tās skolas tika slēgtas. Bet vicekonsuls - pēc žīdu spiediena Vašingtonā - tika pārcelts uz Dienvidāfriku, un vairāk uzbrukumumu no Savienoto Valstu žīdu puses pēc tam saņēmu arī es.

Viens, kas man uzkrita, braukājot pa Lietuvu, Latviju, Poliju un citām Austrumeiropas zemēm, bija tas, ka žīdiem likās, nebija ne mazākās patriotiskās vai sabiedriskās izjūtas. Iesēstieties vāgī un apbraukājiet vienalga kuru no tām pusduča mazpilsētiņām, kas 50 jūdžu radiusā ap Varšavu. Šīs pilsētiņas ar divdesmit līdz piecdesmit tūkstošiem iedzīvotāju atklāj baigu nabadzības, izvirtības un netīrības ainu. Vairums māju salmu jumtiem. Kad ieraugi kādu ar skārda jumtu un painteresējies, kam tā pieder, tad atklāsies, ka tās īpašnieks ir polis, kas vai nu atgriezies no Amerikas vai kam tur ir radi. Grūti šais pilsētiņās būs atrast kādu jaunbūvi vai tādu, kas celta pēdējos divdesmit gados. Parki, bērnu rotaļlaukumi, pievilcīgs kino nams, moderns veikals vai mūsdienīgs biroju nams tur vienkārši neeksistē.

Lieta tāda, ka vairums iedzīvotāju šais pilsētiņās ir žīdi. Visi viņi iesaistījušies kādā biznesī. Viņi uzpērk no apkārtnējiem poļu apdzīvotajiem laukiem lauksaimniecības produktus un pārdod tiem pretī vajadzīgos pilsētu ražojumus. To viņi darījuši jau trīs vai četri simti gadu. Viņi pelnījuši naudu. Bet kur šī nauda palikusi? Tā nepalika šais pilsētiņās, lai veicinātu to attīstību ar jaunām celtnēm, brugētām ielām, kanalizāciju, centrālu ūdens apgādi vai citiem iedzīvotāju dzīves standarta uzlabojumiem. Nekā tāda, laudis joprojām smel vai sūknē ūdeņi no pilsētiņas akas. Modernākais redzamais iekārtojums ir benzīna

pumpis tirgus laukumā, ko apkalpo melnīgsnējs bārdains žīds kaftanā, izskatā gluži kā tā senči pirms gadu simteņiem.

Šīs nolaistās nožēlojamās pilsētiņas liecina par trūkumu tikpat melnu kā žīda bārda. Tā nav rekomendācija nevienai zemei, kas liecinātu par žīdu kā ieteicamu pilsoni. Daļa tās naudas, ko šie ļaudis guvuši iepriekšējās paudzēs un gūst joprojām, pazūd emigrācijā. Jauni žīdi vienmēr lūkojuši izvairīties karadienesta. Daudz naudas ir bijis vajadzīgs kukuļošanai, lai izbēgtu uz ārzemēm. Daļa naudas, protams, ir tikusi slepeni uzkrāta. Daļa aizgājusi nodokļos. Bet kur ir atlikums?

Šādā pilsētiņā diena pavadīta - vienalga, vai tas būtu Latvijas austrumdaļā, Lietuvā, Polijā vai Rumānijā - palīdz labāk izprast žīdu, kādēļ viņš ielaidīsies katrā netīrā darījumā, būs starpnieks netiklībā, nevairīsies nozieguma, darīs turpat visu, lai tikai nebūtu jāatgriežas atpakaļ uz šādu mazpilsētiņu un tās dzīvi, kas ir blēdīšanās, apkrāpšana, kukuļošana, šmugulējot sev ceļu caur dzīvi. Tā ir tāpat dzīve, kādu nosacījusi paša reliģija, naida un bailu ticība un tik bezcerīga, ka žīds bīstas nāves vairāk kā jebkurš ticīgais vispervertākajā kristiešu sektē.

Varbūt būs labāk, ja par to, ko esmu teicis par žīdu bailēm no nāves, došu kādu pierādījumu.

Karalaikā viena no manām māsām strādāja kā žēlsirdīgā māsa kādā Ņujorkas slimnīcā. Viņas uzdevums starp citu bija pārraudzīt simts gultu nodaļu ar veciem cilvēkiem, kas jau tuvu mūža galam. Caurmērā ikdienas bijuši seši nāves gadījumi. Māsa stāstīja, ka kristieši gājuši nāvei pretī mierīgi un uzticīgi, bet žīdi turējušies pretī un atstājuši dzīvi pilni terora, mokās un vaidos. Viņa nespēja izskaidrot, kādēļ žīdiem tādas pāniskas bailes no nāves. Tikai vēlāk, kad bija labāk iepazinusies ar viņu reliģiju, māsa sāka saprast. Esmu redzējis žīdu gagnsterus, kas par izdarītajām slepkavībām nonākuši uz elektriskā krēsla. Viņi nemira kā vīri. Papriekš tie bija jāsazāļo ar narkotiku, lai tad, pānikā streipulojošus, varēja ievilkāt mazajā kambarītī, kur elektriskais krēsls.

LATVIJA

Cilvēka gars ir dīvains. Kad viņš atskatās atpakaļ pagātnē, pirmais, ko tas atceras, ir viss labais. Tādēļ jau arī tik bieži tiek pieminēti 'labie vecie laiki', bet personas, kas atceras netīkamas lietas, nereti apzīmējam par mizantropiem un neurastēniķiem. Taču viņu ir mazākumā. Varbūt labāk būtu, ja mēs paplašinātu savu redzes loku uz pagātni, salīdzinot labo ar slikto. Lūkosim tad tā apskatīt arī īso Baltijas valstu mūžu. Tur mēs varēsīm daudz ko mācīties.

Viena no dzīves atrakcijām Baltijas valstīs bija to apmēri. Tas ir tā, it kā dzīvi Čikāgā salīdzinātu ar dzīvi mazpilsētā. Personīgi tiku iepazīsies ar prezidentiem un ministriem. Pazinu dažādo politisko partiju vadoņus, vadošos garīdzniekus, kas arī jaucās politikā, vadošos tirgoņus un rūpniekus. Kā makšķernieks es izbraucu uz dažādām vietām šais zemēs, tiku apmeties pie lauciniekiem un sarunājos ar viņiem. Tiku pagodināts ar ielūgumiem valsts svētkos un svinībās. Man radās draugi visos dzīves slāņos. Jāsaka, ja es būtu tur miris, man būtu tikušas sarīkotas iespaidīgas bēres.

Dažādā ziņā Latvija starp Baltijas valstīm bija pati ievērojamākā. Latvijā pastāvēja daudzas no tām problēmām, kas vispār traucēja Eiropu. Minoritāšu problēma strptām bija pati spilgtākā.

Nelaimīgā Tautu Savienība, kas degenerējās, beidzot izvēršdamās par žīdu klubu, īpaši rūpējās par to, lai minoritātes Eiropā tiktu aizsargātas. Visās zemēs, kur nacionālās minoritātes pastāvēja, žīdi, lai iegūtu īpašas priekšrocības sev, mēģināja vadīt un izmantot šīs grupas. Tā Tautu Savienība nevis gādāja par internacionālu saskaņu, bet saasināja nacionālās nesaskaņas. Pirmajā laikā Tautu Savienības iespaids bija liels un tās retie lēmumi tika respektēti. Bet, žīdu un kapitālistu iespaidam tur pieaugot, tās iespaids izbalēja.

Latvija darīja ko varēja, lai izpildītu Tautu Savienības prasības. Bet Latvijai bija pārāk daudz šādu minoritāšu grupu. Valdība uzturēja latviešu, vācu, krievu, rutēņu, poļu, igauņu, leišu, žīdu (jidiš un ebreju) skolas un devīgi atbalstīja Franču liceju un Angļu institūtu. Vairums šo minori-

tāšu skolu bija koncentrēts Rīgā, taču netrūka tādu arī provinču centros.

1934. gada rudenī, kad biju atgriezies Rīgā no Varšavas un apmeklēju ministru prezidentu Kārli Ulmani, kas tagad saucās par vadoni, mēs pārrunās pavadījām visu pēcpusdienu un, starp citu, es jautāju viņam, kā viņš var sagaidīt izaugam labus pilsoņus, kad valdība ar bērniem apietas gluži kā rietumu štatu rančās ar lopiem. Viņš lūdza paskaidrot, kā es to domāju. Pastāstīju, ka ik pavasari kovboji sadzen lopus no kalniem un pakalniem kopā un kā tad katram teļam tiek iededzināta tāda pati zīme kā tā mātei. Rīgā tika pieņemta tāda pati metode. Kad bērni pieauga, tie tika sūtīti skolās, kur tos mācīja viņu mātes valodā. Katras minoritātes skolas audzēkņiem bija atšķirīgas krāsas cepurītes, ar ko bērni tika apzīmēti visai dzīvei. Tiku jautājis vadonim, kāpēc viņš Latvijā nevarētu ievest Amerikas skolu kārtību, kurā bērniem ikdienas zināmas stundas tiktu mācīta viņu mātes valoda, bet tai pat laikā tiem zināmas stundas būtu jāmacās kopā latviešu valodā. Mācoties zem viena jumta, viņi ierastu kopā rotaļāties, kopā izstrīdēties, un izaugtu kopā par Latvijas pilsoņiem.

Ulmanis sacīja, ka valstij neesot tādu līdzekļu, lai saceltu tādas modernas skolas, un atzina, ka minoritāšu skolu problēma esot viena no nopietnākajām valstī. Es liku priekšā pagaidām atņemt tās krāsainās cepurītes. Ielu kaujas, kādas tagad bieži notika starp dažādajām nacionālītātēm, varbūt tad izbeigtos. Dažas nedēļas vēlāk tiešām projekts tika izvests dzīvē, un es pazinu puikas, kas nedēļām gāja plikām galvām, pretodamies valkā melnās cepurītes, kādas bija noteiktas visiem skolēniem.

Skaidrs, ka ar šo soli vēl bija tālu no problēmas atrisinājuma. Latvijā tāpat kā visur citur Eiropā skolotāji par savu augstāko pienākumu uzskatīja bērnus nevien mācīt, bet izaudzināt par dedzīgiem patriotiem. Šajās daudzvalodu skolās skolotājiem mazāk rūpēja krietna pilsoņa sagatavošana, vairāk tas, lai audzēkņi būtu labi latvieši, vācieši, krievi, poļi, žīdi u. t. t. Bērni pieauga, nīstot vieniem otriem. Tāpat, kā tas bija Latvijā, bija arī citās zemēs ar minoritāšu grupām. Tas attiecas pat uz Savienotajām Valstīm, kur nacionālās minoritātes uztur savas skolas.

Te man atkal jāatgādina, kas notika Amerikā. Pirmajā pasaules kara gadā Henrijs Fords paziņoja, ka viņa firma saņem strādniekiem, kas sniedzās daudzos tūkstošos, ir nolikusi minimālo algu \$ 5 dienā. Šāds iepriekš nepiedzīvots solis bija sensācija kapitālistiskajā Amerikā. The Chicago Tribune ievadrakstā nosodīja Fordu kā anarchistu. Fords iesūdzēja Tribūnu tiesā par neslavas celšanu, uzstādot \$ 300 000 prasību. Prāvas laikā Fords nodeva liecību un nopratināšanā atzina savu trūcīgo skolas izglītību. Izjautāts kādos punktos par Amerikas vēsturi, Fords izsauca: "Vēsture ir bleķis!" Tribūns nākamā dienā Forda teicienu pasniedza treknā virsrakstā, bet Fords vinnēja prāvu, un Tribūns saņēma pavēli maksāt Fordam piecu centu lielu sājpu naudu. Tā bija morāla uzvara Fordam, un Tribūna piecu centu čeks ielogots karājas pie sienas Forda birojā Detroitā. Daudzi par šo teicienu mēs Fordu toreiz izsmējām, bet tikai vēlāk, kad biju kādus gadus nodzīvojis Eiropā, es sapratu, ko Fords bija domājis.

Pirms dažiem gadiem kāds angļu žurnālists un mans Rīgas draugs apmeklēja Parīzi. Kādu svētdienas pēcpusdienu viņš kopā ar sievu bija izbraucis uz kādu provinces pilsētiņu. Pastaigādamies pa ielām, viņam gadījies iet garām vietējam muzejam, kur piestājis un lasījis plakātu, izliktu pār izstādītu lielgabalu. Tur, kā viņš stāstīja, viņš saņēmis savas dzīves lielāko pārsteigumu, jo plakāts franču valodā paskaidrojis, ka šis lielgabals kaujā ticis atņemts britu armijai. Viņi tad iegājuši muzejā, kur viņš palicis bez valodas, stāvēdams plašas britu karogu kolekcijas priekšā. Tie visi aizlaistajos karos krituši franču rokās. Atgriezies Rīgā, viņš man teica, ka tikai tad aptvēris angļu audzināšanas trūkumus, jo skolā nekad nebija dzirdējis, ka briti jebkad būtu kādu kauju zaudējuši. Vēstures studijas bijušas veltītas tikai tām kaujām, kas uzvarētas.

Viņa pieredze pamudināja mani palasīties tais vēstures mācību grāmatās, kādas lietoja Rīgas daudzvalodu skolās. To saturī tad izskaidroja naidu, ar kādu mazi puikas dažādu krāsu cepurītēm galvā kāvās Rīgas ielās. Kas notika Rīgā, notika vispār Eiropā. Starptautisko attiecību briesmas, kādas iemiesotas bērnu vēstures grāmatās, vispirms bija sapratušas skandināvu zemes, kur kopš 1919. g. pastāvēja prasība pēc skolas grāmatu kontroles. Somijas, Zvied-

rijas, Norvēģijas un Dānijas skolu vadošie darbinieki sa-
nāca kopā un vienojās izņemt no mācību grāmatām visu to
materiālu, kas varētu izvērsties naidā vai radīt šķelšanos
starp zemēm. Bija cerības, ka šis solis vienos četras zie-
meļzemes ciešākā kopībā. Taču karš izjauca labi iecerēto.
Platoniskā draudzība starp šīm zemēm neizrādījās stipra
diezgan, lai vienotu arī draudošo briesmu priekšā.

Izaudzīnot skolēnus par dedzīgiem patriotiem, daudzās
Eiropas zemēs skolotāji arī sekmēja dedzīga un rūgta nai-
da attīstību. Pārmetumus pelna nevien skolas, bet arī baz-
nīcas un sinagogas. Šīm problēmām izsekojot, iešāvās prā-
tā doma, kas varbūt varētu izradīties noderīga. Varētu sā-
pulcēt vadošos vēsturniekus pa vienam vai divi no katras
Eiropas zemes un noometināt viņus kādā patīkamā izolētā
kūrortā ar pilnu apgādi un visām ērtībām, lai izpildītu ko-
pēju uzdevumu: sastādīt vēstures mācības grāmatu taut-
skolām, kas Eiropas vēsturi skaidrotu objektīvi un ignorē-
tu visas tās nacionālās prasības un iedomas, kas tik stip-
rā mērā bijušas atbildīgas par pretešķībām un naidu.

Šo profesoru kungu sanākumi derētu informēt, ka tā pa-
liks saistīta pie šīs vietas, līdz darbs būs pabeigts. Lai
pasargātu pasākumu izvērsties par mūža darbu, viņus de-
rētu tālāk informēt, ka pirmos sešus mēnešus viņi saņems
trīs maltītes dienā. Bet nākamos sešus to skaits sama-
zināsies uz divām reizēm dienā, bet, darbam ievēkoties
otrā gadā, viņi saņemtu vairs tikai pa vienai maltītei dienā,
turpinoties tā, līdz grāmata būtu gatava. Galaiznākumam
būtu jāsaņem divas trešdaļas dalībnieku piekrišanas, pēc
kam darbs tiktu izmantots visās Eiropas skolās. Ja auto-
riem tas sekmētos, viņi saņemtu mūža pensiju par to. Pa
ieslodzījuma laiku vēsturnieki būtu pilnīgi izolēti no pa-
saules un bez jebkādas publicitātes par debatēm. Izslēdz-
ot pašreklāmas momentu, pilnīgi izslēgts būtu arī teātrā-
lais aspekts, pie tam nevienam nebūtu arī iespējams par
konferences norisi rakstīt uz ārpusi. Šādā ceļā varētu ras-
ties respektējama Eiropas vēsture, kas tad pasargātu tās
jaunatni no nacionālajiem naidiem. Utopisks plāns? Var
jau būt, taču tas varētu pasteidzināt debates, kādas bija jau
sākuši skandināvi.

Liekas apkaunojoši, ka baznīcas un sinagogas, lai kopā
saturētu savus sekotājus un to organizācijas, izmantoju-

šas vēsturi nacionālu, rasisku naidu kurināšanai. Divi lielākie vaininieki šai ziņā ir Romas katoļu baznīca un judaisms.

Nākotnes Eiropa būs pateicīga pašreizējai revolūcijai, kas daudzās zemēs šķīrusi baznīcu no politikas. Mācītāji un rabīni nav labāki politiķi par tiem, kas pārstāv savas partijas. Visumā politiķi ir paši savtīgākie, šaursirdīgākie cilvēki. Vispirms viņi acīs patur paši savas karjeras. Tālāk nāk viņu mazās personīgā atbalsta grupas. Trešā vietā nāk partijas organizācija. Ceturtā viņu elektorātu bieži vien ļoti savtīgās intereses. Nācijās intereses nāk tikai nožēlojamajā piektajā vietā. Savā ziņā politiķi ir līdzīgi aktieriem. Arī tie mīl paši savas balss skaņu. Tikai aktieris ir godīgāks, jo viņš netēlo sevi, bet kādu citu.

Eiropā ir daudz zemju, kurās parlamentārā sistēma ir noturējusies. Somijā, Zviedrijā, Dānijā un Šveicē valdības forma nav mainījies galvenokārt tādēļ, ka politiskās korupcijas puve nav vēl tikusi tiktāl, lai iznīcinātu vēlētāju uzticību valdībai, kā arī tādēļ, ka partijas ir pratušas savas intereses pakārtot nacionālajām. Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Polijā un citās Eiropas zemēs, kur partiju intereses palika augstākās, parlamentārā sistēma sabruka.

Latvija bija Eiropa miniatūrā. Šai mazajā zemē bija ļoti daudz partiju un strīdīgu grupu. Amerikānim, kas pats savā zemē diezgan dzirdējis propagandas par to, cik vēlami ir sajaukties un apvienoties, lai veidotu jaunu Savienoto Valstu nacionālītāti, mazās Latvijas 'kausējuma katls' likās parādām, cik neiespējama tāda sakušana zemē, kur vienai nācijai nav nospiedošā vairākuma pār citām. Reiz bija tā, ka simts deputātu Latvijas saeimā reprezentēja 24 partijas, kas ir Eiropas, ja ne visas pasaules rekords. Starp deputātiem atradās kā Romas katoļu, tā grieķu ortodoksās baznīcas un luterāņu archibīskapi, tā arī žīdu rabīni.

Kamēr ekonomiskā situācija Latvijā turpināja uzlaboties un turība pieauga, šī no frančiem patapinātā un improvizētā proporcionālā reprezentācijas sistēma darbojās ciešami, pat, ja nemitīgi kabinets nomainīja kabinetu un valdošās politiskās strāvas nonāca ļoti atšķirīgu grupējumu iespaidā.

Uz īsu laiku Latvija aptvēra, ka ārējā politikā bija nepieciešama izturēta līnija, un tā Zigfrīds Meierovics palika

ārlietu ministra amatā par spīti kabinetu maiņām. Bet nevienprātība un strīdi starp latviešiem, baltvāciešiem, žīdiem, poļiem, leišiem, krieviem un citām nacionālajām grupām kavēja progresu. Likās, ka viņi nespēja vienoties par itin neko, pat ne svarīgos valsts interešu jautājumos. 1923. g., vēl jaunekļa entuziasma spārnots, es meklēju pēcizejas.

Griezpos pie Meierovica un, lai celtu Rīgas un Latvijas populāritāti Baltijas reģionā un pievilinātu tūristus, uzņēmejus un kapitālu šai zemei, liku priekšā izveidot komiteju un nodibināt fondu, lai iegādātu atraktīvu balvu, ko izcīnītu jachtu sacīkstēs Rīgas jūras līcī. Ieteicu arī, ka komiteju veidojot, tautību jautājums būtu aizmirstams. Bez nelielas valdības subsīdijas, lai projektu iekustinātu, tālākie nepieciešamie līdzekļi fondam bija savācamā no Rīgas dažādu klasu un grupējumu iedzīvotājiem. Tas bija nepieciešami, lai modinātu vispārēju interesi šai pasākumā. Balva būtu jānosauc Rīgas vārdā un tā tiktu izcīnīta katru gadu, piedaloties jachtklubiem visapkārt Baltijas jūrai. Ja Rīgas iedzīvotājus varētu iekustināt sadarboties, noturot gadskārtējas jachtu regatas, tas varētu būt sākums sadarbībai citos jautājumos un problēmās. Pasvītrotu, ka jachtu īpašnieki visumā ir turīgi ļaudis un, ja vairāki simti būtu ieinteresēti pavadīt te vairākas nedēļas ik gadus, tas varētu izrādīties valstij izdevīgs pasākums.

Meierovics piekrita, ka ideja laba, un jautāja, ko es sagaidot pretī sev no visa tā. Atbildēju, ka nekā negaidu, ka būtu priecīgs organizēšanā un popularizēšanā ar publikācijām bez jebkādām kompensācijām. Viņš domāja, ka tas ir neparasti, taču lūdza uzņemst projektu uz papīra un iesniegt viņam likšanai priekšā kabinetā.

Labi zinādams, kā šādi projekti tiek organizēti Savienotajās Valstīs, kur pastāv stipra sāncensība starp pilsētām, tiku sagatavojis plānu rūpīgi, īpaši sīki par to, ka naudas būtu savācamas no dažādām firmām un atsevišķām personām, cik vien iespējams, rosinot publikas interesi par pasākumu. Meierovics to izlasīja, atzina par lielisku un apsolīja, ka darīšot visu, kas viņa spēkos, lai pārliecinātu kabinetu projektu pieņemt.

Nākamā dienā Meierovics aicināja mani pie sevis un paziņoja, ka kabinets plānu noraidījis. Kad pabrīnējos, kādi

gan iebildumi te būtu varēti celt pretī, viņš paskaidroja, ka daži ministri bailojušies, ka balvu varētu iegūt kāds Rīgas nelatvietis. Toreiz vairums jachtu Rīgā piederēja baltvāciešiem un skandināviem. Tā projekts sabruka, un nākamajos gados nekas netika apsākts, lai starp dažādajām naidīgajām nacionālitātēm modinātu kopības garu, un Rīga turpināja palikt pilsēta ar panīkušu sabiedrisko dzīvi.

Latviešiem ir daudzas apbrīnojamas rakstura īpašības, un viņi arī pieder pie ziemeļnieku grupas. Viņi ir ļoti tīrīgi. Mēdību vai makšķernieku izbraukumos esmu gulējis neskaitāmās lauku mājās, un nevienā pašā nav iznācis sadurties ar parazitājiem. Tāpat kā igauņi un somi latvieši ir iecienījuši savas pirtis.

Daudzi lauksaimnieki sūtīja savus dēlus un meitas universitātē. Daudzi lauksaimnieki runāja latviešu, krievu un vācu valodas, kamēr visi vecākie cilvēki prata vismaz divas valodas. Lasīt un rakstīt neprašana bija liels retums.

Latvieši ir arī ļoti strādīgi ļaudis. Lauku mājas, kādas tiku apmeklējis neatkarības laika pirmajos gados, bija bez jebkāda luksa un pieticīgi mēbelētas. Bet ar katru tālāku apmeklējumu ievēroju, ka iegādāta kāda jauna dārga lauksaimniecības mašīna, ka bija vairāk cūku aizgaldā, vairāk un labākas govīs ganībās.

Atceros kādu vasaras pēcpusdienu, kad saimniece pacienādama mūs ar svaigu maizi, klāt dodot sviestu, sieru un medu, ceremoniāli un ne bez lepnuma pie tējas tasītēm apdalīja sešas jaunas sudraba karotītes. Pēc tā, kā viņa tās nolika, es varēju iedomāties, ka drīz arī katrai citai apkārtējai saimniecei būs sešas sudraba karotītes. Papriekš saimniecība tika apgādāta ar nepieciešamajām mašīnām un sugas lopiem, un tikai pēc tam lauksaimnieki atļāvās ērtāku iemēbelējumu mājā vai citus sīkākus luksus pašiem.

Latvijas valdība apzinājās, cik nozīmīgi bija labi ceļi un ka tie jātur labā kārtībā. Ja lauksaimnieki biežāk iebrauca pilsētā, viņi atrada tur jaunas vēlamas lietas, kas jāiegādājas. Savās saimniecībās atgriezušies, viņi strādāja cītīgāk, turēja kādu cūku vairāk, palielināja izslaukumu, paplašināja linu sēju par kādu hektāru vairāk. Tā bija raža, kas prasīja tik lielu un smagu darbu kā neviena cita ziemeļos. Un Latvijā augs turība. Tāpat Somijā, Igaunijā un

Lietuvā. Šo zemju progress laikā starp 1919. un 1939. gadu bija apbrīnojams. Ja vien miers būtu turpinājies, tām zemēm būtu bijusi apbrīnojama nākotne. Bet iznāca tā, ka tikai viena no tām, Somija, bija gatava sevi aizstāvēt.

Meklējot izskaidrojumu, mums jāatgriežas uz laukiem. Valdošā kārtā visās trīs Baltijas valstīs nāca no zemnieku vidus, kas laukus atstājusi vēl nesen - paaudzi vai divas iepriekš. Viņi bija pārāk aizņemti paši ar savām iekšējām problēmām, lai pamanītu, ka pasaules kara izraisītais supernacionālisms, vēl Tautu Savienības veicināts un izmantots pašas mērķiem, veda Eiropu strauji uz jaunu katastrofu. Šiem ļaudīm bija pārāk maz pieredzes administrācijā un vēl mazāk valsts vadībā.

Tikai daži baltiešu vadītāji atzina nepieciešamību veidot ciešu militāru un ekonomisku bloku savā starpā. Bet ne Latvija, ne Igaunija nebija ieinteresētas Lietuvas prasībās pēc Viļņas un Klaipēdas. Lietuva bija pārāk aizņemta ar Amerikas emigrantu spaidīšanu sūtīt uz māju vairāk naudas, kā arī ķīlidojoties ar Poliju un Vāciju, lai veltītu uzmanību Baltijas ūnijai. Igaunija prata samērā labi iztikt ar savu nelielo baltvācu minoritāti, kamēr latvieši rādījās nespējīgi sadarboties ar savām minoritātēm. Tam bija visādi iemesli, un viens no tiem bija fakts, ka Rīga, Latvijas galvaspilsēta, bija vācu celta. Tajā nebija nekā latviska. Šī situācija padarīja latviešus pieejamākus intrigām, īpaši Maskavas veicinātajām. Igaunija un Lietuva baidījās, ka muitas ūnija novedīs pie tirdzniecības koncentrēšanās Rīgā, kas bija dabīgais Baltijas valstu centrs.

Latviešiem un igauņiem bija maz emigrantu Savienotajās Valstīs, bet toties daudz Krievijā. Latvieši un igauņi bija caurmērā daudz labāki strādnieki nekā krievi. Viņi bija arī labāki organizātori, labāk izglītoti un inteligentāki. Imperiālajā Krievijā viņi ieņēma daudz svarīgu posteņu, un dzīve tur viņiem bija tīkama un viegla. Viņiem patika bezrūpīgie, viesmīlīgie un neaizspriedumainie krievi. Tāpat tas bija ar vāciešiem, angļiem un amerikāņiem, kas nonāca saskarē ar krieviem.

Pārrunājot to ar vecākās paaudzes baltiešiem tais gados, izrādījās, ka viņi nebija ticējuši, ka varētu iegūt neatkarību pēc tik ilgiem gadsimtiem apspiestības. Tāpat kā somi

un citas tautas Krievijas ziemeļos līdz pat pasaules kara beigām viņi uzskatīja sevi piederīgus Krievijai. Patiesībā jau krievs ir somu un slāvu maisījums. Blondie mati un zilās acis nākušas no somiem, kamēr slāvi ir tumšmataini un brūnām acīm.

Lai arī kā, igauņiem un latviešiem pret baltvāciešiem bija atšķirīgas jūtas un nostājas. Vairums zemes Baltijā bija baronu rokās. Iedzīvotājiem pašiem tās trūka. Vācu kolonistu pēcnācēji jeb baltvācieši turējās cieši pretī vietējo iespaidam un, aizbildinoties ar savu 'kultūrnesēju' lomu iepretī slāvu briesmām, paturēja savā rokā visu administrāciju. Savā kolonistu politikā baltvācieši bija pielaiduši kādu smagu kļūdu. Viņi nevis asimilēja igauņus un latviešus, iekļaujot tos savā vidū, bet pat aizliedza jauktas laulības. Viņi rīkojās vēl īsredzīgāk: paši mācījās igauņu un latviešu valodas, lai spētu ar vietējiem iedzīvotājiem sazināties, bet vācu valodu paturēja kā kungu valodu savā starpā, tā saraujot visas saites starp kolonistiem un iezemiešiem, atraidot tos kā zemākus, izrādot pret tiem augstprātību, savtību un paturot visu sev.

Laiks nestrādāja baltvācu labā. Viņu asinis izvirta. Daudzās aristokrātu ģimenēs parādījās degenerāti. Kad baltu tautas ieguva neatkarību, tās novērsās uz Anglijas pusi, cerot, ka Lielbritānija palīdzēs tām nosargāt patstāvību. Tās padevās britu vēlmēm un prasībām, lai beigās tomēr atklātu, ka britu politika bija tikpat savtīga kā viņu pašu. Līdzīgi to pieredzēja arī Somija.

Kad Baltijas valstis un Polija izšķīrās izbeigt krievu valodas mācīšanu zemākajās skolās un no svešvalodām dot priekšroku angļu valodai, tiku intervējis visu četru valstu izglītības ministrus. Viņi visi kā viens norādīja, ka krievu valoda tagad esot vairāk uz Āziju orientēta nekā uz Eiropu un ka tā reprezentējot pseidokultūru, bīstamu viņu zemju nākotnei, un tādēļ esot vēlams, lai jaunā paaudze šais zemēs aizmirstu krievu valodu pilnīgi. Vienīgi tad, kad Krievija atkal pievērstos Rietumiem un respektētu to goda, ētikas un morāles normas, atverot satiksmi ar kaimiņiem, tad bērni varēsot atkal mācīties krieviski, bet ne pirms tam.

Kad tiku ministriem jautājis, kādēļ viņi dod priekšroku angļu un ne vācu valodai, viņi izteica cerības, ka ar Angli-

ju varētu izveidoties ciešāka draudzība un tā viņus aizstāvētu .

Kaut man ir daudz draugu Latvijā, taisnības labad man jāsaka, ka latviešiem piemīt kāda ārkārtīgi netīkama rakstura īpašība. Viņi ir skaudīgi. Esmu teicis to viņiem acīs. Ne savas kaimiņu tautas viņi skauda. Viņi skauda cits citu savā starpā. Latviešu vīri un sievas, kas ar sevišķām spējām un neatlaidīgu darbu bija guvuši lielus panākumus un sasnieguši turību, tika citu apskausti. Šī ir netīkama latviešu rakstura īpašība, kas atsver daudzas labas un izcilas. Mazāk tā mana laukos, vairāk pilsētās.

Viens no visnožēlojamākajiem un pretīgākajiem pārsteigumiem atklājās pēc tam, kad sarkanarmija bija okupējusi valsti un kad jaunajā latviešu sovjetu valdībā, kas bija Maskavas organizēta un kontrolēta, vairums locekļu nāca no Jaunāko Ziņu darbinieku vidus. Šis laikraksts ar savu cirkulāciju bija ūnikums visā pasaulē. Daudzus gadus tas iznāca ikdienas metienā starp 150 000 un 200 000. Kad Latvijas iedzīvotāju nebija pilni divi miljoni un kad no tiem vēl nost atņēma minoritātes, pieņemot, ka latviešu ģimenē būtu caurmērā piecas personas, tad katra otrā ģimene ir lasījusi šo laikrakstu.

Antons Benjamiņš ar sievu bija avīzes dibinātāji un vienīgie tās īpašnieki. Viņi ieturēja neitrālu līniju, neiejaucās partiju politikās, nodarbināja labākos rakstniekus un žurnālistus, un rezultātā laikrakstam bija ārkārtīgi panākumi un pašiem krietna turība. Viņi maksāja lielas algas. Daudzi diplomāti, kuru aldziņas nebija lielas un izdevumu piešķirumi ierobežoti, piepelnīja nepieciešamo kabatasnaudu, darbodamies kā korespondenti.

Benjamiņi nopirka lielisku īpašumu, un viņu vasarnīca Rīgas Jūrmalā bija kūrorta greznums. Kad karalis Gustavs apmeklēja Rīgu, viņi strīdējās ar valdību, jo vēlējās karali uzņemt pie sevis. Likās, panākumi bija viņiem sakāpuši galvā. Bet, kad Benjamiņš nomira, viņa sieva, kas bija neapstrīdama pirmā dāma latviešu sabiedrībā, likās pārvēršamies, un dažu draugu vietā kā līdz šim nu viņai bija daudzi. Kad bolševiki ienāca Latvijā, viņa bija viena no pirmajiem, kam viss tika atņemts un laikraksts nacionalizēts. Viņai bija iespējams bēgt uz ārzemēm, bet tāpat

kā visi latvieši viņa mīlēja savu zemi. Viņa bija spiesta atstāt savu māju un apmesties pie draugiem,

Kādu rītu pulksten trijos GPU smagā mašīna apstājās pie nama, kur mīta Benjāmiņa. Ar nelielu sainīti rokā viņa, tērpusies vasarīgās drānās, bija viena no daudziem, kas tika aizvesti uz Rīgas preču staciju un sadzīti aizrestotos lopu vagonos sūtīšanai uz Krieviju. Tai pašā mājā dzīvoja kāds mans draugs Liebknachts, biznismens un daudzus gadus mūsu maksšķerņieku kluba prezidents, kas arī tika arestēts kopā ar sievu un dēlu un aizvests. *

Profesors Kirchenšteins, ilgus gadus Jaunāko Ziņu darbinieks, tika iecelts par sovjetu Latvijas prezidentu, Jūlijs Lācis, ilggadīgs laikraksta redaktors, kļuva par labklājības ministru, Pēteris Blaus, redaktors, par sabiedrisko lietu ministru. Bija vēl citi Benjāmiņa kundzes darbinieki, kas nāca augstos amatos sarkano valdībā. Bet neviens pats no viņiem netika mēģinājis Benjāmiņai palīdzēt. Tas izskaidrojams vienīgi ar skaudību, ko jau esmu pieminējis un kas bija jūtama visās sabiedrības šķirās. Tā vājināja latviešu morāli. Tā traucēja un paralizēja nacionālā gara vienotību. Un es domāju, ka šī nelaime vairāk kā jebkurš cits faktors vainojams latviešu tautas postā. Ja šāдай rakstura iezīmei var būt kāds izskaidrojums, tad tas būs jāmeklē tajos gadsimtos, kad latvieši bija nospiesti vācu verdzībā. Lai šāda vājība iedzimtu, ir nepieciešams vairāk nekā tikai viena paauze. Vieglāk šādu vainu ir nosodīt nekā atrast tai pretlīdzekli. Bet, domājot par latviešu šausmīgo likteni, būtu aplam to noklusēt.

Ulmanis, Latvijas pirmais un pēdējais valsts galva, bija dzimis lauksaimnieka ģimenē, ieguvis izglītību Šveicē un Savienotajās Valstīs, kur Nebraskas universitātē bija darbojies kā lektors. Viņš bija viens no republikas dibinātājiem un vēlāk bija zemnieku partijas vadītājs. Vēlēšanu kampaņās viņš izrādījās neparasti labs runātājs, pie tam bija pārņēmis Nebraskas kongresmeņu metodi, kad, agitējot starp zemniekiem, līdzi ņēma arī mūziķus un jokdarus. Ulmaņa vēlēšanu sapulces bija labi apmeklētas, jo nevien

* Emīlija Benjāmiņa mirusi bada nāvē 1941. g. 23. septembrī izsūtījumā. Tuvāk par viņas likteni A. Kolberga rakstā Sieviete laivā (Karogs, 1988, 5) un V. Urtāna - Griбу, lai to uzzina (Karogs, 1988, 9). Tulk.

pats bija labs orators, bet līdzās deva arī citu pievilcīgu programmu. Gribētos sacīt, ka viņš morālā ziņā stāvēja pāri caurmēra politiķiem. Lai arī ko viņa naidnieki viņam pārmet, kā līku ceļu iešanu, lai palīdzētu kooperatīvam Konsums un savai partijai, pats viņš sev nekādas mantas nesarausa, kaut izdevību netrūka. Dabīgi, arī tas vairoja viņa populāritāti tautā.

1934. g., kad iekšējās politikas kļiviņi un partiju korupcija bija novedusi valsti tuvu bankrotam, vadību pārņēma Ulmanis. Ne viņš pats bija tas, kas šo puču bez asins izliešanas noorganizēja. Viens no vīriem, kas viņu pārliecināja pārņemt vadību valstī, bija Jānis Kīselis, ko pirmo reizi sastapu 1921. g., kad viņš bija vienkāršs policists kādā mazā lauku vietnā Ugālē. Tur tika sarīkotas diplomātiem medības, un Kīselis prata tik sekmīgi tās noorganizēt, ka tika paaugstināts par iecirkņa priekšnieku Rīgā. Viņš bieži mani apciemoja. Pēc viņa ieskatiem Tautu Savienībai, lai tā paliktu kā reāls spēks, būtu jānoorganizē internacionāla policija, un viņš loloja cerību ieņemt kādu posteni tajā. Ar šādu mērķi viņš katru gadu iemācījās vienu jaunu svešvalodu. Tad, kad bija pārliecinājies Ulmani pārņemt valdības grožus savās rokās, viņš spēja runāt lasīt un rakstīt vienpadsmit Eiropas valodās. Pučs bija gudri izkārtots. Francijas sūtnis bija sarīkojis plašu pieņemšanu, kurā piedalījās vairums ministru un politisko vadōņu. Ārpus sūtniecības bija norīkoti policisti, kas viesus, kad tie atstāja viesību namu, visus arestēja un aizveda uz cietumu, tikai sevām ļaujot atgriezties mājās.

Ulmanis bija gudrs praktiķis. Viņš savus gūstekņus nosūtīja uz improvizētu gūstekņu nometni Liepājā. Tur viņiem tika dota liela brīvība un visādas priekšrocības. Viņi saņēma četras maltītes dienā, un Ulmanis tur norīkoja labākos pavārus, kādi bija dabījami, un lika neskopoties ar delikatesēm.

Par to viņš man pastāstīja vēlāk. Kad bija apprasījies un es biju pastāstījis par rupjo un nežēlīgo režīmu Kertuška koncentrācijas nometnē Polijā, kur Piļsudskis bija ieslodzījis savus pretiniekus, Ulmanis sacīja, ka tāda apiešanās neder politiskajiem cietumniekiem. Viņš bija apmierināts, ka viņa gūstekņi pa ieslodzījuma laiku bija stipri pieņēmušies svarā. Viņš teica: "Ēdini cilvēku labi, viņš nobarosies un

klūs slinks un apmierināts ar dzīvi. Tas ir, kā es apgājos ar saviem pretiniekiem. Kad man likās, ka viņi ir jau resni diezgan, liku tiem saprast, ka, ja viņi atgrieztos mājās klusi, aizmirstu partijas politikas un uzvestos respektējami, es garantētu viņiem pensijas algas apmēros, saņemtas aresta laikā. Praktiski visi viņi pieņēma manu priekšlikumu."

Līdz pučam Ulmanis bija intrigējis un cīnījies par Latvijas zemniekiem. Nu viņš atradās stāvoklī, kas spieda viņam rūpēties par visu iedzīvotāju šķiru vajadzībām un vēlmēm. Viņš darīja labu darbu un savā īsajā valdīšanas laikā panāca lielu progresu. Lauksaimniecība tika racionalizēta, un Latvija izvērtās par vissekmīgāko un produktīvāko uztura ražotāju zemi Eiropā. Ulmanis klusībā apbrīvoja un studēja attīstības Vācijā. Viņa politika gan nāca par labu latviešiem, bet ne tā citām nacionālitātēm. Viņam 1934. g. pie varas nākot, Rīgā darbojās 350 skandināvu uzņēmumu, bet 1939. gadā palikuši vairs bija tikai 40. Vairums uzņēmumu nozaru, kādā viņi bija darbojušies, nu bija nacionālizētas.

1936. gada rudenī tiku jautājis Ulmanim, kā tas izskaidrojams: kamēr visas citas Eiropas zemes importēja kara materiālus, preču vagoni un tvaikoņi, kas nāca uz Latviju, bija pilni ar lauksaimniecības mašīnām un mākslīgajiem mēsliem. Vadonis atbildēja: ja karš sāktos starp Krieviju un Vāciju, tad Latvijai neiespējami ko darīt, lai savu zemi aizstāvētu. Viņš domāja, ka svarīgi ir pacelt dzīves un kultūras standartu tik augstā līmenī, ka tauta nekad to neaizmirstu. Lai arī notiktu kas notikdams, tā vienmēr paturētu šīs atmiņas sirdī, un tas tad būtu labākais tautas nākotnes garants.

Bet, es atbildēju, ja nu būtu tiktāl, ka karš neizbēgams un Latvija būtu spiesta izvēlēties puses, kurai jūs dotu priekšroku - vācu vai krievu? Ulmanis atbildēja jokodamies: 'Protams, priekšroka uzvarētājam'. Tobrīd Ulmanis vēl domāja, ka karu varētu novērst.

Viņš sava režīma galu sagaidīja varonīgi. Es noklausījos viņa pēdējo uzrunu tautai radio pārraidē, kurā viņš aicināja tautu saglabāt mieru, uzturēt kārtību un palikt katram savā vietā, kā viņš paliekot savā līdz galam. Viņa liktenis paliek nezināms. Viņš bija savas tautas lielākais vīrs.

Bet arī lieliem vīriem ir savas vājības, un Ulmanim tāda bija nespēja novērtēt cilvēkus. Viņš ļāvās nonākt lišķu ielenkumā, un starp tiem daudzi bija nekompetenti karjeristi. Un Ulmanis nekad nepanāca skaidru un nepārprotamu ārlietu politiku.

Ulmaņa tuvākais draugs bija Vilhelms Munterš. Pirmo reizi Munterš sastapa 1921. g., kad viņš, ārlietu ministrijas ierēdnis, neskuvies un izpūris, vadīja latviešu demonstrāciju uz Amerikas misiju, lai izteiktu prieku un pateicību par Amerikas valdības lēmumu atzīt Latvijas valsti de jure. Munterš daudz laika pavadīja kopā ar Ulmani. Vecākšos, mazā piejūras kūrortiņā, kur man piederēja vasarnīca, abi šie vīri pavadīja savu brīvo laiku, apmetušies kādā ceturtnā šķiras viesnīciņā, vienīgajā šai vientuļīgajā vietā. Viņi vairījās citu ļaužu un kopā devās ilgās meža pastaigās.

Munterš bija pusgaunis, pusvācietis. Viņa dotības valodās un intrigās pašķīra viņam ceļu diplomātijā. Viņš iestājās brīvmūrniekos, un Ulmanis iecēla viņu ārlietu ministra amatā. Viņš labprāt pievienojās britu pūlēm panākt Vācijas ielenkumu, un pēc tam, kad bija bijis audiencē pie Hitlera, viņš Latvijas ministru kabinetā nodeva neakurātu ziņojumu, kas bija par iemeslu, lai valdība noraidītu Vācijas piedāvājumu kopējam drošības līgumam, kas varbūt Latvijai un pārējai Ziemeļeiropai būtu aiztaupījis neizsakāmās ciešanas un postu.

Viena no lielākajām mistērijām palika Munteršas precības ar notara Sūnas šķirto sievu, kas pirms tam bija precējusies ar kādu komunistu. Arī Sūnam, viņas otrajam vīram, bija aizdomīgi sakari. Viņas laulība ar Munteršu izvērtās par vēl lielāku mīklu, kad medusmēnesi viņa pavadīja sava šķirtā vīra sabiedrībā. Savos Eiropas ceļojumos Munterš viņu līdzī neņēma, jo attiecīgi mājiēni norādīja, ka viņa kundze apmeklējāmās galvaspilsētās nebūtu vēlama viesņa. Kamēr pats bija prom no Rīgas, sieva dzīvoja ar savu šķirto vīru un nemaz neslēpa sarežģītos laulības dzīves apstākļus, paziņām atklāti izteikdamās, ka agrākais vīrs viens pats nespējot tikt galā ar mājsaimniecību.

Ministrs un tā sieva bieži bija redzami padomju sūtniecības darbinieku sabiedrībā. Iespaidīgākie valdības locekļi lūkoja brīdināt Ulmani, ka Munterš nonācis sovjetu iespaidā, bet veltīgi. Viņa ciešā draudzība ar Munteršu turpi-

nājās tālāk, kaut gan par Muntera kundzi nevēlējies nekā zināt.

1940. g. jūlijā īsi pēc tam, kad sarkanarmija bija okupējusi Latviju, Amerikas sūtnis J. C. Vilejs (Wiley) man piezvanīja un stāstīja, ka tikko bijis Muntera viesis tā vasarnīcā Siguldā. Līdzko ieradies Rīgā, viņam piezvanījusi Muntera mājsaimniece un pastāstījusi, ka tūlīt pēc viņa aizbraukšanas iegriezušās divas automašīnas ar GPU vīriem, kas aizveduši sev līdzī Munterus ar abiem bērniem. Dažas nedēļas vēlāk Muntera kundze atgriezās Rīgā un sapakoja savas mantas, kas tika pārsūtītas uz Maskavu. Munters tagad strādā sovjetu ārlietu ministrijas dienestā.*

Man ar Munteru ir bijis maz darīšanas. Es instinktīvi neuzticējos viņam jau kopš pašas pirmās sastapšanās. Bija man draugi starp latviešiem, kas ieņēma augstus amatus un bija bijuši Ulmaņa draugi kopš tiem laikiem, kad par Latvijas republiku sapņots vēl netika, bet neviens pats no viņiem nespēj izdibināt, cik liela vara Munteram pār Ulmani un kāda ietekme Muntera kundzei uz savu vīru. Es atstāju te slēdzienu katra paša ziņā, taču visas pazīmes norāda uz Munteru kā uz viltīgu nodevēju, kas pārdevis savu zemi Maskavai.

Otrs vīrs, kam uz Ulmani likās esam neparasti liels iespaids, bija rabīns Dubins, kas panāca žīdu minoritātes pieaugumu Latvijā. Tas bija Dubins, kas pārliecināja Ulmani dot atļauju daudzu tūkstošu Krievijas žīdu ielaišanai Latvijā. Viņš arī palīdzēja Latvijā iepludināt jaunus tūkstošus žīdu, kad Vācijā bija sākusies to vajāšana, kas drīz pārsviedās arī uz citām zemēm. Tie bija šie proletāriskie revolūcionāri žīdi, kas ap Latvijas republikas zārku uzveda prieka deju. Tie bija žīdi, kas bija kļuvuši traki aiz prieka, kad sarkanarmijas tanki ierīpoja Rīgā. Tie bija žīdi, kas tik aktīvi sarkanajā terorā piedalījās pret tiem pašiem latviešiem, kas bija devuši viņiem patvērumu no zemēm, kas bija tos izvēmušas. Es pats redēju, kā viss tas notika.

* V. Munters un Natālija Sūna, dz. Klagina, nebūs bijuši ne vīrs un sieva, ne tēvs un māte, jo par saviem uzdoti pieņemti bērni, kā to apliecinājis Oskars Sillis, Sabiedriskās aizgādības departamenta direktors. Tāpat viltota bijusi V. Muntera 'latvietība' (Olgeris Liepiņš, Tālos atspulgos, 164. lpp.).

Lai arī starp viņiem netrūka skaugu, latvieši bija īsti un patiesi patrioti, kas mīlēja savu dzimteni. Es zinu tikai vienu, kas izbēga. Neesmu dzirdējis, ka citi būtu lūkojuši bēgt. Tas bēglis bija Alfrēds Bērziņš, darba un propagandas ministrs, kam droši vien draudēja nopietnas briesmas, būtu viņš palicis. Ulmanis un pārējie vadošie latviešu vīri palika arī pēc tam, kad bija atlaisti no vietām un kuru katru brīdi varēja sagaidīt arestu.

Īsi pirms saņēmu rīkojumu 24 stundu laikā atstāt Latviju, satiku uz ielas policijas inspektoru Kīseli civiltērpā. Viena no pašām pirmajām bolševiku akcijām, kad viņi okupēja Austrumpoliju, bija likvidēt visus policijas vadītājus. Latvijā un citās Baltijas valstīs pats pirmais GPU darbs bija rekrutēt hulīgānu elementu, kas tad tika apbruņots un, ar sarkanu aproci greznots, nozīmēts 'palīdzēt' vietējai policijai. Kīselis un citi augstākie policijas darbinieki jau bija padzīti no vietām. Es mudināju viņu bēgt uz Zviedriju. Man bija klāt pietiekami dolaru, lai finansētu viņa pārbraucienu, un es piedāvāju viņam ceļanaudu. Bet viņš atsacījās paskaidrodams, ka nespēj savu zemi atstāt. Dažas nedēļas vēlāk, kad GPU ieradās viņu apcietināt, viņš sašāvās. Kīselis bija drošsirdīgs vīrs un patriots. Zvejnieku motorlaivu netrūka, un Zviedrija nebija tālu. Daudziem latviešiem piederēja spēcīgas motorlaivas, kurām tāds pārbrauciens bija pa spēkam. Bet bez prezidenta Smetonas, viņa ģimenes un kliķes, kas aizbēga no Lietuvas, un ministra Bērziņa, kas aizbēga no Latvijas, es nezinu neviena cita bēgšanas vai bēgšanas mēģinājuma gadījuma starp Baltijas zemju valdības vīriem. Bija gan daži neprominenti ļaudis, kam izdevās tikt pāri Somu jūras līcim uz Somiju, un vairums to tūlīt brīvprātīgi iestājās somu armijā militārajam dienestam.

Zemapziņai ir spējas lietas sarežģīt. Rakstot par Baltijas valstīm, sirds man liekas sakām, ka tās būtu mirušas. Ne Baltijas nācijas mirušas! Bet valdības. Tām bija šausmīga nāve.

Vai jūs variet iedomāties grupas vīru, sievu un bērnu, piespiestus mesties ceļos un rāpot pa ielām uz dzelzceļa staciju, kur cilvēki kā lopi tika sadzīti vīrieši vienā preču vagonu sastāvā, sievietes un bērni citā uz citām sliedēm? Šie vilcieni ar cilvēku kravu atstāja staciju naktī ceļoju-

mam, kas ilga nevien vairākas dienas, bet nedēļas, dodoties uz austrumiem no vienas tālas stacijas uz otru, līdz sasniegts galapunkts. Ģimenes šķirtas uz visiem laikiem uz šīs pasaules. Vai jūs variet iedomāties atvadas, kas pārvērtās vaidos un izmisumā? Tas notika Kauņā, Lietuvas galvaspilsētā.

Vai jūs variet stādīties ptiēkšā smagos preču auto nakti pēc nakts rībinoties pa ielām, aizvedot vīru un sievu kravu uz nezināmu cietumu? Vai iedomāties mazas moku celles, kurās nav iespējams ne atgulties, ne sēdēt? Vai fiziskās mocības, lai iegūtu atzīšanos nodarījumos, gar kādiem ieslodzītajiem nav nekāda sakara? Vai, lai izspiestu informāciju, kur slēpjas bēgļi no komunistu terora? Vai variet iedomāties cilvēkus, kas dīrāti dzīvi, izkastrēti, cilvēkus ar salauztiem deguniem un žokļu kauliem? Un viss tas, pirms bende ar vienu šāvienu pakausi ir atbrīvojis viņus no mokām? Un kristiešu sievietes un meitenes, žīdu čekistu apgānītas? Viss tas notika Rīgā. Latvijas galvaspilsētā.*

Vai jūs variet iedomāties vīrus, sievietes un bērnus sablīvētus preču vagonos un turētus tur dienām ilgi bez uztura, bez ūdens, bez iekārtojuma dabīgajām vajadzībām? Vīrieši vienā sastāvā, sievietes un bērni citā uz blakus sliedēm, un kliezieni pēc palīdzības no abām sliežu līnijām? Par sašutušu laužu pulcēšanos, lai lūkotu palīdzēt? Par vadu bruņotu GPU vīru, kas savāc tos kopā un aizdzen spaidu kārtā nocietinājumu darbos? Par vilcieniem beidzot pazūdot naktī austrumu tālē uz izsūtījumu un nāvi? Viss tas notika Tallinā, Igaunijas galvaspilsētā.

Šie nelaimīgie bija armijas virsnieku piederīgie, valdības iestāžu darbinieki, veikalnieki, rūpnieki, juristi, ārsti, dentisti, rakstnieki, žurnālisti. Tikai viena skoloto klases daļa nebija padota iznīcībai - inženieri un būvnieki. Tie

* J. Kļaviņa liecība: 'Čekas mītni Rīgā Stabu un Brīvības ielas stūrī tiku apmeklējis 1941. g. vasarā pēc boļševiku padzīšanas, kad tā tika atvērta publikas apskatei.

Tur pagrabā bija iekārtota šautuve. Klons bija krāsots sarkans, un tajā bija izlietas notekas asiņu noplūšanai. Sienas bija biezi popētas, laikam, lai lodes un šķembas neatlektu un neapdraudētu šāvējus pašus, varbūt arī, lai klusinātu troksni. Popējums bija ložu sadurstīts.' Tulk.

palika, lai operētu konfiscētās fabrikas un vadītu nocietinājumu darbus.

Tas ir baigs liecību materiāls par īso un tik asiņaino bolševisma valdīšanu Baltijas valstīs. Visas viņas tagad ir publicējušas grāmatas ar fotografijām un liecībām zem zvēresta. Tādam, kas Baltijas valstīs nodzīvojis divdesmit gadu un bijis pazīstams ar daudziem tā laika upuriem, šis materiāls sagādā mokas. Tur ir daudz fotogrāfiju par to pašu personu. Vispirms jūs redzat biznesmeni vai ierēdni, kādu to pazināt miera laikā. Nākamā ir fotogrāfija, atrasta GPU archīvā - viņš ir pārvērties, nomocīts, neskuvies, izpuris, un gērbs liecina par nedēļām apcietinājumā. Viņa bezcerīgā seja rāda ciešanas. Zem šīs jūs redzat uzņēmumu, kas rāda viņa sakropļoto ķermeni. Viņa uzpūstā seja ir gandrīz nepazīstama, taču tas ir tas pats vīrs.

Iznīcinātas pilsētas un drupās sagrautas celtnes var atjaunot. Bet nācijās izlietās labākās asinis nav atvietojamās. Burtiski iznīcinot desmitiem tūkstošiem labāko ģimeņu, ne tikai vīrus vien, bet visas ģimenes Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, nemaz nerunājot par līdžīgiem slaktiņiem Austrumpolijā, Polijas Ukrainā, Besarābijā un Bukovinā, ir atstājušas tik dziļas rētas šai nācijās un ļaužu grupās, ka prasīs vairākas paaudzes, līdz tās izlīdzināsies.

Sarkanais terors, kā to komunisti paši sauca, tika šais okupētajās zemēs palaists vaļā kā pati par sevi saprotama lieta. Sarkanais terors ir visu iedzīvotāju klasu likvidēšana (izņemot proletariātu) ar nāves sodiem un izsūtīšanām. GPU Baltijas valstīs izlietoja tās pašas metodes, kādas bija praktizētas pēc revolūcijas Krievijā. Šis sadistiskais bārbarisms, ar kādu GPU vērsās pret ārpus likuma pasludinātajām iedzīvotāju šķirām, ir praktiski ļoti iespaidīga metode, kā iebiedēt un paralizēt katru iedzīvotāju slāni, kas citādi būtu varējis izrādīt kādu pretestību.

Salīdzinot ar žīdu GPU fiziskās un garīgās mocīšanas metodēm Krievijā, franču revolūcijā praktizētā giljotīnā tad ir bijusi ļoti tīkama iešana nāvē. Chronisti mums vēstī, kā Parīzes pūlis kļiedzis sadistiskā priekā, kad blonda asiņaina galva tikusi pacelta no ešafota apskatei. Tas liek domāt, ka franču revolūcijas upuros ietilpis ziemeļniecis-kais elements. Šis instinktīvais rasiskais naidis skaidri izteicās krievu revolūcijā, kur arī augstākās klases piede-

rēja ziemeļu rasei. Tas liek noprast, ka žīdu GPU terorā Baltijas valstīs naidam ir bijusi sava loma.

Jūs ievērojāt - es saku žīdu GPU. * Tas ir pareizi. No paša sākuma krievu revolūcijā valdības terorisma nodaļa atradās žīdu rokās. Felikss Džeržinskis, pirmais čekas vadītājs, nāca no Polijas, un viņa palīgi bija Menšinskis un Jagoda. Tad vadību pārņēma Menšinskis, pēc viņa Jagoda, tad nāca Ježovs, Akulovs un Beriija, kas tagad vada šo terora organizāciju. Visi tie ir žīdi. Visas liecības, savāktas no tiem, kas izglābās, par teroru Baltijas valstīs apstiprina to pašu, ka GPU vadītāji gandrīz bez izņēmuma bijuši žīdi. Un tik ilgi, kamēr GPU rokās lielākā vara krievijā, sovjetu valdība ir jāatzīst kā žīdu kontrolēts režīms. Man te jāpiebilst, ka par šo komunistu revolūcijas fazi savos 22 darbības gados esmu reportējis daudzas reizes Tribūnam Čikāgā, kas kopā ar citiem laikrakstiem, piederīgiem Tribūna agentūras grupā, ir šos ziņojumus izplatījuši Amerikā. Bet ne vienmēr. Ir bijuši izņēmumi.

Tā bija svētdienas nakts 1940. g. 16. jūnijā, kad Latvijas valdība kapitulēja Maskavas ultimāta priekšā, kas pieprasīja valdības maiņu un sarkanarmijas ielaišanu valstī. ** Tragiskajā radio uzrunā Ulmanis informēja tautu par valdības izšķiršanos. Tā bija pēdējā reize, kad ļaudis viņu dzirdēja.

Lielī sarkanarmijas garnizoni jau pastāvēja Latvijas lielākajos centros kopš iepriekšējā gada. Iedzīvotāji bija apraduši ar skatu pilsētu ielās, kur sarkanarmijas virsnieki turējās vienmēr kopā grupās. Pirmie sovjetu tanki Rīgu sasniedza pirmdienas pēcpusdienā, iebraucot pa Jelgavas šoseju. Kad tie klabēdami pa kalto akmeņu brūģi ie-

* Baigajā gadā (1940/41) čeku Latvijā vadīja S. Šustins ar palīgu Meierovicu. Abi bija Latvijas žīdi. Tulk.

** 1940. g. 15. jūnija naktī no Krievijas puses iesūtīta bruņota grupa Rītupes Masļenku robežsargu mītnē noslepkavoja 4 latviešu robežsargus un citus aizveda sev līdzī. 16. jūnijā Latvijas valdība saņēma Maskavas ultimātu, pieprasot ielaist valstī sarkanarmiju. 17. jūnijā tā okupēja Latviju, un A. Višinskis stājās pie Latvijas valsts administrācijas sagraves, kurai uz pēdām sekoja sarkanais terors. Latviešu tauta šai bolševiku pirmajai okupācijai devusi nosaukumu - Baigais gads. Tulk.

griezās stacijas laukumā, ap 3000 liels cilvēku pūlis, nākdams no Maskavas priekšpilsētas un pa Marijas ielu, tos jūsmīgi apsveica. Es sekoju tankiem un vēroju pūli. Ap 90 % to sastādīja žīdi, nākuši no visām sabiedriskajām šķirām.

Neliela policijas vienība centās ieturēt kārtību, bet, vēl vairāk tankiem klāt pienākot, žīdu sajūsma vairs nebija kontrolējama. Daži lūkoja uzlekt uz tankiem un apskaut krievus. Kādam policistam tika uzbrukts un tas iemests pilsētas kanālā. Atskanēja šāvienu, un es redzēju policistu nokrītam mirušu. Šai brīdī kāds sovjetu tanka virsnieks izkļiedza pavēli. Kāds ložmetējs tika pagriezts pret citu žīdu grupu, kas arī uzbruka policistam. Atskanēja īsa šāvienu kārtā, kas ievainoja vairākus žīdus. Sporadiska puļļa ālēšanās turpinājās par spīti iziešanas aizliegumam pēc desmitiem vakarā. Tā kā latviešu policija, izpildot krievu sūtņa prasību, bija sūtīta Rīgas ielās neapbruņota un nespēja ievest kārtību, tad kā Latvijas armija, tā okupantu spēki izsūtīja grupas karavīru policijai palīgā. Daudzi žīdi tika arestēti, bet vēlāk atkal atbrīvoti.

Atklājis, ka neizprotamu iemeslu dēļ pēc pusnakts maniem ziņojumiem nebija cenzūras, agrā rīta stundā nodiktēju raportu mūsu birojam Amsterdamā, un tas parādījās Tribūnā nākamā rītā. Daudzas nedēļas vēlāk, kad biju jau Somijā, tiku saņēmis savu ziņojumu izgriezumus no laikraksta, kādus man piesūtīja ik mēnesi. Mans Rīgas nemiery ziņojums bija iespiests zem virsraksta RIGA REDS BATTLE POLICE TEN SLAIN AS SOVIETS OCCUPY LATVIA. * Savā ziņojumā biju uzsvēris, ka tie bija žīdi, ne latvieši, kas apsveica sarkanarmijas tankus Rīgā, ka tie bija žīdi, kas uzbruka latviešu policijai, ka tie bija žīdi, kas nonāca arestā par nekārtībām. Taču vārds 'žīds' manā ziņojumā neparādījās nevienu vienīgu reizi. Tas bija nožēlojami, jo ārkārtīgi maldinoši, atstājot lasītājam iespaidu, it kā tas bijis latviešu pūlis, kas apsveicis boļševikus. Biju arī ziņojis, kā tiku intervējis žīdu demonstrantus un tiem jautājis, kāpēc viņi tā priecājas un ko viņi uz to atbildēja: 'Tagad vācieši vairs netiks te'. Fakts, ka pirmais žīdu puļļa darbs bija uzbrukt un nogalināt neapbruņotu latviešu po-

* Rīgas sarkanie apkaro policiju, sovjetiem okupējot Latviju, desmit nogalinātu. Tulk.

licistu, runā pats par sevi. Žīdi sovjetu varmākas apsveica kā atbrīvotājus. Pārējie iedzīvotāji okupāciju uzņēma ar izbīli un šausmām.

Pagāja mēnesis, līdz es tiku no Rīgas izraidīts. Tribūns man bija atļāvis šo posteni atstāt nekavējoties, bet es telegrafēju atpakaļ, ka neesmu vēl dzirdējis par avīžnieku, kas būtu bēdzis prom no svaigām ziņām, un ka es negribētu būt pirmais, kas tā būtu darījis.

KĀ ES SASTAPOS AR BOLŠEVIKIEM

Liepājā ierados kādu 1921. g. janvāra rītu. Kugis bija pietauvojies ostā netālu no muitas dārza vārtiem, kur aiz dzelondrāšu žoga bērnu divdesmit, stieplēs iekērušies, sauca pēc maizes. Mūsu tvaikonis bija vienīgais kugis ostā. Jūrnieki apdalīja viņiem katram pa krietnam gabalam maizes. Pēc tā, kā viņi to aprija, bija skaidrs, ka bērni tiešām bija izsalkuši.

Ar badu biju sastapies jau agrāk Amerikā kalnraču ciemos, kur sāktais streiks ievilkās garumā un streikotāju pabalsts, kādu izmaksāja arodbiedrība, bija sarucis pavisam. Latvijā sastapos ar badu, kas aptvēra visu tautu. Amerikas Sarkanais Krusts un Amerikāņu palīdzības organizācija pabaroja desmitiem tūkstošu bērnu Baltijas valstīs un Polijā ikdienas.

Liepājā visu Pēterpils viesnīcu bija pārņēmis sovjetu konsulāts. Tur štatā bija nodarbināti vairāk par 100 cilvēku. Izņemot konsulu pašu un dažus viņa palīgus, tie visi bija Ņujorkas žīdi. Dabīgi, ka arī konsuls un tā palīgi bija žīdi, bet tie nāca no Krievijas.

Ali Baba un tā četrdesmit zagļi bija tikai amatieri, salīdzinot ar Liepājas sovjetu konsulāta štatu. Viņi uzskatīja par savu pienākumu visus tos, kas atgriezās uz Krieviju, atvieglot no naudas un vērtslietām. Kam piederēja zelta pulkstenis, tas tur tiktot uzskatīts par kontrrevolūcionāru. Vairums šo ļaužu, kas brauca uz Krieviju, lai piedalītos sovjetu paradīzes labumos, bija krievi un ukraiņi. Netrūka starp viņiem arī revolūcionāri noskaņotu latviešu, leišu, poļu un somu.

Gar konsulāta sienām bija izlikti lieli plakāti dažādās valodās, kas brīdināja, ka Krievijā stingri aizliegts ievest

katra veida ārzemju valūtu un ka tā konsulātā jāapmaina pret krievu naudu pēc likmes 11 000 rubļu pret 1 dolaru. Pirms dota tika atļauja braukt tālāk, ikvienu imigrantu intervēja kāds konsulāta darbinieks un brīdināja, ja kāds būtu noslēpis naudu vai vērtslietas, tās labāk atdot tūlīt, citādi būs nopietnas nepatīkšanas vēlāk.

Tiku noklausījies daudzās šādās intervijās. Lielākā summa, kādu redzēju atdodam konsulāta ierēdnim, bija 11 000 dolaru banknotēs. Šis vīrs bija bijis galdnieks-kontraktors, bija Savienotajās Valstīs pavadījis 24 gadus. Nu bija pārdevis māju un visu, lai atgrieztos atpakaļ uz Krieviju. Daudzi tūkstoši šādu ļaužu izgāja cauri Liepājai ceļā uz Krieviju un neizbēgamu badu. To konsulāta darbinieki neatklāja, kādi daudzumi ārzemju valūtas ir tikuši konfiscēti, bet kopējai summai vajadzēja būt milzīgai. Tikai vienā gadījumā man tika parādīta liela aploksne, kas saturēja kādai 120 locekļu lielai imigrantu grupai atsavinātās vērtības, kas sanākot vairāk nekā \$ 100 000 kopvērtībā.

Izrādījās, ka konsulātam bija aprūcis rubļu šādu vērtību izmaiņai. Tādēļ summām, kas pārsniedza \$ 50 vērtību, viņi izrakstīja čeku uz kādu Maskavas banku. Bet tā banka bija nacionalizēta un slēgta. Tā vienkārši vairs neeksistēja. Šīs krāpšanas upuri, Maskavā nonākuši, bieži uzstājās, nikni protestējami. Daudzi tad tika arestēti un pazuda neskaitāmajās koncentrācijas nometnēs, kas bija Krievijas labāko ļaužu kapenes.

Liepājas ielas bija pilnas žīdu, kas meklēja sakarus ar turīgajiem, labi gērbtajiem imigrantiem. Viņi tiem piedāvāja 80 000 rubļu par dolāru. Bet arī šie blēži savus rubļus saņēma no sovjetu konsulāta. Plašā vēriena blēdības turpinājās vēl vairāk kā gadu, un mani raksti varbūt bija par iemeslu tam, kāpēc bolševiku konsulāts Liepājā tika slēgts.

Biju ne mazum pārsteigts, atrazdam konsulatā tikai Ņujorkas un Krievijas žīdus. Brīnījos, kad man reiz izdosies sastapt tur īstu krievu.

Toreiz vilcieniem uz Rīgu guļamvagonu nebija, un tā es nokvernēju visu nakti sēdus. Rīga bija tikpat nospiedoša kā Liepāja. Ielās aiznaglotie veikalu logi liecināja par vispārēju preču trūkumu. Kaļķu ielā, galvenajā magistrālē caur vecpilsētu, tiku uzgājis kādu ceptuvi, vienīgo visā apkārtnē, kas tirgojās ar kūkām un tēju.

Uzmeklējis sovjetu diplomātisko misiju, izpildīju garu veidlapu vīzas pieprasījumam. Ierēdnis, kas manu lietu kārtoja, bija Londonas žīds, kas tur saucies Maršals, bet, kad devies uz Krieviju palīdzēt revolūcijai, pārsaucies par Markovu. Ganetzkis, sūtnis pats, arī bija žīds. Kad apjautājos, kur tad krievi paši, viņi atbildēja, ka tie esot Krievijā.

Rīgā valdīja cerīga gaisotne. Pilsēta bija pilna zviedru, dāņu un norvēģu, kas bija bijuši saimnieciskos darījumos ar priekškara Krieviju. Viņi cerēja, ka sovjetu monopols ārējā tirdzniecībā drīz vien tiks grozīts un tad varēs atkal atjaunot rosmes kā agrāk, kad nodibinājušās bija lielas sabiedrības. Rīgas muitnīca un noliktavas bija pārpildītas ar precēm, kas gaidīja transportu uz Krieviju. Vairums šo preču vēlāk bija jāpārdod turpat Latvijā par pazeminātām cenām. Dažos gados visas šīs firmas nonāca bankrotā. Nevienai pašai nebija sekmējies atjaunot regulāru tirgu ar Krieviju. Vairumam nebija laimējies itin nekas.

Kā amerikāņu Sarkanais Krusts, tā Amerikāņu Palīdzības Administrācija (American Relief Administration, saīsināti ARA) Rīgā uzturēja plašus štatus. Abu šo organizāciju starpā pastāvēja zināma sacensība, kaut palīdzības darbs bija sadalīts. ARA paēdināja desmittūkstošiem bērnu Latvijā, Igaunijā un Lietuvā. Sarkanais Krusts apdalīja medicīnu, apgādāja slimnīcu iekārtas un vispār rūpējās par iedzīvotāju veselību. Sarkanā Krusta vīri valkāja uniformas un bija saņēmuši visādus apbalvojumus. Pat grāmatvedis izskatījās pēc angļu generāļa.

Divas nedēļas vēlāk pienāca telegramma no Maskavas, ka mans lūgums pēc vīzas noraidīts. Parakstījis bija ārlietu komisariāta anglo-amerikāņu departamenta šefs Nuorteva, somu žīds. Ņujorkā es tiku atklājis, ka viņš bija piesavinājies lielas naudas summas, sovjetu atbalstam no žīdu tekstiltirgotājiem savāktas. Kad sovjetu Rīgas misijā kā štata darbinieks nāca kāds cits Ņujorkas žīds vārdā Čaitons, nodevu tam savu informāciju par Nuortevu, kas dažas nedēļas vēlāk zaudēja savu posteni un pazuda. Tad atkārtāju savu iesniegumu. Ar parasto novēlojumu pienāca atkal telegramma ar noraidošu atbildi. Šoreiz to bija parakstījis Gregorijs Veinsteins, kas bija bijis viens no izsūtāmajiem zēniem sovjetu misijā Ņujorkā. Starp citu izsūtāmie zēni un kurjeri sovjetu institūcijās vienmēr ir

GPU cilvēki. Izšķīros palikt Rīgā tik ilgi, līdz atļauju iebrukt Krievijā beidzot dabūšu. Taču uz šo vīzu tiku nogaidījis 20 gadu, līdz Padomju Savienība okupēja Latviju un es tiku izraidīts no šīs zemes.

Februārī Kronštates badā nonākušie jūrnieki sacēlās. Drāmatiska kauja tika izcīnīta uz Nevas līča ledus Pēterpils priekšā, un sarkanarmija okupēja flotes bazi. Tāpat flotes vienība, kas bija pastrādājusi visādas zvērības revolūcijas sākumā un bija palīdzējusi Leņīnam noturēties pie varas, nu tika iznīcināta. Tikai retam bēglim bija izdevies pa ledu sasniegt Somiju vai Igauniju. Pirmā nopietnākā sacelšanās pret boļševiku režīmu beidzās masu slaktiņā, tā radot paraugu, kādam sarkano režīms palika uzticīgs.

Nespēdama konfiscēto zeltu pārdot ārzemēs, sovjetu valdība cīnījās ar pieaugošu jucekli Krievijā. Dažas nedēļas vēlāk sarkanarmijai izdevās apspiest jaunu sacelšanos, vēršoties pret Donas un Kubanas kazakiem. Bads, kas valdīja centrālajā un ziemeļu Krievijā, aprīļa beigās pārņēma arī Volgas provinces, kas līdzās Ukrainai ir paši izcilākie graudkopības regioni. Sovjetu valdība, izmantojot starptautiski pazīstamus krievus, iecēla komiteju, kas publicēja aizkustinošu aicinājumu pasaulei palīdzēt Krievijai postā. Amerikāņi atsaucās. Kongress piešķīra vairāk kā sešdesmit miljonu dolaru uzturvielu un medicīnas iegādei un tā paglāba boļševiku režīmu no sabrukuma.

Maksims Lītvinovs par metodēm un nosacījumiem palīdzības administrēšanā Krievijā parakstīja vienošanos ar ARA'as W. B. Braunu (Brown) Rīgā. Krievu komiteja, sākotnējā aicinājuma parakstītāja, pazuda bez vēsts, un nav par tiem nekad vairs nekas dzirdēts. Sovjetu valdība lauza vienošanos un milzu daudzumus palīdzības izlietoja pašas un tās ierēdniecības uzturam.

Viens no vienošanās punktiem, kas tiešām tika arī izpildīts, bija piecu amerikāņu apcietināto atbrīvošana un izlaidšana no Krievijas. Es biju kopā ar valdības pārstāvjiem, kas šos vīrus sagaidīja Narvā, Igaunijas pilsētā pie Krievijas robežas. Fliks un Estes bija filmoperātori, krituši sarkanarmijas gūstā Krievijā. Markss bija vācu izcelsmes amerikānis, nodarbināts Krievijā kā speciālists. Kalimantiano bija grieķu izcelsmes amerikānis. Piektais Pattin-

gers, kareivis Amerikāņu spēkos Vladivostokā, kādu nakti bija iekāpis nepareizā vilcienā un atmodies, nonācis gūstā. Visi pieci bija apsūdzēti par spiegošanu. Viņi - kā nu kurais - bija komunistu cietumos nonīkuši no viena līdz trim gadiem un bija vairs tikai skeleti. Viņi apstiprināja stāstus par masu iznīcināšanu un neiespējamu terorū visā zemē. Viņi apliecināja, ka vadītāji čekā, vēlāk pazīstamā kā GPU, visi esot žīdi. Estes un Fliks bija gērbušies skrandās. Estem kājās bija senū laiku kavalēristu sarkanās bikses, izbalējušās un noplukušās. Flikam mugurā bija saplēsta žakete un kājās pidžamas bikses. Visi pieci, brīvībā tikuši, ātri pieņēmas svarā. To, ko viņi stāstīja par nāves sodiem, pārpildītājiem cietumiem, novārdzinātājiem ieslodzītājiem un nepietiekamo netīro uzturu, nu jau sen kā apstiprinājuši simtiem citu vīru, piederīgu visādām nacionālitātēm, kuriem šādā vai tādā ceļā bija palaimējies izbēgt no degenerēto svešinieku kontrolētās Krievijas. Bet toreiz - 1921. g. jūnijā - terora stāsti bija vēl kas jauns un pasaulē nedzirdēts.

Lai arī ar saviem stāstiem un ziņojumiem, kādus laikrakstam biju devis pirmajos sešos mēnešos, Baltijas valstīs uzturēdamies, pietiktu, lai nekad sovjetu vīzu nesauņemtu, es tomēr neatlaidīgi ik gadus pieprasījumu atkārtāju. Vienā no pēdējām reizēm anketu tiku izpildījis, cik nu viendulli iespējams. Tā uz jautājumu, kas mans tēvs, ierakstīju - kapitalists. Kādos nolūkos vēlos vīzu iegūt? Albilde: lai kolektētu suvenīrus un gāztu pastāvošo režīmu. Kad šis dokuments bija pienācis Gregorijasm Veinšteinam, žīdu-anglo-amerikāņu lietu komisariāta šefam, tas bija apskaities no tiesas un atsūtījis vēstuli Antonovam, sovjetu preses šefam Rīgā, nozākājot Tribūnu un mani rupjā un vulgārā valodā. Antonovs neapdomīgi atļāva man vēstuli nokopēt. Rūpīgi visus mistiskos numurus vēstules galvā atzīmējis, kas neļāva tās īstumu apstrīdēt, telegrafēju vēstules saturu savam laikrakstam. Tas izsauca mērenu skandalu Maskavā, kā rezultātā Veinšteins tika pārcelts uz ārlietu komisariāta nodaļu Ļeņingradā.

Tas man sagādāja izdevību, uz kādu biju jau gaidījis. Ļāvis dažām nedēļām paiet, es nosūtīju Gregorijam vēstuli rakstītu uz Tribūna oficiālā vēstulpapīra, kurā informēju viņu, ka esmu ievācis ziņas, kā bija vēlējies, un ka man

diemžēl jāziņo, ka viņam nav nekādu izredžu iegūt vīzu, lai iekļūtu Savienotajās Valstīs. Izteicu līdzjūtību, ka viņa ilgas būt kopā ar draugiem Ņujorkas geto nevar piepildīties, un liku priekšā, ja viņš patiesi ir apņēmies pamest revolūciju un atgriesties Ņujorkā, labāk lūkot dabūt Kanadas vīzu, vēl atgādinot, cik viegli ir pāriet Kanadas-Savienoto Valstu robežu. Kā jau biju paredzējis, vēstule bija nonākusi GPU rokās un Veinšteins apcietinājumā. Pavadījušam vairākas nedēļas cietumā, viņam beidzot bija izdevies tikt brīvībā pēc tam, kad bija varas orgānus pārliecinājis, ka vēstule bijusi tikai joks. Leņingradā par izsmieklu kļuva viņu pārcēla uz Ankaru. Par šo triku pret kuplmataino Gregoriju Veinšteinu izspēlēto, nejūtu ne mazāko pārmetumu, jo tā bija tikai provokācija pret provokatoru, un žēl, ka viņš tik viegli ticis cauri.

Pēc šī starpgadījumu ar Veinšteinu es reti vairs kad apmeklēju sovjetu vēstniecību Rīgā, un tā man nekad neizdevās tur sastapt Krievzemes pārstāvi, kura dzīslās būtu ritējušas krievu asinis. Kad ceļā uz Rapollo Rīgā ieradās sovjetu ārlietu komisārs Čičerins, arī es biju klāt preses intervijā, kādu viņš deva sūtniecībā. M. Florinskis, viņa sekretārs un protokola šefs, vadīja ceremoniju. Florinskis bija vissievišķīgākais vīrietis, kādu jebkad esmu mūžā saticis (varbūt izņemot sūtņa Bullit'a sekretāru).

Liedzot man iespēju iebrukt Krievijā pašam, es reizēm Tribūna uzdevumā iesaistīju vietējos žurnālistus, kas devās ceļā, maksājot viņiem \$ 500 ceļa izdevumiem un par katru izmantotu rakstu \$ 23 pēc atgriešanās. Šādā ceļā mēs ieguvām ziņas, kas atklāja dzīves apstākļus Krievijā. Vairākos gadījumos šie vīri apmeklēja Ukrainas un Volgas apgabalus un deva rakstu sērijas par ortodoksās baznīcas stāvokli Krievijā.

Tribūns bija vienīgais amerikāņu laikraksts vai ziņu agentūra, kas uzturēja pastāvīgu korespondentu ziemeļos no Berlīnes. Tā lielā mērā šie necenzētie stāsti par notikumiem un apstākļiem Krievijā bija atbildīgi par to, ka amerikāņu publika nostājās pret sovjetu režīma atzīšanu. Kad 1923. g. toreizējais ārlietu ministrs C. E. Hjūzs (Hughes) sūtīja sovjetu valdībai pieklājīgā, bet dzēlīgā tonī ieturēto notu, noraidot diplomātisko sakaru nodibināšanu, to sarkano misijai Tallinā pienesa Amerikas konsulāta izsū-

tāmais zēns, tā komunistu hulīgāniskajam režīmam Maskavā parādot atklātu nicinājumu.

Manos pirmajos Rīgas gados bija lielas grūtības sovjetu avīzes un citas publikācijas saņemt regulāri. Tas bija laiks, kad diplomātiskie kurjeri tika stāvus bagāti, nodarbojoties ar kontrabandu kā uz vienu, tā otru pusi. Tā kā viņus aizsargāja diplomātu pases, viņi iepirkās lēti Maskavā un pārdeva dārgi ārzemēs. Šie ceļotāji bija reti izdevīgs informācijas avots, un Latvijas cenzors, ar kuru uzturēju ciešus sakarus, apgādāja mani ar sovjetu avīzēm un žurnāliem, līdz beidzot radās iespējas šīs publikācijas abonēt.

Ar laiku Rīga izvērtās par tik svarīgu centru ziņām no Krievijas, ka iejaucās Maskavas iestādes. Sovjetu ārlietu birojs brīdināja ceļotājus dot intervijas Rīgā. Vēlāk vienīgais guļamvāģis vilcienā no Maskavas uz Rīgu tika atvieņots Daugavpilī un novirzīts uz Lietuvu un tālāk uz Vāciju. Braucieni uz Rīgu tika padarīti tik neērti, cik vien iespējams. Uzlabots tika maršruts caur Varšavu, un daudzi braucēji, kam bija dota atļauja Krieviju atstāt, tika novirzīti caur Poliju.

Šis solis neizbeidza Rīgas nozīmību kā ziņu centrālei. Šai laikā vairākkārt tiku kontaktēts no sovjetu puses, lai lūkotu mani piekukuļot. Kā sekojošā vēstule rāda, par to tiku informējis savu priekšniecību.

The Chicago Tribune Baltic Bureau
Rosenstr. 13/6
Riga, Latvia.
February 24, 1926

Col. R. R. McCormick, Publisher,
The Chicago Tribune
Chicago.

Dear Colonel McCormick:

Taisni pēdējā laikā boļševiki sākuši izrādīt neparastu interesi par Čikāgas Tribūnu. V. Anine ir ieradies te no Maskavas un informēja mani, ka tas esot viņa īpašais uzdevums - noskaidrot avotus tām 'nepareizajām ziņām', kādas tiek saņemtas no Rīgas. Anine kontaktēja mani, izmantojot vietējo avīžnieku starpniecību, un es jautāju viņam, kādēļ sovjeti piecus gadus ir liegušies piešķirt man vīzu Krievijas apmeklēšanai. Viņš atbildēja, ka Maskavai

esot noteikta informācija, ka es esot Amerikas valsts iestāžu agents. Protams, es to noraidīju un paskaidroju, ka nekad mūžā neesmu pieņēmis naudu par spiegošanu ne no svešas, ne pašu valdības.

Citā tikšanās reizē Anine man apgalvoja, ka viņš izmeklējot sūtniecības sūtītos ziņojumus par mani un manu vīzas jautājumu ierosināšot Maskavā par jaunu. Bet starplaikā, viņš lika saprast, lai es savus ziņojumus sastādot drusku objektīvāk, gan atzīstot, ka saturā tie reti kad bijuši aplami, taču esot iebildumi pret veidu, kādā es tos pasniedzot. Atbildēju, ka vienīgā iespēja, kā viņi varētu grozīt manus ziņojumus, būtu dot man vīzu iebraukšanai Krievijā, kur tad tos apstrādātu viņu cenzors. Teicu, ka turpināšu rakstīt uz priekšu tāpat kā līdz šim.

Par pirmo tikšanos tiku ziņojis Stīlam (Steel), mūsu Londonas korespondentam, un apjautājies, vai man pret šo apvainojumu par spiegošanu vajadzētu protestēt pašam jeb lūgt jūs to darīt. Stīls domāja, ka šādi apvainojumi neesot nekas neikdienišķs, un šaubījās, vai jūs viņus ar šādu protestu pagodināšot, taču ieteica par šo lietu ziņot. Svarīgi ir tas, ka uz šāda apgalvojuma pamata tiek man liegta vīza, bet es ļoti gribētu redzēt to zemi reiz no iekšpusēs pats.

Pēc tā, ko esmu dzirdējis, tad ir skaidrs, ka Anine ir atsūtīts uz Rīgu, lai izpētītu Tribūna jautājumu. Mūsu ziņu sindikāta un manu ziņojumu iespaids, kā viņi saprot, kavējot Padomju Savienības atzīšanu no Savienoto Valstu puses. Nu viņi dara visu iespējamo, kā uzlabot attiecības starp abām zemēm, un esot pat atvieglājuši cenzūru Maskavā, kā rāda Durantija, The New York Times korespondenta, ziņojumi.

Sekojoš saņemtajām instrukcijām, pēdējos 18 mēnešus iesniegumu pēc vīzas neesmu vairs atkārtojis. Kad Anine lika priekšā iesniegt jaunu pieprasījumu, tiku atbildējis, ka viņiem Maskavā ir jau priekšā daudz tādu iesniegumu; ja viņi tiešām vēlas, ka Tribūna korespondents apmeklē Maskavu, lai tad aicina mani. Tālāk tiku norādījis, ka tik ilgi, kamēr Maskavā pastāvēs ziņu cenzūra, nav paredams, ka Tribūns tur uzturētu pastāvīgu korespondentu, taču arī norādīju, ka jūs būtu ieinteresēti sūtīt mani Krievzemes

ceļojumā, lai pārliecinātos par apstākļiem tur uz vietas un ziņotu par tiem, kad būtu atgriezies.

Tas ir viss, kas man šoreiz bija sakāms. Ekonomiskā situācija Krievijā atkal kļūst interesanta un červonca slēptā inflācija, liekas, drīz parādīsies uz āru. Varu arī ziņot, ka graudu eksports tur noteikti būs ļoti mazs. Sestdien izsūtīšu sīkāku ziņojumu par situāciju tur.

Ar sveicienu jūsu Baltijas un Krievijas korespondents
Donalds Dejs

Te būs vēl kāda cita vēstule, rakstīta pulkvedim Mekkor-
mikam, ziņojot par boļševiku intrigām un provokācijām:

Rosenstr 13/6
Riga, Latvia
Sept. 9. 1926

Colonel R. R. McCormick, Publisher
The Chicago Tribune
Chicago

Dear Colonel McCormick:

Esmu saņēmis jaunu sovjetu vīzas piedāvājumu, bet - tāpat kā iepriekšējos gadījumos - ne bez saistībām. Šoreiz kāds no sovjetu sekretāriem piezvanīja man un lūdza pienākt. Maskava esot viņu pilnvarojusi izsniegt man vīzu, bet tikai uz viņa paša atbildību. Viņš sacīja, ka bīstoties tādu risku uzņemties, ka viņš tajā varētu ielaisties tikai tad, ja es apsolītos rakstīt 'objektīvi' un nenodarbotos Krievijā ar spiegošanu. Maskava arī, viņš turpināja, vēloties redzēt kādu pierādījumu manai 'lojālībai'. Atbildēju, ka mans uzdevums būs pētīt un rakstīt par redzēto bezpartejiski un ka par kādu spionāžu nevar runas būt, bet, kas attiecas uz lojalitāti, tad tur nekādas garantijas dot nevaru, jo korespondenta lojalitāte pieder viņa laikrakstam. Viņš ieteica pārdomāt un pienākt citu reizi.

Dažas dienas vēlāk tā arī izdarīju, jo gribēju izvilkst no viņa vairāk. Izrādījās, viņš gribēja, lai es iekārtotu agentus baltiešu sūtniecībās. Mans atalgojums varētu sniegties līdz \$ 500 mēnesī, un mans uzdevums būtu nodot viņam visu to informāciju, kādu es būtu ieguvis par pašreizējām sarunām starp Krieviju un Baltijas valstīm attiecībā uz atsevišķajiem neuzbrukšanas paktiem. Tā kā šī lieta nebija pārāk svarīga, tad viņš domāja, ka mana peļņa varē-

tu būt ap \$ 400 mēnesī, un tad man būtu arī jāsāk iekrāsot ziņas viņu labā. Pēc dažiem mēnešiem es tad saņemtu vīzu, un viņi gādātu, lai es Maskavā dabūtu dzīvokli, tā mani ierindojojt augstā klasē tikpat kā komisāru. Atbildēju, ka spiegošana nav manā dabā un atstāju viņu.

Šais divās sarunās guvu iespaidu, ka viņi grib dabūt mani uz algas, lai varētu justies droši, pirms piešķir man vīzu. Ceru, ka var arī gadīties saņemt aicinājumu Krievijas apmeklējumam, lai pārlicinātos par apstākļiem tur, bez jebkādiem priekšnoteikumiem. Izturējis jau vairāk par pieci gadi, varu gaidīt arī ilgāk.

Ar sveicienu

Donalds Dejs,

Baltijas un Krievijas korespondents

Citā reizē Ulmanskis, tad Maskavas ārlietu biroja preses šefs, vēlāk sovjetu sūtnis Vašingtonā, caurbraucienā apstājās Rīgā. Saņēmu aicinājumu viņu apmeklēt. Sovjetu sūtniecībā es atteicos ierasties un liku priekšā tikties kafejnīcā, kur, dabīgi, būtu man kāds draugs kā liecinieks. Ulmanskis nāca ar neparastu priekšlikumu. Vispirms es Tribūnam sūtītu tikai tās ziņas, kādas būtu saņēmis no sovjetu preses atašeja Rīgā. Tas būtu pārbaudījums manai 'lojalitātei pret sovjetu valdību'. Ja es būtu ar mieru pildīt šo vienošanos trīs mēnešus, viņš apsolītu izgādāt man vīzu un arī dzīvokli un auto Maskavā, kur tad es tiktu akceptēts kā Tribūna korespondents. Tā kā dzīvokļu trūkums Maskavā bija tāds, ka to iegūt varēja tikai ar ģipša ārlietu komisariāta palīdzību, tad šāds kukuļa piedāvājums bija ievērojams. Es priekšlikumu atraidīju un ziņoju par to laikrakstam.

Vēlāk sovjetu aģenti tika sūtīti uz Rīgu, lai apstrādātu mani citādāk. Pateicoties Latvijas politiskajai policijai, es tiku cauri sveikā, bet laiku pa laikam tiku brīdināts nēsāt klāt ieroci. Mana stiprākā aizsega bija tā, ka es reprezentēju lielāko un visiespaidīgāko laikrakstu Savienotajās Valstīs, kas lojāli atbalsta savus darbiniekus.

Dažus gadus vēlāk, kad Latvijas ārlietu ministrijas preses šefs Alfreds Bīlmanis tika iecelts par sūtni Maskavā, notika dīvaina lieta. Bīlmanis man atsūtīja steidzamu ielūgumu doties uz Maskavu kā viņa viesim, un viņš bija nokār-

tojis ar sovjetu ārlietu komisariātu, ka vīza tiks man piešķirta. Kā Bīlmanis rakstīja, mans apmeklējums Maskavā nebūtu kā Tribūna korespondentam, bet gan kā privātpersonai, un man nebūtu ļauts sūtīt ziņojumus uz āru, kamēr uzturētos tur. Lieta likās aizdomīga. Es vilcinājos ar atbildi un telegrafēju par šo ielūgumu pulkvedim Mekkormikam. Dažas dienas vēlāk saņēmu viņa atbildi: ja es šādos apstākļos dotos uz Maskavu, tad tas man būtu jādara pašam uz savu risku.

Pa to laiku - pirmo reizi manā mūžā - gadījās tā, ka čigāniete paregoja manu nākotni. Kādu dienu kopā ar sievu pa pilsētu pastaigājoties, es iegriezos uz brīdi pie drauga Ērla Jurgenberga. Iznācis atpakaļ uz ielas, redzēju sievu sarunājamies ar čigānieti, kas nu piedāvājās izzīlēt man nākotni. Pagriezu delnu uz augšu. Čigāniete sāka stāstīt dažus manas dzīves faktus, kas izrādījās pareizi. Lai pasteidzinātu, es jautāju, vai viņa saredz manā rokā arī naudu. Tā tekot cauri šai rokai, viņa atbildēja, nekad es nebūšot bez naudas (un tā bija patīkama vēsts). Viņa teica, ka man pienāksot vēstule ar naudu, daudz naudas, un ka es došoties ceļā pa ūdeni. Jautāju, vai ceļojums būs garš vai īss, un viņa atbildēja, ka ļoti īss. Un nu es atcerējos, ka biju telegrafējis Tribūna birojam Parīzē, lai pārved man \$ 500, jo biju nodomājis apmeklēt Somiju, un tas tiešām bija ļoti īss brauciens tikai pāri jūras līcim. Čigāniete pēkšņi pacēla galvu un sacīja man nopietni: "Tur neej!" un rādīja ar īkšķi pār plecu. Viņa atkārtoja savu brīdinājumu, ar rādītāja pirkstu novilkdama sev šķērsu gar rīkli. Tas mani ļoti pārsteidza, jo par Maskavas apmeklējumu es nemaz nebiju domājis. Tad teicu, lai viņa pazīlē arī sievai. Viņas roku savējā paņēmusi, čigāniete uzreiz sacīja: "Šis ir jūsu otrais vīrs. Un divreiz savā mūžā esat rūgti raudājusi." Sekoja citi nesvarīgāki sīkumi. Sieva man vēlāk stāstīja, ka patiesi divas reizes esot rūgti raudājusi. Pirmo reizi 1918/19. g. ziemā Pēterpilī, jau boļševiku valdītājā, kad viņas bērns nomiris aiz bada; otrreiz boļševiku okupētajā Rīgā, kad nomiris vīrs. Uz vietas es izšķīros uz Maskavu nebraukt, un, pirms biju atraidījis telefonisko aicinājumu ierasties sovjetu sūtniecībā saņemt vīzu, man pienāca citi brīdinājumi no ticamākiem avotiem.

Man piezvanīja pareizticīgo baznīcas archibīskaps Jānis Pommers, loceklis saeimas ārlietu komisijā, un pastāstīja, ka ārlietu ministrs Zariņš tikko bijis komitejas sēdē un nolasījis Padomju Savienības valdības notu, nākot ar trim prasībām, tikai pēc kuru izpildīšanas Maskava būtu ar mieru parakstīt tirdzniecības līgumu ar Latviju. Prasības bijušas: vispirms jāarestē 55 baltkrievi, kuru vārdi uzdoti, un tie jāizraida no valsts. Otrs, krievu laikraksts Sevodņa, kas tika publicēts Rīgā, ir jāslēdz. Trešais - no zemes izraidāms es. Archibīskaps mani mierināja būt bez rūpēm, jo komiteja vienbalsīgi nolēmusi sovjetu prasības noraidīt. Nākamā rītā devos pie ministra Zariņa, kurš archibīskapa informāciju apstiprināja. Es lūdzu atļauju, un viņš to arī deva, par šo incidentu ziņot Tribūnam.

Archibīskaps Jānis, kas daudzus gadus bija mans draugs, 1934. g. tika noslepkavots savā Mežaparka vasarnīcā.

AR LĀCI SAISTĪTIE

Kas attiecas uz Eiropas nākotni, es vienmēr esmu bijis optimists, un mans optimisms nekad nav sagrītojies, kā mani draugi var to apliecināt, pat ne tumšākajās Somijas kara dienās, kad posts kā paisuma vilnis gāzās virsū no austrumiem. Tas vilnis sabrūkt pret Rietumu kultūru, kas somiem ir palīdzējusi veidoties tādiem, kādi viņi ir.

Nav daudz jēgas meklēt vainu, kāpēc Baltijas valstis tika sagrautas. Daudz iemeslu var atrast kā iekšpusē, tā ārpusē šīm valstīm. Pārmetumi un padomi ir divas lietas, ar kuru apdalīšanu cilvēce neskopojas, un ir žēl, ka tās nevar iemainīt naudā.

Daudzi ieskaitot angļu propagandistus un tos, kas viņu iespaidā, ir man apgalvojuši, ka Vācija iztirgojusi Baltijas valstis Maskavai pret neuzbrukšanas līgumu kara priekšvakarā. Man ir daži fakti, kas liekas norādām uz pretējo, vismaz met vairāk gaismas uz šo apsūdzību.

Nav daudz tādu cilvēku Anglijā, kas aptvēra, cik vitāla ir vācu nācija, kā to izjutu ikreizes, kad Vāciju apmeklēju. Man ir savi draugi Anglijā, un starp tiem ir The Daily Mail redaktori. Tiku viņus informējis par attīstībām Baltijas valstīs un atkārtoti atgādinājis, ka Anglijai vajadzētu ignorēt žīdu imigrantu un to draugu boļševiku viltīgo propagandu un lūkot saprasties ar Vāciju. Nevien tiku norādī-

jis, ka bolševisms ir Anglijas pats bīstamākais ienaidnieks, bet netaupīju arī darbu, no sava archīva un citiem avotiem savācot kopā Staļina izteicienus, vērstus pret britu impēriju, kā arī izrakstus no žurnāla Komūnistu Internacionāle, kas man bija pilns komplekts, un citām sovjetu publikācijām, skaidri norādot, ka bolševisma politika bija sagraut britu impēriju. Tas viņiem bija pirmais solis ceļā uz sekmiņu pasaules revolūciju.

Šo materiālu nosūtīju saviem draugiem uz Angliju. Neaizmirstama ir vēstule, kādu saņēmu no viena no The Daily Mail redaktoriem, kurā viņš rakstīja: 'Jūsu materiāli un viedokļi ir pārlicinoši, un daudzi no mums domā tāpat kā jūs. Bet cilvēkiem, kas pie varas, ir citādi uzskati. Tie domā, ka vienīgā izeja, kā glābt Eiropu un mūs pašus, ir alianse ar lāci'. Viņš pasvītrojās bija vārdus 'mūs pašus'.

Es atbildēju, ka pēc manām domām un informācijas saņemšanas Maskavā starp britu un franču misijām no vienas un bolševikiem no otras puses sabruks, jo man bija zināms, ka Vācija un Krievija bija panākušas vienošanos ekonomijas laukā, ka tādēļ politiska vienošanās arī var viegli sekot. Es slēdzu, ka Maskava grib karu un cer, ka Eiropa cīnīsies līdz spēku pagurumam, lai tad sarkanās armijas ar saviem tankiem un aziātu ordām pārpludinātu Eiropu ceļā uz pasaules revolūciju.

To teicu šim un citiem draugiem Anglijā, ka man atliek tikai nožēlot Angliju, un sacīju viņiem ardievas, jo šis bija pēdējais, ko viņi no manis dzirdēja. Šīs vēstules tika rakstītas 1939. gada pavasarī un vasarā. Kopš tam neesmu vairs savus Anglijas draugus kontaktējis. Rīgā ilgus gadus pie britu kluba piederējis, viņu iknedēļas vakariņās piedalījos neregulāri, jo man nepatika strīdēšanās un biju opozīcijā britu politikai.

Ir jāatzīst patiesība, ka The Daily Mail tiešām iestājās par nekavējošu un labāku saprašanos starp Angliju un Vāciju un nozīmēja vienu no saviem spējīgākajiem korespondentiem rakstīt šajā virzienā. Bet vadošās žīdu firmas Anglijā ar Lyon's Tea Shop koncernu priekšgalā piedraudēja laikrakstam atsaukt visus viņu sludinājumus, ja savu politiku nemainīs. Konfrontēta ar izvēli starp draudošo bankrotu un politikas turpināšanu, kas gan varētu Anglijai atvērt acis, bet kas bez šaubām novestu pie smaga konflik-

ta ar valdību, The Daily Mail vadība izšķīrās padoties žīdiem. Pēdējā bālā cerība aizkavēt žīdus viņu politikā - ieraut Angliju karā - bija izputējusi.

Britu klubā, kad tur ierados, izvērtās garas debates draugu starpā. Tie nebija karsti strīdi. Mēs uzklausījām cits cita argumentus. Šiem angļiem bija aplami ieskati par savas zemes stiprumu un draugu - Francijas un Polijas - varu. Viņi bija pārliecināti, ka Amerika nāks palīgā. Es iebildu, ka viņi maldās, ka lielais vairums amerikāņu, izņemot sīkas grupiņas Vašingtonā, Ņujorkā un austrumu štatos, ir pret Amerikas iejaukšanos karā, kur nu vēl par karspēka sūtīšanu uz Eiropu. Tai laikā es neticēju, ka viņi ar propagandu varētu iemanēvrēt mūs karā, bet, ja arī viņiem izdotos, tad jau būtu par vēlu glābt impēriju. Man nebija prātā tēlot profetu, es vienīgi zināju, kā jūt amerikāņu lielais vairākums, kā arī to, ka Anglija bija vāja, Francija demoralizēta, Polija - blefs, bet Vācija stipra un ka bolševiki darīs visu iespējamo, lai Eiropā iedegtos karš, jo ticēja, ka viņi būs vienīgie uzvarētāji šai konfliktā.

Vienu pareģojumu tomēr paredzēju, kad sacīju, ka vai nu ar vai bez kara, Eiropa tomēr saņems krietnu devu nacionālsociālisma. Lai arī tas daudzēm būs tikpat pretīgs kā rīcinella, tas patīrīs ārā indi no Eiropas organisma. To esmu teicis pēdējos četrus gadus un atkārtēju vēl šodien.

Šīs sarunas nekā nepanāca. Beigās tas pats liktenis piemeklēja mūs visus. Mums bija jāpamet savas mājas, pazaudējām savu mantību cits vairāk, cits mazāk, bet galvenais, pazaudējām draugus. Daudzi miruši. Citi pazuduši bolševiku koncentrācijas nometnēs. Citi pārcēlās uz Vāciju, Austrāliju un citām zemēm. Un šeit es esmu Helsinkos un ilgojos kādreiz redzēt atkal Rīgu, kaut maz cerību tur vairs atrast kādu no saviem draugiem dzīvu.

1939. g. pavasarī un vasarā tiku sūtījis telegrammas savam laikrakstam un ziņodams, ko zināju par vācu un sovjetu sarunām, domājams, sāktām jau 1938. g. Stokholmā. Tiku arī apzīmējis Polijas politiku par negudru un ziņoju, ka, ja tā ļausies nonākt kara stāvoklī ar Vāciju, nespēs pretoties ilgāk par trim nedēļām.

Šo ziņojumu dēļ mans portrets parādījās Varšavas laikrakstu pirmajās lappusēs ar parakstu: 'Donalds Dejs, Čikāgas Tribūna korespondents, ir Polijas publiskis ienaid-

nieks Nr. 1. ' Poļi bija anulējuši manu agrāko gadu vīzu 1939. g. martā, un tā man nebija iespējams apmeklēt Varšavu un pārliecināties par vācu minoritātes vajāšanām Dancigas koridorā. Biju tur bijis daudzas reizes agrāk un biju rakstījis par nežēlīgo poļu apiešanos ar Galicijas ukraiņiem un rutēņiem Viļņas koridorā. Kad poļu terors Dancigas koridorā acīmredzot draudēja izsaukt karu, lai iepazītos tuvāk, devos uz Austrumprūsijas-Polijas pierobežu.

Nonācis Kēnigsbergā, viens no pirmajiem ko apmeklēju, bija mans vecais draugs Dimsa, Lietuvas konsuls. Pārrunājām situāciju bez steigas. Viņš manā rīcībā nodeva vāgi ar šoferi, un es devos uz poļu koridora robežu, kur vācu varas pārstāvji atļāva man intervēt bēgļus no Polijas. Stāsti bija tie paši jau dzirdētie: masu aresti un gari pārgājieni kājām uz Polijas iekšieni. Dzelzceļi pārslogoti ar karaspēka transportiem. Tie, kas pakrituši ceļmalā, apšauti. Likās, ka Polijas varasnesēji bija zaudējuši saprātu. Es esmu izjautājis cilvēkus visu savu mūžu un domāju, ka saprotu, kā viņu stāstos par pārciesto ir atņemami nost pārspīlējumi, taču, lai arī cik rezervēti es šos stāstus uzņēmu, situācija rādījās drūma. Kara sākšanās man likās bija tikai stundu jautājums.

Atgriezies Kēnigsbergā un ziņojumu nosūtījis, piezvanīju Zigrīdai Šulcei, Tribūna korespondentei Berlīnē. Pastāstīju viņai, ko biju redzājis uz robežas un vērojis vācu karaspēka gatavošanos karam. Netālu no Kēnigsbergas Austrumprūsijas līdzenumā biju redzējis uzstādītas smago pretgaisa ieroču baterijas. Saskaitīju vairāk par sešdesmit lielgabalu, stobriem vērstiem pret austrumiem, un smago ložmetēju baterijas tur bija neskaitāmas.

Tiku viņai pastāstījis arī, ka franču-britu sarunas Maskavā beigušās nesekmīgi, ka Krievija parakstījusi ekonomisku paktu ar Vāciju, ka ļoti iespējama arī politiska vienošanās, kādēļ lai ir uzmanīga, jo tās apstiprinājums var nākt kuru katru brīdi. Bet Zigrīda smējās par mani un atbildēja, ka preses ļaudis esot pārliecināti par sekmīgu britu-franšu-krievu sarunu noslēgumu, pazobodamās par vācu-sovjetu saimnieciskā nolīguma iespējamību. Līdzīgi citiem Berlīnes korespondentiem arī Zigrīda nebija lietas kursā. Ekonomiskais pakts tika paziņots to pašu vakaru tikai dažas stundas pēc manas sarunas ar Zigrīdu.

Par to lasījis Kēnigsbergas avīzē nākamā rītā, devos apmeklēt man pazīstamo gauleiteru Ēriku Kochu, Austrumprūsijas prezidentu, vienu no tiem nacionālsociālistu kustības vadoniem, kas pilni enerģijas un ir labi organizatori.

Izstāstījis gauleiteram par savu apmeklējumu pierobežā un sarunām ar bēgļiem, jautāju, vai viņš domā tos kolonizēt šeit, izvedot attiecīgu zemes reformas projektu. Viņš atbilsēja ar uzsvērtu nē. Visi šie laudis tikšot atgriezti atpakaļ savās mājās, jo Vācija okupēšot tās teritorijas, ko tā zaudējusi pēc Versaļas līguma un nonākušas poļu rokās.

Ieminējos par britu kara plānu, pēc kā viņu flote, ienākusi Baltijas jūrā, okupētu Liepāju, un ka poļi plānoja triecienu no Viļņas koridora cauri Lietuvai uz Liepāju. Leiši bija man apliecinājuši apņēmību cīnīties pretī. Arī latvieši bija noraidījuši poļu prasību pēc Liepājas kā viņu bāzes. Jautāju Kocham, vai vācu spēki Austrumprūsijā dotos palīgā leišiem, ja tas būtu nepieciešami. Viņš atbildēja, ka tā notiktu.

Pieminējis tikko šorīt paziņoto ekonomisko līgumu starp Maskavu un Berlīni, jautāju, vai tam nesekos arī politiska vienošanās. Kochs, ar dūri pa galdu daudzīdams, apgalvoja, ka starp nacionālsociālismu un boļševismu tāds līgums nekad neesot iespējams. Tad jautāju, vai šī ekonomiskā vienošanās ar Maskavu neiespaidos Baltijas valstu stāvokli, un viņš atbildēja, ka, ciktāl tas viņam zināms, tas netiks iespaidots un ka Vācija nekad nepiekritīs sovjetu prasībai okupēt Baltijas valstis. Mēs sarunājāmies ilgāk par stundu, un, kad tiku minējis, ka šo interviju vispirms atnesīšu viņa ieskatam, viņš atbildēja: "Mister Dej, es pazīstu jūs kopš gadiem un domāju, ka varu uz jums paļauties. Jūs varat interviju sūtīt prom bez manas lasīšanas". Pateicies par man dāvāto uzticību, atvadījos cerībā, ka sastapšu viņu tās pašas dienas vakarā Kēnigsbergas izstādes komitejas Parka viesnīcā rīkotajā banketā izstādes dalībniekiem un presei.

Pēc tam man bija vēl saruna ar viņa adjutantu, kam pateicu, ka esmu ieguvis interesantu interviju, kas satur diezgan daudz dinamīta, un tādēļ, pirms sūtu to prom uz Tribūnu, man patiktos, ja vēl kāds cits to izlasītu, un es jautāju, vai viņš būtu ar mieru to darīt. Viņš bija ar mieru. Pēc kāda laika piezvanīju viņam no viesnīcas un pateicu, ka

raksts ir gatavs. Viņš atbildēja, ka izsludināta mobilizācija, ka tādēļ viņam neiespējami ko darīt tagad, un lika priekšā satikties banketā.

Tur arī tikāmies, un es jautāju, vai viņam būtu iespējams ar manu telegrammu iepazīties un to akceptēt. Bet viņš baidījās uzņemties atbildību, aizbildinādams, ka nepazīstot Ameriku pietiekami labi, un lika priekšā sūtīt vien prom, jo gauleiters man uzticoties un ar agrākajiem ziņojumiem nekad nekādu pārpratumu nav bijis. Bet man bija tāda sajūta, ka labāk, pirms sūtu prom, dodu to izlasīt vai nu gauleiteram pašam vai kādam, kas viņam tuvu, un tā es atbildēju, ka aizkavēšu sūtījumu līdz rītam.

Bieži gadās tā, ka ilgākā sarunā tiek kas pateikts, ko intervētais nebūtu vēlējies redzēt iespiestu. Tādēļ es turos pie principa: ja valstsvīrs vai cita augstāk stāvoša persona ir bijusi pietiekami laipna, lai dotu man interviju, tad arī man jābūt tikpat uzmanīgam pret intervēto, ļaujot tam pirms publicēšanas ar uzrakstīto iepazīties. Gauleiters Kochs bija svarīga persona nacionālsociālistu partijā, viņš bija izteicies par Vācijas ārpolitiku, un tādēļ es domāju labāk būt piesardzīgam.

Tas bija ļoti omulīgs vakars. Es sēdēju pie galda kopā ar konsulu Dimsu un citām Kēnigsbergas amatpersonām. Gauleiters Kochs pagodināja mani, pienākdams un pasēdēdams laiciņu pie mana galda. Taisni tad piesteidzās kāds no viņa palīgiem un paziņoja, ka ārlietu ministrs Rībentrops ar pavadoņiem tūlīt ieradīšoties Kēnigsbergā, lai te pārnakšnotu un no rīta lidotu tālāk uz Maskavu.

Savā mūžā neesmu redzējis vairāk pārsteigtas sejas. Gauleiters ar pavadoņiem aizsteidzās uz lidlauku. Es atgriezos savā istabā, lai pārrakstītu savu ziņojumu, ko biju iesācis ar gauleitera apgalvojumu, ka nacionālsociālistiskās Vācijas un boļševistiskās Krievijas starpā politiska vienošanās neiespējama.

Man uzkrita tas, ka ceturtajā stāvā, kur atradās mana istaba, visas durvis bija līdz galam vaļā. Zvanīju apteksnei. Viņa pazina mani, jo šai hotelī tiku vienmēr apmeties. Jautāju, kas tie par viesiem, kas te gaidāmi. Viņa atbildēja, ka reichsministrs Rībentrops būšot istabā manējai līdzās, un minēja arī citus viesus. Bet sagatavoto telpu bija vairāk nekā viesu, un es jautāju, kas gaidāmi tajās, kas gai-

teņa galā. Viņa atbildēja, ka tās rezervētas reismaršalam Gēringam. Nu bija mana reize būt pārsteigtam, un es apbrīnoju, kā viņa to varēja zināt. Likās, kādi slepenā dienesta vīri no reichsmaršala štata būs bijuši tais telpās, lai tās pārbaudītu un iekārtotu īpašus telefonus ar Berlīni.

Es pārrakstīju savu telegrammu un vēl citu nosūtīju uz Londonu ar ziņu par Rībentropa pēkšņo ierašanos Kēnigsbergā un sensāciju, kādu tā izsaukusi. Tad devos lejā, kur jau ieradusies bija Berlīnes delegācija. Vaicāju kādam no tiem, kad sagaidāma Gēringa ierašanās, un viņš atjautāja, kā es to zinot. Atbildēju, ka 'mazs putniņš ir tā čivinājis', un apprasījos, kāds gan varētu būt nolūks viņam te ierasties. Šis darbinieks lūdza mani savā ziņojumā reichsmaršala nepieminēt (par šo lietu Londonai netiku minējis) un sacīja, ja arī viņš pievienosies partijai, tad kam neiedomājami svarīgam būtu jānotiek Maskavā, kā sovjetu piegādes plāna saskaņošana ar Vācijas četrģades. Es nepieklājīgi iesmējos un atbildēju, ka varu iet šovakar pie miera bez rūpēm, jo reichsmaršals noteikti neieradīsies. Amatpersona man jautāja, kāpēc es smējies, un es izskaidroju, ka zinu diezgan labi par piegādes plānu un ka pēc manām domām ir pilnīgi neiespējami to saistīt ar Vācijas plānu.

Reichsmaršals neatbrauca, un nākamā rītā agri ārlietu ministrs un tā pavadonība turpināja lidojumu tālāk. Pēc brokastīm es uzmetu īsu vēstuli gauleiteram paskaidrojot, ka esmu laimīgs, paklausīdams savai nojautai un iepriekšējās dienas interviju vēl nenosūtot, un lūdzu viņa piekrišanu klātpieliktajam korigētajam ziņojumam. Viņš drīz to atgriezta atpakaļ, man sirsnīgi pateikdamies.

Zinādams, ka Baltijas valstis būtu ļoti ieinteresētas ar viņa atzinumiem, tiku interviju parādījis konsulam Dimsam un Latvijas konsulam Vīgrabam un pēc tam iedevu kopiju kādam vācu kolēģim, kas to vakaru atgriezās uz Rīgu, lūdzot, lai to nodod valdības laikrakstam Brīvā Zeme ar atvēli publicēt to ar manu vārdu.

Vēlāk pēcpusdienā ārlietu ministrs ar savu svītu atgriezās atpakaļ no Maskavas. Pēc vakariņām iegāju viņa restorānā un redzēju, ka Rībentrops vakariņoja viens pats un lasīja manu telegrammu, ko skaidri pazīnu pēc tā, ka lietoju kādu īpašu dzeltenu papīru, iegūtu Somijā. Piegāju pie viņa, stādījos priekšā un sacīju: "Ministra kungs, es ievē-

roju jūs lasām manu ziņojumu, ko tiku izlaidis tikai pirms dažām stundām. Laika starpība starp Kēnigsbergu un Čikāgu ļauj man tur izdarīt grozījumus, ja jūs kādus vēlētos! Ministrs lūdza brīdi uzgaidīt un turpināja lasīšanu ar skābanu smaidu, jo gauleiters Kochs vairākkārt bija skāris jautājumus, kas piekrita ārlietu resoram. Izlasījis viņš atbildēja, ka viņam neesot nekādu prasību rakstā ko grozīt. Tad es jautāju, vai tikko parakstītā vienošanās radītu kādu iespaidu Baltijas valstu pašreizējā stāvoklī, un viņš atbildēja, ka nē. Tad lūdzu, vai man atļauts šo atzinumu dot tālāk laikrakstam, un viņš teica, ka varot to darīt.

To vakaru tiku pavadījis kopā ar visāda veida vācu žurnālistiem un nacionālsociālisma agentiem. Viens no viņiem bija kāds jauneklīgs profesors, kas tikko bija atgriezies no ceļojuma pa Tālajiem Austrumiem. Stāstu par dažādajām vietām, kādas bija apmeklējis, viņš bieži piebārstīja ar piezīmēm: "Un kā viņi tur mūs ienīst!" Beidzot pārtraucu viņu sacīdams, ka arī es esmu drusku ceļojis un pazīstu daudz ļaužu dažādās zemēs, ka esmu atradis, ka vācieši un viņu kultūra ir labā cieņā it visur, taču ir arī daudz zemju kur vācieši netiek diezko mīlēti. Es uzdrošinājos spriest, ka viens no šiem nepatikas iemesliem varētu būt vācu mīlestība uz darbu. Viņi strādā tik sekmīgi un čakli, ka citiem ir grūti turēt līdzi un konkurēt ar viņiem. Teicu profesoram, ka ļaudis, kas lepojas esam ienīsti, parasti nemaz nav ienīsti, bet tikai nicināti, un es liku priekšā mainīt sarunu tematu. Tā mēs pievērsāmies karam, kas likās esam durvju priekšā.

To vakaru uz savu istabu atpakaļ atgriežoties, man pienāca klāt kāds vīrs civilā un sacīja: "Gestapo. Jūsu pasi, lūdzu." Atdevu viņam to un gāju gulēt. No rīta par to nosūtīju ziņi gauleiteram, un īsi pirms pusdienām viņš piezvanīja man un aicināja ierasties pie viņa. Viņš atdeva man pasi atpakaļ sacīdams, ka tiešām nezinot, kāpēc tā man atņemta. Tad lūdzu no viņa tās divas vēstules, kādas viņš bija piedāvājis man dot - vienu, stādot mani priekšā Austrumprūsijas iestādēm un lūdzot sniegt man iespējamo palīdzību, un otru - personīgu vēstuli Dancigas gauleiteram Forsteram, ko es jau pazinu, lūdzot sniegt man līdzīgu palīdzību Dancigā. Gauleiters nu paskaidroja, ka viņš vairs tādas vēstules nevarot izsniegt un jautāja, vai es neesot

lasījis širita laikrakstus. Nu man pavideja acu priekša iss paziņojums par karastāvokli. Šādās lietās tagad tiesīgas bija tikai militārās autoritātes. To rītu biju arī ievērojis, ka daudzās brūnās uniformas no ielām bija nozudušas, bet to vietā tūkstošiem vīru parādījās militārajās, dodoties uz dažādajiem mobilizācijas punktiem Kēnigsbergā.

Atvadījies no gauleitera, es gatavojos doties uz Dancigu, lai kara sākumu pieredzētu tur. Kamēr viesnīcas priekšā tiku maksājis taksītim, cits Gestapo vīrs lūdza manu pasi. Es atbildēju, ka tikko to esmu saņēmis atpakaļ no gauleitera. Viņš sacīja, ka tāda esot pavēle, un mēs devāmies uz Gestapo mītni, kur mani pieņēma kāds darbinieks. Viņš paskaidroja, ka viņiem esot zināms mans nodoms doties tālāk uz Dancigu, bet ka viņi nevarot man to atļaut. Kad jautāju kādēļ, Viņš atbildēja:

"Mister Dej, mēs zinām, kādas jums attiecības ar Polijas valdību. Ja Dancigā kas ar jums notiktu, ne poļi, bet mēs tiktu vainoti. Mēs nevaram tāda riska uzņemties. Tādēļ nevaram jums ļaut doties uz Dancigu, un būtu labāk, ja jūs atstātu Kēnigsbergu".

Es pateicos viņam par negaidīto palīdzību nezināmās briesmās un jautāju, vai viņa sacītais būtu jātulko kā rīkojums vai kā ieteikums. Viņš sacīja, tas esot tikai ieteikums. Tā kā nevaru tikt uz Dancigu, es atbildēju, tad labāk palieku vēl dažas dienas Kēnigsbergā. Lai viņš patur manu pasi, pēc kuras ieradīšos tad, kad došos tālāk.

Atmosfēra starp Poliju un Vāciju turpināja pieaugt spriegumā. Par spīti Maskavas noraidīgajai atbildei uz sabiedroto priekšlikumu pievienoties kopējam plānam un uzbrukt Vācijai no ziemeļiem caur Baltijas valstīm, Polija tomēr varēja spert izmisuma soli un lūkot izlauzties uz Liepāju, tā nogriežot man ceļu atpakaļ uz Rīgu, un tādēļ es izšķīros atgriezties mājās. Divas dienas vēlāk, kad vilciens atstāja Kēnigsbergu, mēs pabraucām garām kādam garam lazarettes sastāvam, uz sāņu sliedēm nobīdītam un ar Sarkanā Krusta zīmēm apzīmētam. Jaunas meitenes mūsu tērpos no tā priecīgi māja mums ardievas.

Baltijas valstīs ļaudis cerēja, ka karš neizpletīsies tik tālu ziemeļos. Žīdu, boļševiku un britu propagandisti (es nosaucu tos svarīguma kārtībā) bija veikuši sekmīgu darbu. Vācijai nebija vairs nekādu simpātiju, bet vēl mazāk Polijai. Nepatika pret Poliju bija tik vispārēja līdz pat tās

pilnīgai okupācijai kā no vācu, tā sovjetu puses, ka nekur Eiropā netika organizēta palīdzība karā cietušajiem poļiem.

Nākdamas no poļu militārajiem aerodromiem Viļņas koridorā, vairāk nekā simts poļu lidmašīnu nolaidās Latvijas lidlaukos. Ievēroju, ka ložmetēju lentes bija pilnas municijas. Mašīnas bija gatavas kaujai. Tās nolaidās Latvijā bez neviena šāviena, un daudziem pilotiem līdzī bija sievas. Izjautāti, viņi sacīja, ka nav saņēmuši pavēles. Poļu armija bija pieņēmusi franču armijas pavēļu sistēmu, kas izrādījās novecojusi mēchanizētajā kara darbībā.

Poļu militārie vadītāji, kas lepojās, ka viņiem Polijā nocietinājumi neesot nepieciešami, jo Polijas stratēģija balstīta esot uz uzbrukuma, izrādījās tikpat nekompetenti kā viņu valdības vīri. Sapņi par Poliju kā par stipru valsti, kas ieguvusi teritorijas no citām valstīm, sapņi par slavas apspīdētu uzvaras gājieni pa Berlīnes ielām sašķīda drumslās kā tukša vodkas pudele, izmesta no poļu zemnieka ratiem, ceļā mājup no tirgus. Polija bija apreibinājusies savā pagātnē. Bet vēsture, lai arī cik lepna un slavēna, nespēj sagatavot nāciju karam. Kāda zināma prasme arī ir nepieciešama. Šī bija viena no vairākām kvalitātēm, kādas vajadzīgas patiesam lielumam, bet kādu Polijai trūka.

Kamēr Vācija stāvēja pretī Anglijai un Francijai, gatavojoties nākamam sitienam, Maskava plānoja, kā iegūt Baltijas valstis. Baltvāciešu repatriācija daudziem padarīja nemierīgus prātus, un daži tūkstoši leišu, latviešu un igauņu ģimeņu, galvenoties tās, kas kādu locekli bija zaudējušas 1919. g. boļševiku okupācijā, arī iesniedza lūgumus pēc atļaujas izceļot uz Vāciju. Ar retiem izņēmumiem šie lūgumi tika ievēroti. Daži domāja, ka pret sovjetu briesmām Baltijas valstis pasargās Vācija, kurai kara laikā šo zemju uzturvielu ražas būtu neatvietojams pārtikas avots.

Ja Baltijas valstīs būtu ienākusi vācu armija un nodibinājusi garnizonus līdzīgi sovjetiem, man nav šaubu, vācieši būtu saņemti naidīgi, kamēr sarkanarmiju sagaidīja ar šausmām. Naidis radās vēlāk, kad igauņi, latvieši un leiši saprata, ka laipnā, bezrūpīgā caralaika Krievija bija mirusi, bet tad jau bija par vēlu. Viņu mazās, laimīgās, turīgās zemītes bija kritušas briesmoņu nagos, kad darīšana ne vairs ar Frankenšteinu, bet ar Finkelšteinu.

POLIJA

Ja ir kāds Polijas tragēdijā vainojams, tad tie ir poļi paši. Nevienam Polijas tiešajam kaimiņam nebija laba vārda ko sacīt par šo nožēlojamo zemi. Rumāņi novērsās no viņiem ar pretīgumu, čehi viņus ienīda, vācieši neieredzēja, leiši viņu baidījās, latviešiem viņi nepatika, krieviem riebās, rutēņiem un ukraiņiem derdzās. Savā īsajā patstāvības laikā kā moderna nācija poļi nespēja iegūt draugus, toties bija ieguvuši daudz ienaidnieku.

Polija bija pārāk augstprātīga. Viņa nebija apmierināta ar savām robežām, kas bija nospraustas Parīzes miera konferencē. Viņa gribēja vairāk teritorijas, un viņa ieguva to, organizējot pučus. Savās robežās viņa bija savākusi miljoniem vāciešu, ukraiņu, rutēņu, krievu un leišu un spieda tos asimilēties, taču nepanāca sava. Viņai arī neizdevās sagādāt augstāku dzīves standartu saviem iedzīvotājiem. Viņa nespēja izveidot valdības aparātu, kas spētu sekmīgi kārtot valsts lietas. Intrigas un nodevības, kādas pilda daudzas Polijas vēstures nodaļas, dominēja arī pēdējā. Beigās pati viņa noveda sevi postā un atkal pazuda no kartes.

Līdz 1923. gadam brauciens no Rīgas uz Varšavu bija dēka. Rīgas vilciens pie Polijas robežas bija jāatstāj un jāpārkāpj poļu vagonā, jo Baltijas valstīs pastāvēja krievu platuma sliežu ceļš, kamēr poļi bija pārslēguši savējo uz Eiropas platumu. Cauru gadu, bet īpaši ziemas mēnešos, poļu karavīru sardze, mašīnpistolēm bruņota, pavadīja vilcienus no Latvijas robežas līdz Bialistokai. Viļņas koridors bija nemierīgs, un tikai 1924. g. tika tur beidzot nodibināta kārtība.

Varšava vārījās politiskās intrigās. Polija gribēja iegūt Dancigu. Viņa arī uzturēja prasības pēc apgabala Čehoslovākijā un Latvijā. Viņa loloja cerības asimilēt leišus un dabūt savās rokās Klaipēdu un Liepāju. Dažas politiskās grupas sapņoja, ka pienāks reiz diena, kad Polija sagrābs visu Rītprūsiju un tad kolonizēs to ar daudz vaislīgākajiem pašu tautiešiem. Tās cerības vēlākos gados pamazām atmira, taču ne tik viegli. Tad Polijai radās izdevība, ko viņa nepalaida garām: kad Vācija sev pievienoja Sudetiju, Polija izmantoja šo brīdi, lai sagrābtu savās rokās Moro-

vu, Ostrovu un citus apvidus, par kuriem bija uzturējusi prasību pret Čehoslovākiju.

Kad Polija ieguva neatkarību, daudzi čechu inženieri un citi speciālisti bija nodarbināti poļu fabrikās. Dažu gadu laikā tos visus izraidīja ārā no Polijas. Polijas koridorā vāciešiem dzīves apstākļi tika padarīti tik neciešami, ka sākās emigrācija plašos apmēros, un ap 2 000 000 atstāja Poliju, vai nu nometoties Vācijā vai arī dodoties tālāk uz aizjūru. Šī terora politika, tik tipiska slāviem, turpinājās līdz pat vācu armijas iesoļošanai Polijā. Tāpat taktika tika pielietota pret ukraiņiem, baltkrieviem un leišiem. Es pazīnu apspiesto grupu vadītājus un ilgajos gados tiku tos intervējis daudzas reizes. Esmu Poliju plaši apbraukājis un guvis bagātu paša pieredzi. Kad es saku, ka poļi izlietoja teroru, tad taisni tā tas arī bija.

Viens no lielākajiem nemiera cēlājiem Polijā bija katoļu baznīca. Šis iestādījums piekritējus lenc tikpat enerģiski kā komunistu internacionāle. Bet baznīcai bija senākas tradīcijas. Gadu simteņiem tā ir cīnījusies uz dzīvību un nāvi, aizstāvoties pret grieķu ortodoksās baznīcas spiedienu austrumos un luterāņu rietumos. Savā agresivitātē un citās izdarībās tā bija līdzīga poļu valdībai. Tā lūkoja iznīcināt ortodokso, luterāņu un katras citas baznīcas organizācijas, pārņemot to īpašumus un asimilējot ticīgos, cenšoties padarīt Poliju par stingri katolisku zemi. Monopolizējot kristīgo ticību, tā centās citas nacionālās minoritātes pārņemt.

Garīgais līmenis iedzīvotājos bija tik zems, ka programmai bija savas izredzes piepildīties. 1923. g. tiku apmeklēja Viļņu, lai iepazītos tuvāk ar šo strīdus ābolu, leišiem pastāvot pie savām prasībām, ka kādreizējai viņu galvaspilsētai jāpieder pie Lietuvas. Iejucis tirdzinieku pūlī, sarunājos ar zemniekiem. Vispirms apjautājos, kādas viņi tautības. Cits atbildēja 'katolis', cits 'pareizticīgais'. Kad prasīju pēc ticības, daži atbildēja 'polis', 'krievs', 'rutēnis'. Tad lūdzu viņu vārdus. Kad beidzot uzgāju kādu ar lietuvisku un aprasījies, vai viņš nebūtu leitis, viņš atbildēja: "Jā, bet es eju poļu baznīcā". Starp šiem neizglītotajiem lasīt un rakstīt nepratējiem - un Polijā daudz bija tādu - ticība un tautība bija viens un tas pats. Atklājās patiesība, ka Viļ-

ņas iedzīvotājus 1923. g. sastādīja ap 70 % žīdu, kamēr pārējie bija poļi, krievi, rutēņi un kādi 2 % leišu.

Pēc trešās Polijas sadalīšanas 1795. g. katoļu baznīca bija tas spēks, kas noturēja poļu nacionālo apziņu dzīvu. Baznīcai tā bija izdevīga politika. Palielinājās tās ienākumi un paplašinājās darbības lauks, un prozaiskā priesterība ieguva savu patriotisko mirdzumu. Zem spiediena, kāds nāca no ortodoksās un luterāņu baznīcas, kā arī no krievu, vācu un austriešu impēriju puses, Romas katoļu ticisms un poļu nacionālisms kļuva sinonīmi. Kā garīdzniecība bija gādājusi par to, lai poļi nesajauktos ar krieviem, vāciešiem un austriešiem, tāpat mūsdienās poļu izcelsmes katoļu priesteri Savientajā Valstīs strādā neatlaidīgi, lai aizkavētu poļus amerikanizēties.

Gadās kādreiz ieraugām ko, kas neizdzēšami iespiežas atmiņā un, laiku pa laikam atceroties, uzdzirkstī tik skaidri, it kā nupat būtu redzēts. Tā šķērsojot Trīs krustu laukumu Varšavā pie Allejo Ujuzdowski, es pametu acis uz iespaidīgās baznīcas durvīm. Tīkama paskata, spēcīgi noaugusi poļu meitene nāca laukā no baznīcas. Viņas pikantā sejas izteiksme pateica visu. Viņa bija darījusi ko neatļautu, bet ļoti tīkamu. Viņa bija grēkojusi, un to atklāt grēksūdzē bija bijis neērti. Bet nu tas bija izdarīts. Viņai bija piedots. Viņa atstāja baznīcu atvieglota un ar tīru sirdsapziņu. Un nu viņa varēs darīt to pašu atkal. Salīdzinot ar šo seju un notikumu aiz tās, Mona Liza bija kā lēta litogrāfija. Tā seja pateica visu par milzīgo laicīgo un garīgo katoļu baznīcas varu, kas pretendē uz dievišķajām tiesībām piedot grēciniekam un par naudu pārdot vīzas ieejai debesu valstībā.

Polija bija religioza zeme. No Lielās piektdienas līdz Lieldienu pirmdienai nebija iespējams saņemt uzturu ne viesnīcā, ne restorānā. Ārzemniekiem pašst iespējams bija vienīgi žīdu restorānos vai kafejnīcās. Lieldienas bija vēl lielāki svētki par Ziemsvētkiem. Bet reliģija pa sevi, lai arī kā izpildītu tās priekšrakstus, vēl nenozīmē kādas nācīgas morālo un spirituālo mugurkaulu.

Pauls Supers bija amerikānis, kas daudzus gadus darbojās Polijā, tai palīdzēdams. Viņš bija direktors amerikāņu YMCA'ā (Young Mens Christian Association). Šī organizā-

cija sekoja pārliecībai, ka jaunam puikam, ja tas saņēmis kārtīgu audzināšanu un ievadīts būt krietnam pilsonim, reliģiskā puse attīstīsies pati no sevis. Viņam sekmējās nodibināt Polijā YMCA's organizāciju un palikt neatkarīgam no katoļu baznīcas.

Supers bija lielisks organizātors. Viņam nevien sekmējās savākt prāvus līdzekļus Polijā, bet viņš arī panāca lielus ziedojumus no Amerikas. Astonpadsmit gadu ar poļu puikām nostrādājis, viņš atzinās, ka vienā lieta viņu šausminot: 'Poļiem trūkst respekta pret īpašumu'. Izsakoties vienkāršāk: Polijā bija daudz zagļu.

Savās kampaņās Savienotajās Valstīs, lai savāktu līdzekļus Polijas jaunatnes labā, viņš desmitos tūkstošos izsūtīja aicinājumu Amerikas firmām un privātpersonām. Viens tāds viņa man pasniegts bija uz akmens novilkta lapīna, kas saturēja smagu apsūdzību Polijas valdībai. Tajā bija sacīts:

Es zinu pilsētu, kurā 600 000 iedzīvotāju, kurai ir ūdens apgāde, bet nav kanalizācijas. Tā ir Lodza Polijā. Tā laikam ir pats lielākais kokvilnas austuvju centrs visā Eiropā. 1064 skursteņi tur izverd dūmus. Desmitiem tūkstošiem strādnieku. Katrs no tiem cilvēks pa sevi. Tur nav nekādu pieņemamu iekārtojumu ne atpūtai, ne sportam, ne arodizglītībai, ne veselīgām nodarbībām zēniem. Šo vispārējo apstākļu dēļ pilsēta ir lieliska vide, kur plaukst neapmierinātība, radikāls sociālisms, boļševisms, tuberkuloze, bezdievība. Jaunekļiem, kas tur nākuši pasaulē, maz izredžu iegūt vērtības, kādas piedāvā izglītība, kristietība, maz izredžu uz garīgu izaugsmi, iecerēto profesiju, pilnvērtīga pilsoņa apziņu, maz izredžu izjust skaistuma prieku vai gīmenes laimi.

Viņš turpināja stāstīt par to, kā YMCAai (t. i. viņam pašam) sekmējies 1922. g. saorganizēt nesavtīgus Lodzas pilsoņus, kas panākuši 1200 biedru, no kuriem 340 apmeklēja šī klases. Viņi nodibinājuši bibliotēku ar 3376 grāmatām, kuras ik mēnesi lasījušas 1096 personas. Viņš skubināja amerikāņus palīdzēt YMCA's darbam Polijā. Ar šādiem un līdzīgiem aicinājumiem Supers savāca līdzekļus, lai uzceltu modernu YMCA's namu ar peldbaseinu visai Lodzai. Līdzīgus iekārtojumus viņš panāca Varšavā un Krakovā.

Ko es gribu uzsvērt, ir šis: tādi aicinājumi uz Ameriku tika izsūtīti 1934. gadā. Tādi paši apstākļi, kādus viņš apraksta par Lodzu, bija sastopami daudzās citās Polijas pilsētās un ciematos. Pēc 14 neatkarībā pavadītajiem gadiem Polijas valdība nebija spējusi šādus apstākļus novērst. Ne Lodzā, ne citās pilsētās.

Lepnums vienmēr bijis poļu rakstura vilciens. Pieņemšanās un viesībās man vienmēr tika jautāts, kā man patīk Polija, un es atklāti atbildēju, ka man tā nepatīk nemaz. Tas vienmēr šokēja jautātājus. Kad paskaidroju, ka iedzīvotāju dzīves standarts Lietuvā, Latvijā un Igaunijā daudz augstāks nekā Polijā, ka Baltijas valstu pilsētās pa ielām nemētājas ubagi, ka baltieši var atļauties iegādāties ziepes un laist tās arī darbā, ka viņi paši tāpat kā viņu mājas, pilsētas un ielas ir tīras, poļi bija ļoti pārsteigti.

Viņi bija lepnī uz savu kultūru. Bet tā bija vairāk liecība par pagātni, ne tagadni. Piemēram, viņi lepojas ar mīlestību uz zirgiem. Esmu daudz ceļojis, bet nekur neesmu redzējis tik daudz aklu un badā nomērdētu zirgu kā Polijas pilsētu ielās un zemesceļos. To bija tik uzkrītoši daudz, ka izjautāju vairākus veterinārārstus. Tie man paskaidroja, ka poļu zemnieks visumā ir tik slinks un nežēlīgs, ka nervozus un straujus zirgus viņš bieži drīzāk pats padarīs aklus, nekā pūlēsies tos pacietīgi iebrukt un pieradināt pie iejūga.

Kāda tirulēta poļu dāma reiz kādā no pieņemšanām zaudēja pacietību ar mani un sacīja: "Lūdzu neaizmirst, mister Dej, ka Polija ir atpalikusi zeme. Pirms simts gadiem Polija kultūrālā ziņā atradās 200 gadus aiz Francijas. Šodien mēs vēl joprojām atrodamies divi simti gadu aiz Francijas, un ir ļoti iespējams, ka arī pēc simts gadiem būsīm tāpat vēl divi simti gadu aiz Francijas". Francija bija vidusmēra poļa ideāls.

Viņa turpināja: "Laujiet pastāstīt kādu epizodi, kas jums skaidri parādīs, cik atpalikuši esam. To man pastāstīja mūsu labklājības ministrs. Pērn viņš izdevis rīkojumu policijai ik mēnesi izdarīt ciematos publisko ateju inspekciju. Jūs redzat, poļu ciematā ir tikai viena ateja visiem iedzīvotājiem kopēja, tikai lielākajos reizēm pastāv divas. Kāds policists, izdarīdams kārtējo pārbaudi, atklājis kādu ļoti tīru un labā kārtībā, un viņš par to izteicis atzinību ciema

vecākajam. Mēnesi vēlāk ne bez izbrīna to pašu ateju viņš atradis joprojām tīru un vislabākajā kārtībā, un nu aprasījies ciema vecākajam, kā tas panākts, lai tad informētu citus ciemus sekot šim paraugam. 'Tas vienkārši', atbildējis ciema vecākais. 'Es to turu noslēgtu'.

Poļu dāma neizrādīja ne mazākās kautrības zīmes, kad viņa man šo anekdoti stāstīja. Brīdi vēlāk, kad viņa jautāja, ko es sakot par poļu sievietēm, es šoreiz atļāvos šokēt viņu un atbildēju, ka atrodu tās skaistas, bet netīras.

Poļi bija tā paraduši no svešiniekiem dzirdēt tikai glaimus, ka viņiem patika tos izjautāt. Valdība arī kavēja ārzemju ceļojumus, un, lai iegūtu pasi, bija nepieciešama vai nu politiska aizmugure vai arī prāvi līdzekļi. Par spīti manai atklātībai man Polijā netrūka draugu, bet gan jā-saka, ka tikai retais no viņiem bija no valdības aprindām.

1926. g. apmeklēju Varšavu janvāra beigās un paliku tur vairākas nedēļas. Atradu priekšā pārstāvjus no Guarantee Trust Company un Dillo, Reed and Co., kuru uzdevums bija sagatavot četrdesmit miljonu dolaru lielu aizdevumu.

Telegrafēju Tribūnam sēriju rakstus par Polijas finansiālo stāvokli, ziņoju, ka valsts bankrota stāvoklī. Polijas bankām bija neiespējami pildīt saistības ārzemēs. Polijas budžets bija tik ļoti nelīdzsvarots, ka tas vairs nebija nekāds budžets. Trīspadsmit partiju Polijas parlamentā sekmīgu un godīgu valdības darbu padarīja neiespējamu. Visas ministrijas oda pēc korupcijas un kukuļošanas. Polijas finansiālā un politiskā nākotne rādījās negaiša.

Šie ziņojumi tika publicēti. Aizdevuma sarunas beidzās nesekmīgi. Polijas ārlietu ministrija uzdeva Polijas sūtniecības sekretāram Vašingtonā M. Ostrovskim doties uz Čikāgu pie Tribūna izdevēja pulkveša Mekkormika un informēt viņu, ka es esot dzērājs un melis un ka manos ziņojumos neesot ne vārda patiesības.

Pulkvedis Mekkormiks: sūdzību uzklausījis. Tā kā apšaubīta bija Tribūna korespondenta ticamība, viņš licis priekšā nosūtīt uz Varšavu citu Tribūna koresponentu, lai pārbaudītu publicēto ziņojumu akurātību. Ostrovskis bijis ar mieru, un tā J. Kleitons (Clayton), mūsu korespondents Berlīnē, ieradās Varšavā martā. Bet Kleitona ziņojumi izrādījās pat vēl pesimistiskāki par manējiem, jo pa šo laiku

situācija bija pasliktinājusies tālāk. Protams, Polija cerētos četrdesmit miljonus nesaņēma. Kādas nedēļas piecas vēlāk maršals Piłsudskis izveda puču, atlaida korupto valdību un parlamentu un ievēda diktatūru.

Man patika Piłsudskis, es viņu pat apbrīnoju. Viņš bija liels patriots, bet ļoti vulgārs gan. Kādu laiku vēlāk, kad jauns parlaments bija ievēlēts, viņš bija to uzrunājis. To vakaru es gadījos valdības laikraksta Gazeta Polska redakcijā, kad pienāca Piłsudska slavenās runas teksts. Tur bija vairākas mašīnrakstītājas, lai pārnestu to uz matricām novilkšanai. Redaktors apdalīja tekstu pa daļām, tad paņēma mani zem rokas, sacīdams: "Nu mums jāatstāj telpa". Viņš paskaidroja, ka maršals savās uzrunās lietojot tik briesmīgu valodu, ka pie šāda teksta pārrakstīšanas mēs nevarot uzturēties kopā ar dāmām. Viņš bija nelaimīgs par Piłsudska tik primitīvo izteiksmi un sacīja, ka pat viņa tuvākie līdzstrādnieki nesaprotot, kāpēc viņš tā darot.

Bet iemesls bija pavisam vienkāršs. Piłsudskis lietoja to pašu valodu, kādā zemnieks uzrunāja savu govi, kad tā bija apspērusi apkārt piena spaini. Viņam svarīgāks likās tas, ka zemnieki saprata, ko viņš parlamentam sacīja, ne salona valoda. Maršals bija skarbs vīrs. Paskatieties uz viņa galvu - tikpat kantaina kā Hindenburgam. Viņa raksturs atbilda galvas formai. Godīgais bezkompromisu četrstūrainais Piłsudskis pateica apaļsejainajiem poļiem, kas bija jādara. Un tie darīja.

Kamēr dzīvoja Piłsudskis un darīja savu, Polija sāka iet uz augšu. Čārls Djūis (Dewey), Čikāgas bankieris, ieradās Varšavā un saveda Polijas finanses kārtībā. Viņš bija Polijas finansu diktators, un vairākus gadus ilgi poļu valstij bija jākontrolē un jāierobežo izdevumi pēc viņa rīkojumiem. Polija saņēma divdesmit piecu miljonu lielu aizdevumu, bet viņa nevarēja ar šo naudu rīkoties pēc savas patikas. Ar viņu apgājās kā ar bankrotējušu, un pēc Djūa rīkojumiem lielākā tiesa saņemtā kapitāla bija jāpārvērš zeltā, lai dotu poļu zlotam zināmu atbalstu. Un viņš izvilka valsti ārā no klūmīgā stāvokļa. Bet politiskā bankrota draudi, kādus bija atvairījis Piłsudska pučs, tomēr realizējās pēc maršala nāves.

Piļsudskis darīja visu ko varēja, lai Polijā pastāvētu godīga un sekmīga valdība. Koruptie partiju vadoņi, valdības locekļi un darbinieki saņēma cietuma sodu. Viņi to izcietā Bareza Kartuškas koncentrācijas nometnē. Tā nebija nekāda tīkamā vieta, režīms tur bija stingrs, un Varšavā par to klīda briesmu stāsti. Poļi nobijās. Valdības korupcija kaut cik samazinājās. Bet ražība palika nepazīta.

Polijas lielākais kavēklis, uzsākot patstāvīgu eksistenci modernajā Eiropā, bija vidus šķiras trūkums. Kā aristokrātija, tā baznīca domāja, ka Polija var darboties uz feodālajiem pamatiem. No nelielās izglītoto šķiras vairums bija valdības dienestā. Bet ļoti maz poļu bija dažādajās profesijās un biznesī. Tādēļ Polijas vidējo šķiru aizstāja žīdi. Ar savu tipisko sīkstumu un nepotismu žīdi lūkoja paturēt profesiju monopolu savās rokās. Naidis starp poļiem un žīdiem saasinājās. Lai atbalstītu poļu studentus, 1937. g. Polijas universitātēs tika ieviests numerus clausus. Visās universitātēs attiecības starp poļu un žīdu studentiem ļoti saasinājās, izvēršoties pat vardarbībā. Parastie ieroči bija smirdbumbas un skujamasmēnīši. Cietušo bija daudz.

Antisemitisms nebija tikai Vācijas fenomens. Tas bija viena no vēsturiskajām attīstībām, kas sekoja pasaules karam, kas nojauca nacionālās barjeras, celtas pret žīdiem iepriekšējos gadsimtos. Pasaules karš parāva žīdiem vaļā vārtus, un tie ieplūda Eiropā, lai izmantotu kristiešu sabiedrību.

Žīdi arī lūkoja monopolizēt Polijas presi, un viņiem tas gandrīz izdevās. Starp 1921. un 1933. g. Poliju tiku apmeklējis trīsreiz gadā. Tajā laikā gandrīz visa vācu prese bija nonākusi žīdu rokās. Atceros tikai vienu vācu žurnālistu sastaptu Varšavā, un viņš reprezentēja laikrakstu Deutsche Allgemeine Zeitung. Kā žīdu žurnālisti, kas pārstāvēja vācu presi, tā tie, kas darbojās žīdu un poļu presē Polijā, darīja daudz, lai veicinātu nesaskaņas un neuzticību starp Poliju un Vāciju. Viņi nemīlēja ne vienu, ne otru, un viņu galvenais mērķis abās zemēs bija strādāt žīdu interešu labā. Ārzemju žurnālistu savienībā Varšavā sastāvēja galvenokārt žīdi. Es atteicos tur iestāties, bet, kad tiku aicināts to darīt, sacīju, ka kopā ar Gilbertu Redfernu, The London Times un The Daily Telegraph korespondentu, or-

ganizējam kristīgo ārzemju žurnālistu apvienību. Bet tas nekad neizdevās, jo pārāk liels bija kristīgo žurnālistu trūkums.

Interesantas bija 1933. g. vēlēšanas Dancigā. Dekadentās vācu politiskās partijas bezcerīgi cīnījās pret stiprumā pieaugošo nacionālsociālistu partiju. Labs skaits Varšavas korespondentu ieradās brīvpilsētā, lai ziņotu par vēlēšanu norisi. Kādu vakaru, kad biju beidzis savu ziņojumu uz Londonu, mūsu turienes biroja vadītājs man stāstīja, ka The Daily Herald's zem trekna virsraksta sniedzis stāstu, ka žīdi pārpildot vilcienus, bēgot ārā no Dancigas. Nākamo rītu devos lietu pārbaudīt. Vispirms iegriezās pie policijas prezidenta, kas paskaidroja, ka pēc policijas ziņojumiem neviens žīdu iedzīvotājs nav brīvpilsētu atstājis. Tālāk devos pie vecās un jaunās sinagogas rabīniem, ka apliecināja, ka žīdi neesot ne panīkā, ne arī uzbudināti. Viņi tikai saviem draudžu locekļiem ieteikuši pa vēlēšanu laiku labāk pavadīt vakarus mājās un drošības labad izvairīties no kafejnīcu un restorānu apmeklēšanas. Pēc tam uzmeklēju galvenās stacijas priekšnieku, piederīgu poļu administrācijai. Šis poļu ierēdnis paskaidroja, ka žīdu kustība pēdējās dienās esot bijusi normāla un par kādu bēgšanu no pilsētas neesot nekādu pazīmju.

Tā noskaidrojās, ka The Daily Herald sensācija bija meli no viena gala līdz otram, uzmeklēju Džeriju Šapiro (žīdu), kas ilgu gadu Varšavā reprezentēja The New York Times un The London Daily Herald'u un arī pa vēlēšanu laiku bija ieradies Dancigā, un jautāju, kādēļ viņš savam laikrakstam sūtījis pilnīgi aplamu ziņojumu. Šapiro bija izbrīnījies. "Vai tad jūs nezini, ka par rakstu Herald's pirmajā lappusē es saņemu demit gineju īpaši?" viņš atjautāja man pretī. "Un rīt, kad sūtīšu atsaukumu, saņemšu vēl gineju pa virsu. Tas ir ceļš, kā taisīt naudu". Tad pateicu viņam, ka neatzīstu tāda veida žurnālisma, ka viņš ir netīrs melis un negods mūsu profesijai. Viņš nemaz nebija apvainots. Tagad viņš darbojas Londonā. Karam sākoties, daudziem žīdu žurnālistiem izdevās no Polijas izbēgt.

1935. g. Berlīnē, kad noskaņojums pret žīdiem bija uzkaršēts, Pembertons, The London Daily Express korespondents, bija nosūtījis savam laikrakstam stāstu par to, kā ik rītu smagās mašīnas tiek sūtītas uz žīdu kapsētām sa-

vākt noslepkavoto žīdu līkus, kas naktī tikuši tur pārmesti pār sētu. Arī šī sensācija tika publicēta pirmajā lappusē. Nedēļu vēlāk Pembertons tika izsaukts uz ārlietu ministrijas preses departamentu. Viņam nolikta priekšā laikraksta kopija ar sensacionālo stāstu un tad jautāts, vai viņš tiešām tādu sūtījis. Viņš apliecinājis, ka ir. "Mēs gaidījām veselu nedēļu, lai redzētu, vai jūs apmeklēsiet tās kapsētas vai arī zvanīsiet tām, lai savu informāciju pārbaudītu", ierēdnis sacījis. "Bet jūs nedarījāt nekā tamlīdzīga. Jūsu ziņojums ir balti meli no viena gala līdz otram. Mēs nevaram jūs ilgāk uzskatīt par uzticamu žurnālistu. Jums tiek dots 24 stundu laika atstāt Vāciju."

Šo stāstu Pembertonam bija piegādājis kāds Varšavas žīds vārdā Gurdušs, ko Pembertons nodarbināja kā sekretāru. Arī Gurdušs tika izraidīts no Vācijas un atgriezās atpakaļ Varšavā. Tur viņš atklāja, ka The Daily Express'i pārstāvēja kāds cits žīds vārdā Miks Novinskis. Pagāja tikai dažas nedēļas, kad Novinskis tika atlaists un Gurdušs pieņemts viņa vietā. Apprasījās, kā viņš ticis pie Novinska darba. "Tas bija pavisam vienkārši", viņš palielījās. "Dabūjis pierādījumu, ka Novinskim Varšavā pieder divas maucumājas, nosūtīju informāciju Ekspresim ar jautājumu, vai viņiem tāds cilvēks nepieciešams kā korespondents."

Gurdušs starp Varšavas avīžniekiem šai dzeltenā žurnālistika viltoto ziņu pilsētā izcēlās kā visnekaunīgākais melis ārzemju preses pārstāvju vidū. Viņš bija kroplis ar paralizētām kājām un bija saistīts pie braucamkrēsla. Tādēļ nodarbināja divus citus žīdus, kas pienesa viņam ziņas.

Kad 1938. g. ceļā uz Maskavu Varšavu apmeklēja britu ārlietu ministrs Idens, viņš pārnakšņoja hotelī Europeski. Kopā ar citiem britu un amerikāņu avīžniekiem viņu pavadīja J. Stīls no Tribūna Londonas biroja. Idenam bija tikšanās ar poļu ārlietu ministru Beku, par ko preses ļaudis saņēma dažus informācijas fragmenus, kurus tad telegrafējām tālāk. Viens no Gurduša zēļiem pienāca pie manis un lūdza kādu informāciju. Pateicu, ko bijām saņēmuši. Divas dienas vēlāk iznāca sastapt Gurdušu, kas lepojās, ka viņam izdevies pārtrumpot visus citus korespondentus, panākot interviu ar Idenu. Apjautājos tuvāk. Izrādījās, ka viņa palīgs atgriezies bija stāstījis, ka viņam izdevies runāt ar Idenu pašu, kad ārlietu ministrs mainījis bikses, lai

dotos uz Beka viņam par godu sarīkoto mielastu. Idens viņam atklājis, ka neesot apmierināts ar konferenci, kāda viņam bijusi ar Beku, un ka viņš esot vairāk kā neapmierināts ar poļu politiku iepretī Krievijai. Gurdušs tad šo safabricējumu bija telefonējis tālāk uz Londonu, kur saņēmis par to Ekspreša komplimentus.

Pat priekšskara dienās būtu bijis grūti atrast otru tik netīru laikrakstu kā The Daily Express, kā galvenais redaktors garus gadus starp citu bija žīds. Lai arī daudzas avīzes ir neatbildīgas, sniedzot ārzemju vai citas ziņas un dodot priekšroku sensācijām, nezinu cita laikraksta, kas šai ziņā būtu bijis tik pretīgs kā Eksprešis.

Gurduša tēvs bija bagāts Varšavas ādu tirgonis. Viņa māja bija galvenā centrāle nelielai žīdu žirnālistu grupai, kas nevien apmuļķoja savus laikrakstus ar viltus ziņām, bet gāja vēl tālāk un viltoja izdevumu rēķinus. Šī kliķe fabricēja stāstus, apgalvodama tos kā īstenību notikušu Maskavā. Izcilākais viltojums, Gurduša mājā izperētais, bija aculiecinieka apraksts par Zinovjeva, Kameņeva un Steklova nogalināšanu. Visi trīs komisāri tika likvidēti vienā no pirmajām Staļina komunistu partijas tīrīšanām. Gurdušs aprakstīja, kā šie sarkanie varasvīri nošauti. Tā kā pa visiem trim bijis tikai viens kabataslakatiņš, ar ko aizsiet acis, tad nošaušana notikusi pa vienam. Upuru pēdējie brīži bija aprakstīti sadistiskos sīkumos.

Šo apbrīnojamo ziņojumu avots it kā būtu bijusi kāda sūtniecība Maskavā. Gurdušs bieži zvanīja britu, franču un citiem ārzemju korespondentiem Maskavā. Kad kāds mazs ierēdnītis atbildēja, viņš apjautājās par laika apstākļiem un lūdza pēc konsulārās palīdzības iegūt vīzu kādai izdomātai personai. Tāds zvans bija tikai iegansts, lai no Varšavas telefonu centrāles iegūtu kvīti, ka saruna notikusi. Pret nelielu atlīdzību meitenes centrālē pagādāja tad kādu pusduci tādu rēķinu. Tie tad tika pievienoti kā pierādījums žīdu korespondentu izdevumu kontiem, iesniegtiem laikrakstiem. Tā par katru sarunu ar Maskavu vai citu ārzemju centru, kur izveidojās kāds stāsts, samaksāja vēl pieci, seši citi laikraksti.

Reiz Miks Novinskis, bordeļu turētājs, bija kļuvis par Čikāgas Tribūna pārstāvi Varšavā. Ne es biju viņu delegējis

par korespondentu tur. Viņu tai amatā bija iecēlis mūsu Berlīnes pārstāvis, Kādu laiku lūkojis ar Miku sadarboties, tiku viņu atļaidis. Ja pasaulē bija vēl kas tāds, ko viņš nebūtu uzņēmis par naudu, tas bija vēl atklājams. Viens no viņa ienākumu avotiem bija izmantot meitenes, kas nodarbinātas viesu uzjautrināšanai naktsklubos un kafejnīcās, iepazīstīnot tās ar ārzemniekiem. Daļu meiteņu peļņas saņēma Miks.

Par Varšavas skandalu viņš bija tik labi informēts kā neviens cits. Viņš mīlēja intrigēt, un, jo vairāk sarežģījumu panāca, jo lielāks bija viņa prieks. Atklājās, ka viņa notikumu ziņojumi bija tikpat neuzticami kā kolēģim Gurdusam. Blakus ienākumiem viņš nesmādēja arī spiegošanu vairākām sūtniecībām. Miks bija dzimis provokators, intrigants.

Viņš bija arī sadists. Viņam mājā bija mazi krokodīli, kurus baroja ar zivīm un vardēm. Miks stundām nonīka gaidīdams, kad krokodīlim pamodīsies apetīte un tas apēdīs savu upuri. Viņš arī nepalaida garām neviena nāves soda izpildījuma Varšavā, bija vienmēr tur klāt un izbaidīja tos lieliski. Viņš bija apbēdināts, kad viņa kāršanas apraksti nekad netika publicēti. Viņš ļoti centās, lai stāsti iznāktu šausmalīgi, bet, tā kā viņš jauca angļu kopā ar jidiš, tie skanēja jocīgi. Poļu eksekūcijas bija pretīgas ceremonijas, īpaši upurim pašam. Viņi nelietoja vis kārtīgu virvi, bet auklu, un pazudinātais vīrs tika nostādīts uz krēsla zem karātavām. Kad krēsls tika nogrūzts, kritiens nebija pietiekams, lai lauztu sprandu, un nelaimīgais raustījās šausmīgā agonijā. Mika cenšanās šīs eksekūcijas aprakstīt nopietni izdevās tik komiski, ka tie drīzāk derēja humora izdevumam.

Krietnu cilvēku atstumts, arī blēžu neieredzēts, Novinskis beidzot ieguva Amerikas vīzu. Viņš apprecēja kāda Bostonas rabīna un nekustamu īpašumu spekulanta meitu, bet beidzot sievastēvam bija tā jāizpērk, dārgi samaksājot.

Tagad Novinskis ir sasniedzis žīdu Meku - Vašingtonu. Viņš nu ir ieticis Ruzvelta administrācijas dienestā, kas tiešām ir dabīgs atrisinājums. Viņš iesaistīts Federālā Biroja izmeklēšanas dienestā. Amerikas konsuls, kas piešķīris šādam vīram vīzu iecelšanai Savienotajās Valstīs, ir izdarījis kriminālu noziegumu pret Amerikas tautu.

Par to tiku protestējis mūsu sūtniecībā Varšavā. Vienīgā labā liecība, kādu varu par Novinski nodot, ir tāda, ka, cik tāl man zināms, šis ārkārtīgi nevēlamais cilvēks nav nodarbojies ar kokaīna tirdzniecību.

Man negribētos apvainot J. Cangu (Zang), minot viņu šai nodaļā kopā ar Šapiro, Gurdušu un Novinski, jo Cangš bija viens no spējīgākajiem un akurātākajiem žīdu korespondentiem. Bet viņa tehniku, kā viņš ar ziņām apgājās, ir vērts pieminēt. Cangš pārstāvēja Londonā The Central News Agency, The Jewish Chronicle, The Sunday Times, The Referee, The News Chronicle un vēl The Manchester Guardian. Kad Cangam atgadījās kas interesants, viņš vispirms īsos vārdos informēja ziņu agentūru, kas izplatīja to tālāk laikrakstiem. Canga daudzie redaktori to izlasījuši, atcerējās, ka viņiem ir korespondents Varšavā un nu zvanīja vai telegrafēja pēc tuvākām ziņām. kādas, protams, nekavējās piesūtīt.

Canga tipa žurnālists bija pavisam rets izņēmums starp žīdiem. Lai arī palaikam gadās pa uzticamam žīdu avīzniekam, pēc manas lielās pieredzes Amerikā un Eiropā es patiesi esmu pārliecināts, ka žīdiem būtu aizliedzams strādāt kristīgo laikrakstiem. Žīdu dažāda veida publikācijas būtu redzami apzīmējamas, ka tās iz žīdu. Tas norādītu, ka uz izdevumu nevar paļauties, bet, kas to lasītu, būtu brīdināts un zinātu, kas sagaidāms.

No tā, ko te esmu teicis par Varšavas kliķi, varētu iznākt pavisam garš stāsts. Varētu stāstīt arī par žīdu žurnālistiem Vācijā pirmsnacistu laikā, priekškara Francijā, Austrijā pirms anšlusa, pirmsokupācijas Čehoslovākijā, Lietuvā un Latvijā, kā arī tagadējā Šveicē, Zviedrijā, Anglijā un Savienotajās Valstīs. Tagadējā angļu prese ir žīdu un to propagandas piesātināta, kamēr avīzniecība Savienotajās Valstīs strauji tuvojas līdzīgam stāvoklim. Lielais vairums Amerikas laikrakstu, kas vēl nepieder žīdiem un nav to kontrolēti, bīstas publicēt ko pret tiem.

Divos gadu desmitos, kamēr sūtu savus ziņojumus no Eiropas uz Ameriku, es vienmēr esmu saucis žīdu par žīdu. Citi amerikāņu korespondenti dēvē žīdus par amerikāņiem, angļiem, francūžiem, vāciešiem, poļiem, leišiem, krieviem u. tml. Bet man šādus ziņojumus nodot bija iespējams

tikai tādēļ, ka laikrakstam netrūka drosmes tos publicēt un aizstāvēt mani pret uzbrukumiem no žīdu un to organizāciju puses. Nebūtu šāda atbalsta saņēmis no laikraksta vadības, mana korespondenta karjera varbūt būtu beigusies jau pirms daudziem gadiem. Laimīgā kārtā es savu avīznieka skolu saņēmu kā The Chicago City News Bureau reportieris. Tur neakurāti ziņojumi nozīmēja zaudēt vietu. Taisni tam trenīnam pateicoties, esmu tik ilgus gadus varējis pastāvēt kā korespondents Eiropā. Mani raporti bieži ir tikuši apstrīdēti, bet vienmēr man ir bijis iespējams iebildumus apgāzt, papildinot savus ziņojumus ar jauniem faktiem.

1933. gadā, kad prezidents Ruzvelts iecēla Viljamu Bullitu par sūtni Maskavā, es saņēmu vēstuli no sava šefa pulkveža Mekkormika, kurā bija norādīts izmantot sūtņa starpniecību sovjetu vīzas iegūšanai. Kad sastapu Bullitu Amerikas sūtniecībā Varšavā, viņš apsoltījās šo lietu iekustināt sovjetu ārlietu komisariātā un ziņot par iznākumu man vai nu caur Varšavas vai Rīgas sūtniecību.

Pagāja vairāki mēneši, saņēmu jaunu vēstuli no pulkveža Mekkormika, kurā viņš apprasījās, vai esmu ko no Bullita dzirdējis. Saņēmis atbildi, ka Bullits nekā nav darījis, viņš lika man sagatavot raportu par Bullita darbību Maskavā. Biju ar mieru. Dažas nedēļas vēlāk, kad biju atkal Varšavā, jauna lakoniska ziņa pienāca no pulkveža: 'Dzirdi, ka Bullits Maskavā netiek par pilnu ņemts. Sūtiet raportu'. Šefs reizēm likās iepriecināts, uzlikdams saviem korespondentiem uzdevumus, kuru izpildīšana bija gandrīz neiespējama. Bet man laimējās.

Nākamo rītu iegriezios Amerikāņu bankā (Bank Amerikanski) izņemt naudu. Rindā pie kases lodziņa man priekšā stāvēja Amerikas sūtniecības ziņnesis un iekasēšanai iesniedza čeku. Kasieri labi pazīdams, pasniedzos iekšā pēc šī čeka. Tas bija par \$ 2000 izmaksājams no Bullita personīgā konta Filadelfijas General Trust Company un izrakstīts uz mūsu Varšavas sūtņa vārdu, jau viņa arī signēts. Iegaumējis čeka numuru, izjautāju ziņnesi. Viņš pastāstīja, ka Bullits bieži sūtot šādus čekus no Maskavas, tos tad šeit bankā iemainot pret dolariem, ar kuriem tad viņš ejot uz žīdu geto pie valūtas mainītāja iepirkt sov-

jetu rubļus un červoncus. Reizēm Amerikas diplomātiskajā somā uz Maskavu esot vairāki kilogrami sovjetu naudas.

Te nu rokā bija materiāls, kādu pulkvedis Mekkormiks vēlējās. Labi atceros, kā Bullits, uz Maskavu dodamies, bija saviem darbiniekiem strikti noliedzis iepirkt rubļus Varšavas melnajā tirgū, apsolīdams, ka Maskavā dabūs īpašu likmi sovjetu valsts bankā. Pats viņš to vēl apstiprināja kādā sarunā ar mani, kad klāt bija arī mūsu sūtnis Varšavā J. Kudahijs (Cudahy). Man bija zināms, ka Maskavā Bullits tūlīt bija devies uz valsts banku aizņemties kādus simttūkstošus rubļu, kurus tad apdalījis sūtniecības darbiniekiem personīgo izdevumu vajadzībām. Vēlāk viņš ieradies atkal un lūdzis pēc jauna aizdevuma, tai pat laikā pieprasot īpašu likmi Amerikas sūtniecībai. Bet boļševiku bankieris nav bijis tik pretimnācīgs un atteicies kādu īpašu likmi pielaikt. Bullits jautājis, kā tad viņam būtu atmaksājams jau saņemtais aizņēmums, uz ko saņēmis atbildi, ka banka sagaida viņa čeku dolaros pēc oficiālā kursa viens rublis trīspadsmit kapeiku par dolaru. Bullits ļoti uztraucies un atteicies to maksāt. Kā vēlaties, atbildējis bankas vīrs, jums gan zināms, kur rubļi dabūjami.

Par nelegālo rubļu tirdzniecību Varšavas melnajā tirgū sovjetu valdībai viss bija labi zināms. Īstenībā tā eksportēja šos rubļus, un sovjetu tirdzniecības delegācija nodeva tos pārdošanai Varšavā. Tā kā privātpersonām ievest Krievijā sovjetu naudu bija stingri noliegts, boļševiku valdībai nebija nekādu rūpju par savas naudas vērtības pazemināšanu. Viltīgā manipulācija, kad valdība ārzemēs pārdeva pati savu naudu par zemu cenu, dodot 50 rubļu pret vienu dolaru, notika pa daļai nolūkā, lai kautcik apmierinātu Maskavas diplomātus, kā arī lai, demoralizētu viņus un panāktu viņu draudzību.

Lētā nauda dzīvi Maskavā padarīja pievilcīgāku. Diplomāti, starp kuriem vairums lepojās esam zinīgi mākslās un antīkvitātēs, bieži apmeklēja lietotu mantu veikalus, GPU operētos, un par lētu naudu sapirkās lietas, kas bija nākušas no noslepkavoto aristokratu vai pilsoņu namiem. Pārdodot tās ārzemēs, no šī 'ieguldījuma' viņi guva lielisku peļņu.

Bullits aizņēmumu valsts bankā neatlīdzināja vis dolaros, bet tam nolūkam Varšavā sapirkās krievu rubļus kilo-

gramiem. Viņš bija spiests iepirkties tādā daudzumā, ka melnajā tirgū sadzina cenu augšā uz trīsdesmit rubļiem par dolaru. Tāds stāvoklis Maskavas diplomātisko koloniju, kurā lielais vairums algas saņēma dolāros, padarīja gaužam neapmierinātu. Bet labsirdīgā sovjetu valdība, palielinot rubļu eksportu, stāvokli drīz saglāba, un visi bija atkal apmierināti, līdz man gadījās pārķert Bullita čekū.

To rītu pie sūtņa Kudahija iegriezies, pastāstīju par savu atklājumu. Pieminējis arī pulkveža Mekkormika norādījumus, teicu, ka par to, kā Amerikas sūtņi Maskavā nedarbojas ar valūtas kontrabandu, sūtīšu laikrakstam ziņojumu. Kudahijs pārbijās un lūdza mani tā nedarīt. Absolījos neminēt to, ka čeki rakstīti uz viņa vārdu.

Mans ziņojums tomēr izplēnēja, pietiekama iespaids neatstājis. Izrādījās, ka tobrīd pulkvedis Mekkormiks nav bijis Čikāgā, un, kaut arī raksts parādījās kā Tribūnā, tā tā daudzos citos sindikāta izdevumos, The Washington Post ieskaitot, vispār publikas acīm tas paslīdēja garām neievērots, taču uztraukumu sacēlis bija departamentā.

Divas nedēļas vēlāk Miks Novinskis, ko kā Varšavas korespondentu tiku atlaidis, manu Tribūna rakstu iegūvis, bija to papildinājis pēc sava prāta, un kādu pēcpusdienu Varšavas avīzēs tas parādījās lieliem virsrakstiem pirmajās lappusēs. Viņš bija ziņojis, ka Savienoto Valstu valdība izdarīšot izmeklēšanu Varšavā un, tā kā man nebūšot pierādījumu savu apgalvojumu apstiprināšanai, es tikšot atsaukts atpakaļ uz Ameriku. Es tad visiem šiem laikrakstiem nosūtīju vēstuli ar paskaidrojumu, ka nekādas izmeklēšanas nebūs, ka man ir nepieciešamie pierādījumi un ka arī Amerikas valdībai tas labi zināms.

Varšavas presē palaistās aplamības tika telegrafētas uz citām zemēm un izplatītas tālāk pasaulē pa radio. Kņazs Potockis, anglo-amerikāņu departamenta vadītājs ārlietu ministrijā, bija apmeklējis sūtņi Kudahiju un izteicis nožēlu, ka šī lieta paliks nesodīta. Viņš teicis, ja kāds poļu avižnieks būtu uzdrošinājos ko tādu rakstīt par kādu poļu sūtņi, viņš būtu saņēmis vismaz piecus gadus cietumā. Un tālāk viņš vēl bija sūtņim teicis, ka turpmāk Polijas ārlietu ministrijā es tikšot uzskatīts kā persona non grata.

Kad Kudahijs man par šo sarunu bija pastāstījis, lūdzu viņa atļauju pieminēt to kņazam Potockim. Viņam nebija

iebildumu. Tad ierados pie Potocka viņa birojā un paskaidroju, ka ziņot par sūtņa Bullita aktīvitātēm Maskavā biju saņēmis instrukcijas no sava laikraksta, ka visam tam nav nekāda sakara ar Polijas valdību, bet, ja tā vēlas šai lietā ko vairāk izdibināt, lai tad griežas pie Tribūna. Piezīmējis, ka pastāv liela atšķirība starp poļu un amerikāņu korespondentiem (t. i. toreiz), kā arī to, ka man ir pierādījumi savā rakstā teiktajam, pret mani nevērsīsies ne mana, ne Polijas valdība. Attiecībā uz to, ka esmu persona non grata, tad es to esmu jutis jau kopš 1926. gada, kad tiku aizkavējis Polijai no Savienotajām Valstīm iegūt četrdesmit miljonu dolaru aizdevumu. Noslēgumā tiku aizrādījis, ka kņazam Potockim būtu ieteicams nākotnē rūpēties pašam par savām lietām un likt mani mierā. Mūsu saruna izvērtās diezgan karsta, un man liekas, ka daža mana piezīme nebija diez cik smalkjūtīga, jo Potocka iejaukšanās bija mani apkaitinājusi.

Bullita afēra beidzās tā, ka sūtņi no Maskavas atsauca, bet pēc neilga laiciņa Ruzvelts viņu iecēla tagadējā amatā Francijā. Tribūns, šo prezidenta soli komentēdams, publicēja ievadrakstu Kicked Upstairs.*

1934. g. vasarā man iznāca vēl interesantāka sadursme ar poļu ārlietu ministriju. Stefans Klecgovskis bija reporteris laikrakstā Kurjer Warszawski. Kad Filipovičs bija Polijas sūtņis Vašingtonā, viņš bija devies turp propagandas darbam. Bet, kad ieradies Vašingtonā, sūtniecība paziņojusi, ka tai neesot līdzekļu viņa atalgošanai. Tā viņš pamests svešā zemē strandējis bez naudas un draugiem. Stefans dabūja redaktora vietu kādā poļu laikrakstā Ņujorkā, kas bija opozīcijā Piļsudska režīmam, un palika tai darbā dažus gadus, līdz beidzot atgriezās atpakaļ Varšavā. Viņa saistības ar anti-Piļsudska laikrakstu nu izrādījās par nelaimi. Ārzemju preses departaments intrigēja pret viņu. Kad es pieņēmu viņu par tulk, ārlietu ministrija pieprasīja man viņa atlaišanu. Tā kā viņiem nebija nekādu vainas pierādījumu pret šo cilvēku, es atteicos.

Stefans bija draugos ar ģenerāli Ladislavu Sikorski, ar ko iepazīstināja arī mani. Ģenerālis izrādījās par bagātu ziņu avotu. Viņš satikās ar virsniekiem valdības noietnē,

* Burtiski: uzsperts pa trepēm augšā, t. i. atlaists un paaugstināts. Tulk.

kas pastāstīja jaunumus augstākajās aprindās, varbūt ce-
rot, ka ģenerālis atminēsies viņus tad, kad atkal reiz būs
pie varas.

Sikorskis bija patīkams cilvēks un labs virsnieks. Viņš
man atgādināja ģenerāli Laidoneru, Igaunijas armijas ko-
mandieri. Kā Piļsudska opozīcionārs Sikorskis bija nolikts
uz ledus. Gan skaitīdamies aktīvā dienestā, viņš bija at-
stāts bez posteņa un pienākumiem. Viņš apdzīvoja nelielu
dārza apņemtu villu ar augstu žogu visapakārt, un tā atra-
dās ceļā, kas no Belvederes, maršala Piļsudska rezidenc-
es, veda uz Vilanova pili. Šad un tad tiku viņu apciemojis,
un viņš apmeklēja arī mani. Laikrakstā Kurjer Warszaw-
ki ģenerālis publicēja daudz interesantu rakstu. Dažus no
tiem, kā arī intervijas ar ģenerāli, nosūtīju tālāk Tribūn-
am kā ziņu materiālu, kaut arī ne vienmēr piekritu viņa
viedoklim. Es pārstāvēju uzskatu, ka Polijas vienīgā cerī-
ba nodrošinātai nacionālai nākotnei var pastāvēt tikai sa-
darbībā ar Vāciju. Tāpat kā daudzi citi poļi ģenerālis sa-
vas cerības lika uz Franciju. Viņi pazina franču vēsturi
tikpat labi kā savējo. Viņi ticēja, ka vienīgi stipra Franci-
ja un stipra Polija varēs noturēt Vācijas grožos. Ģenerā-
lim bija arī cieši sakari ar katoļu baznīcas aprindām.
Viņš pastāstīja, kā par spīti valdības uzliktajiem kustīb-
as ierobežojumiem viņam izdevies tikt pāri Čehoslovāki-
jas robežai sarunām ar Padarevski, piānistu un valstsvī-
ru, kas bija pametis Poliju pēc tam, kad Piļsudskis bija vi-
ņu piespiedis atkāpties no valsts prezidenta amata. Sarunu
dalībniekos bijis arī Vincents Vitos, bārdainais zemnieku
partijas vadonis, kam bija liels iespaids starp lauku ļaud-
īm un no kā baidījās Piļsudska grupa.

Sikorska mēģinājumi piedalīties poļu politiskajā dzīvē pa-
lika nesekmīgi, un apdraudēta tika viņa dzīvība. Kādu rītu
ģenerālis man piezvanīja un lūdza, vai es nevarētu ieras-
ties pie viņa nekavējoties. Iekāpu vāgī un ceturtdaļstundas
laikā biju pie ģenerāļa, kas savā dārzā parādīja man kāda
vīrieša līķi. Viņš pastāstīja par ielaušanās mēģinājumu pa-
gājušā naktī, lai viņu nogalinātu, taču sargi bijuši modri un
nošāvuši vienu uz ielas un otru dārzā. To no ielas policija
esot jau pievākusi, bet par šo dārzā viņš neesot vēl nekā
minējis, jo gribējis papriekš to parādīt man.

Ģenerālis arī sacīja, ka viņam esot zināmi tie, kas viņa nogalināšanu plānojuši. Viņš paredzot vēl tālāku mēģinājumu, kas, protams, varot arī sekmēties, un tādēļ viņš vēloties šo informāciju nodot man, lai es to publicētu, ja notiktu ļaunākais.

Es ģenerālim atbildēju, ka jaunu uzbrukumu mēs varētu arī novērst, ja vien pats būtu ar mieru man palīdzēt. Viņš piekrita, un es liku priekšā uzrakstīt īsu apliecinājumu, ka ir man zvanījis un lūdzis ierasties villā, kur ir man parādījis viena iebrucēja līķi, ka viņam sazvērnieki zināmi un ir to vārdus izdevis man, kā arī devis man atļauju tos publicēt, ja līdzīgs uzbrukums viņam tiktu vēl atkārtots. Ģenerālis uzrakstīja to un parakstīja. Es paskaidroju, ka šo apliecinājumu tūlīt ar kurjeru nosūtīšu uz Tribūna biroju, liekot to pa pastu nogādāt uz Čikāgas centru. Bez tam nodošu telegrammu redakcijai par šo lietu, aprakstot neizdevušos slepkavības mēģinājumu pret viņu, un lūgšu redaktoru publicēt ziņojumu pirmajā lappusē. Bija taču skaidrs, ka visi poļu laikraksti Amerikā pārņems šo rakstu, ka Polijas valdība tad atsauks to kā nepatiesu un lūkos izraidīt mani no valsts, bet es to aizkavēšu, iebaidot ārlietu ministriju ar šo apliecinājumu. Toreiz - 1934. gadā - es ilgāku laiku pavadīju Varšavā.

Situācija attīstījās kā paredzēta. Tribūns ziņojumus publicēja pirmajā lappusē, un es jau nākamā dienā tiku izsaukts uz ārlietu ministrijas preses departamentu. Presesšefam sejā bija ļauns smīns, jo mūsu attiecības nebija draudzīgas. Viņš jautāja, vai es zinot, kādēļ esot man zvanījis. Atbildēju, ka paredzu saņemt informāciju par izraidīšanu no Polijas. Viņš sacīja, ka tas pareizi un ka man viņu zeme jāatstājot nekavējoties. Bet es atbildēju, ka nedomāju tādām rīkojumam paklausīt, un ieteicu informēt pulkvedi Beku, ārlietu ministru, par to, kādu rakstisku apliecinājumu ģenerālis Sikorskis ir man nodevis un ka tas ir jau Berlīnē; ka gadījumā, ja poļu iestādes uzdrošinātos mani apcietināt vai izraidīt no Polijas, pilns šī slepkavības mēģinājuma ziņojums, vainīgo vārdus ieskaitot, tiks publicēts nekavējoties. Preses šefs nobālēja un atstāja telefonu. Dažas minūtes vēlāk atgriezies, viņš lūdza aizmirst visu, jo noticis nožēlojams pārpratums.

Ģenerālis Sikorskis tika likts mierā. Drīz pēc tam viņš saņēma ilgi gaidīto atļauju apmeklēt Franciju, kur viņam bija daudz iespaidīgu draugu. Te jāpiezīmē, ka Sikorskis un Beks bija nesamierināmi ienaidnieki, un Ģenerālis tika man sacījis, ja viņš kādu dienu nāktu pie varas Polijā, viņa kabinetā slepkavam nebūtu vietas. Ka pulkvedis Beks ir bijis iejaukts Ģenerāļa Zagurska mīklainajā pazušanā, bija Polijā atklāts noslēpums. Ģenerālis Zagurskis, Viļņas distrikta militārais komandieris, bija nonācis strīdū ar Piļsudski. Tai laikā Beks bija bijis Piļsudska adjutants. Pēc šī notikuma Beks bija gribējis tikt ārlietu ministra amatā, bet Piļsudskis liedzies iecelt viņu nesagatavotu un licis papriekš pieņemt zemāku vietu ārlietu ministrijā, ko kopš 1926. g. bija vadījis Augusts Zaļeskis. Beks ministriju pārņēma 1932. gadā.

Man patika Zaļeskis. Tiku viņu apbrīnojis. Bieži viņu intervēju, kad bija ārlietu ministra amatā. Vēlāk uzmeklēju viņu Mandlovija bankā, kur viņš bija kļuvis bankieris, pagaidām politiku atstājis. Viņš ļoti nopūlējās veicināt sadarbību ar Franciju, bet tās izturēšanās pret Poliju bieži vien bija atraidīga. Kad 1934. g. Piļsudskis Francijai nosūtīja ultimātu nekavējoši uzsākt karu ar Vāciju, vai arī viņš būs spiests vienoties ar Berlīni, Francija viņa priekšlikumu noraidīja, un Piļsudskis deva rīkojumu Bekam parakstīt ar Vāciju desmit gadu neuzbrukšanas un draudzības līgumu.

Piļsudska izvēle celt Beku ārlietu ministra amatā nebija laimīga. Beks izrādījās veikls diplomāts, bet viņam nebija spēju iegūt draugus un nebija viņam arī personīgu sekotāju, izņemot tos, kuriem bija iedevis labas vietas ministrijā. Kad 1935. g. Piļsudskis mira, savos pēdējos norādījumos prezidentam Moscickim, finansu ministram Kviatkovskim un Bekam, šiem trim, kuru ziņā pārgāja valsts vara pēc viņa, bija piekodinājis par katru cenu uzturēt draudzīgas attiecības ar Vāciju. No šiem trim Beks bija ar stiprāko raksturu. Moscickis bija ievērojamākais poļu zinātnieks un inženieris, un viņš pūlējās panākt, lai valdības darbība būtu sekmīga. Kviatkovskis, agrākais prezidenta pats tuvākais līdzstrādnieks zinātniskajā darbā, centās izveidot godīgu valdību. Bekam bija uzticēts tālāk turpināt ārlietu

polītiku, kuras galvenais mērķis bija saprašanās ar Vāciju. Bet visi trīs cieta neveiksmi. Poļi nevēlējās sekmīgu valdību.

Ļaujiet man pastāstīt ko pēc paša pieredzes, kas palīdzēs labāk šo punktu saprast. 1936. g. autobraucienā no Rīgas uz Dancigu, kad biju nosūtījis ziņojumus par Dancigas - Gdiņas savstarpējo konkurenci, iegriezās koridorā pie drauga Donalda LeLara no Varšavas, lai dotos zvejā Muša ezerā. Savā Hispano Suiza vāgī viņš veda līdzī četrcilindru laivas motoru. Viņam piederēja laivas un laba tiesa Polijas ezeru, kur ķēra līdakas. Apmetušies kāda lauksaimnieka mājā, es ezera iztekā, mazā upītē, kas aizplūda Vācijas tiesā, uzgāju foreles. Kopā ar kādu laukstrādnieku klīdzdami lejup gar upīti, maksšķerēdami ar mušām, sastapām trīs puikas ar tīkliem, kas bija dažas foreles noķēruši, bet, tā kā viņi bija saduļkojuši ūdeni, ar maksķerēšanu bija cauri. Apjautājos laukstrādniekam, kāpēc neviens par šo mazo upīti nerūpējas un neizrentē to kādam Varšavas maksķernieku klubam vai kādai privātpersonai. Viņš atbildēja, ka neviens nevarot puikām liegt zvejot ar tīkliem un naktsāķiem. Kad pabrīnējos, vai tad te nav neviens, kas uztur kārtību, viņš atbildēja:

"Kad koridors piederēja Vācijai, pa visu lielo distriktu te bija tikai viens policists, un te bija kārtība. Tagad tai pašā apvidū ir pieci policisti, un nav kārtības. Bet mums labāk patīk šitā." - Tā bija tipiska poļu nostāja.

Kā izrādījās, Beks nespēja mēroties ne ar H. W. Kennardu, britu sūtni, ne L. Noelu, franču sūtni. Šie diplomāti atrada sekotājus starp poļiem, kas labprāt sabotēja draudzības politiku ar Vāciju. Lai novērstu Beka iespaidu Pilsudska garā, šī kliķe panāca, ka Ridz - Smiglijs tika iecelts par Polijas maršalu. Jaunais maršals panāca, ka armijas atbalsts Bekam sāka dilt un viņš tika iemanēvrets situācijā, ka bija spiests doties vizītē uz Londonu. Viņam atgriežoties, britu un franču agenti bija gādājuši par viņa saņemšanu. Demonstrācija tika sarīkota pie ārlietu ministrijas, un Bekam bija jāparādās uz balkona. Pateicies par pūļa aplausiem un atgriezies kabinetā, viņš bija pagābis. Pilsudska miera politika ar Vāciju bija saņēmusi dunča dūrienu mugurā no pašu poļu puses, bet roku ar ieroci bija vadījuši sūtni Kennards un Noels.

Ķīniešiem ir paruna, pēc kuras ar glaimiem var panākt, ka vīrs izleks pa logu. Sūtņi bija glaimojuši poļiem tā, ka viņi noticēja esam nozīmīgu valsti, ka viņai pret Vāciju Francijas un Anglijas atbalsts nodrošināts. Un tā Polija lēca un šodien labi zinām, kas ar viņu notika.

Kad koridora krīze, kas bija ilgus gadus gruzdējusi, aizdegās liesmās, sūtņi atkārtoti Polijai apliecināja, ka, ja Vācija uzbruktu, viņa nekavējoties saņems militāru un materiālu palīdzību. Šos solījumus vēl apstiprināja Londonas prese. Katram, kas vēlas pārliecināties par to, cik tālu Anglija bija iejaukusies, atbalstot Polijas pretestību pret vācu prasībām, atliek tikai palasīt The London Times, Daily Mail, Telegraph, Herald u. c. 1939. g. augusta pēdējo dienu ievadrakstus.

Ir iespējams, ka solījumi bija doti visā nopietnībā. Anglijas spožais plāns bija steigties ar floti Baltijas jūrā un ieņemt Liepāju kā bazi. Poļu divīzijām no Viļņas koridora bija jāsteidzas caur Lietuvu palīgā nostiprināties Liepājā. Poļi bija lūguši Lietuvas valdību pēc atļaujas šķērsot tās zemi, bet Lietuva bija atbildējusi, ka viņa pretosies. Arī Latvijai bija likts priekšā atteikties no Liepājas poļiem par labu, ja vācieši uzbruktu. Latvieši bija priekšlikumu noraidījuši.

Šis Anglijas plāns balstījās uz sovjetu līdzdalības kopēji ar Franciju un Angliju nostāties pret Vāciju. Britu-franču delegācija bija Maskavā kopš pavasara un pūlējās panākt vienošanos ar komunistiem. Bet sovjeti, noslēguši ekonomisku vienošanos ar Vāciju, turpināja sarunas arī par politisku nolīgumu. Par ekonomisko biju informēts, politisko pieļāvu kā iespējamību. Šodien mēs zinām, kas notika. Poļi, solījumu un visādu ilūziju apreibināti, izšķīrās pretoties Vācijai. Bet Anglija un Francija, kad pašām nebija izdevies panākt cerēto Maskavā, viņus pievīla.

Maldinātā Polijas valdība pazuda. Maršals Ridz-Smiglijs, sūtņi Kennarda un Noela izmantotais, izbēga uz Rumāniju, tad Turciju, kur arī pazuda. Beks ir trimdā Rumānijā. Par Moscicki dzirdēts, ka dzīvojot noslēgti Šveicē. Kviatkovskis pazuda. Un Londonā, Pilsudska ienaidnieku balstīta, šodien pastāv poļu eksilvaldība generāļa Sikorska vadībā.

Man ir lielas simpātijas kā pret Sikorski, tā Zaļeski, un ar patiku atceros viņu abu un citu poļu man veltīto draudzību.

Tomēr man jāpasaka atklāti, kāds ir mans uzskats, veidojies vērojot un studējot attīstības Polijā vairāk kā divdesmit gadu ilgā laika posmā: restaurēt Polijas valsti tās agrākajās robežās būtu noziegums pret cilvēcību.

Ja nākotnē Polijas valsts tiktu atjaunota, tad būtu jānodrošinās, lai katoļu baznīcai tajā nebūtu nekādas teikšanas. Katolicisms Polijā bija sinononīms korupcijai, un tā bija tur daudzu apkaunojošu darbu vainīgā. Viens no kriminālajiem nedarbiem, kādos tā bija iejaukta, bija uniātu baznīcu uzspridzināšana Galīcijā, lai panāktu, ka to draudzes apmeklētu katoļu dievkalpojumu. Polijas katoļu aktivitātes, priesteru un laju, ir sagādājušas pašus stiprākos argumentus baznīcas šķiršanai no valsts, kā arī pret vienas baznīcas uzkundzēšanos citām. Katoļu baznīca Polijā - līdzīgi valdības aparātam - bija tik pilna korupcijas, ka lieka tiesa vainas Polijas sagrāvē krīt arī uz to.

Pirms uz Eiropas kartes var parādīties jauna Polija, poliem jāizaudzina vidējā šķira. Poliem arī jāiemācās citāds patriotisma un goda jēdziens nekā tas, kādu tiem iepotējusi baznīca, un jāmācās atzīt un respektēt tuva un tālāka kaimiņa īpašumu. Ja Polijas kaimiņi, kā vācieši, krievi, rutēņi, ukraiņi, rumāņi, slovāki, čechi, leiši un latvieši neslēpa izteiktu nicināšanu pret poliem, tad tur jābūt diezgan pamatojuma tādai nostājai. Nacionālajai eksistencei nepietiek ar glori ficētu un uzlabotu vēsturi. Nācijai jābūt spējīgai uzlabot savus dzīves apstākļus. Pēc 22 nacionālās patstāvības gadiem dzīves standarts Polijā bija pats zemākais visā Eiropā. Tādēļ tā sabruka kā kāršu mājiņa, līdzko ienaidnieks šķērsoja robežu.

CEĻOJUMI

Ilggadīga nodzīvošana vienā pilsētā vēl nenozīmē, ka iepazīta tās zemes kultūrālā un ekonomiskā attīstība. Lai redzētu, kas patiesi notiek, ir nepieciešami izbraukāt zemi krustu šķērsu pašam.

Gadu gadā ar auto izbraukājot Baltijas valstis, Poliju, Austrumprūsiju un Somiju, vienmēr atklājās kas jauns. Tā bija arī vieglāk salīdzināt dažādo zemju progresu. Ar katru gadu ciemati likās kļūstam tīrāki. Parādījās vairāk jaunu māju. Vēl drošāka liecība par pieaugošo turību bija lauksaimnieku celtie uzlabotie un lielākie šķūņi. Ceļi kļu-

va labāki. Visur bija redzams progress, turības pieaugums, dzīves standarta uzlabošanās, izņemot Poliju. Tur lauku dzīve likās stāvam uz vietas.

Pa Poliju esmu nobraukājis daudz jūdžu. Dodoties no Rīgas uz Varšavu, mēs parasti izbraucām agri no rīta un nakti pārlaidām kādā mazā Austrumprūsijas pilsētiņā Polijas pierobežā, lai nākamā rītā turpinātu ceļu tālāk. Tiku izmēģinājis dažādus maršrutus no robežas uz Varšavu. Esmu braucis cauri Polijas koridoram no Gdiņas. Esmu iebraucis Polijā no Pomerānijas un uz Varšavu devies caur Pozeni. Bet nekad neesmu varējis atrast ne labu ceļu, ne tādu, kas būtu uzturēts kārtībā.

Apvidos, kas no vāciešiem nonāca poļu rokās, kādreiz ceļi bija bijuši labi. Nu tie bija bedru bedrēs un bīstami braucējam. Pārdurta riepa bija parasta lieta, jo uz ceļiem mētājās daudz pakavnaglu. Par spīti nožēlojamajiem dzīves apstākļiem poļu zemnieks bija palīdzīgs un pieklājīgs. Bet kristietim nebija ieteicams pēc ceļa apjautāties Polijas žīdam. Pēc tam, kad vairākas reizes biju ticis maldināts, papētīju tuvāk un atklāju, ka starp žīdiem pastāv mānītība, maldināt kristieti nozīmējot laimi biznesī.

Tālāk atklājās, ka, tumsai iestājoties, Polijas mazpilsētiņā vai ciematā nedrīkstēja atstāt vāgi noparkotu uz ielas. Pat, ja tas bija aizslēgts, zagļi paņems radiatora uzgriezni, noskrūvēs ventīļus, nolauzīs stikla tīrītājus, aizvāks visu ko, ko vien var paņemt. Amerikas karodziņš, kas plīvoja priekšā, nekā neaizsargāja, un arī tas šad tad tika nozagts. Ciematos tas sagādāja sensāciju, un grupa žīdu apstāja emblemu, piederīgu zemei, kas vēl nebija mācījusies atšķirt eiropisko no orientālā, kristiešu dzīves uztveri no slāviskās izturēšanās; tā bija zīme zemei, kur viņi varēja konspirēt un intrigēt pēc sirds patikas un kurā cerēja reiz ieņemt vadošus posteņus tāpat kā kādreiz Krievijā. Kaut gan šīs mazās apdzīvotās vietas dēvēja par poļu ciematiem, pareizāk tos būtu bijis saukt par žīdu sādžām, jo daudzās no tām poļi bija mazākumā.

Igauni, latvieši un leiši neieredzēja sādžas. Atrast tādu Baltijas valstu ziemeļos nebija viegli. Tāpat kā somi un skandināvi arī igauņi un latvieši mīlēja celt savas lauku mājas tālu prom no kaimiņiem. Lietuvas valdībai pagāja

daudzi gadi, līdz tā ciemus aizstāja ar viensētām, un iznākums attaisnoja valdības cerības.

Slāvu tipa Austrumeiropas sādžās kopējās problēmas izšķir ciema vecākais, kas parasti ir gados vecākais no vietējiem zemniekiem un līdzās priesterim un policistam ir viens no trim svarīgākajām personām sādžā. Karjera un paaugstinājumi šiem abiem pēdējiem bija atkarīgi no ieņēmumiem un iekasētājām sodanaudām. Lielā mērā tas bija iemesls tam, ka zemnieki saņemtās naudas - vai nu par ražas pārdevumiem vai ārzemju radu atsūtītās - izdeva vai nu par vodku vai arī noraka zemē. Ciema ļaudis baidījās atklāt, ka viņiem ir nauda, jo parasti tad viņus uzmeklēja priesteris vai policists.

Ilgus gadus Latvijas dienvidaustrumu stūris bija visnabadzīgākais un atpalikušākais apvidus valstī ar augstu lasīt un rakstīt nepratēju procentu, augstu dzimstību un tikpat augstu noziegumu un sērgu atgadījumu. Latgales intereses Latvijas saeimā galvenokārt pārstāvēja priesteri. Šī bija tā daļa, kuru Polija, kādreiz tās pārvaldīto, pieprasīja sev.

Latvijas valdība beidzot izšķīrās par radikālu soli. Zeme tika pārmērīta, sadalīta viensētās un sādžas likvidētas piespiedu kārtā. Zemnieki, kas paaudžu paaudzēs bija dzīvojuši nabadzībā, zemes īpašnieku izmantoti un priesteru svētīti, bija spiesti pāriet uz dzīvi pa sevi. Drīz panākumi bija nepārprotami. Petrolejas, cukura, kokvilnas audumu, šo trīs svarīgāko nepieciešamības preču pārdevumi pieauga gads gadā. Šī piespiedu emancipācija bija tikai mazs piemērs, kad valdība iejaucās pilsoņu privātajā dzīvē. Panākumi attaisnoja līdzīgus eksperimentus plašākā mērogā.

Kāds prātvēders reiz bija teicis, ka labākā valdība esot tā, kas darot vismazāk. Tas nav vairs spēkā, kad dzīve kļūvusi komplicētāka. Tikpat svarīgi kā aizsargāt sabiedrību pret noziedzniekiem, ir kļuvusi nepieciešami nācijām pret rijīgām organizācijām. Nav svarīgi, vai organizācijas ir baznīcas, kas lūko paplašināt savu varu, īpašumus un iespaidu, vai tās ir slepenās sabiedrības kā brīvmūrnieki, Kolumbus bruņinieki, universitāšu brālības vai politiskas partijas.

Pienāk brīži, kad šādas grupas, izmantodamas sabiedrības vai tautas, sasniedz robežu, kad tās padara vairāk pos-

ta nekā laba. Tad ir klāt brīdis, kad tām jālikvidējas vai arī jānonāk valsts kontrolē.

Šādas ir domas, kas nodarbina braucēju, kad tas līkumo pa bedrainām takām, kādas Polijā sauc par ceļiem. Jums atliek arī laika vērot apkārtni, jo braukšana ir gaužam lēna. Atstājot aiz sevis sādžu pēc sādžas ar to salmu jumtiem, neiežogotajiem laukiem, nekoptajiem dārziņiem, kur pietrūkst augļukoku un ogukrūmu, ar bariem nepietiekami ēdušu, rachītisku baskāju bērnu, ceļotāju šausmina šī vispārējā nabadzība. Egoistiski mierinošā doma, ka šie zemnieku cilvēki, nekā labāka neredzējuši, varbūt ir apmierināti ar savu dzīvi cīņā par pliko eksistenci, nespēj sirdsapziņu nomierināt. Reti kur gadās redzēt kādu lielāku skolas ēku, ko varētu varbūt uzskatīt par iespējamu zīmi labākiem laikiem nākamībā.

Jūdzēm tālu priekšā, kur krustceles apņem netīras nekrāsotas ēciņas ar dažiem veikaliņiem, izceļas baznīcu torni. Baznīca tik augsta un plaša, ka koki tai līdzās liekas pundurīši. Baznīcā iemūrēts tāds daudzums ķieģeļu, ka to pietiku vairākiem simtiem krietnu lauku saimniecību un šķūņu būvēm. Šīs ir ainavas, kādas rādās acu priekšā, domājot par viduslaikiem. Gandrīz liekas, ka tūlīt parādīsies bruņinieks uz zirga, nevis motociklets ar blakusvāģi, ko vada poļu karavīrs, grozīdamies no vienas ceļmalas uz otru un lēkādams augšā lejā, steidzoties uz kādu vietējo komandpunktu.

Varenā baznīca un sīkās zemnieku būdiņas. Tukli priesteri un novārguši zemnieki. Žīdi melnos kaftanos ar bālganām ļaunām sejām un gariem taukainiem peizakiem gar ausīm. Bērni iekritušām acīm. Un tad zirgi! Stīvēdamies savos striķu iejūgos, izliekot pēdējos spēkus, velkot pārlādētos vezumus. Vai pavasaris, vasara, vai rudens, ziema, tu vienmēr vari saskaitīt viņiem ribas. Kad visa zeme bija zaļas zāles pārņemta, kā viņiem varēja pietrūkt ēdamā? Vienalga, kas bija to īpašnieks, zemnieks, priesteris, zaldāts vai žīds, zirgs vienmēr bija nomērdēts pusbadā. Tie bija šīs bezcerības un nabadzības neatņemama daļa. Nesaprotamā kārtā poļu zemnieks dod priekšroku jaukteniem ar arābu asiņu piejaukumu, nepiemērotiem lauku darbam. Un tad šie aklie zirgi! - bet par to jau esmu stāstījis.

Ceļojumi trīs vai četrreiz gadā visādos gadalaikos un laika apstākļos bija dēkaini. Mēs sākām agri no rīta. Ceļš caur Jelgavu un Meiteni līdz Lietuvas robežai bija vienmēr uzturēts labā kārtībā. Dažreiz uz robežas ievērojām Beļģijas sūtni, pazīstamā sīkstulā, auto. Gaļa, putni, olas, sviests un daži citi produkti Lietuvā bija kādu nieku lētāki nekā Latvijā. Šis diplomāts brauca uz Jonišķiem - tūlīt aiz robežas - un sapirkās uzturvielas pāris nedēļām, tā ietaupīdams varbūt piecus vai desmit dolārus katrā braucienā.

Pasta ceļš no Pēterpils uz Rīgu un caur Lietuvu uz Tilzīti, ko būvējuši bija krievu inženieri Katrīnas Lielās laikā, dažuviet jūdzēm iet kā ar līniālu novilkts. Kaut arī satiksme pa to nebija liela, arī leiši turēja ceļu labā kārtībā. Divas lielākās pilsētas šai Lietuvas daļas ceļā bija Šauļi un Tauraga. Divdesmit leišu valdīšanas gados gar šo ceļu parādījās tūkstošiem jaunu saimniecību, un modernas celtnes izauga pilsētās. Lietuva uzrādīja tik lielu progresu laukos, kādu nebija iespējams atrast nevienā pašā Polijas apgabalā. Īpaši izcēlās daudzie modernie skolu nami. Bērni bija veselīgāki un labāk gērbti. Lauksaimnieki cēla modernas kūtis. Mazvērtīgāki liellopi tika aizstāti ar sugas govīm. Attīstoties bekona eksportam, tika uzlabota cūkkopība. Lietuva bija uzturvielu pārpildīta. Attīstījās melnais tirgus ar Austrumprūsiju, kas, sācies ar inflācijas periodu, turpinājās līdz pat jaunajam karam.

Cepta zoss bija pati lētākā delikatese Lietuvā. Liesajās Somijas dienās māga bieži spieda to atcerēties. Galu galā mēs tagad Eiropā cīnāmies par to, lai cepta zoss tiktu katram, ne tikai komisāriem.

Uz kartes Austrumprūsija neizskatās nekāds lielais apgabals. Tas ir vācisks no viena gala līdz otram. Nav svarīgi, ka dažās baznīcās dievkalpojumi tiek noturēti leišu valodā vai ka daudziem iedzīvotājiem leišu vai poļu izcelsmes vārdi. Svarīgi ir tas, ka ainavas ar savu rūpīgo koptību sagādā prieku katra zemkopja acij. Tāpat kā lauki krievni kopti arī meži. Ceļi uzturēti labākā kārtībā. Lauki iežogoti. Ganībās sugas lopī, sugas zirgi. Saimniecības, kā lielas, tā mazas, visas prasmīgi apstrādātas un skaisti iekopas. Austrumprūsijā ceļnieks jūtas nonācis modernā pasaulē.

lē ar krietnu sabiedrību, senu kultūru un augstu dzīves standartu. Tāpat kā visur pasaulē arī te ir trūcīgi laudis, bet izteiktas nabadzības nav. Dzīves labās lietas šķiet samērīgi apdalītas, kā, piemēram, tas ir Zviedrijā.

Robežas rada patriotus. Bet Austrumprūsijas gadījumā tās nozīmējušas arī progresu, pamudinājumu ražīgumam. Austrumprūsija uzskatāmi atklāj to bezdibeni, kas šķir vāciešus no slāviem. Tās robežas iezīmē demarkācijas līniju starp rietumu civilizāciju un austrumu despotismu, bet ne visas tās robežas, jo tāpatī ziemeļu kultūra pastāv arī Baltijas valstīs. Ja tās būtu svētītas ar ilgāku mieru, būtu Austrumprūsijas cietokšņa turpinājums ziemeļos.

Tilzīte ir mīlīga pilsētiņa. Kādā Ziemsvētku vakarā tātāk braukt vairs neļāva sniegputenis, un mēs apmetāmies viesnīcā Koeniglicher Hof. Restorāns bija slēgts, jo darbinieki pulcējās ap Ziemsvētku eglīti. Mēs netikām aicināti šai pašmāju ceremonijā piedalīties, bet mūsu istabā tika iesūtīts šķīvis piparkūku kopā ar mazu svētku eglīti. Aizgājām tepat galvenajā ielā uz baznīcu, kur izrādījās, ka mācītājs sprediķi sacīja leišu valodā. To vakaru pavadījām, spēlēdamies ar rotallietām, kādas bijām nopirkuši savu Rīgas draugu bērniem.

Uz Varšavu mēs parasti braucām, šķērsodami Tapiau, Friedlandi, Bartenšteinu, Ortelsbergu un Willenborgu uz Polijas robežas. Pārnakšņojām vienā no pēdējām pilsētiņām, jo nekad neriskējām iebraukt Polijā naktī. Pieļaujot vienu vai divas sadurtas riepas, ap 100 jūdžu garais brauciens no robežas līdz Varšavai prasīja starp piecām un septiņām stundām atkarībā no ceļa stāvokļa.

Pēc 1933. g. braucot cauri Austrumprūsijai, šad tad tiku ievērojis vācu armijas klātieni. Lieliski apmācīti un bruņoti, šie karavīri bija reti manāmi, braucot pa lielajiem ceļiem. Militāro gatavošanos apsveica baltieši, kas zināja, ko no bolševikiem varēja sagaidīt. Militārie eksperti, ieskaitot latviešus un igauņus, kas bija dienējuši imperiālajā generālštābā, apliecināja, ka viens vācu kareivis atsverot astoņus krievus. Šis vērtējums bija pamatots uz pieredzes pasaules karā.

Mēs izvēlējāmies arī citādus maršrutus no Tilzītes uz Polijas robežu, reizēm pavisam klusus sānceļus, kas varēja būt lieliskā stāvoklī vienā braucienā, bet pēc dažām ne-

dēlām, kad atkal to pašu braucām, bija izdauzīti bedraini. Tā bija liecība, ka pāri gājusi reti smaga satiksme. Uzraksti ceļmalā ziņoja, ka zināmu distriktu apmeklēšanai bija nepieciešamas īpašas policijas atļaujas, un fotografēšana bija stingri aizliegta. Tā bija skaidra zīme, ka pret austrumiem tika ierīkoti jauni nocietinājumi. Meži un pakalni tos noslēpa nepamanāmus.

Lai saprastu austrumprūšus, nedrīkst aizmirst viņu lielo mīlestību uz darbu. Ciktāl man bija izdevība vērot, tā liekas vispārēja vācu rakstura īpašība kā Eiropā, tā Savienotajās Valstīs. Bet Austrumprūsijā tai vēl īpaša nozīmība. Esmu bijis turienes muižās, kur barons savu darba dienu iesāk piecos no rīta un paliek visu garo dienu aizņemts darbā tāpat kā kurš katrs strādnieks. Bet šī darba mīlestība nav izskaidrojama ar mantrausību. Liekas, tā nāktu vairāk no apziņas būt prasmīgam, no vēlēšanās pānākt, cik daudz vien iespējams īsajā mūžā, no iepriekšējām paudzēm labi zinot, ka kuru katru brīdi visu var pārtraukt karš. Reizēm paliek tāds iespaids, it kā austrumprūsīm darbs būtu visas dzīves saturs. Viņš nav jautrs. Acu uzmetiens skatlogiem Koenigsbergā, Pillkallenē, Gilgenburgā jau atklāj, ka sievietes dod priekšroku klusinātu krāsu tērpiem. Iecienītākās krāsas ir melns, tad seko tumši zaļš un violēts. Kari un mūžīgie draudi no austrumiem ir atstājuši uz šo zemi savu iespaidu. Pārāk daudz te sievietēm ir bijis jāapraud mirušie.

Jo vairāk Austrumprūsiju un tās iedzīvotājus iepazīnu, jo grūtāk bija aizturēt smieklus, kad dzirdēju poļu šovinistus plātāties, ka šī teritorija būšot jāpievieno Polijai. Poļu koridors skaidri parādīja, kas tad sagaidāms. Tur muižas un lielākās saimniecības izcīnīja bezcerīgu cīņu ar Polijas valsti, kas viņu zemes bija atsavinājusi pakāpeniski un nometinājusi nezinīgus slinkus neprašas uz ielāpiņiem zemes, nepietiekami lieliem, lai uz tiem cilvēks varētu izdzīvot pat tad, ja prastu saimniekot. Polijas valdība palīdzēja šiem kolonistiem uzcelt būdiņu, ne šķūni. Tā viņi turēja savus lopīņus vienā telpā kopā ar pašiem, un visa ģimene gulēja krāsnsaugšā. Daudzi bija par kūtriem, lai izraktu aku, un tā nevīžīgajām sievietēm bija jānostaigā lieli gabali, lai atnestu ūdeni no kāda netīra dīķa vai upītes.

Viegli varēja iedomāties, kas notiktu ar Austrumprūsiju, ja tā kristu poļu rokās. Koridors Vācijas miesā bija kā indīgs asmens. Tas radīja brūci, kas ilgajos gados nerādīja ne mazāko dzīšanas pazīmju, jo tajā iemetusies bija puve. Bromberga, Torna un citas pilsētas koridorā, kuras palai kam tiku apmeklējis, atgādināja gan Austrumprūsijas pilsētas, taču bija citas rases apdzīvotas. Vāciešus bija aizstājuši poļi un žīdi. Nami bija nolaisti neremontēti. Ielas netīras. Tādi paši veikalu logi, kas piedāvāja prastas preces. Visur redzams, ka koridorā nu valdīja citāda kultūra, atpalikusi, zemāka.

Dzirdot Polijas profesionālos patriotus plātoties, cik tālu Polijas nākotnes robežas būtu jāizpleš, bija jābrīnās, ka viņi, pirms iekāroja citu īpašumu, i nedomāja savest paši savu māju kārtībā. Patiesībā viņu mājā bija jau diezgan citu mantības, iegūtas nelegāli pučos.

Koridora problēmai bija tikai viens iedomājams atrisinājums - panākt arī Polijā tikpat augstu dzīves un kultūras standartu kā Vācijā, tad atvērt robežas, lai panāktu labākas kaimiņu attiecības starp tautām, kas dzīvoja abpus tām, gluži kā tas ir ar Savienoto Valstu un Kanadas robežu. Bet tas jau nebija iespējams.

Reizēm savos braucienos pāri robežai uz Varšavu paņēmu vāgī līdzī arzemju draugus, vienkārši, lai parādītu starpību starp Villenbergu un Chorzali, divām pilsētiņām tikai piecu jūdžu atstatumā. Tais dažās jūdzēs bija ietverta divu gadsimtu starpība. Lai tam varētu ticēt, tas bija jāredz katram pašam.

Lielākais kontrasts bija starp bērniem. Villenbergā viņi valkāja kurpes un garās zeķes, un varēja redzēt, ka ikdienas bija lietojuši ziepes un ūdeni. Chorzalē daudzi bērni staigāja basām kājām pat vēl novembrī. Villenbergā tie sūkāja saldumus, Chorzalē viņi grauza zaļus kartupeļus.

Tur nebija nekādas īpašas starpības zemes raksturā. Abas pilsētiņas bija lauku ielenktas ar muižām un saimniecībām apkārtņē. Tikai Polijas pusē bija mazāk mežu, jo koki bija pazuduši zemnieku krāsniš, bet par apmežošanu un pienācīgu meža kultivēšanu nebija gādāts. Tikai viens secinājums te likās vietā, ka šeit darīšana ar atšķirīgām dabām un spējām iedzīvotāju starpā. Ģeografijai var būt savs iespaids tautu rakstura veidošanā, bet aina-

vās parasti ir cilvēka roka klāt, un tās liecina, ar kāda tīpa iedzīvotājiem darīšana.

Ziemeļzemēs ļaudis ir nevien mācījušies, kā cīnīties ar dabu, bet arī, kā sadzīvot ar to. Koki tur ceļus padara par alejām, pārtrauc pļavu vienmuļību, grezno saimniecības. Visur jūtama dabas mīlestība, kas ir reizē arī skaistuma mīlestība. Protams, tā nav tikai ziemeļzemēm raksturīga. Esmu to ieraudzījis arī mazā podiņā iestādītā gerānijā, izliktā kādā vientuļā Polijas zemnieka būdas lodziņā. Bet visbiežāk tā parādās ziemeļzemēs. Bieži izrādās, ka vietās, kur cīnīšanās ar dabu bijusi smaga, tā ir tikusi arī vairāk iemīlēta.

DEMOKRATIJAS KRIŠANA

Daži poļi domā, ka Savienotās Valstis ir poļiem parādā, jo poļi tika amerikāņiem palīdzējuši revolūcionārajā karā. Ja tāds parāds ir bijis, tad tas ir ticis daudzkārt atlīdzināts ar atbalstu, kādu poļi saņēma savos centienos pēc patstāvības, kā arī palīdzot Polijas republikai finansiāli.

Polijas valdība ir Savienotās Valstis visādi izmantojusi. Nevien tā ir lūkojusi atbrīvoties no savas neasimilējamās žīdu minoritātes uz Amerikas rēķina, tā aktīvi ir darbojusies, lai aizkavētu piecu miljonu poļu asimilēšanos Savienotajās Valstīs. Šai nolūkā poļu valdība Varšavā uzturēja un finansēja plašu organizāciju. Brīvs ceļš uz Poliju, apbalvojumi par nopelniem un nebeidzamā propaganda darbojās tajā virzienā. Un tāda rosīšanās atmaksājās. Naudas pārvedumi no Amerikas iztaisīja caurmērā starp divpadsmit un četrpadsmit miljoniem dolaru gadā. Polijas valdības saistību nepildīšana pret Ameriku neatstāja uz to nekāda iespaida.

1933. g. Polijas valdība nāca uz domām sasaukt Varšavā poļu pasaules kongresu. Pēc pamatīgas sagatavošanās tas sanāca 1934. g. vasarā. 'Poļu pasaules alianses' chartu bija domāts paturēt slepenībā, līdz tā nonāktu pie balsošanas. Valdība bija cerējusi, ka tās algotie agenti un atbaltītās poļu organizācijas ārzemēs panāks chartas pieņemšanu, daudz par to nedebatējot.

Man laimējās iegūt chartas kopiju, kas tika pārtulkota, un tad atklājās, ka tā bija plāns, kā Polijas valdībai iegūt

pilnīgu kontroli pār poļu organizācijām Savienotajās Valstīs. Divas no tām - Poļu nacionālā alianse un Poļu Romas katoļu unions - bija brālīgas apdrošināšanas sabiedrības ar līdzekļiem daudzus miljonos. Abas bija uz Varšavu sūtījušas delegācijas. J. Kudahijs, amerikāņu sūtnis Polijā, uzaicināja poļu Amerikas apvienību vadītājus pie sevis un izskaidroja tiem, ka kongress bija tikai manevrs, kā panākt kontroli pār organizācijām un to fondiem, un deva padomu šādās saistībās neieļauties.

Kongress tika noturēts Polijas parlamenta zālē. Ārlietu ministrs Beks un vairums valdības locekļu bija klāt. Tad J. Kviks (Kwick), PNA prezidents, savā runā deklarēja, ka amerikāņu delegācija jūtoties kā poļu izcelsmes amerikāņi, nevis poļi, un ka viņi esot te ieradušies piedalīties kongresā, nevis dot solījumu pakļauties šim kongresam vai Polijas valdībai. Ar šo runu viss kongress sabruka. Svinīgā ceremonija, kāda bija paredzēta Vavela pilī Krakovā, kur charta tiktu parakstīta, tika atsaukta. Pēc pārtraukuma intervēju Kviku kādā netīrā valdības viesnīcā līdzās parlamenta namam, un viņš atkārtoja un papildināja savu teikto angļiski, ko tad telegrafēju Tribūnam.

Šis ziņojums izsauca debates starp poļu organizācijām Amerikā, un Kviks, pirms atstāja Poliju, noliedza, ka būtu man devis kādu interviju. Uz Tribūnu tas neatstāja nekāda iespaida, un avīze ievadrakstā slavēja poļu delegātus par ieņemto pozīciju. Polijas valdība nu redzēja, ka velti bija izšķiestas lielas summas un veltīgi visu gadu intrigēts, lai tiktu klāt turīgo biedrību kapitāliem. Intrigas tika turpinātas, bet nu tās vērsās pret Amerikas sūtni un mani. Pēc daudzām nepatīkamām pieredzēm mēs abi atstājām Varšavu. Kudahiju pārcēla sūtņa amatā uz Īriju, un es atgriezos atpakaļ uz Rīgu.

Kudahijs bija sekmīgs Savienoto Valstu sūtnis Polijā. Vecs viņa draugs būdams, mans šefs pulkvedis Mekkor-miks, Tribūna izdevējs, lika man toreiz viņu sagaidīt, kad jaunais sūtnis ar poļu tvaikoni ieradās Gdiņā. Poļi viņam īpašu godu parādīt gribēdami, neļāva sūtnim ieņemt kupeju ērtā jaunā guļamvagonā, bet nodeva pašam savu īpašu vagonu. Tas bija viens no tiem vecajiem, kas mantoti no cara Krievijas. Tam bija četri riteņi, un tas sastāvēja no vienas lielākas un divām mazākām kupejām, kā arī valējas

platformas apkārtnes vērošanai. Vieglaiss vagoniņš bija piekabināts vilcienam pašā astē, un, tā kā mēs jau kratījāmies lielajā smagajā vagonā vilciena vidū, tad varēju iedomāties, kā klājās sūtnim vilciena beigās tai būrītī. Nākamā rītā Varšavu sasniegušiem, es steidzos uz pēdējo vagonu, kur vēroju Kudahiju lēnām un smagi izkāpjām uz perona. "Varējāt arī gulēt?" es apjautājos. "Nē", viņš atbildēja, "Neprasiet par šo šausmīgo braucienu. Neredziet, ka man taču jāsmaida fotografiem?"

To vakaru Kudahijs piezvanīja man uz hoteli un lika priekšā vakariņot kopā kādā jaukā klusā vietīnā netālu ārpus pilsētas. "Jūs droši vien domājat 'lauku klubu'(the country club)", es atbildēju. "Tas būtu jauki", viņš piekrita. Tad man bija jāatklāj, ka Varšavā nav tādu klubu un ka Varšavas tuvumā nav neviena paša restorāna, piemērota vakariņošanai, ka labākais restorāns pilsētā bija Simons un Stokis turpat pāri ielai. Es ielūdzu vēl Michailu Obarski, galveno redaktoru Poļu Telegrafa agentūrā. Viņš bija labs avīžnieks un mans ilggadīgs draugs. Tā kā viņam bija labi sakari ar valdības aprindām, sūtnim varēja būt izdevīgi tādu vīru pazīt.

Sūtņa nozušana no viesnīcas bija satraukusi sūtniecības personālu, un viņi bija devušies viņu meklēt. Drīz tikām atrasti, kad kāds no sekretāriem nelūgts iztraucēja mūsu sabiedrību. Mierināju sūtni, ka viņam, kamēr šādā amatā, būs vien jāsamierinās ar tāda veida kontroli.

Kudahijs Polijā ieguva bagātu pieredzi, amizantu un netīkamumu ieskaitot. Ka Kudahijs atgriezās Vašingtonā, viņš panāca sev posteņa maiņu, vispirms reprezentējot Savienotās Valstis Īrijā, tad Beļģijā. Viņa drošsirdīgā nostāšanās karaļa Leopolda pusē, aizstāvēt viņu pret britu propagandistu nomelnošanas kampaņu, isbeidza paša politisko karjeru Ruzvelta administrācijā. Kā savās domās, tā darbos Kudahijs reprezentēja Savienotās Valstis, ne Ruzvelta kļūki. Viņš un Kenedijs izcēlās starp Ruzvelta ieceltajiem ārzemēs. Varbūt sava nozīme bija arī tam, ka abi vīri bija katoļi, un katoļu baznīca Savienotajās Valstīs, pārstāvēdama lielu publikas sektoru, bija pret Amerikas iestāšanos karā.

Poļu prese Savienotajās Valstīs laiku pa laikam sniedz pierādījumus poļu un citu neasimilējamu minoritāšu am-

bīcijām mainīt amerikāņu kultūras raksturu. Tā Jaunamerikānis (The New American), oficiālais poļu studentu un augstskolu beigušo apvienības mēnešraksts, savā 1938. g. novembra izdevumā debatēja rakstnieka Luisa Adamika priekšlikumu, lūdzot pēc materiāla, kas dotu viņam iespēju radīt vispusīgu un pilnīgu Amerikas poļu portretējumu. Bronis Kalps (laikam Kalpinski) raksta:

'Es domāju, ka mums vajaga atsaukties, jo esam ilgi gaidījuši uz vīru, kas gribētu runāt kā mūsu, tā visu pārējo vārdā, kas te dzīvojam un gribam piedalīties Amerikas celšanā, nevis atmetot savu senču kultūru, bet kopā ar citām kultūrām ieguldīt to Amerikas kultūras veidošanā. Kā Luiss Adamiks saka, īstais amerikānis parādīsies tikai tad, kad viss labākais no visām kultūrām būs apvienots jaunajā amerikāņu kultūrā, balstītā uz visām kultūrām, ne tikai anglosakšu.'

Šis nav vienīgais izaicinājums. Līdzīgas balsis ir pacēlušies daudzi, kas sabiedroti ar amerikāņu garu un kultūru, kas par spīti visām tās vainām un trūkumiem attīstīja Savienotās Valstis tādas, kādas tās bija pirms Ruzvelta laika un kurām bija draugi un apbrīnotāji visā pasaulē. Ruzvelts kopā ar šīs zemes svešajām grupām tagad likvidē demokrātiju Savienotajās Valstīs. Un demokrātija pati veicina tos trūkumus, kas palīdz demokrātijas iznīcināšanā.

Demokrātijas sabrukums lielā mērā saistīts ar korupciju. Demokrātija ir toleranta pret korupciju, jo pati ir korupta. Demokrātijā ļauzu grupas veido politiskas partijas, lai sekmētu savas grupas vai klases intereses. Pilsētās un tautās ar daudzām dažādām nacionālitātēm šīs grupas ir lielākā skaitā nekā viengabala iedzīvotāju vidū.

Salīdzinot ar citām Amerikas pilsētām, Ņujorkā vienmēr bijis visaugstākais svešinieku procents. Taisni tādēļ arī Ņujorkas administrācija ir visnegodīgākā un viskoruptākā Savienotajās Valstīs.

Ļoti biezu grāmatu varētu sarakstīt par korupciju Amerikāņu pašvaldībās. Polītiķi pieliek lielas pūles, lai atrastu ceļus un veidus, kā novirzīt nodokļu maksātāju naudu pašī savās un savu sekotāju un atbalstītāju kabatās. Kamēr esmu diezgan rakstījis par koruptām politikām citās zemēs, vēlētos te uzsvērt, ka mēs Amerikā šai ziņā neesam labāki. Arkārtīgi plaši izplatīto pašvaldību korupciju Savienoto

Valstu lielpilsētās un mazpilsētiņās vēlētāji pacieš pasīvi, kamēr laikraksti vienmēr ir to apkarējuši un atseguši. Lai ku pa laikam iedzīvotāji izbalso kādu negodīgāku no administrācijas laukā, bet tādai 'tīrīšanai' nav ilgstoša iespaids. Pilsētas ar godīgu administrāciju Savienotās Valstīs ir liels retums.

Korupcija vispirms izpletās tālāk uz štatu valdībām, un ilgu gadu nacionālā administrācija palika samērā godīga un sekmīga. Kukuļošana sākumā bija ierobežota ar likumdošanu, piemēram, kā ar upju un ostu likumu. Kaut tā uzdevums bija it kā turēt upes un ostas navigācijai nepieciešamajā kārtībā, tas senatoriem un kongresa locekļiem deva iespēju viņiem uzticamos apgādāt ar valdības piešķirtām priekšrocībām vai naudu par it kā paveiktu darbu.

Mēģinājums aizliegt alkohola tirdzniecību Savienotās Valstīs ieveda korupciju un respekta trūkumu pret likumu amerikāņu ģimenē. No šī aizlieguma izplauka gangsteri un šantažisti, kas korumpēja policiju, tiesas un valdības pārstāvjus. Plašākā mērogā korupciju Vašingtonā ievazāja pirmais pasaules karš.

Patiesības labad ir jāsaka, ka ļoti mazu procentu šajā kriminālajā elementā devis Amerikas vecais sakšu un vispār ziemeļnieku elements. Lielais vairums gangsteru un citu padibēnu nācis no neasimilētajiem svešajiem, starp kuriem žīdiem un itāļiem pati vadošā loma gan kā aktīviem likuma laužējiem, gan arī kā juristiem, kas dod tiem padomus un aizstāv noziedzniekus tiesās.

Interesants fakts ir tas, ka nelietības administrācijā, korupcija, kukuļošana Amerikas pilsētās attīstījusies gandrīz tieši proporcionāli svešā elementa pieaugumam. Šodien mēs Ruzvelta administrāciju varam uzskatīt par pirmo minoritātes valdību Savienotajās Valstīs, un ar Ruzveltu korupcija nacionālajā valdībā jau sasniegusi Ņujorkas apmērus.

Pēdējos desmit gados mēs Eiropā esam redzējuši, ka korupcija var izvērsties tik plaša un vispārēja, ka tā jau apdraud visu nāciju. Nemiers ir sacēlies daudzās zemēs, kas tad pārgājušas uz autoritāru valdības formu, uz diktatūru.

Diktatūras var būt ļoti dažādas. Reizēm tās reprezentē īpašu sabiedrības klasi. Reizēm tā reprezentē visas nācijas vēlēšanos, kas vīlusies demokratiskās valdības sairu-

mā un labprātīgi atbalsta kustību, kas apsola māju iztīrīt.

Studējot Eiropas vēsturi pēc pirmā pasaules kara, visuzkrītošākā parādība ir demokratiju sabrukums. Jaunās Eiropas valstis, prezidenta Vilsona proklamācijas par mazo nāciju neatkarību balstītas un Versaļas līgumā pamestas, visas pieņēma franču parlamentārās sistēmas valdības formu.

Proporcionālā pārstāvniecības sistēma, kurā katra politiskā grupa varēja iegūt vietu valdībā, ja vien spēja dabūt pietiekamu balsu skaitu, izskatās jauki uz papīra un darbības dažus gadus vairākās jaunajās valstīs. Lietuvas parlamentārā sistēma bija pirmā jauno valstu starpā, kas sabruka. No neatkarības deklarācijas 1918. g. 16. februārī līdz 1926. gadam, kad profesors Augustīns Valdemaras izveda sekmīgu puču, Lietuvai bija bijuši četrpadsmit kabineti. Katrs caurmērā, tātad, bija pastāvējis astoņus mēnešus, kamēr parlaments tika vēlēts caurmērā pēc katriem astoņpadsmit mēnešiem.

Lietuvai bija septiņas leišu un četras minoritāšu partijas, pie tam dažas vēl saskaldītas apakšgrupās. Parlamentārā sistēma sabruka Itālijā, Vācijā, Polijā, Latvijā, Igaunijā un citās valstīs. Visās šai zemēs nacionāli noskaņotais elements pārņēma valdības kontroli, bet internacionālais elements, kā komunisti, sociālisti, klerikāļi un minoritātes zaudēja pārstāvniecību.

Tā bija Eiropas revolūcijas pirmā pakāpe. Vairums zemēs tā bija jauneklīga revolūcija ar jauniem cilvēkiem pārsvarā, un koruptās demokratiju valdības bijās jaunības. Dažas valstis tādēļ nolika balsotāju vecumu uz 25 gadiem, jo jaunība parasti ir ar radikālu noslieci. Mans šefs pulkvedis Mekkormiks reiz palaida spārnoto teicienu, ka vīrietis, kas pirms 25 gadu vecuma nav bijis sociālists, ir bez sirids, bet tas, kas palicis sociālists pēc 25 gadu vecuma, ir bez galvas. Tā kā pulkvedis pats bija īsts patriots, acīmredzot, minot sociālismu, viņš būs domājis internacionālo, jo tai laikā nacionālsociālisma jēdziens Amerikā bija vēl svešs.

Revolucionārā kustība Eiropā pievilka nevien jaunatni, bet arī bērnu vecākus, kas savus pēcnācējus redzēja bezdarba un bada apdraudētus. Jaunās valdības par savu pirmo un galveno uzdevumu uzskatīja nodrošināt cilvēkiem darbu. Daudzām sekmējās. Lai arī korupcija nebija vēl pil-

nīgi izravēta, Eiropā bija jūtama vispērēja kustība uz godīgumu. Savienotajās Valstīs šāda kustība vēl nebija sākusies. Kaut arī apkarot korupciju var likties tikpat neiespējami kā iznīdēt netiklību, ja tā netiks iegrozīta, mēs varam sagatavoties uz komunistu revolūciju atlikušajās demokrātijās un uz to šķiru iznīcināšanu, kas šādu lietu stāvokli piecieta.

Nav daudz tādu nāciju, kurām sekmējies parlamentāro valdības sistēmu paturēt. Tajās pašās, kur šī sistēma palikusi, partiju un klasu politikas pa kara laiku uzdotas. Liekas, ka parlamentārās sistēmas pastāvēšana ir atkarīga no valdības spējām apkarot korupciju un uzturēt tautai godīgu un sekmīgu administrāciju.

Daudzi domājoši ekonomisti šādu pasaules satricinājumu paredzēja jau pirms gadiem un publicēja brīdinājumus. Bet tie netika ievēroti. Nevar būt šaubu par to, ka kapitalisma laikmets tuvojas beigām un ka organizatoru diena, kā uz to norāda Dr. von Althans, ir jau svīdumā. Mūsdienų pasaule atrodas pārorganizēšanās stāvoklī. To atzīst pat Anglijas un Savienoto Valstu vadošajās aprindās, kurās par pēckara pasauli daudz debatēts.

Prezidents Ruzvelts un premjers Čerčils tika pasaulei apsolījis četras brīvības. * Nav svarīgi, kādas tās ir, un, cik atceros, tur bija kas sacīts par būšanu brīvam no bailēm, no trūkuma, brīvam no darba un brīvbiļetes uz visām bezbola un futbola sacīkstēm. Spriežot pēc pieredzes, šo vīru solījumi nav par pilnu ņemami. Starp citu viņi ir augstās domās par sabiedroto žīdu-boļševiku valdību Krievijā, kas par šīm brīvībām negrib nekā zināt. Un tā kā šie vīri atklāti sabiedrojušies ar žīdiem, tad veltīsim nākamo nodaļu tiem.

* Ruzvelts 1941. g. 6. janvārī kongresā deklarēja un vēlāk atkārtoja savas četras brīvības: runas, ticības un saimniecisku brīvību, kā arī būt brīvam no bailēm (par jaunu karu). Tā pašā gada 14. augustā Ruzvelts kopā ar Čerčilu deklarēja t. s. Atlantijas chartu, kurā tika izteikti Amerikas un Lielbritānijas politikas mērķi, kuros atarp citu abas valstis apliecina, ka tās neatzīst teritoriālās pārmaiņas, kādas notikušas pret tautu brīvi izteiktu vēlēšanos, un ka viņas respektē ikvienas tautas brīvi izvēlētu valdības formu un vēlas, lai suverenās tiesības pēc pašnoteikšanās tiktu atjaunotas tām tautām, kurām tās likušas atņemtas ar varu. - Tulk.

1932. g. Žīdu cionistu organizācija noturēja kongresu Prāgā. Delegācijas saradās no visas pasaules. Man tai laikā iegādājās būt Prāgā, un es lūdzu atļauju piedalīties sanāksmē. Tā tika piešķirta labprāt un man ierādīta vieta uz runātāju platformas. Izrādījās, ka šai kongresā es biju vienīgais kristietis, un mana klātienē tur izsauca zināmu interesi.

Rabīns Stefans Vaize (Wise), amerikāņu cionistu līderis, bija ieradies ar Ņujorkas delegāciju. Galvenais Varšavas rabīns profesors Šnorre (Schnorre) arī bija klāt, tāpat Viļņas rabīns Rubiņšteins un liela Polijas Žīdu delegācija. Piedalījās rabīni Nuroks un Dubins no Rīgas un daudzi citi Austrumeiropas Žīdu vadītāji, bet lords Melčets (Melchett) un viņa māsa bija delegācijā no Londonas. Viņš teica runu angļiski un atvainojās sanāksmei, ka nevarot viņus uzrunāt ne jidiš, ne ēbrejiski, bet sacīja, ka mācoties šo seno valodu un cerot viņus nākamajā kongresā uzrunāt pašu mēlē.

Veselu nedēļu es klausījos runās, teiktās gan jidiš, gan ēbreju un angļu valodās. Man atklājās, ka te bija pārstāvēti astoņi cionistu novirzieni, sākot ar reformistu partiju, kuras biedri valkāja brūnus kreklus un vidusjostas un kas solījās apieties ar arabiem Palestīnā tādā pašā veidā kā brūnkrekli Vācijā ar Žīdiem, līdz sarkanākiem par sarkanām trockistu komunistiem, kas bija vēl kreisāki par ortodoksajiem staļinistiem. Kādu vakaru starp Žīdu brūnkrekliem un citiem komunistiem izcēlās kautiņš, kad pēc īsas izplūkšanās iejaucās Prāgas policija un iztīrīja zāli. Nopietni cietušu nebija, tikai apskrāpēti. Nākamo dienu kongress sapulcējās atkal, it kā nekas nebūtu noticis.

Pret kongresa beigām mani apstāja grupa Žīdu un jautāja, vai esmu par pārrunāto daudz ziņojis Tribūnam. Atbildēju, ka konferencē piedalījos, cerēdams uz interesantu materiālu rakstam, bet ka ziņojis esmu ļoti maz. Viņi interesējās tālāk, un es paskaidroju, ka esmu dzirdējis daudz Žīdu oratoru un vadoņu runas, kurās viņi skaidroja, ka cionisma kustībai jāaug, ka Palestīna ir vienīgā Žīdu cerība, jo neviena zeme negribēja viņus uzņemt kā bēgļus vai imigrantus, ka daudzās valstīs, ievēdot universitātes numerus clausus, apgrūtināta Žīdiem augstākās izglītības iegūšana, ka ar ierobežojumiem tirdzniecībā un ci-

tos ekonomijas laukos kavēta žīdu darbība, ka antisemīti pieaug visā pasaulē, ka žīdi paši atzīst sevi par nemīlētiem, vajātiem un apspiestiem gandrīz it visur.

Šīs runas, es paskaidroju saviem izjautātājiem, atklāja, ka žīdi ir nemīlēti, ka pretestība pret viņiem augoša un ka kautkur kautkas bija nekārtībā. Es teicu, ja kāds patiesi liels žīdu vadonis būtu piecēlies un aicinājis žīdus pārbaudīt pašiem sevi, lai atrastu, kur slēpjas iemesls vispārējai nepatikai pret viņiem, tad es par to ziņotu un tas būtu bijis materiāls svarīgam rakstam.

Žīdi man atbildēja, ka es esot veltīgi izniekojis savu laiku. Viņi apliecināja, ka neviens žīds nekad tādu ko neteiks, ne arī nāks uz tādām domām. Es atbildēju, ka tas ir nožēlojami, un sacīju, ja žīdi paši nespēja problēmai pieiet atklāti, tad pienāks laiks, kad viņi Eiropā būs sliktākā stāvoklī nekā nēģeri Savienotajās Valstīs. Tobrīd man nebija jausmas, ka mans paredzējums varētu piepildīties tik ātri.

Pirms šo nodaļu par žīdiem turpinu tālāk, gribētos te iespraust kādas vēstules tekstu, rakstītu J. Čecham, sporta redaktoram laikrakstā *The Polish Daily News*, 1938. g. janvārī. Šai vēstulei ir sava vēsture. Noņēmis vairākas kopijas, pārsūtīju tās dažiem draugiem kā Savienotajās Valstīs, tā Eiropā, jo biju tais ieskatos, ka mans raksts varētu palīdzēt jaunā gaismā nostādīt problēmu, kādu radījusi pasaule aptverošā žīdu kampaņa par jaunu karu, tai pat laikā cenšoties iegūt pasaules līdzjūtību un simpātijas. Vienu kopiju tiku nosūtījis kādam draugam mācītājam Amerikā, kas to bija iedevis Robertam Edvardam Edmundsonam, agrāk nodarbinātam Amerikas konsulārajā dienestā. Edmundsons bija nodevies kampaņai atmodināt Savienotās Valstis, lai tās ieraudzītu briesmas, kādas tām draud no judaisma, kas, Ruzvelta administrācijai Vašingtonā piepalīdzot, ir ieguvīšis noteicēju iespaidu pār amerikāņu tautu. Neprasot manas piekrišanas, viņš bija nopublicējis šo vēstuli savas organizācijas *American Vigilante* vārdā un izplatījis to daudzos tūkstošos Savienotajās Valstīs. Šeit tās saturs:

Dear John,
par žīdien tu rakstīji, ka 'viņi ir nemīlēti un atklāti vajāti; to var izskaidrot ar - ko?'

Žīdu ētiskais kodekss ir orientāla rakstura, un viņi pastāv uz to, lai viņiem tiktu ļauts dzīvot pēc šī kodeksa starp kristiešiem. *

Žīdam turēt kristiešu meiteni piegulēšanai nav laulības pārkāpšana ne pēc viņa morāles kodeksa, ne arī pēc viņa reliģijas. Patiesībā liela daļa žīdu to uzskata par privilēģiju un pienākumu, kā izskatās.

Žīda sieva nevar šķirties no vīra, pat ne sūdzēties rabīnam, ka vīrs dzīvo ar kristīgu sievieti vai meiteni. Žīdu tieksmi tādām dzīves veidam apstiprina naktsklubi un citas izpriecu vietas, kā arī viņu uzmācība sievietēm uz ielas. Tāda uzvedība ir izsaukusi atklātus skandalus daudzās Eiropas zemēs.

Žīdi ir advokātu nācija, un tie ir ļoti veikli turklāt. Jaunu likumu un nosacījumu jūklī, regulējot darījumus, žīdiem, salīdzinot ar konkurentiem kristiešu tirgoņiem, ir lielas priekšrocības, jo kristietis ir audzināts likumu respektēt, bet žīdi māca, kā to apiet.

Tas ir tragiski, ka Eiropas zemju lielākajā daļā tirdzniecība iespējama vienīgi, maksājot kukulus valdības pārstāvjiem. Vairums gadījumos ierēdņi kukulus no kristiešu tirgoņiem nepieņem, bet pieņem no žīdiem. Tas pamudinājis kristiešus kukulošanā izmantot žīdus. Tas ir demoralizējoši visiem.

Žīdu turība pieaug. Viņi izmanto kristiešu mīļākās, un tā pieaug antisemitisms. Kopš gadu simteņiem žīdu galvenais spēks ir pastāvējis spējās kontrolēt un izdevīgi izvietot lielas naudas summas. Viņiem ir bijis iespējams dabūt aizņēmumus, finansiālus atbalstus un kreditus tur, kur kristietim bijis jābankrotē.

Milzīgais internacionālo žīdu bankjeru spēks stāv aizmurgurē mazajam žīdiņam, un līdz šim tas spēlējis ļoti lielu lomu, pasargājot tos no 'vajāšanas'. Es domāju, ka vajāšana nav te īstais vārds. Daudzos gadījumos tā bijusi tikai atmaksa no kristiešu puses.

* Kaut arī beigās atradīsies šīs vēstules datējums, lasītājam, lai viņš sevinemaldinātu ar aplamiem slēdzieniem, der iegauvēt jau no paša sākuma, ka šī vēstule rakstīta ap 1937/1938. gadmiju. - Tulk.

Bet tagad, valstīm balansējot ekonomiju, ierobežojot valūtas un kapitāla kustības, žīdi ir zaudējuši iespaidīgu finansīālu spēku daudzās zemēs un baiļojas to pazaudēt vēl citās.

Atceries, cik plaši bija izplatīts uzskats, ka Vācijai jāsa-brūk, jo tai nav zelta. Bet Vācija pārsteidza visus un nesa-bruka. Ja žīdiem būtu bijis pilnīgs pasauli aptverošs spēks, tie būtu satriekuši Vāciju jau sen, bet nu viņu vara mazi-nās. Joprojām viņi spēcīgi un ar lielu iespaidu ir Francijā, Anglijā un Amerikā. Bet pat šajās zemēs antisemitisms vēršas plašumā.

Otrs cēlonis žīdu neieredzēšanai - un es uzskatu šo ļoti svarīgu - ir tas, ka žīds ir parazīts, kas izmantos citu vā-jības un trūkumus, kur un kā vien varēs, un dzīvos uz citu rēķina.

Katram Amerikas konsulam ir maza slepena grāmatīņa (es esmu tās redzējis), kas satur vārdus, fotografijas un ziņas par tiem, kas zināmi kā balto vergu tirgoņi un nar-kotikas izplatītāji. Vairāk kā 95% to ir žīdi, galvenokārt no Polijas, Lietuvas un Itālijas.

Neviens darījums tiem nav par zemisku vai netīru. Kā policijas reportierim Čikāgā un Ņujorkā mans uzdevums aptvēra 'sarkanās gaismas' rajonus, un tur man atklājās, ka netīklība bija žīdu industrija. Tas pats stāvoklis šobrīd Parīzē un Vīnē, gluži kā tas agrāk bija Berlīnē un citās Vācijas pilsētās, kur šis netīrais veikals bija žīdu rokās tāpat kā Polijā.

Agrāk žīdiem bija liela noteikšana Eiropas presē. Es do-māju, ka viņi galvenokārt atbildīgi par to, ka preses brīvī-ba ir tikusi iznīcināta vai ļoti ierobežota praktiski visās Eiropas zemēs.

Orientālais respekta trūkums pret patiesību, rasiskā tiek-sme uz pornografiju, iegājusies ticība, ka pieder klasei, kas stāv pāri likumam, viņu cenšanās slēpt un aizstāvēt citus žīdus, kas nodevušies kriminālām aktivitātēm, ir novedis pie vispārēja antisemitisma uzliesmojuma, un Vācija ir tikai maza daļa tā. Mūsdienās lielākā tiesa Eiropas uzska-ta žīdu kā izstumto, un pats viņš pie tā ir vainīgs.

Protams, nav grūti sastādīt apsūdzības rakstu, un mēgi-nājums vainot veselu tautu var likties muļķīgs. Bet no ot-ras puses - kāpēc neviens no pasaules žīdu vadoņiem nav

jautājis: 'Kādēļ tas ir tā, ka šodien daudzas tautas mūs at-
raida kā pilsoņus? Kādēļ mēs nevaram vairs emigrēt, uz
kuru zemi vēlamies? Kādēļ pret mums vēšas tik daudzās
zemēs? Kādēļ mūs ienīst, neieredz? Pārbaudīsim paši se-
vi un savu rasi pamatīgi un lūkosim atklāt, kas ir tās rak-
stura īpašības mūsos, kas izsaukušas pret mums augošo
antisemītismu?'

Ja neviens patiesi liels žīds nevērsīsies pats pret savu
tautu un neparādīs tai ceļu, kā novērst antisemītismu, tad
situācija kļūs tikai ļaunāka. Esmu pārliecināts, ka vienīgā
iespēja, kā žīdi sekmīgi var novērst antisemītismu, ir kri-
stīgo ētikas pieņemšana un pakļaušanās tās kristiešu sa-
biedrības likumiem, kurā viņi dzīvo. Vainot Hitleru un na-
cionālsociālistu valdību par žīdu vajāšanām ir smieklīgi,
jo tā nav vis vajāšana, bet smagi cietušas kristīgo nācijas
reakcija.

Žīdiem vajadzētu vainot Loidu Džordžu un Klemenso, Ver-
saļas līgumu, Tautu Savienību, kas lielā mērā bija žīdu
klubs kopš tās tapšanas. Versaļa, Tautu Savienība un bol-
ševisms ir galvenokārt atbildīgi par 'nacionālismu' raša-
nos Eiropā.

'Antisemītisms' Eiropā plešas plašumā, un žīdu trauksme
pieņemas. Šī pati attīstība notiek Francijā, Anglijā un Sa-
vienotajās Valstīs. Tāpēc, ka žīds sevi uzskata stāvam pā-
ri tās zemes likumiem, kurā viņš dzīvo, viņš tagad ir ticis
izstumts ārpus likuma Vācijā, Rumānijā, Polijā, Ungārijā,
Jugoslāvijā, Lietuvā un Latvijā.

Par to, ka izstumts ārpus likuma, viņš pats ir vainīgs.
Žīdi arī paliks tādi, līdz viņi mainīs savu orientālo ētikas
kodeksu, manieres un uzvešanos. Kamēr paši nav atzinu-
ši savu vainu, viņiem nav nekādu tiesību apelēt pēc kristie-
šu kopības simpātijām. Viņiem nav pamata apelēt pēc tie-
sībām, kamēr paši nerespektē citu tiesības. Ne viņiem vie-
tā saukt pēc palīdzības, kamēr nedara nekā, lai paši sev
palīdzētu.

Mūsu nelaime ir tā, ka mēs, žīdu problēmas apsverot, aiz-
mirstam domāt un palāujamies jūtām. Ja žīdi apgalvo, ka
viņi tiek vajāti un ir neieredzēti, tad tur taču jābūt kādam
iemeslam!

Tagad praktiski katra universitāte un koledža Amerikā
nodarbina vienu vai vairākus žīdu profesorus un skolotā-

jus, nākušus no Vācijas. Galvenokārt tie darbojas jurisprudences un ekonomijas fakultātēs, un Markss ir to lielais tautsaimnieks un Froids to morālists. Un Vecā Derība to likums. Paņemiet Bībeli un palasieties Mozus pirmās grāmatas 34. nodaļā 25. pantu un tad padomājiet paši, vai šis nav tipisks netīrs žīdu triks.

Nē, ja visi pasaules žīdi dotos uz Palestīnu, tā zeme vēl nekļūtu par pasaules naudas mijēju, jo pasaule sāk saprast, ka nauda kā līdzeklis vērtību izmaiņā ir laba lieta, bet kā līdzeklis augļošanā ļauna. Žīdi nav ne tuvu tik gudri, kā daudziem liekas. Viņi paši rok sev kapu un krīt tur iekšā bez grūšanas. Un kad viņi ir tiktāl, tad klieudz pēc palīdzības tiem pašiem, kuriem kapu rakuši. Un, līdzko izglābti, tā nekavējoties sāk rakt citu kapu.

Vēsture rāda, ka žīdi, lai kur tie ietu, tie vairojās, un, jo vairāk tie vairojās, jo netīkamāki kļuva. Tad viņus padzina, un tagad viņi žēlojas, ka pasaule par mazu, lai uzturētu viņus ar visām ērtībām.

Tu varbūt brīnies, kāpēc ir tā, ka lielais vairums žīdu, vienalga, kur viņi būtu, simpatizē un dara, ko vien var, lai palīdzētu bolševiku režīmam Krievijā. Tas tāpēc, ka šis režīms bija žīdu blēdība jau no paša sākuma. Tas, ka daži žīdu komisāri tikuši likvidēti, negroza faktu, ka žīdu kontrolē ir vairums sovjetu valdības komisariātu, un viņiem ir 100% noteikšana ārlietās, izglītībā, presē, veselības dienestā, tieslietās, tirdzniecībā un industrijā un ir liels iespaids citos resoros. Kad sovjetu režīms kritīs, tad notiks visšausmīgākais pogroms, kādu pasaule nav vēl pieredzējusi. Žīdi apzinās to, un tādēļ viņi asimilējas Krievijā, cik ātri vien iespējams. Žīdi ārzemēs to labi zina, un tas ir, kādēļ viņi palīdz bolševikiem, kad vien un kā vien var. Īpaši viņi pūlas nostiprināt sovjetu valdības prestižu, tā panākot vairāk drošības žīdiem tur.

Ar lielo žīdu minoritāti Polijai ir milzīga problēma, un tādēļ tā pelnījusi vairāk simpātiju un palīdzības, nekā saņēmusi līdz šim.

Esmu žīdu problēmu studējis daudzus gadus brīvs no katra aizsprieduma. Esmu lasījis labu tiesu žīdu vēstures un citu vēstures. Šais astoņpadsmit gados šeit esmu runājis ar žīdiem, kuru skaits sniedz vairākos tūkstošos, par vi-

nu likstām ļoti atklāti un lūdzis viņu domas pēc atrisinājuma. Bet neliekas, ka viņi par tādu ko būtu pat domājuši. Es mu jautājis, kādēļ neviens no lielajiem žīdu vadoņiem nepaceļ balsi un neuzstāda jautājumus, kādus esmu minējis šīs vēstules sākumā. Viņi ir man atbildējuši, ka neviens žīds nekad neuzdrošināsies tādus jautājumus uzstādīt, jo tādi vērstos pret jūdu reliģiju pašu.

Mani slēdzieni ir šādi: antisemītisms ir pilnīgi dabīga vēsturiska attīstība, un viesīsies tālāk un kļūs vispārēja. Geto solu iekārtošana Polijas universitātēs ir mērs, kas izsaucis plašas simpātijas Eiropā. Žīdu atdalīšana izplatīsies tālāk.

Pat, ja viņiem izdotos panākt jaunu pasaules karu, tas nepalīdzēs atrisināt viņu problēmu. Tā būs jārisina žīdiem pašiem. Vainu nevar likt ne uz vāciešiem, ne citiem.

Žīdi mūsu civilizācijai ir svešinieki, tādēļ viņiem vainu jāpazūd, jāreformējas vai arī jāpanāk šīs civilizācijas sagrāve. Liekas, viņi cenšas panākt taisni pēdējo.

Ar sveicienu - Donalds.

Šo vēstuli Edmundsons publicējis 1938. g. 21. februārī - par laimi man - bez mana pilna vārda un adreses. Edmundsons tika denuncēts un apsūdzēts Ņujorkā par žīdu nīdēju, un, lai izsargātos no fiziska uzbrukuma, viņš pārcēlās uz Skrantonu Pensilvānijā.

Šī vēstule mani klasificēja par antisemītu. Kad žīdi man to ir pārmetuši, esmu atbildējis, ka viņi maldās, ka man nav nekā ne pret arābiem, ne pret citiem semītiem.

Kā jau vēstulē norādīts, es nonācu pie šiem slēdzieniem pēc tam, kad ilgu gadu biju žīdu jautājumu studējis. Tas nozīmē vairāk, nekā var likties. Avīžnieks sastopas ar tik daudz cilvēkiem kā nevienā citā profesijā. Viņa darbs ir vākt ziņas, un tas piedāvā neparastu iespēju studēt cilvēci visādos sabiedrības slāņos.

Kā reportieris Čikāgā iepazinu nevien daudz gangsteru un citu kriminālistu, pazinu arī policistus un citus policijas darbiniekus, advokātus, tiesnešus, pašpārvaldes un federālos darbiniekus, ārstus, biznesmeņus u. t. t. Kā policijas reportieris Čikāgā pēc atmiņas zināju kādu 1000 policistu nevien pēc vārda, bet arī to, kurā iecirknī katrs darbojās. Tas nozīmēja pusi visu policijas spēku. Bija kāds

cits reportieris, kas pazina ikvienu vīru policijas dienestā.

Savos 25 Eiropā pavadītajos gados esmu ieguvis jaunus draugus un paziņas daudzās valstīs, piederīgus dažādām profesijām, sākot ar zemnieku, kam pieder četrdesmit akru zemes un piecas govis, līdz pat valsts prezidentam. Šie dažādie kontakti neaprobežojās ar vienu zemi, jo es ceļoju, strādāju un zvejoju daudzās. Un taisni šie zveju izbraucieni bija tie, kas ļāva man Austrumeiropas nācijas iepazīt tuvāk un labāk laikam par katru citu ārzemju korespondentu, kas par šiem reģioniem lūkoja ziņot.

To visu stāstu, lai parādītu, ka savus uzskatus žīdu jautājumā neesmu guvis tikai no lasītā un dzirdētā, bet gan no paša pieredzes un kontaktiem. Ja esmu juties pacilāts, satīcies ar jaukiem žīdiem, esmu juties arī apsmērēts un netīrs pēc nākšanas tuvākā saskarē ar gangsteriem, revolucionāriem un citiem kriminālistiem. Tāpēc, ka mirtiesnesis Jāzeps Sabats bija taisnīgs, laipns un uzmanīgs pret jauneklīgu reportieri, es nevaru aizbildināt viņa brāļa kongresmeņa Alberta Sabata aktivitātes, pārstāvot augstajā namā kādu Čikāgas distriktu un darot visu iespējamo, lai tikai atvērtu Savienoto Valstu durvis neierobežotai žīdu imigrācijai, tā pūloties iznīcināt Amerikas imigrācijas likumu.

Ja žīdu jautājumā gribam veidot objektīvu ieskatu, mēs nedrīkstam jaukt iekšā emocijas, ieskaitot tās, kuras radušās draudzību iespaidā. Esmu pārliecināts, ka tiesnesis Sabats darītu visu, kas viņa spēkos, lai palīdzētu un aizsargātu savu brāli, kongresa locekli, un tāpēc arī šis tiesnesis ir uzskatāms par vienu no tās nacionālās minoritātes, kas pūlas panākt virskundzību mūsu nacionālajās lietās.

Ja es, par manis paša zemes nākotni domājot, esmu kļuvis pesimists, tas tādēļ, ka 22 gadus esmu vērojis, kā žīdu bolsēviki strādāja Krievijā. Ja žīdi nespēja panākt uzlabotu dzīves standartu Krievijā, kā viņi dzīves apstākļus spētu uzlabot Savienotajās Valstīs? Ja viņi nespēja tikt galā ar Krievijas saimniecību, lai uzlabotu iedzīvotāju stāvokli, kā tad viņi varētu labāk vadīt Savienoto Valstu ekonomiju? Ja viņu vāra Krievijā izrādījās degenerāta un samaitāta, ko tad varam sagaidīt Savienotajās Valstīs? Ja viņi Krievijā nācijas pārvērtuši par bezgara robotiem, ko tad viņi darīs ar neasimilētajām minoritātēm Savienotajās Valstīs un amerikāņiem pašiem? Ja viņi bijuši sekmīgi panākot, ka Savie-

notās Valstis, kristiešu nācija, ieslēdzas aliansē ar ateistisku aziātisku despotismu, lai veicinātu dialektisko materiālismu, kas tad notiks ar amerikāņu ideāliem?

Veselus 25 gadus žīdiem Krievijā bija pilna vaļa darīt, ko vien vēlējās. Viņi nodibināja sistēmu, balstītu uz terora. Viņi oficiāli atzina teroru kā valdīšanas līdzekli. Viņi lūkoja attaisnot savu valdīšanu, ko paši dēvēja par 'sarkano teroru', presē un radio aizbildinoties ar mērķi sasniegt pasaules revolūciju, kas tad žīdiem dotu pasaules valdītāju varu. Un viņi atrada daudzus ticīgus muļķus.

Viens no slepenajām ļaunajām figūrām Krievijā ir Artemijs Bagratovičs Kalatovs. Pirmajos revolūcijas gados viņš vadīja to čekas nodaļu, kas kārtoja sovjetu uztura apgādi. Viņš organizēja soda ekspedīcijas, kas zemniekiem atņēma graudus un citus uztura produktus. Tādas politikas tiešais iznākums bija 1920-21. gadu bads. Kalatovs ir ieņēmis daudzus svarīgus amatus. Kopš 1927. gada viņš ir sovjetu publikāciju tresta un komunistu cenzūras galva. Viņa vārds reti kad parādās sovjetu publikācijās, bet viņa attēls un biogrāfija ir atrodama sovjetu enciklopēdijās. Kalatovs ir drukns spēcīgs melnu bārdu žīds ar peizakiem, kādus valkāt pāri ausīm uzliek piederība Mozus ticībai.

Viens no visneparastākajiem attēliem, kādu redzēju sovjetu žurnālā Ogoņok, radīja Kalatovu un Bernhardu Šovu uzrunājam Maskāvā kādu sanāksmi. Tas bija lielākais kontrasts, kādu starp diviem cilvēkiem var iedomāties. Šovs, intelektuālis ar baltu bārdu, slaidis un nevainojami gērbies, stāvēja līdzās šim melnīgsnējam cenzoram ar raupjajiem vaibstiem un erotiski sarkanajām lūpām melnā kuplā apmatojuma vidū. Tā bija bilde, kas, par anglosakšu rases nākotni domājot, radīja ļaunas nojautas, jo tā portretēja, likās, pat simbolizēja Rietumu mentālo un morālo korupciju, Šova tipizēto. Šovs neapmeklēja Krieviju tāpēc, ka mīlēja bolševikus, bet gan tādēļ, ka viņš tāpat kā daudzi citi mīlēja naudu neatkarīgi no tā, no kurienes tā nākusi.

Kalatovs intervē autorus, kas apmeklēja Krieviju, un viņš to dara tikai ar vienu nolūku. Viņš saka tiem, ka sovjetu publikāciju trests izšķīries izlaist kādu no to grāmatām vai uzvest kādu no to lugām. Tā kā valdība ir vienīgā izdevēja un vienīgā inscenētāja Krievijā, Kalatovs pasniedz galdam pāri čeku, izrakstītu kādai lielai ārzemju bankai par

tādu summu, ka tā apreibina un iekārdina ciemiņu. Kalatovs paskaidro, ka čeks ir tikai pirmais maksājums honorāram, kas pilnā mērā sekos vēlāk.

Dabīgi, ka nekas netiek minēts par saņēmēja turpmākajām aktivitātēm. Tiek pieņemts, ka tiem būs pietiekami sa-
prašanas, lai būtu skaidrs, kas tiek no viņiem sagaidīts, kad atgriezīsies mājā un dos intervijas un sacīs runas: balstot pāržīdotās Krievijas valdības intereses, būs sagai-
dāmi vēl citi čeki nākotnē.

Šāds politiskās korupcijas veids pelna, ka to sauc īstajā vārdā par kukuļošanu. Fakts, ka autori aizņem prominēntu vietu sovjetu ārzemju draugu sarakstos, ne veimēr atbilst to politiskajai pārlicībai. Tas biežāk izskaidrojams ar čekiem, kādus komisārs Kalatovs iemaksā viņu banku kontos kā honorārus par Krievijā publicētajiem literārajiem darbiem.

Droši vien ir arī tādi autori, kuru goda sajūta ir stipra diezgan, lai šādai kukuļošanai nepadotos. Varu pastāstīt par kādu gadījumu, kam netrūkst savas amizantās puses.

Pirms nedaudz gadiem franču autors Andrē Žids (Gide) bija sarakstījis kādu grāmatu, kas tika labvēlīgi uzņemta Maskavā. Lai panāktu parasto interviju ar komisāru Kalatovu un finansiālos nokārtojumus kā līdz šim, viņu uzaicināja apmeklēt Padomju Savienību. Dīvaini, ka autora vārds uz Kalatovu atstāja lielāku iespaidu nekā viņa grāmata, jo vārdam 'Žīds' Krievijā ir zināma nicinājuma piegarša klāt.

Kopš boļševiki sagrauba varu Krievijā, sovjetu valdība antisemitismu deklarēja par pretvalstisku. Sovjetu vara darīja visu iespējamo, lai aizsargātu žīdus no krieviem un dotu tiem īpašu sociālo stāvokli, taču nekad tā neizdeva tāda rīkojuma, kas pasargātu citas tautības no žīdiem. Kāds agrāks dekrēts aizliedza lietot vārdu žīds, nosakot sodu trīs gadus cietuma.

Kalatovs nu izmantoja izdevību parādīt krievu tautai, cik ļoti cienīts var būt vārds žīds, ka tādu nes pat izcils franču rakstnieks. Žīds saņēma parasto šādam viesim paredzēto publicitāti un priekšrocības. Viņš devās tālos ceļojumos, un tika uzņemts daudzos strādnieku mītiņos. Vairākas nedēļas Kalatova kontrolētā prese un radio izsekoja Žīda ceļiem, un vārds Žīds ikdienas parādījās sovjetu presē. Kādu iespaidu tāda kampaņa dot vārdam žīds respekta-

bilitāti ir atstājis uz krievu tautu, nav zināms, bet tas, kādu Krievijas apmeklējums bija atstājis uz francūzi, izrādījās negaidīts.

Iepazinis Krieviju un to, kā darbojas komūnisms, labāk kā citi autori, kas Maskavu apmeklējuši, Andrē Žids atgriezās Parīzē un uzrakstīja grāmatu, kas pārsteidza vēl vairāk nekā iepriekšējā. Viņš stāstīja par savu pieredzi Krievijā un spēcīgiem vārdiem apsūdzēja komūnismu un tā darbību. Nu Kalatovs un citi boļševiki bija nikni. Viņš lika komūnistu presei mājās un ārzemēs uzsākt nesaudzīgu kampaņu pret Židu, apzīmējot viņu par divkosi un proletariāta lietas nodevēju. Krievijā Kalatova kampaņa nu panāca to, ka vārds žīds bija atkal negodā un nozīmēja apmēram to pašu kā kuņšabērns un citi sulīgi krievu lamuvārdi.

Tā kā žīdu rokās tik milzīga vara nevien boļševiku Krievijā, bet arī Anglijā un Savienotajās Valstīs, no viņiem baidās arī daudzās citās zemēs. Laudīm, šķiet, ir īsa atmiņa, un viņi aizmirsuši, ka tāda pat milzīga vara to rokās bija Vācijā, Austrijā, Čehoslovākijā, Rumānijā, Polijā, neminot vēl citas zemes. Zīmīgi, ka vārds žīds dažādās tautās bieži tiek lietots kā lamu vārds. Savienotajās Valstīs, kur jauni vārdi dzimst neparasti ātri, pat vārds žīds tiek uzskatīts par labu, lai ar to šo cilvēku rasi apzīmētu. Tādēļ tur šie Sarkanās jūras kājnieki tiek saukti vārdos 'kikes' un 'sheenies'.

Varšavā milzīgais pieprasījums pēc vīzām kā no žīdu, tā poļu puses, spieda amerikāņu valdību palielināt konsulāta štatu līdz 60 darbiniekiem. Vīzu departamenta pieņemšanas telpa bija jāatuto katru vakaru. Tās pašas pretīgās ainas diendienā ar bariem žīdu pēc vīzām krita amerikāņiem uz nerviem. Par šāda tipa imigrantu pieplūdumu šokēti, sestdienu pēcpusdienās tūlīt pēc konsulāta slēgšanas viņi pulcējās tuvējā restorānā, lai izlādētos. Viņi noorganizēja 'Kill a Kike a Day Club' un 'The More and Better Pogrom Society'. Pēc dažām glāzītēm, lai depresiju pārvarētu, viņi vienojās savā kaujas dziesmā Uz priekšu kristiešu karievi. Mēs Varšavā dziedājām to ar dziļu izjūtu pret žīdiem jau daudzus gadus pirms tam, kad Ruzvelts un Čerčils to dziedāja par žīdiem uz nelaimīgā kuga Velsas Prin-

cis. - Antisemitisms ir lipīga slimība un neārstējama turklāt, ko parasti dabū, nonākot saskarē ar žīdiem.

Kādā ārzemju korespondentu sanāksmē Berlīnē Valters Durantijs, ilggadīgs The New York Times darbinieks, sacīja: "Dejs ir vienīgais amerikāņu korespondents Eiropā, kam netrūkst drosmes rakstīt par žīdiem un žīdu jautājumu". Bet, kā jau esmu skaidrojis, man bija iespējams tādus ziņojumus sūtīt tādēļ, ka redaktoram nepietrūka drosmes dažus no tiem iespiest, un, kad man bruka virsū žīdu organizācijas, viņš mani aizstāvēja.

Uz cita galda līdžās manam rakstāmgaldam stāv kaudze tūkstošiem izgriezumu. Tie mani Tribūnam sūtītie un publicētie raksti šais ilgajos gados. Parasti tiku rakstījis vienu vai divus ziņojumus dienā. Ne tā kā Eiropas laikraksti, Tribūns iznāk ik dienas cauru gadu. Tur ir arī garāki raksti, kas sūtīti pa pastu. Tie stāsta par ciešanām un priekšiem, zvērībām un cēlsirdību, dekadenci un progresu, apspiešanu un brīvību un daudzām citām lietām, kuras varētu saņemt kopā vārdos 'cilvēka daba'. Tas ir tas, ko avīznieks atklāj un pētī.

Pašreizējā karā propaganda brīvību ir padarījusi par elku. Pagājušā gadsimtā, liekas, cilvēce ir saņēmusi tik daudz brīvības, ka nav vairs zinājusi, ko ar to iesākt. Vairākumam no mums brīvība ir sākusi nozīmēt brīvību taisīt tik daudz naudas, cik vien iespējams, un ar tik maz kontroles pār to, arī cik vien iespējams. Tas tādēļ, ka cilvēks vienmēr starp dzīvniekiem ir bijis pats lielākais rausējs.

Cilvēks ir cīnījies ilgi un neatlaidīgi par preses brīvību, un šodien caurmēra lasītājs vairāk meklē izklaidēšanos nekā zināšanas. Vēl ilgāk un smagāk viņš ir cīnījies par reliģijas brīvību, bet pēdējos gados baznīcu apmeklētāju skaits ir stipri sarucis. Viņš ir karojis par runas brīvību, bet atļāvis visbrīnīšāko izdevību runai - radio - nonākt vai nu valdības kontrolē, vai arī zemēs, kur apgalvots tiek, ka viņiem ir brīvības monopols, to kontrolē žīdi. Un pēc daudzo paaudžu pūliņiem kur cilvēce ir nonākusi šodien? Tā iejaukta vislielākajā karā tās vēsturē, kurā starp nacionālistiem un internacionālistiem, starp tiem, kam ir, un tiem, kam nav, starp kristiešu civilizāciju un žīdu korupciju, starp progresu un pagrimumu.

Cilvēku morālo vērtību idejas tiek pārvērtētas. Daudzas zemes ir nonākušas pie rūgtā atzinuma, ka nav iespējams uzturēt pieņemamu brīvības jēdzienu sabiedrībā, kuras sastāvā neasimilējami sveši elementi, kas aktīvi darbojas pretī, lai iznīcinātu šīs sabiedrības ētisko un morālo bāzi.

Visumā varētu sacīt, ka brīvība nozīmē to, ka cilvēks, dzīvodams un attīstīdamies zināmā likumības sistēmā, to pieņem, tai seko un to respektē. Nevar būt brīvības, ja respekts pret likumu tiek sagrauts. Ja vadītāji turpina cīnīties par brīvību, bet tai pašā laikā ignorē sabiedrībai naidīgu dumpīgu elementu graužošo darbību, kas šo brīvību izmanto, lai mainītu vai iznīcinātu valdības aparātu, tad šie vadītāji cīnās, lai veicinātu chaosu un iznīcību, taisni to, ko sakās apkarojam.

Savienotās Valstis atzina par neiespējamu ļaut aziātiem brīvu imigrāciju, lai gan konstitūcija saka, ka 'visi cilvēki ir radīti brīvi un vienlīdzīgi'. Atklājās, ka baltais pilsonis nespēja uzturēt pieklājīgu dzīves standartu, ja tam jākonkurē ar ieceļotāju no Austrumiem. Pogromi un dumpji Kalifornijā spieda valdību ierobežot šo imigrāciju.

Pēc pasaules kara Vācijā atklājās, ka, ja negribēja ļaut sagraut vācu sabiedrību, bija neiespējami ļaut austrumu žīdiem to pašu brīvību, kādu baudīja vācieši. Austrumu žīds salīdzinājumā ar vācieti ir tikpat atšķirīgs kā aziāts no kalifornieša.

Kalifornijā āziešu imigrants apstrādāja laukus kopā ar sievu un bērniem un pārdeva savas ražas par cenu, kas baltajiem fermeriem draudēja ar bankrotu. Vācijā žīdu imigrantam klājās labi. Bet viņam bija citāds uzskats par brīvību. No vienas puses viņš baudīja brīvību un vācu likumu aizsardzību, kamēr no otras viņa rīcību nosacīja tikai žīdu likums, kas deva viņam tiesības neievērot un izvairīties, apiet kristiešu likumus tai sabiedrībā, kurā viņš dzīvoja. Un tā Vācijā žīdu liktenis bija līdzīgs aziātu liktenim Kalifornijā. Abas imigrantu grupas radīja situāciju, kurā kompromiss izrādījās praktiski neiespējams.

Brīvība nozīmēja tiesības ļaužu kopai vai nācijai dzīvot pēc viņas pašas tradīcijām. Tādēļ jau trīspadsmit kolonijas Amerikā izcīnīja revolūcionāro karu un kļuva kodols tagadējām Savienotajām Valstīm. Ja svešs elements lūko

traucēt vai nojaukt iegājušos brīvības konceptu, sākas konflikts, kādam nav vairs gala.

Kas iznāk no nācijas tādā gadījumā, labs paraugs ir Krievija. Tur sveša internacionālo revolūcionāru grupa pilnīgi iznīcināja nācijas labākos elementus, lai iedzīvotāju masām uzspiestu savas izkropļotās idejas.

Līdzīgi ideologisks iznīcināšanas karš draudēja Eiropas nācijām. Daudzas reagēja instinktīvi pašā sākumā. Tās pieņēma karu komūnisma doktrinām, deklarējot komunistu partiju par nelegālu organizāciju un vajājot tās sekotājus. Citas nācijas sekoja, līdz divdesmit piecus gadus pēc šī monstra nākšanas pasaulē tikai divas Eiropas valstis - Šveice un Zviedrija - atzina komunistus kā legālu organizāciju. Zīmīgi ir tas, ka zemes, kas tuvāk Krievijai, bija pirmās, kas vērsās pret bolševiku draudiem.

Ideologiskais karš ir gājis plašumā un tas nu pārsviedies uz Lielbritāniju un Savienotajām valstīm. Abās šais zemēs par brīvību daudz tiek plāpāts. Brīvība tur tika padarīta par elku. Morālais zemiskums starp valdītājiem un iedzīvotājiem ir izvērties tik plaši, ka daudzi pašreizējā karā ir apsveikuši komunistus kā sabiedrotos. Tā viņi ir apsveikuši spēkus, kas beigās iznīcinās viņus pašus tikpat droši, kā iznīcināja krievus. Un tā mēs esam nonākuši pie Krievijas.

KRIEVIJA

Viesības Rīgā parasti sākās astoņos. Itin bieži viesi vēl sēdēja ap galdu divos no rīta. Bet sarunas vēl nebeidzās. Tās turpinājās līdz trim, četriem vai pat pieciem no rīta. Tad pēc sviestmaizītēm un vodikas vai alus partija izklīda.

Pagāja daudz gadu, līdz Rīgas sabiedrība degenerējās līdz bridžam. Sarunas bija aizraujošas, interesantas un reizēm šarmantas. Ikviens runāja vairākas valodas (3-10). Sarunas notika latviski, vāciski un krieviski. Ko stāstot, iesāka vienā valodā un turpināja tajā, līdz atrada labāku vārdu domai citā, kad pārslēdzās uz to. Reizēm, pirms stāsts nāca galā, visas trīs valodas bija izmantotas.

Kādā no šādām reizēm kāda krieviete centās sarunās dominēt. Acīmredzot, viņa bija noilgojusies pēc mājām. Mēs dzirdējām, cik Pēterburga bijusi grezna, cik Maskavas ba-

gātība bijusi žilbinoša, dzirdējām par pārpilnībām Ukrainā, par skaisto Krimu, eksotisko Kaukazu, dīvaino Sibīriju un mežonīgajiem ziemeļiem. Krievijai, viņa sajūsmā izsauca, netrūka nekā, itin nekā!

Šeit es jutos spiests iejaukties un iebildu: "Kādas ļoti svarīgas lietas Krievijai tomēr trūka".

"Un kas tas būtu, ja drīkstu zināt?" viņa jautāja.

"Īstā tipa ļaužu jūsu zemes apdzīvošanai", es atbildēju. Uz to vairs atbildi nesaņēmu, un saruna aizvirzījās uz citiem tematiem.

Manā divdesmit gadu ilgajā Rīgas laikā lūkoju izvairīties no tuvākas saskares ar krieviem, vienalga, kādas nokrāsas. Ne jau kādas nepatikas dēļ, jo caurmēra krievs ir visai tīkams cilvēks. Mani raksti bieži tika citēti krievu valodā izdotās avīzēs Eiropā, un es tiku ielūgts krievu sanāksmēs un svinībās. Taču nekad šos ielūgumus nepieņēmu, pat ne uz krievu flotes balli, kas bija viens no gadalaiķa jautrākajiem notikumiem. Es pazinu daudzus baltos krievus, bet starp tiem netrūka tādu, pret kuriem instinktīvi jutu, ka nevaru uzticēties.

Savās pirmajās saskarēs ar krieviem mani pārsteidza to lielā līdzība ar Amerikas nēģeriem. Abas rases ir mākslinieciski ievirzītas. Viņiem ir dabīgas dāvanas uz mūziku un deju. Viņiem ir bērnišķīga patika rotāties, greznoties. Gluži kā krievu zemnieks pakārs savus jaunus zābakus zem ikonas svētbilžu stūrītī, lai labāk tos apbrīnotu, tāpat arī nēģeris liks jaunās kurpes uz galda un kontemplēs par tām bērnišķīgi aizrautībā.

Vai nav dīvaini tas, ka labākās basu balsis pasaulē ir atrodamas starp krieviem un nēģeriem. Abas tautas ir kolektīvi noskaņotas, tām patīk būt grupās. Abēji ir slinki un nemīl darbu, bet dara to spiesti. Abi ir neatbildīgi, un uz viņiem nevar palauties. Ja tu sūti krievu vai nēģeri ko izdarīt, nekad tu nevari būt drošs, ka padarīts būs tā, kā biji vēlējis. Tas izklausās bērnišķīgi, bet viņi ir bērnišķīgi daudzējādā ziņā. Viņiem piemīt daudzas bērnu labās un sliktās īpašības.

Kā krievu, tā Amerikas nēģeru mentalitātes ir gadsimtu ilgās verdzības iespaidotas. Abi tika no verdzības atbrīvoti apmēram tai pašā laikā: nēģeri 1863. g., krievi 1858 -

-1863. g. Kalpībā nospiestās paaudzes attīstīja spējas uz sīkām intrigām un divkosību, kas, apvienotas ar nepatstāvību, nozīmē tragēdiju. Šie salīdzinājumi var tikt turpināti plašākos apmēros, bet nēgerim par labu man jāsaka tas, ka viņiem ir augstāka goda sajūta nekā krieviem, varbūt tādēļ, ka viņu dzimtenē būs valdījis vispār augstāks ētiskais standarts.

Daudzus gadsimtus krievi ir dzīvojuši grupās. Tāda pionieru gara, kāds raksturīgs ziemeļniekiem, krieviem nav. Kad slāvi izpletās tālāk plašajos Krievzemes klajumos, šo kolonizāciju milzīgo apmēru apgabalos motivēja galvenokārt vēlēšanās būt cik tālu vien iespējams prom no valdības, jo vairāk kā tūkstoš gadus tā - ar maz izņēmumiem - bija devusi tikai apspiestību un terorū. Sekojot upēm, iespēžoties dziļi mežos un purvos, krievi meklēja glābiņu no apspiedējiem, taču veltīgi. Baznīca un činovnieki tiem sekoja pakal pa pēdām.

Dzīve šais primitīvajās kopās centrējās ap staršinu jeb vecāko, kas bija pašu izraudzīts virsaitis. Viņam bija divi sāncenši - vietējais valdības pārstāvis un priesteris - kas apdraudēja viņa autoritāti. Visi trīs šikanēja, intrigēja un izspieģoja.

Viena no raksturīgākajām dzīves īpatnībām šādās kopībās ir tāda, ka ikvienam zināms, ko katrs cits dara. Plāpāšana ir parasta cilvēku īpašība it visur. Bet starp slāviem tā attīstīta daudz lielākā mērā nekā starp ziemeļniekiem. Staršina, činovņiks un priesteris sacentās savā starpā nodevu piedzīšanā. Ziņu pienesējus atalgoja visi trīs. Priesterus un činovņikus uzturēja valdība, atstājot mācītājam zināmu daļu nodokļu, ko tas palīdzēja piedzīt, bet činovņikam daļu iekasēto soda naudu. Gadu simteņiem cauri šī sistēma demoralizēja katru, un šis pagrimums tika iesēdies tik dziļi, ka tas ir iespaidojis krievu nacionālo un individuālo attīstību. Nodevība un divkosība liekas neatņemama krievu rakstura īpašība. Nodot draugu vai kaimiņu ir parasta parādība starp krieviem.

Pie šāda slēdziena esmu nācis, vērodams un studēdams krievus un Krievijas vēsturi daudzus gadus. Ziemeļzemēs vīra dots godavārds ir visur uzskatīts kā kautkas reāls, drošs, kautkas, uz kā var paļauties. Krievijā, turpretī, ir

plaši izplatīta paruna, kas tulkojumā skan apmēram tā: 'Tas tilts balstās uz godavārda', norādot, ka tas var sagāzties kuru katru brīdi. Šī paruna atklāj lielo starpību divu rasu starpā. Tās ir šīs rakstura iezīmes, kas, salīdzinot ar ziemeļnieku, atstāj krievu ēnā. Krievi savās valdības formās nav attīstījuši nekā tāda, ko varētu pārņemt citas nācijas kā paraugu. Tas, ko viņi ir atstājuši tik augstā pakāpē kā neviena cita nācija, šausmina Eiropu. Tā ir nodevība un terors.

Boļševismam izdevās uzspiest Krievijai savu režīmu, pārņemot savās rokās Okhranu, cara režīma politisko policiju ar tās spiegu tīklu. Vadošie darbinieki tajā tika likvidēti, un Okhrana pārvērtās par čekū, ko panāca pustrakais poļu Felikss Džeržinskis ar diviem saviem palīgiem žīdiem Menšinski un Jagodu. Džeržinskis mira pēkšņi un mīklainos apstākļos augstāko varasvīru prezidija sanāksmē Maskavā, kad bija lūkojis palīdzēt Trockim pārņemt varu partijā pēc Lēņina nāves. Runā, ka Staļins viņu noindējis. Šā vai tā, viņa nāve iekrita izdevīgā brīdī Staļinam, kas tad sagrāba varu savās rokās.

Kopš tā laikabaiģā čeka savu vārdu ir mainījusi divas reizes, vispirms uz GPU (Valsts politiskā administrācija), tad NKVD (Tautas komisariāts iekšējās lietās). Šīs vārda maiņas notika nolūkā maldināt ļaudis ārzemēs, lai domātu, ka terora agentūra nu likvidēta. Otrā maiņa ārzemēs tika ignorēta un joprojām šī iestāde tika saukta par GPU. Kopš Džeržinska GPU bijuši pieci vadītāji - Menšinskis, Jagoda, Akulovs, Ježovs un Berijs - visi žīdi. Viņu vadībā miljoniem krievu aizgāja bojā. Esmu jau to minējis agrāk, bet atkārtoju te, lai vēl uzsvērtu.

Tā bija šī organizācija, kas sistemātiski izslepkavoja Krievijā aristokratijas un vidējās klases vīriešus, sievietes un bērnus, protams, nesaudzējot arī pārējās iedzīvotāju šķiras, lai iebiedētu, lai panāktu pilnīgu kontroli pār viesiem Krievijas iedzīvotājiem. Terora un nodevības sistēma, Krievijā attīstījusies, nu tika vērsta pret viņiem pašiem, un žīdi izmantoja krievu rakstura vājības.

Cilvēce ir izveidojusi dažādas valdības formas. Modernajā laikā ar civilizētajām valdības formām valstij ir visai ierobežota vara iepretī atsevišķajam pilsonim, lai to sodītu, ieslodzītu vai likvidētu. Krievijā, turpretī, žīdi izvērta

teroru kā zinātnes paveidu. Sovjetu valdība var netikai sodīt, ieslodzīt un likvidēt cilvēku, bet tā var viņu arī padzīt no ieņemtās vietas, nelaut viņam dabūt citu darbu, atņemt viņam uztura un drēbju kartiņas, padzīt viņu no dzīvesvietas, izmest viņa bērnus no skolas, izlikt viņa sievu un bērnus uz ielas un iznīcināt visu ģimeni, izklīdinot tās locekļus pa dažādām eksilvietām.

Tā veco cara laiku terors ir ticis pilnveidots. Ikviens zina labi, ka tikt apvainotam par nostāju pret Žīdu režīmu nozīmē ciešanas nevien viņam pašam, bet visai ģimenei, ieskaitot vecākus un radus, un pat draugi var tikt iejaukti šai soda akcijā.

Sovjetu pilsētās, kur lielākās rūpes ir par to, kā iegūt uzturu un ciešamākus dzīves apstākļus, ikviens bija padots kaimiņu žēlastībai. Lai pazudinātu kādu ar visu ģimeni, pietika, ja pasvilpa tuvākajai GPU nodaļai, ka tas ir kāda turīga zemnieka jeb kulaka dēls (zemnieks ar diviem zirgiem komunistu acīs nozīmēja turīgu) vai arī, ka viņa tēvs ieņēmis labu amatu pirms revolūcijas. Žīdu varai izplešoties, dzīve kļuva par elli. Izspiegošanas un terora sistēma bija tikpat rūpīgi noorganizēta sādžās kā pilsētās. Vietējam GPU vīram pieder gandrīz neierobežota vara. Viņš var padzīt katru zemnieku ar visu ģimeni pēc paša patikas un piespiest doties citur prom ne mazāk kā četrpadsmit jūdzes, pirms drīkst sākt apskatīties pēc kādas pamestas būdas, kur apmesties. Bet viņš var arī deportēt viņus uz tālajiem ziemeļiem Sibīrijā.

Pirms pasaules kara amerikāņim bija tikai miglains priekšstats par Krieviju. Retais ko zināja par tās vēsturi vai literatūru. Viņu zināšanas par Krieviju ierobežojās ar to, kas bija lasīts avīzē vai ko stāstījuši bija krievu imigranti. Bet tie bija gandrīz visi bez izņēmuma žīdi. Un tā kā stāsti atstāj visdziļāko iespaidu, tad caurmēra amerikānis saklausījās teikas par pogromiem Rutēnijas un Ukrainas sādžās, par izsūtīšanu uz Sibīriju un par rupjo un despotisko cara režīmu.

Savā grāmatā *Innocents Abroad* Marks Tvens caram un tā režīmam bija veltījis dažas dziļīgas nodaļas. Tvens pārādīja caurmēra amerikāņa - un curmēra cilvēka - nostāju, kas gatavs spriest pēc vienpusīgas, nepilnīgas informācijas.

Ārkārtīgi sliktā reputācija, kādu cara režīms bija ieguvis ārzemēs kā nežēlīgs un despotisks, bij galvenokārt žīdu panākta. Vecā valdošā klase Krievijā bija galvenokārt ziemeļnieciskas izcelsmes. Šī klase bija mācījusies iepazīt žīdus gadsimtu ilgos kontaktos, un, jo vairāk tos iepazīna, jo stingrāk tā nostājās pret tālāku priekšrocību piešķiršanu viņiem.

Žīdi galvenā kārtā bija atšķirti Rutēnijas, Baltkrievijas un Polijas provincēs. No tiem nedaudzajiem, kuriem bija atļauts apmesties Pēterpilī, Maskavā un citās lielākajās Krievijas pilsētās, tika prasīta augstākā izglītība. Par to, ka viņu rijībai priekšā likti tika šķēršļi, žīdi nikni ienīda carisko režīmu. Īpaši ap gadsimtu maiņu žīdu kampaņa pret caristisko valdību Krievijā tika izvērsta pasaules mērogā, sašķobot Krievijas prestižu ārzemēs tā, ka pasaule apsveica revolūciju Krievijā un cara režīma krišanu kā zīmi progresam. No visām pasaules malām žīdu revolucionāri steidzās uz Krieviju atriebties krievu tautai un nodibināt žīdu varu tai zemē, kur viens no pirmajiem dekretiem bija izsludināt antisemitismu par kriminālu noziegumu, sodāmu pat ar nāvi.

Krievijas revolūcijai simpatizēja un to atbalstīja tā sauktie liberālie elementi pasaulē. Viņi cerēja, ka pēc slepkavībām, pilsoņu kara un bada nāks pagrieziena uz labo, kas iedzīvinās brīnišķīgu apgaismotu valdības formu un iemiesos sevī tos principus, par kādiem viņi sacījās cīnāmies paši savās zemēs. Bet tā vietā viņi pieredzēja tālāku izvirzību un šķiru naidu.

Liberāļu kustībai ir savi piekritēji starp skolotajiem cilvēkiem, kas reizēm tiek saukti nepareizā vārdā par inteligenci. Kā rāda pagātne, tās vadītāji un sekotāji pieder pie neintelligences.

Dažādas valdības formas veidodams, cilvēks visumā ir lūkojis panākt drošību un progresu. Bolševiki pretendē esam progresa pusē. Viņi teicās veidojam paradīzi zemes virsū un pilnīgi iznīcināja visas tās iedzīvotāju šķiras, kas aizstāvēja īpašumu, kas nozīmē - drošību. Viņi noslepkavoja miljoniem krievu un mērdēja badā un izsūtīja miljoniem vairāk. Pasaules liberāļi aplaudēja. Tikai pa laikam kāds no viņu pulka bija sašutis un protestēja. Bet tādu tad pārkliedza žīdu iespaidotā un vadītā kliķe.

Viņu pašu zemēs liberāļi nikni pretojas katram valdības mēģinājumam ierobežot indivīda brīvību, kas sevī ietver preses, runas un reliģijas brīvību. Bet Krievijā, kur boļševiki visus šos brīvības veidus likvidēja, liberāļi tādu rīcību atrada par attaisnojamu. Paši savās zemēs viņi dedzīgi aizstāvēja visšausmīgākās boļševiku nežēlības, tai pašā laikā ir noturējuši protestu mītiņus, vākuši līdzekļus, angažējuši aizstāvjus un lietojuši katru iespējamo agitācijas veidu pret savām valdībām, kad tās par likuma pārkāpšanu turējušas komunistus un revolūcionārus apcietinājumā vai panākušas to sodīšanu ar ieslodzījumu. Tā rīkodamies, viņi ir pierādījuši, ka liberāļu kustība nav vairs liberāla. Tā strauji novecojusi un kļuvusi senīla. Tā pienēmusi nevis vecu cilvēku nevainīgo bērnam līdzīgo izturēšanos, bet gan ārprātīgā mežonīgo plosīšanos. Boļševiku aizstāvji ir mentāli degenerāti. Tie ir sabiedrības labāko elementu ienaidnieki.

Šī neintelligence bieži lepojas ar savu ļoti liberālo morāles kodeksu. Revolūcionāru svināmdienās tā drūzmējas sovjetu reprezentācijās ārzemēs un bauda tur kaviāru, vodku un citas delikateses, Krievijas žīdu varasvīru apgādātās. Tā pieņem subsidētus ceļojumus uz Krieviju un ļauj dažādajām sovjetu agentūrām piedzīt tās kabatas ar naudu. Tā domā, ka ir pavisam dabīgi, ja orators, lektors, autors vai žurnālists nopelna savu iztiku kā komūnisma aizstāvis. Bet ikviens, kas nosoda žīdu, komunistu, komūnisma internacionāli vai padomju valdību, tiek apzīmēts kā sabiedrības nodevējs, kas nonācis reakcionāro elementu pavadā.

Šī intelligence bija viena no pirmajām sabiedrības šķirām, ko žīdu terors Krievijā nolikvidēja sistēmātiski un pamatīgi. Visi Krievijas liberāļu vadoņi, ieskaitot sociāldemokrātu partiju, tika likvidēti. Šīs akcijas ļauno zīmi nekad nav aptvērusi neintelligence ārzemēs. Tas nozīmē, ka, ja ar tās palīdzību un pūlēm komunistu režīms tiktu pie varas viņu zemē, tad tā būtu pats pirmais jaunās iekārtas upuris. Tas acīmredzot; nekad tiem nav ienācis prātā. Tas tādēļ, ka neintelligence savā sirdī pati ir revolūcionāra. Viņi ir neapmierināti ar sabiedrisko iekārtu, kādā dzīvo, un vēlas to grozīt. Balstot boļševikus, viņi ir antisociāli. Un, līdzko tie

seko žīdu paceltajiem karogiem, viņi kļūst par bīstamu elementu.

Tiem neintelligences piederīgajiem, kas apmeklējuši Padomju Savienību, nav nekādu zināšanu par Krieviju cara laikā. Pagājušā gadsimta beigās un šī sākuma gados Krievija ar ziemeļnieku ietekmi valdošajā šķirā strauji progresēja, uzrādot lieliskus rezultātus. Tika atvērtas jaunas skolas un daudz tika darīts, lai novērstu analfabētismu. Progress zemē bija vispārējs. Šī nav cariskā režīma aizstāvēšana, bet tikai atgādinājums, ka zem agrākās valdības dzīve bija nesalīdzināmi labāka, nekā tā ir tagad un bijusi aizgājušos divdesmit piecos gados.

Atcerēsimies, kas notika, kad Krievijas premjers Stolīpins tika nošauts Krievijas operas namā 1911. g. * Piecus noziegumā iesaistītus cilvēkus pakāra un nelielu skaitu konspiratoru izsūtīja uz Sibīriju. Kad komisāri Urickis un Kirovs tika nošauti Leningradā, ** par sodu pie sienas tika pielikti tūkstošiem ieslodzīto kuriem ar notikušo nebija nekāda sakara, un vispārējais terors tika pastiprināts Leningradā un Maskavā.

Izsūtīšanu uz Sibīriju kādreiz uzskatīja par šausmīgu sodu. Bet caralaika izsūtīto dzīve Sibīrijā bija kā atvaļinājums, salīdzinot ar ciešanām GPU laikā. Pirmskara Sibīrijā politiski izsūtītie varēja dzīvot ērti, viņi varēja turēt pat kalpus. Un revolūcionāriem līdzekļu netrūka. Toreiz izsūtījums Sibīrijā neiedragāja vēlāko komisāru veselību.

Vācija bieži tiek vainota par Leningra iedzīvotāju izsūtīšanu Krievijā. Bet Savienotās Valstis ļāva Trockim un daudziem tūkstošiem sadisku žīdu atstāt Ņujorkas geto un kļūst par Krieviju. Bet kā šie uz Sibīriju izsūtītie revolūcionāri bija nonākuši Šveicē un Ņujorkā? Tas ir jautājums, uz ko liberāļi nekad nav papūlējušies atbildēt.

**P. A. Stolīpina 1911. g. 1. septembrī Krievijas operas namā nāvēģi sašāva 26 g. v. topošais advokāts žīds D. G. Bogrovs, kas, kā to liecina S. S. Podolinskis savās atmiņās, ticis pakārts. Taču pēc citām ziņām viņš boļševiku laikā darbojies čekā. - Tulk.

* Pēc A. Dikija ziņām sakarā ar Uricka-Radomiļska nogalināšanu, kaut vainīgais bijis žīds Kangtsers, par sodu nošauts 10 000 nežīdu. - Tulk.

Aristokrātija Krievijā bija slēgta kasta. Anglijā tā ir pusatvērta. Kad Maksis Aitkens tika pie dažiem miljoniem mārciņu, viņam lika nolaisties karaļa priekšā uz viena ceļa, un piecēlās viņš kā lords Bīverbruks. Krievijā šādi paaugstinājumi sociālajā stāvoklī tirgoņiem un industriālistiem nebija pieejami. Daži no viņiem slepeni atbalstīja revolūcionārus, sagādājot tiem līdzekļus, kas atļāva Leņīnam, Trockim, Staļīnam un citiem revolūcionārajiem deģenerātiem dzīvot Sibīrijā ērti un ar kukuļošanu izpirkt ceļu brīvībā, šķērojot Krieviju un tad apkārt pasaulei uz Šveici un Ņujorku.

Lielais vairums bagāto krievu, kas palīdzēja revolūcionāriem pagrīdes darbā pret valdību, aizgāja bojā masu slaktiņos, kad pašu atbalstītie pagrīdnieki bija nākuši pie varas. Daži retie, kā Lomonosovs, Krassi, Aralovs iestājās padomju dienestā un tika izmantoti kā agenti ārzemēs, dabīgi, visu laiku paliekot zem GPU vērīgajām acīm.

Cara valdība pagājušā gadsimtā noteikti nebija nekāds valdīšanas paraugs. Tas bija imperiālistisks režīms, kas centās izplest slāvu iespaidu tālu pāri Krievijas robežām kā austrumos, tā dienvidos un rietumos. Bet zem ziemeļnieciskās valdītājas šķiras, lai arī cik atpalikušas un reakcionāras, valstī attīstījās spēki, kas panāca Krievijā augstāku dzīves standartu.

Salīdzinot ar Rietumeiropu, tas Krievijā bija ļoti zems. Strādnieku izmantošana Krievijas industrijā bija nežēlīga. Taču lielākais vairums šo industriju bija Rietumeiropas kapitālistu dibinātas, organizētas un tālāk attīstītas. Tie Krievijas fabriku īpašnieki, kādus man izdevies sastapt vēlāk, nemitīgi lepojās ar milzīgo peļņu, kādu viņu uzņēmumi ienesuši. Visai maz ir zināma patiesība, ka amerikāņu un angļu kapitāls un amerikāņu inženieri nodibināja un izvērtā plašumā rūpniecību Pēterpilī, tagadējā Leņīngradā, un ka amerikāņu baznīca pārvērtās par angļu baznīcu, kad amerikāņus izspieda ārā angļu kapitālisti. Ar beļģu un franču kapitālu, Krievijā tika būvētas tramvaju līnijas un citi publiski projekti. Vācu kapitāls galvenokārt tika izmantots Krievijas tirdzniecības veicināšanai. Līdz pasaules karam Krievija bija uzplaukuma zeme, un pasaules kapitālismam dividendes bija tikpat lieliskas kā tās, kādas deva Savienotās Valstis.

Kad morāļajā chaosā, kāds sekoja pasaules karam, žīdu revolūcionāru grupa izslepkavoja sev brīvu pieeju pie Krievijas stūres, tie pakļāva sev zemi, kas bija sekmīgi progresējusi par spīti tam, ka Sibīrijas sādžās un soda nometnēs mitinājās tūkstošiem revolūcionāru un kriminālistu.

Savā divdesmit gadu ilgajā dzīves laikā Rīgā es bieži tikku salīdzinājis dzīves apstākļus pēdējā cara valdīšanas laikā ar tiem, kādi bija zem komunistu režīma. Nav svarīgi, ko pēc rūpīgi izvadītajiem ceļojumiem Krievijā sludina pasaules neintelligence. Nav ne mazāko šaubu, ka dzīves apstākļi iedzīvotājiem tur pasliktinājušies. Šim pēdējam karam sākoties, caurmēra krievam bija mazāk ko ēst, viņš bija nabadzīgāk gērbies un dzīvoja daudz primitīvākos apstākļos nekā 1914. gadā.

Tikai vienā ziņā apstākļi mainījušies uz labo pusi. Krieviem tagad ir vairāk grāmatu ko lasīt, un tie arī ir iemācīti lasīt. Tikai nu nelaime tā, ka šo lasāmo kontrolēja un uzturēja 'tīru' komisārs Kalatovs. Līdzko autors novirzījās no nospraustās līnijas, tas tika likvidēts bez kavēšanās. Visi, kas nesekoja Lēņina vai vēlāk Staļina līnijai, tika likvidēti vai izsūtīti, tāpat to draugi un atbalstītāji. Bolševiku izvestie slaktiņi kļuva par parastu parādību krievu dzīvē.

Kad 1928. g. Staļins pasludināja savu pirmo piecgades plānu, izrādījās, ka iekārta, savus pretiniekus iznīcinādama, bija palikusi bez domātājām galvām Krievijā. GPU tika uzdots izķemmēt cietumus un soda nometnes, lai izvāktu laukā inženierus un citus tehniķus. Bet ar šiem vergiem nepietika, tādēļ tika izlemts nodarbināt ārzemju speciālistus. Daudzi tūkstoši amerikāņu inženieru, kas bija palikuši bez darba kapitālistu izsauktās saimnieciskās krīzes dēļ, devās uz Krieviju, lielo algu un visādu citu labumu vilināti.

Ik pārgadus šiem vīriem bija jāpagarina pases, un tādēļ viņi bija spiesti ierasties Rīgā, kas bija tuvākais punkts, kur darbojās Amerikas konsulāts. Daudzi no viņiem tika mani uzmeklējuši. Visi viņi tēloja vienu un to pašu ainu par nabadzību, postu un teroru. Viņi bija priecīgi atstāt Krieviju, kad noslēgtais kontrakts beidzās. Atgriezušies Savienotajās Valstīs, daudzi lūkoja brīdināt amerikāņus no komūnisma. Tas, ko viņi stāstīja, bija pretrunā tam, ko

izplatīja sovjetu agenti un uzpirktie mulķi, neinteligence. Bet drīz vien viņi uzdeva savas pūles, jo par brīdinājumu citiem komunistu agenti dažus smagi piekāva, piedraudēdami ar nāvi, ja neturēs muti par Krieviju ciet. Terors bija izvērties par Padomju Savienības galveno eksportpreci.

Pēc ceļotāju stāstiem, pēc oficiālajiem sovjetu plāniem, pēc teiktajām runām un to publikācijām tehniskajos žurnālos nebija iespējams spriest par industrializēšanas apmēriem un sekmēm. Mani īpaši interesēja lauksaimniecības mašīnu ražošana Krievijā. Pa gadiem bija uzkrājies krietni daudz rakstu, kādi parādījušies sovjetu presē, un es domāju, ka varēšu uzrakstīt ziņojumu par šīs industrijas stāvokli. Bet tur pietrūka pietiekami konkrētas informācijas tādām rakstam. Komunistu rakstītāji rūpīgi izvairījās katras lietišķas informācijas. Visi produkciju skaitļi bija uzdoti rubļos, bet, tā kā trūka mašīnu cenu, tad tādiem skaitļiem nebija nekādas nozīmes.

Pa šiem gadiem es tiku patērējis tūkstošiem stundu, lasot padomju presi. Tiku atradis tur daudz ziņu par komunistu iejaukšanos citu nāciju lietās, ieskaitot Savienotās Valstis. Tiku atradis daudz informācijas, kas pierādīja žīdu dominējošo stāvokli Krievijā. Tiku lasījis garu garos rakstus par pasaules revolūciju, kas attīstīsies tālāk no tikko sāktā kapitālistu kara, ko Padomju Savienība enerģiski veicināja, sēdama naidu starp nācijām, kā arī neuzticību starp dažādajām iedzīvotāju šķirām. Atradu daudz pierādījumu par žīdu-komunistu vēršanos pret kristietību, bet tai pašā laikā acīmredzamu judaisma un tā vadoņu un sinagogu pasargāšanu pret apspiešanu un vajāšanu.

Boļševiki izmantoja savus trīs aparātus - komunistu partiju, komunistu internacionāli un sovjetu valdību -, lai aizkavētu katru vienošanos vai aliansi starp trim Baltijas valstīm. Līdzīgi viņi novērsa aliansi starp Skandināvijas valstīm. Viņi sēja neuzticību starp Poliju un Vāciju. Viņi veicināja strīdus Balkānos. Starptautiskās konkurences, naidi un neuzticēšanās tika atbalstīti kur un kā vien var. Un visur boļševikiem palīdzēja viņu draugi - neinteligence, tā sauktie liberāļi. To spēks bija milzīgs, un tas tika izlietots ļaunumam par labu.

Viens no to ieročiem programmā par pasaules revolūciju ir bijis padomju valsts monopols ārējā tirdzniecībā.

Valdības ieceltās tirdzniecības delegācijas, kādas darbības daudzās zemēs, neaprobežojās ar tirdzniecību vien. Tās iesaistījās politiskajā un ekonomiskajā propagandā. Kur vien varēdams, tās lūkoja izsaukt ekonomiskas nekārtības un sarežģījumus.

Parasti padomju tirdzniecības delegācijas ar fabriku īpašniekiem noslēdza līgumus par daudz lielāku ražojumu daudzumu, nekā normāli paredzētajā laikā fabrika spēja producēt. Fabrikas īpašnieks, vēl iedrošināts, ka šis pasūtīnājums ir tikai sākums, ka līdzīgi pasūtīnājumi sekos cits citam, aizņēmās līdzekļus, lai uzņēmumu paplašinātu, palielinātu strādnieku skaitu un paceltu fabrikas jaudu. Kad pienācis bija laiks vienoties par jaunu pasūtīnājumu, viņš tika informēts, aizbildinoties ar šo vai to, ka tālāku pasūtīnājumu nebūs.

Nevis viņš nopelnīja, bet bija iedzīts parādos, kas nereti noveda pie bankrota. Šāds politiski iekrāsots tirdzniecisku darījumu veids radīja lielus zaudējumus Baltijas valstīs, Polijā, Vācijā un daudzās citās zemēs, kur tika gādāts, lai padarītu dzīvākus tirdznieciskos sakarus ar Padomju Savienību.

Kad nu fabrikas bija spiestas samazināt strādnieku skaitu, komunistu agitatori palaida vaļā propagandu apgalvojot, ka fabrikas sovjetu pasūtīnājumus zaudējušas tādēļ, ka darbs nav atbildis pasūtīnātāja noteikumiem. Šādā veidā viņu tirdzniecības delegācijas radīja ārzemēs sociālas problēmas un izsauca ekonomisku nedrošību.

Pašreizējā karā padomju valdība neizrāda nekādas intereses par tiem karavīriem, kas krituši ienaidnieka gūstā. Tā atsakās dot informāciju par gūstekņiem, kas nonākuši viņu pusē. Bet vienmēr tā ir izrādījusi dzīvīvu interesi par ārzemēs ieslodzītajiem revolūcionāriem. Tos Maskava uzskata par cietējiem šķiru cīņā, vissvarīgākajā kara paveidā. Komunisti Eiropas cietumos tika apgādāti ar uzturu, apģērbu, tabaku un naudu. Kad vien iespējams, tos apmainīja pret tiem, kas ieslodzīti Krievijā. Dažās no šīm apmaiņām (īpaši starp Lietuvu, Poliju) no Krievijas pretī saņēma katoļu priesterus. Piederība komunistu partijai svešas nacionālītātes ārzemju revolūcionāram nozīmē Maskavas aizsardzību un palīdzību.

Dabīgi, ka rodas jautājums, kāpēc par šīm lietām pasaulē nedzird vairāk? Savos ziņojumos The Chicago Tribune pēdējos 23 gados par šīm un citām problēmām esmu bieži devis itin sīkus pārskatus, atsaucoties uz sovjetu oficiālajiem avotiem. Tos publicēja nevien Tribūns, bet vēl 80 citu laikrakstu. Tribūns pieder kristiešiem un ir viens no retajiem amerikāņu laikrakstiem, kam pieticis drosmes publicēt rakstus par žīdu aktivitātēm Krievijā un Eiropā. Tribūns ir arī vienīgais amerikāņu laikraksts, kas bez izņēmuma nodarbina tikai Amerikā sagatavotus korespondentus.

1921. g. no Rīgas tiku nosūtījis pirmos ziņojumus par bada postu Krievijā. Floids Gobons tad bija Tribūna ārzemju preses nodaļā galvenais redaktors. Daudzus gadus viņš bija bijis iecienītākais Tribūna reportieris un vispār viens no pašiem labākajiem Amerikas avīžniekiem, kas uzņēmās ārzemju korespondenta amatu. Floids sāka darbu pie Tribūna 1916. g. (tai pašā kad es). Lai izsekotu bada postam uz vietas, viņš ieradās Rīgā, pēc kam devās uz Krieviju un apmeklēja apvidus Volgas baseinā. Pirms atgriešanās uz Parīzi, viņš lūkoja mani pārliecināt, lai atstāju Rīgu un kļūstu par Tribūna Parīzes vai Londonas biroja locekli. Es tomēr biju apņēmies palikt Rīgā, līdz saņemšu vīzu Krievijas apmeklējumam vai arī varēšu to izdarīt bez sovjetu atļaujas, jo tais dienās neviens neticēja, ka bolševiku vara spētu ilgi pastāvēt.

Man izdevās Rīgā izveidot svarīgu centru Krievzemes ziņām, un no šejienes izsekoju notikumiem arī Polijā un visā Ziemeļaustrumeiropā. Esmu jau minējis dažus sovjetu mēģinājumus mani nomelnot, jo Rīga kā avots Krievijas ziņām izveidojās par Maskavas sāncensi.

Veselus 18 gadus izslavētākais reportieris Maskavā bija Valters Durantijs, anglis, strādādams žīdu avīzes The New York Times dienestā. Durantijs izvērtās par padomju valdības aizbildni un aizstāvi. Viņš baudīja visādas priekšrocības. Ilgus gadus Valters savos ziņojumos ietilpināja apsūdzību pret 'baltgvardu pulkvežiem, kas par padomju iekārtu izplatīja melus no Rīgas'. Reiz, kad sastapu viņu Adlona hotelī Berlīnē, apjautājos, kādēļ viņš tik neatlaidīgi nopeļ mani kā 'baltgvardu pulkvedi'. Norādīju, ka no savas puses neesmu nevienu Maskavā stacionētu korespon-

dentu savos ziņojumos pat pieminējis, nemaz nerunājot par apsūdzēšanu, kaut arī nav man trūcis izdevības tā darīt. Durantijs atvainojās sacīdams: "Donald, tev nav ne jausmas, cik sovjetu darbinieki ir labi pret mani pēc tam, kad esmu nosūtījis ziņojumus ar Rīgas baltgvardu pulkvežu nopēlumu". Kaut izskaidrojums mani neapmierināja, taču atturējos atdarīt. Es labi zināju un varēju to pierādīt, ka korespondenti Maskavā pieņēma piedāvātās priekšrocības un kukuļus gan tieši, gan netieši, lai tad savos rakstos izceltu un aizstāvētu padomju režīmu, un faktus par visu to tiku ziņojis savam priekšniekam pulkvedim Mekkormikam. Nekad neesmu izmantojis Tribūna sleju, lai aizstāvētos. To darījis ir Tribūns savā ievadrakstu slejā.

Durantijs, Laions un Čemberlens (Christian Science Monitor) visi kā viens apsūdzēja mani par lielā Ukrainas bada ziņojumiem 1934. g., kad bada nāvē bojā aizgāja pieci miljoni cilvēku. Vēlāk tas pats Laions vērtēja upuru skaitu starp septiņi un piecpadsmit miljoniem.

Sovjetu valdība apgalvoja, ka nekāda bada neesot. Durantijam tika ļauts doties uz Ukrainu un sūtīt ziņojumus. Vienā no Odesas sūtītā viņš rādīja pilnīgi aplamu ainu par apstākļiem tur. Vēlāk kādā sanāksmē, kur arī es biju klāt, viņš stāstīja, kā Odesā bija redzējis kādai sievietei izkrītam piena pudeli no rokām un saplīstam uz ielas un kā tad kāds vīrs nometis rāpus uz uzlācis pienu no zemes ar mēli kā suns. Grāmatās, ko viņi publicēja vēlāk, kad bija Krieviju atstājuši, kā Laions, tā Čemberlens atzinās, ka melojuši un apstiprināja Tribūna ziņojumus par badu kā pareizus. Bet vēl par Laionu. Kādu vakaru Adlona viesnīcas bārā, kas Berlīnē bija iecienīta avīžnieku tikšanās vieta, viņš lielījās, kā gada laikā The United Press esot noslaucis par vairākiem tūkstošiem dolaru, uzdodams izdevumus pēc oficiālās likmes dolaros, kamēr rubļus iepircis melnajā tirgū.

Kādā no maniem braucieniem uz Somiju sastapu mīsi Laions, kas bija nodarbināta kā aktrise sovjetu filmas uzņēmumā. Viņa Helsinkos bija ieradusies iepirkties un lūdza manu sievu palīgā. Iepirkusies lielos daudzumos visādus apģērbu gabalus un kosmetikas līdzekļus, viņa iegādājās dučiem kartupeļu mizojamo nazīšu, katliņu, podu, pannu un citu virtuves piederumu. Kad mana sieva izbrīnējusies bija jautājusi, vai tad šādas lietas Maskavā neesot pie-

ejamas, misis Laions atbildējusi, ka fabrikas Krievijā esot pārāk aizņemtas ar lielām lietām, kā traktoriem, automobiļiem, lai ražotu ikdienas sīkumus. Iepirkusies par vairāk kā \$ 2000 vērtībā, ieskaitot Forda vāgi, bija paskaidrojusi, ka ar maitu viņai neesot nekādu grūtību, jo atrodoties sovjetu ārlietu komisāriāta protekcijā.

Cits korespondents, kas sovjetu vēlēm bija padevies ilgus gadus, bija Čemberlens. Viņš arī ir uzrakstījis grāmatas, kopš atstājis Krieviju. Tās ir lieliskas grāmatas, bagātu vērojumu un liela darba rezultāts. Bet, lai arī cik lieliskas tās grāmatas un raksti, publicēti pēc ilgo gadu maldinoši sniegtajām ziņām un propagandas, nav attaisnojums žurnālista nodevībai.

Viegli pelnīta nauda liekas pats grūtākais vilinājums, kam pretoties. Korespondenti un diplomāti bija pateicīgi, ka komunistu varasvīri padarīja viņu uzturēšanās laiku Maskavā patīkamu un profitablu. Lai kā, ir grūti atzīt kā kolēģus tos, kas apzinīgi maldinājuši savus laikrakstus un to lasītājus ar viltotiem ziņojumiem par notikumiem, kas risinājušies pašu acu priekšā. Ja mēs, avīžnieki, pretendējam uz kautcik goda sajūtas, mums jāpūlas darboties saskaņā ar mūsu profesijas galveno principu: ziņot godīgi, objektīvi un patiesi laikrakstam par to, ko vērot esam tikuši nozīmēti. Ja kādam liekas neiespējami to izpildīt, tad tas nozīmē, ka tam šī profesija jāatstāj un jāpāriet uz citu godīgu darbu, lai nopelnītu iztiku.

Maskava nevien atrada līdzekļus, kā panākt sev labvēlīgu presi, tieši vai netieši piekukuļojot avīžniekus un autorus, bet, līdzīgas metodes lietodama, iespaidoja arī profesorus, skolotājus, tehniķus, zinātniekus un citus. Pulkvedis Kupers (Cooper), pazīstamais Amerikas aizsprostu konstruktors, tika izsaukts uz Maskavu palīdzēt komunistiem plānot un uzcelt aizsprostu pār Dņepru (Dņeprostroju). Pulkvedis Kupers, kā to zināja stāstīt kāds uzticams kolēģa, bija apkceptējis čeku par kādu fantastisku summu. Atbildot uz to, viņš aizsūtīja uz Maskavu štatu savu asistentu un pats devās lekciju tūrē pa Savienotajām Valstīm, ieteicot Amerikai atzīt Padomju Savienības valdību, slavējot bolševiku režīmu un sakot savai audiencī: "Donalds Dejs, The Chicago Tribune korespondents Rīgā, Latvijā, ziņojot par padomju Krieviju, melo vairāk nekā tas būtu nepiecie-

šami". Nekad Kupers amerikāņiem neatklāja to, ka Dņepro-
stroja tika celta ar vergu darbaspēku. Ne arī to, ka aiz-
sprosts pats un milzu fabrikas tā tuvumā bija slamu apņem-
tas, kur desmitiem tūkstošiem ģimeņu mitinājās būdiņās
un zemnīcās. Ne vārda par atbaidošajiem dzīves apstāk-
ļiem.

Varbūt man vajadzētu justies glaimotam, esot par uzbru-
kuma mērķi pervertam propagandistam, kas saņēmis mil-
jona dolaru lielu kukuli. Ja nu mēs klausāmies ar cieņu un
publicējam laikrakstos garas slejas par inženieri, kas sa-
ņēmis milzu summas, lai, starp citu, dotos lekciju tūrē ar
nolūku panākt maiņu valdības politikā, kas Kupera kampa-
ņas laikā vēl bija pret asiņainā režīma atzīšanu Maskavā,
- ja mēs visu to mierīgi pieņemam, tad Amerikas Savieno-
tajās Valstīs patiesi esam attīstījuši dīvainu goda izpratni.

Komunistu propaganda ārzemēs strādāja nevien, lai iegūtu
atbalstītājus, apbrīnotājus un draugus Padomju Savienībai.
Tā gāja daudz tālāk. Tā bija un joprojām ir daļa tai demo-
ralizēšanas procesā, kāds ir aktīvs vispāri pasaulei. Vecie
morāles standarti, Rietumu civilizācijā izveidojušies kris-
tiešu standarti tika un tiek joprojām komunistu un to seko-
tāju muļķu drupināti. Te iejauktas visas sabiedrības šķir-
as. Notikumi un attīstības, kas pirms dažām paaudzēm bū-
tu šausminājušas sabiedrību, tagad tiek pieciestas vai arī
uzņemtas vienaldzīgi.

Bada periodi, kuros miljoniem cilvēku aizgāja bojā. Tī-
rīšanas, kurās tūkstošiem tika nošauti un desmittūkstošiem
izsūtīti. Sērgas. Netīri cilvēki ar netīrām morālēm. Bar-
iem bērnu bezpajumtnieku - kremla nežēlīgās brutālītes
augļi - milicijas savākti un nosūtīti uz 'speciālnometnēm',
lai tos likvidētu. Tā ir, šie stāsti, kas filtrējas laukā no
Krievijas, nepieder pie jaukas lasāmvielas. Koresponden-
ti Maskavā, sovjetu uzpirktie lektori Savienotajās Valstīs,
komunisti, žīdi un to draugi ilgus gadus mani dēvēja par
meli un apgalvoja, ka mani ziņojumi esot nepatiesi vai arī
ārkārtīgi pārspīlēti. Bet, ja tajos bija kļūdas, tad tās svē-
rās vairāk uz apstākļu mīkstinājuma, ne pārspīlējuma pu-
si. Tā ir parasta lieta, ka cilvēka saprašana nespēj tādu
šausmu apmērus aptvert. Kad cilvēka iztēle nav spējīga
ko uzņemt, tā to noraida. Tādēļ, kad sovjetu varasvīri bija
pastrādājuši kādu īpašu šausmīgu noziegumu un ziņas par

to nonāca ārzemēs, viņu agentiem atlika tikai noliegt pasakot, ka tā nav patiesība, un neintelligence viņiem noticēja.

Savienotajās Valstīs morālais sairums ir acīm redzams. Kopš pasaules kara cīņa par eksistenci kļuvusi smagāka. Laužu respektu pret likumu sašķobīja prohibīcijas gadi ar korupciju, kukuļošanu un likuma apiešanu. Ir pastāvējusi arī kampaņa, lai iznīcinātu amerikāņu ideālus un notraipītu un pazemotu personības, kas iegājušas vēsturē kā izcilas. Amerikāņu nacionālistus ir izsvilpusi pieaugošā internacionālistu klase. Nav nekādu pazīmju, ka šai internacionālīzēšanai Savienotajās Valstīs veidotos kāda opozīcija. Bet tā nāks, amerikāņu opozīcija, jo Savienotās Valstis šodien nereprezentē vis vairs Vašingtona, bet Ņujorka.

Korespondentiem, kas no Maskavas uz Savienotajām Valstīm sūtīja sadakterētās ziņas un propagandu, ir jānes liela daļa vainas par amerikāņu garīgo saindēšanu. Viņi tur Maskavā palika gadu gadiem. Reti kad viņiem tika atļauts ceļot pa Krieviju, un tad pat tikai žīda pavadonībā, kas kontrolēja katru tā kustību un sarunu. Viņu galvenais ziņu avots bija sovjetu prese, bet pat no tās ne visus tur publicētos faktus viņi drīkstēja ziņot uz ārzemēm. Tā Savienotās Valstis saņēma apzināti sagrozītu priekšstatu par Krieviju. Tā kā žīdiem tur piederēja preses monopols, tā kā cenzori bija žīdi, tā kā ārlietu komisariāta darbinieki, kas kontrolēja korespondentus, bija žīdi, tad ir skaidrs, ka tie bija žīdu viedokļi, kas par stāvokli Krievijā parādījās šo korespondentu laikrakstos.

Starp korespondentiem, kas Maskavu atstājuši, žēlojās, ka savos ziņojumos no Krievijas bijis neiespējami pat aptuveni tuvoties patiesībai, bija G. E. R. Godijs (Godye), arī The New York Times korespondents, un N. Farsons, ilggaids The Chicago Daily News un The London Daily Mail korespondents. Kamēr Godijs pēc Maskavas atstāšanas turpināja sovjetu aizstāvēšanu, Farsons savos rakstos atvainojās par meliem, kādus bijis spiests servēt saviem lasītājiem.

Rīgā cenzūras nebija. Šī pievilcīgā pilsēta bija neparasti izdevīgs postenis, no kurienes vērot un ziņot par attīstībām Krievijā. Tur mūsu rokās nonāca sovjetu prese un citas publikācijas divas dienas pēc to parādīšanās. Mēs labi zinājām, kādas ziņas Maskavas korespondentiem bi-

ja ļauts izplatīt, un kādas nē. Bez tam Rīgā bija izdevība intervēt iebraucējus no Krievijas. Tie galvenokārt bija diplomāti, biznesmeņi un inženieri. Vienīgie tūristi, kas apmeklēja Krieviju, ieradās lielās grupās un palika zem stingras kontroles visu laiku, sākot ar iebraukšanu, beidzoties ar izbraukšanas brīdi no Krievijas.

Visos tajos garajos Krievijas novērošanas gados uzkrīta kāds zīmīgs fakts, ka vienīgie ļaudis, kuriem tika ļauts Krievijā ceļot brīvi bez pavadonības, bija žīdi. Tie ieradās no visām pasaules malām, lai apciemotu radus. Daudzi nāca no Amerikas, bet sastapu arī dažus no Austrālijas, Dienvidāfrikas, Kanadas, Anglijas un vienu no Skotijas. Daži bija šokēti, turienes apstākļus redzējuši, un atklāti nostājās pret komūnismu un tā darbību. Citi rādījās labvēlīgāk noskaņoti, stāstīdami par progresu un uzlabojumiem. Izjautājot tuvāk, izrādījās, ka viņi visi reagēja pēc apstākļiem, kādos bija atraduši savus radus. Ja tiem kādā atpalikušā sādžā klājās grūti, ceļotājs nebija labvēlīgi noskaņots. Ja radi atradās izdevīgos valdības amatos un dzīvoja labāk nekā caurmēra krievs, ceļotājs bija apmierināts. Šo pēdējo bija viss vairums.

Daudzi no žīdu braucējiem bija tais ieskatos, ka pienāks reiz Krievijas žīdiem diena atbildēt par režīma sagādātajām ciešanām tautai. Viņi zināja stāstīt, ka daudzi žīdi ļoti gribot atstāt Krieviju, un viņi palīdzēja radiem emigrēt kur citur. Viņi arī paredzēja šausmīgu pogromu, ja boļševiku režīmam būtu jāsabrūk. Ka žīdi atzina savu atbildību par šausmu darbiem Krievijā, rāda milzīgās pūles no žīdu organizāciju puses ārzemēs, īpaši tām, kas Lielbritānijā un Savienotajās Valstīs, iespaidot šīs un citas valdības piešķirt Krievijas žīdiem imigrācijas vīzas. Zīmīgi bija tas, ka vēlākos gados, kad žīdi redzēja, ka viņu režīmam Krievijā sabrukums nedraudēja, viņu pūles savu izceļotāju labā noplaka. Nu jau labu laiku pasaules žīdu ieskati ir dalīti. Tie noteikti sašķēlušies divās daļās, vieniem boļševismu uzskatot kā Jūdejas mērķu kulmināciju, otriem, vairāk ortodoksai grupai, turoties pie senā žīdu sapņa par Palestīnas atgūšanu un strādājot tai virzienā, bet kas arī palīdz boļševismam kur un kā vien var.

LIETUVA

Kad 1918. gadā Lietuva ieguva neatkarību, tai bija jāpārvar problēmas, kas daudzējādā ziņā bija tādas pašas kā Polijā. Tāpat kā Polijā vairums zemnieku bija lasīt un raktīt nepratēji. Tāpat kā Polijai arī šai daudz mazākajai valstij bija minoritātes ar agresīvajiem, negodīgajiem žīdiem priekšgalā, kas karoja par savu monopoltiesību patu-rēšanu, iegūtu tirdzniecībā, rūpniecībā un zināmās profesijās. Tāpat kā Polijai arī Lietuvai bija jācīnās pret reakcionāro katoļu baznīcu. Šai cīņā leišiem tomēr bija vairāk sekmju nekā poļiem, kaut viņu izglītotā šķira bija pat mazāka par poļu. Nacionālā apziņa bija zemā līmenī. Religijs un nacionālitate vairumam iedzīvotāju nozīmēja vienu un to pašu.

Zem cara režīma Lietuva netika uzplaukusi. Dzīves un kultūralais līmenis zem krievu administrācijas, poļu aristokratijas un katoļu baznīcas bija nožēlojami zems. Arī Baltijas ziemeļu provincēs Latvijā un Igaunijā zemniecība bija apspiesta. Taču tie bija luterāņu apgabali. Igaunim vai latvietim nebija pārāk grūti pāriet no luterāņu baznīcas uz krievu ortodokso, lai vieglāk varētu iegūt augstāko izglītību vai arī lai tiktu pie labākas izdevības karjerai Krievijā. Kā igauņu, tā latviešu emigrācija notika austrumu virzienā. Daudzi izceļotāji ieņēma augstus amatus Krievijā. Tiem, kas bija iestājušies militārajā dienestā, pavērās iespējas studēt Krievijas militārajā akadēmijā un ieņemt amatus galvenajā štābā. Poļiem šāds gods tika liegts. Rietumsibīrijā, kur daudzi izceļotāji nonāca, viņi ieveda piensaimniecību. Šī industrija, kas attīstījās strauji līdz pat karam, visumā tika organizēta un veicināta ar dāņu kapitālu. Citi baltu ieceļotāji pārņēma lielo muižu vadīšanu un arī sāka darboties tirdzniecībā vai rūpniecībā.

Katoļi reti kad maina savu religiju, un tā leiši izceļoja uz Savienotajām Valstīm, ņemdami priesterus līdzi. Viņu pretošanās asimilācijai Amerikā tad ir bijusi tikpat sekmīga kā poļiem. Viņi uztur paši savas baznīcas skolas, kultūras biedrības un laikrakstus. Kad pasaules karš beidzās, šī leišu grupa kļuva aktīva. Tāpat poļi, čehi, slovāki, žīdi un citas minoritāšu grupas Amerikā. Amerikāņu delegātmiera konferencē Parīzē reprezentēja prasības pēc naci-

onālas eksistences daudzām tautām, kas būtu varbūt pazudušas, ja pasaule būtu palikusi pie miera, noturējusies kādu gadsimtu ilgāk nekarojusi. Leiši neapmierinājās ar Parīzi. Daudzi atgriezās savā dzimtenē, kur tiem piekritanozīmīga loma Lietuvas republikas dibināšanā un organizēšanā.

Kad 1923. g. apmeklēja Lietuvu, izrādījās, ka daudziem valsts darbiniekiem vienā kabatā bija Amerikas, otrā Lietuvas pase. Uzrakstīju par to sarkastisku gabalu, kā 'amerikāņi' palīdz organizēt jaunu valsti Eiropā. Iznākums šiem ļaudīm bija nepatīkams, jo tika aicināti uz amerikāņu konsulātu un likts priekšā vai nu atdot amerikāņu pasi, atteicoties no tās pavalstniecības, vai arī atgriezties atpakaļ nekavējoties. Daži atgriezās, citi palika.

Kad Lietuvas valsti veidoja no imperiālās Krievijas paliekām, Viļņas pilsēta tika piešķirta Lietuvai. Kādreiz senatnē Viļņa bija bijusi Lietuvas valdības sēdeklis, un tā joprojām leiši uzskata to par savu galvaspilsētu. Pēc Viļņas tīkoja arī poļi.

Šī pilsēta bija centrālais punkts trūcīgā smilšainas zemes apgabalā, kas tikko spēja sagādāt pieticīgu iztikulielajam iedzīvotāju skaitam, ko sastādīja žīdū, poļu, krievu, rutēņu sajaukta analfabētu masa ar dažiem tūkstošiem leišu pa vidu. Polijas apetīte pēc citu nācijas īpašuma bija nesātināma. Ģenerālis Zelgovskis sarīkoja puču, sagrāba varu Viļņas provincē un prezentēja to maršalam Piļsudskim. Varšava tīkoja arī pēc krietna gabala no Latvijas teritorijas ap Daugavpili, bet tas viņai neizdevās.

Leiši nekad neaizmirsā, ne arī piedeva šo zādzību, un Viļņa izvērtās par temu dziesmām nacionālajā propagandā. Katru gadu valdība sūtīja propagandistus uz Savienotajām Valstīm, lai savāktu naudu un stiprinātu Lietuvas valsti tai dienai, kad tā atbrīvos savu seno galvaspilsētu, un tā Viļņa izvērtās par visizdevīgāko eksportpreci. Ienākumi no Amerikas leišiem sanāca caurmērā četri miljoni dolaru gadā, kamēr ziedojumi dažādajiem valsts projektiem ienesa vēl vairāk līdzekļu. Poļu rokās nonākusi, Viļņa palīdzēja Lietuvai kļūt turīgai. Par Amerikas leišu rosīšanos tiku dzirdējis Rīgā, un 1923. g. janvārī, kad grupa tā saukto partizānu bija parādījusies Klaipēdas pierobežā, telefonēju Jānim Doredam, latviešu draugam, kas bija

filmuzņēmējs agentūrai Pathe News Weekly, ka jaunumi sākuši attīstīties, un mēs to nakti ar vilcienu izbraucām uz Klaipēdu.

Otrā rītā modušies, ieraudzījām pie mūsu kupejas durvīm sardzē leišu kareivi. Vagons bija tukšs. Tas bija atkabināts no sastāva un nobīdīts uz blakus sliedēm Kretinģā. Ieturējām brokastu. Es teicu Jānim nerunāt ne vārda citā valodā kā tikai angļiski, ka es lūkošu atbrūnot sargu un piespiest viņu novest mūs pie stacijas komandanta.

Kad pasniedzos pēc kareivja šautenes, viņš bija pārāk pārsteigts, lai pretotos, un, kad stājāmie komandanta priekšā, es visai tautiskā valodā protestēju pret šādu apiešanos ar mums. Bet jauneklīgais leišu kapteinis klausījās manā izverdumā acīmredzami iepriecināts. Viņš atvainojās, ka nezinājis mūs esam amerikāņus, un paskaidroja, ka arī pats esot amerikānis, par pierādījumu izvilkdams no kabatas amerikāņu pasi. Jautāju, kādēļ viņš valkā Lietuvas uniformu. Izrādījās, esot bijis seržants amerikāņu ekspedīcijas spēkos Francijā un izšķīries pirms atgriešanās mājā apmeklēt savu vecāku dzimteni. Tad Kauņā piedāvāta viņam virsnieka vieta Lietuvas armijā, un viņš palicis kādu laiciņu padienēt te. Teicu, lai ļauj mums pārīet robežu un pievienoties leišu nemierniekiem tur. Viņš bija ar mieru, un mēs atradām dumpinieku komandieri ar štābu Bojaru dzelzceļstacijā ieturam brokastis.

Budris, kas vadīja puču, bija agrāk dienējis kā seržants vācu ūdens policijā. Viņš paskaidroja, ka uzbrukums Klaipēdai apturēts tāpēc, ka franču garnizons izrādot pretestību. Leiši nevēlējās cīnīties pret frančiem, kas bija apbruņojuši Klaipēdas vācu policiju un novietojuši to priekšējās pozīcijās, pavēlot pretoties uzbrukumam vai arī paši tiks apšaudīti no aizmugures.

Teicu Budrim, ja viņš tiešām domā Klaipēdu ieņemt, tad nav viņam atlicis daudz laika, jo kā Anglijas, tā Francijas karakugi ir ceļā uz šejieni, kādēļ viņam pilsēta jāsaagrābj pirms to ierašanās. Sacīju, ka mēs gribētu doties līdz priekšējām līnijām, apsolut, ka Lietuvas valdība saņems filmas kopiju, kas rādīs šo 'vēsturisko varoņdarbu' un ka miljons leišu Savienotajās Valstīs lasīs par viņa sekmīgo karagājieni.

Kādas stundas vēlāk mēs atgriezāmies Budra štābā Klai-
pēdas pievārtē. Viņš sacīja, ka esot izšķīries dot pavēli tū-
lītējam uzbrukumam, un jautāja, vai mēs gribētu sekot ka-
rotājiem. Dzirdējis, ka iepriekšējās dienas sadursmēs gū-
stā saņemti daži ienaidnieki, lūdzu drusku pagaidīt ar uz-
brukšanu, līdz esam nofotografējuši gūstekņus.

Viņš piekrita un pavēlēja uzvest tos augšā no fermas pa-
graba, kur tie bija ieslodzīti. Tur bija četri gara auguma
vāciešu policisti zaļajās uniformās un desmit mazāku, bet
rūdīta izskata franču kareivju. Šī būs bijusi pirmā reize
kopš ilgiem laikiem, kad vācieši un francūži krituši gūstā,
cīnoties pret kopēju ienaidnieku. Mēs novietojām viņus cen-
trā un aranžējām brīvprātīgo vadu maršējam garām, ka-
mēr Doreds, uzkāpis uz malkasšķūniša jumta, filmēja šo
vēsturisko scēnu.

Tad iesēdāmies vecā fordiņā un sekojām leišu cīņai par
Klaipēdu, kurā bija 8 krituši un 15 ievainotu. Franču gar-
nizons, sastāvēdams no divām kājnieku rotām, atkāpās uz
rietumu priekšpilsētu un raka ap barakām tranšejas. Bet
leiši atstāja viņus mierā. To nakti, lai nosūtītu telegram-
mu uz Čikāgu, bija jābrauc ar auto uz Liepāju, pēc kam
rīta agrumā atgriezāmies atpakaļ Klaipēdā.

Šie nemiernieki bija visnožēlojamāk ietērptā armija.
Ģērbusies noplīsušās leišu zemnieku drēbēs, daudzi ar
sandalēm kājās un autiem zeķu vietā, tie bija domāti rep-
rezentējam spontāni sacēlušos Klaipēdas iedzīvotājus. Ta-
ču īstenībā tie bija kopā salasīti leišu lauku laudis, apbru-
noti armijas šautenēm. Bija tur arī dažas patšautenes un
ložmetēji.

No rīta komandieris Budris Klaipēdas tirgus laukumā
noturēja savu spēku parādi. Maskarāde par gājieni uz Klai-
pēdu, kad 'dumpinieki' klīda gar ceļmalām, tikai pretendē-
jot uz militāru formāciju, bija pāri. Karavīri nosoloja labā
stājā. Izteicu Budrim savu apbrīnu, atzīstot, ka viņš ir pats
neizmirstamākais karavīrs, kādu man gadījies sastapt, kas
vienas nakts laikā spējis pārvērst baru leišu zemnieku la-
bi trenētos karavīros ar nevainojamu disciplīnu, lai dedzī-
gā patriotismā pašu izraudzītā komandiera vadībā atgriez-
tu Klaipēdu pie savas dzimtenes. Budris smaidīja.

Klaipēdā ieradās prezidents Smetona. Viņa galvenā kva-
lifikācija būt Lietuvas valsts prezidentam bija viņa sieva,

taču par to vēlāk. Ieradās arī daži mīklaini katoļu priesteri civilā un rosījās visai aizņemti.

Dažas dienas vēlāk, kad jūrā parādījās britu kreiseris Caladon's, pilsēta bija satraukta un leiši nobijušies. Budris ataicināja mani pie sevis un jautāja pēc laba padoma. Nekad vēl dzīvē ar šādu situāciju neesot sastapies, un es redzēju labu izdevību sagādāt jaunu interesantu filmējumu Doredam, ar ko abi no bākas vērojām kreisera ienākšanu muitas dārzā. Lielais karakugis lēnītēm tuvojās ostai un, manevrējot klāt krastmalai, tā lielgabalu stobri pagriezās pret pilsētu un palika tā.

Ieteicu Budrim, līdzko kreiseris būs atsējies, noturēt gar krastmalu mazu karavīru parādi. Kā šo noplukušo zaldātu vienības maršēja garām britu kugim un tad pazuda aiz noliktavas stūra, Doredam izdevās dabūt arī uz filmas. Lai uz svešajiem atstātu dziļāku iespaidu, kājnieki nomaršēja garām divas reizes, bet vienīgā kavalērijas grupa gan tikai vienu reizi, jo baidījās, ka zirgus, kas bija slikti pasakata, jūrnieki būtu varējuši ievērot, ka otrie bijuši tie paši pirmie.

Briti izšķīrās par sarunām, un Klaipēdā no Dancigas ieradās konsuls Freijs (Fray). Viņš pieprasīja, lai Budris atvelk savus karavīrus no pilsētas. Tas tika noraidīts. Vēlāk Freijs aicināja mani pie sevis uz britu konsulātu. Kad viņš sacīja, ka situācija Klaipēdā esot neciešama un ka tas esot nepieļaujami, ka leišu dumpinieki ignorē Tautu Savienību un Klaipēdas konvenciju, atbildēju, ka atrisinājums te gaužam vienkāršs, un, ja viņš vēlas, varu nokārtot ar leišiem, ka tie savus karavīrus atvelk viņpus upes, kas plūst cauri pilsētai. Tad kreiseris varēs izcelt malā vienību jūrnieku, kas patrolētu pa pilsētas rietumu daļu no upes līdz pat barakām, kur nostiprinājušies franči. Kad pienāks gaidītais franču kreiseris, viņi varēs sakāpt kugī. Pēc kāda laika, kad vara būs nodemontrēta un prāti nomierinājušies, atpakaļ savā kugī kāpt varēs arī briti, pilsētu atstājot leišiem. Freijam šāds priekšlikums, likās, nemaz nepatika, un viņš lepni atstāja telpu. Pagāja dienu desmit, taisni mans plāns tika izvests dzīvē, un es telegrafēju par šo dēku Tribūnam, kas to publicēja zem virsraksta TRIBUNE MAN MEMEL PEACEMAKER. Ar franču komisāra, konsula Freija, abu kreiseru aizbraukšanu galvassāpes

sākās leišiem, kas bija apsoltjuši dot Klaipēdai autonomiju. Tur dzīves standarts un kultūrālais līmenis bija augstāks nekā Lietuvā pašā.

Ļoti liels procents Klaipēdas iedzīvotāju bija leišu izcelsmes. Pirms kara viņi bija iesnieguši ķeizaram petīciju, lūdzot atļauju dievkalpojums noturēt viņu valodā, kas ir leišu valodas izloksne. Nekontrolējamās vācu markas inflācijas dēļ puča laikā iedzīvotāji bija tā demoralizēti, ka nemaz īsti neaptvēra, kas notika apkārt. Vienīgie, kas pučā bija iesaistījušies, bija daži leiši, kuru motīvi varēja būt tīri patriotiski un kas varbūt cerēja ieņemt labas vietas jaunajā pārvaldē.

Inflācija bija tragiska. Markas vērtība kritās tik strauji, ka veikali durvis atvēra tikai pāris stundu dienā. Bet pat tad tie nevarēja atvietot pārdotās preces par naudu, tikko ieņemto. Cilvēki nēsāja līdzī somas pilnas mazvērtīgu naudaszīmju. Ietaupījumi bija izkūpējuši. Kas pārdeva nekustamu īpašumu, ar saņemto naudu varēja nopirkt ļoti maz vai pat nekā. Ar naudas vērtības zudumu likās zūdam arī citas vērtības.

Daudzi Klaipēdas iedzīvotāji apsveica Lietuvas naudas ieviešanu, jo ar to tirgus nostabilizējās un dzīve iegāja normālās sliedēs. Pa inflācijas laiku Vācijā netiku bijis, bet ar tām dažām nedēļām Klaipēdā man pietika, lai saprastu šausmas un neiedomājamo demoralizēšanos, kāda nāca inflācijai līdzī. Klaipēdas puča laikā Vācija bija paralizēta. Berlīne nespēja darīt nekā, lai šo teritoriju aizsargātu. Pasaules kara miers izrādījās Vācijas lāsts.

Klusībā loloju naīvo domu, ka Lietuvas valdībai nepietrūks veselā saprāta, ka ar Klaipēdas ieguvumu tā izbeigs prasības pēc Viļņas apgabala un uzņems normālas attiecības ar Varšavas valdību, tā novēršot galveno šķērslī ciešākai federācijai ar saviem ziemeļu kaimiņiem Latviju un Igauniju. Pirms atgriezos atpakaļ uz Rīgu, pēc Lietuvas valdības ielūguma īsi apmeklēju Kauņu. Pirms kara tā bija bijusi netīra krievu garnizona pilsētiņa. Ne tur bija kanalizācijas, ne centrālas ūdens apgādes vai brūvētu ielu, un viēnīgās iespaidīgās celtnes bija baznīcas. Armija bija aizliegusi celt lielākus namus par trim stāviem.

Ar mazas nācijas raksturīgo enerģiju un vitālītāti, kad beidzot iegūta sava vieta zem saules, leiši organizēja paši

savu valdību un modernizēja galvaspilsētu. Tai dienā, kad tur ieradās, Viļņas līga pie Lietuvas nezināmā karavīra kapa noturēja masu mītiņu. Kaut gan laiks bija nejauki auksts, agitatori runāja stundām. Ievēroju, ka atkārtoti tika pieminēts Viļņas vārds, un mans tulks paskaidroja, ka runātāji proklamējuši - tagad pēc Klaipēdas atgušanas nākamais solis esot atgūt atpakaļ Viļņu, un nācijai esot jāstrādā, neizlaižot šo mērķi no acīm.

Skaidri bija redzams, ka leiši vēl nebija apmierināti. Likās, viņiem bija pilnas rokas darba, lai savestu paši savu māju kārtībā, pirms sāktu domāt par jauniem ieguvumiem. Kauņā bija tikai divas nožēlojamas vienīcas un viens restorāns. Šī ēdienmāja bija tik netīra, ka teicu tās vadītājam, ja viņš to neaptīrīs nekavējoties, es dabūšu kādu aptīrītāju pats un pārraudzīšu darbu. Nākamo rītu trīs sievas bija klāt. Liku noņemt abažūras no lampām un netīros aizkarus. Mušu aptraipīti, gadiem netīrīti, tie tika samesti atkritumu tvertnē.

Valdības galva tad bija E. Galvanauskas, bezpartejisko vadonis. Viņš lūkoja man iestāstīt, ka Klaipēdas pučs bijis spontāna pilsētas un apkārtnes iedzīvotāju sacelšanās, lai nokratītu nost vāciešu administrāciju. Atbildēju, ka tas smieklīgs apgalvojums, jo pats biju tur klāt, pavadīju Lietuvas regulārās armijas karavīru vienības, kas bija tikai maskējušās, uzbrukumā Klaipēdai, ka esmu ticies ar tiem nedaudzajiem leišiem, kas pučistiem tika palīdzējuši. Izpildīdams arī ārlietu ministra pienākumus, premjers tālāk deklarēja, ka Lietuva ar Klaipēdas iegūšanu neesot apmierināta, tā uzturot savas prasības pēc Viļņas tālāk un atsakoties uzņemt normālas diplomātiskas attiecības ar Poliju.

Pie Galvanauskas kabineta sienas karājās Baltijas reģiona karte. Ievēroju, ka pilsētas, kā Klaipēda, Viļņa, Tilzīte, Karalauči un Liepāja bija apzīmētas ar Lietuvas karodziņiem. Apjautājos, kādas gan Lietuvai varētu būt prasības pēc Liepājas. Premjers atbildēja, ka Liepājā esot leišu kolonija. Es piezīmēju, ka tikpat labi tad ar Lietuvas karogiem viņš var apzīmēt arī Rīgu un Ļeņingradu, jo ormaņi šais centros vai visi ir leiši, un ka viņam derētu iegādāties lielāku karti, lai tad ar Lietuvas karogiem apzīmētu arī Pitsburgu un Čikāgu, kur šais Amerikas pilsētās leiši

strādāja tēraudlietuvēs, kautuvēs un citās lielajās fabrikās. Nākamā reizē, kad premjeru apmeklēju, karte bija no sienas noņemta.

Nosūtījis telegrammu par Lietuvas problēmām savam laikrakstam, atgriezās Rīgā, kur uzrakstīju garāku rakstu saviem redaktoriem pulkvedim Mekkormikam un kapteinim J. M. Petersonam. Iesāku ar atskatu, ka kādreiz senatnē leiši piederējuši lieliskai ciltij, bet ka nav viņi daudz tālāk par cilts laikiem progresējuši. Attēlojis savu pieredzi Klaipēdā un Lietuvā, tiku slēdzis, ka leišiem valdīt pār Klaipēdu nav vairāk tiesību kā apašu indiāņiem pārņemt varu Arizonā. Šoreiz redakcija mani iegāza un privāti adresēto vēstuli publicēja ar manu vārdu laikraksta pirmajā lappusē, tā sabojājot manas attiecības ar Lietuvas valdību uz vairākiem gadiem. Vēl tālāk: kāds amerikāņu konsulāta darbinieks Kauņā, kam šis raksts bija atsūtīts, bij pavairojis to un izplatījis starp diplomātiem un citiem ārzemniekiem kā joku.

Taču visam tam bija arī sava labā puse. Ārlietu ministrija nekavējoties nopirka kādu viesnīcu un pārbūvēja to. Viņi arī pārcēla restorānu uz labāku vietu un vispār sāka modernizēt un aptīrīt pilsētu. Pēc savas ārzemju korespondenta prakses varu liecināt, ka valdības nav ne pateicīgas, ne arī piegriež tev mazāko vērību, ja savos rakstos esi atspoguļojis to darbību labvēlīgi. Liekas, tas tiek uzskatīts kā pats par sevi saprotams. Bet, līdzo parādīsies nelabvēlīgs raksts, ne to vairs aizmirsīs, ne arī piedos. Esmu informējis daudzus ārlietu ministrus, ka viņi varētu ārzemju korespondentiem pateikties par to, ko tie nav rakstījuši, nevis tūlīt sūdzēties, kad parādās kas kritisks.

1923. g. 17. februāra sūtņu konference nodeva Klaipēdas pārvaldīšanu Lietuvas ziņā. Tā sauktā Klaipēdas (Mēmeles) konvencija tika parakstīta Parīzē 1924. g. 8. maijā. Tā pašķīra Lietuvai brīvu ceļu uz mulķīgo īsredzīgo politiku spiest klaipēdiešus palikt par simtprocentīgiem leišiem, kas beigās maksāja dārgi un Lietuva pazaudēja Klaipēdas apgabalu pavisam.

Lietuvas lielākā kļūda bija tā, ka viņa ignorēja un noraidīja Klaipēdas leišu padomus. Tie vīri bija labāk skoloti un sagatavoti pārvaldīt Klaipēdas administrāciju nekā Lietuvas leiši. Te atkal klāt bija katoļu baznīca ar savu poli-

tiku par katru cenu uzsūkt luterāņu klaipēdiešus savā baznīcā. Ignoranti, nekompetenti, nekultūrāli un pusskoloti katolicīgie leiši tika iecelti svarīgos amatos Klaipēdā. Lietuva (baznīca te bija īstā vainīgā) iejaucās bērnu audzināšanā un, lai pamazīt izspiestu laukā Klaipēdas direktorātu un aizstātu to ar leišu pārvaldi, uzspieda vācu un vietējās leišu izlokšnes vietā Lietuvas leišu valodu.

Tajos gados, kad Lietuva izvērta šo politiku, es tiku Klaipēdu apmeklējis vairākas reizes, sarunājies ar iedzīvotājiem, piederīgiem dažādām šķirām, intervējis klaipēdiešu amatpersonas un leišu gubernātoru. Kad šiem dažādajiem gubernātoriem tiku jautājis, kāpēc viņi neiekārto iknedēļas tikšanos ar direktorāta amatpersonām un nemēģina panākt draudzīgu vienošanos daudzajos jautājumos, par ko tie nemitīgi strīdējās, viņi atzinās, ka tas viņiem neesot atļauts. Kauņas valdība, viņi atzina, esot apņēmusies izvest savu politiku, un viņi esot bezspēcīgi tur ko grozīt.

Vācijas iekšējam stāvoklim nostabilizējoties un jūtamu progresu sasniedzot nacionālsociālistu administrācijā, klaipēdieši izrādīja arvien lielāku neapmierinātību. Visas viņu pirmskara un pēckara idejas par savas īpašās izlokšnes saglabāšanu tika aizmirstas, un viņi vēlējās tikt atpakaļ vācu pārvaldē.

Biju Dancigā, kad dzirdēju par Vācijas valdības nodomu iekļaut Klaipēdu atpakaļ savā teritorijā. Sametos kopā ar Porteru no The Associated Press, sadabūjām automašīnu un devāmies ceļā, braukdami visu nakti. Starp Kēnigsbergu (Karalaučiem) un Tilzīti mēs pabraucām garām daudzām vācu armijas vienībām, kas soļoja pilnā kaujas apbruņojumā. Vācija nekad nekā neatstāj pusdarīta. Klaipēdas apgabalu sasniedzām pie Tilzītes pirms karaspēka ierašanās tur. Policijas prefekts izdeva man savādu interesantu caurlaidi ar nosaukumu Unbedenklichkeitsbescheinigung Nr. 1., kas deva man kustības brīvību okupētajā Klaipēdas apgabalā. Turpinājām braucienu uz Klaipēdu.

Pa ceļam kādā viesnīcinā drūzmējās brūnkreklainie SA vīri. Izsaucām viņiem katram kausu alus un apjautājāmies, ko viņi te dara. Pēc tā, kā daži izteicās, varēja saprast, ka būtu bijuši aizņemti visu nakti, sitot leišu ierēdņus. Turpinot viņus izjautāt, atklājās, ka visā apvidū viņi iekaustījuši divus leišus. Pēc aptaujām vēl citās vietās likās, ka lai-

kam starp leišu ierēdņiem diezgan daudz bijis tādu, kurus vietējie iedzīvotāji nav ieredzējuši, bet neatradu neviena gadījuma, kad kāds būtu ticis nogalināts. Cik tālu mēs spējam izdibināt, tad okupācija notika bez neviena nāves gadījuma.

Klaipēdā atradām, ka viesnīcu Viktoriju bija aizņēmis Gestapo. Tur vairs nevarējām dabūt ne tasi kafijas, un tā es pieprasīju, lai mums tiktu ierādīta apmešanās privāti, kur varam paēst, nomazgāties un atpūsties. Viņi mūs nosūtīja uz vietējā kugubūvētāja Lindenauera māju, kur īpašnieks noskumis rādīja mums pagrabu pilnu vācu vīnu, kurus tikai pirms dažām nedēļām bija ievēdis un samaksājis leišiem bargu maitu. Saimnieks uzņēma mūs viesmīlīgi.

To rītu tika paziņots, ka Hitlers uzrunās masu sanāksmi. Sapulcējies pūlis nogaidīja vairākas stundas, pirms viņš ieradās. Klaipēdā bija nevien daudz leišu, bet bija arī daudz žīdu un komunistu, kas bija nacisma ienaidnieki. Par spīti tam Hitlers stāvēja kājās valējā mašīnā, kas lēnām pa šaurajām ieliņām virzījās uz priekšu. Es stāvēju uz ietnes tikai sešu pēdu attālumā, kad viņa vāgis paslīdēja garām. Viņš neizskatījās labi. Viņa īsā uzruna arī liecināja, ka kautkas nebija kārtībā.

Divas dienas vēlāk Parka viesnīcā Kēnigsbergā viesmīlis, kas bija nosūtīts uz Klaipēdu apkalpot Hitlera partiju oficiālās brokastīs, pastāstīja, ka fīrers savā pirmajā jūras braucienā saslimis ar gripu, un ārsti viņam lieguši atstāt kugi. Bet viņš neklausījis un ar visu augsto temperatūru uzrunājis klaipēdiešus un piedalījies brokastīs, lai pēc tam atgrieztos uz kuga un liktos gultā.

Visu pēcpusdienu un vakaru korespondenti nosēdēja, gaidīdami kārtu pie telefona. Mēs šo sastrēgumu apgājām tā, ka braucām uz Tilzīti un telefonējām savus ziņojumus no turienes. Klaipēdas nodaļa nu bija noslēgusies. Tā saucās atkal Mēmele, maza nesvarīga vācu pilsētiņa, bet tās kultūras un saimnieciskā nākotne bija nodrošināta. Ja Lietuvai būtu bijis līdzīgs kultūras līmenis vai pat augstāks kā Klaipēdai un ja tā būtu parādījusi vairāk dabīga saprāta, iespējams, ka vēsture te būtu attīstījusies citādāka.

Lietuva bija pati pirmā no jaunajām valstīm Eiropā, kurā demokrātija sabruka un varu pārņēma diktatūra. 1926.

g. kīviņi politisko partiju starpā pienēmās tik nesamierināmi, ka profesors Augustinas Valdemaras izveda puču un sagrāba varu savās rokās. Bet profesors nevēlējās būt par prezidentu, jo viņš raustīja valodu. Iepriekšējais prezidents Antonas Smetona, augstā amata laikam izbeidzoties, saņēmis darbu kādā bankā, nu tika atsaukts atpakaļ turpināt pildīt prezidenta pienākumus. Viņš pārcēlās uz Kauņas Balto namu, kas atradās līdzās geto, turpināja pātērēt daudz konjaka un devās izjādēs, kamēr viņa sieva kārtoja prezidenta darbu.

Smetona kundze bija ļoti spējīga sieviete ar īpašām dotībām politiskajās intrigās. Viņa mīlēja spēlēt bridžu visu cauru nakti, līdz bija laiks doties uz sestās stundas rīta mesī. Viņas klātiene šais agrajos rītu dievkalpojumos radīja viņai daudz simpātiju tautas zemākajā slānī, kas bija diezgan liels, kā arī sagādāja katoļu baznīcas atbalstu, kas bija ievērojams.

Smetona kundzei bija mīļākais kāds jezuītu priesteris, kam bija apšaubāma reputācija un kas valkāja civiltērpu, bija visai laicīga persona ar valīgu morāli un mantrausīgs. Mīlestības afēra turpinājās netraucēta līdz tam, kad Vatikāns atsūtīja jaunu pāvesta nunciiju monsinjoru Bertoli. Drīz pēc savas ierašanās nuncijs atklāja slepenās attiecības prezidenta kundzes un priestera starpā. Viņš rīkojās enerģiski, bet ne apdomīgi, aizsūtīdams priesteri uz kādu no Kauņas patālu klosteri, liekot tonzūrēt galvu un valkāt nosacīto tērpu. Zaudējusi pavadoni, Smetona kundze rīkojās ne mazāk enerģiski. Pie nunciija ieradās Kauņas policijas šefs, palīdzēja viņam sapakoties, aizveda tad viņu vāgī līdz Austrumprūsijas robežai, kur lika izkāpt, doties atpakaļ uz Vatikānu un aizmirst Lietuvu. Vatikāns ar katoļisko Lietuvu pārtrauca diplomātiskos sakarus, un jezuītu priesteris atgriezās atpakaļ galvaspilsētā.

Par šo skandalu tiku nodevis ziņojumu Tribūnam, kas tad izsauca tālāk jaunus sabiedriskus satricinājumus.

Profesors Valdemaras, būdams valdības galva un visa noteicējs, nebija labi pierakstīts katoļu baznīcas aprindās. Viņš izjauca divus puča mēģinājumus viņu gāzt. Pats savā pučā viņš bija izmantojis lutinātos aviācijas virsniekus, apsolut tiem jaunas lidamšīnas - savu ienaidnieku. Vēlāk viņš mēģināja šo pašu triku atkārtot. Man gadījās

būt Kauņā vienā no tādām reizēm. Pie viņa ieradās virsnieku delegācija un pieprasīja viņa atkāpšanos. Viņš aizbildinājies, ka pašulaik viņam esot svarīgas diplomātiskas sarunas ar vairākām ārvalstīm, tādēļ, pirms varētu atkāpties un ļauties arestam, esot nepieciešami vispirms viņus par tām informēt sīkumos.

Viņa bufete bija bagātīgi apgādāta ar dzērieniem, un dažas stundas vēlāk, kad virsnieki visi bija pilnā, viņš iegājis blakus telpā, piezvanījis savam draugam policijas šefam un licis visus nogādāt aiz atslēgas. Kā viņš savus ienaidniekus apvedis ap stūri, par to man Valdemāras stāstīja ar lielu prieku. Viņš bija maza auguma atjautīgs vīrs, un es viņu dēvēju par vieglā svara 'hard boiled egg'. Amerikāņu žargonā hard boiled egg (cieti novārīta ola) nozīmē rupju nepielaidīgu cilvēku. Mēs kļuvām draugi, un bija man ar viņu vairākas interesantas intervijas.

Reiz man ienāca prātā izmēģināt roku diplomātijā. Teicu Valdemarasam, ka dodos uz Varšavu un ka tur apmeklēšu poļu ārlietu ministru Zaļeski, un es apjautājos viņam, kādi būtu Lietuvas minimālie noteikumi kompromisam un diplomātisko attiecību normalizēšanai ar Poliju. Viņš padomāja brīdi, tad ieteica likt priekšā Zaļeskim, ka Lietuva būtu samierināta, ja Polija atteiktos no Suvalku apvidus, nelielas platības stūrī, kur kopā saiet Polijas, Lietuvas un Austrumprūsijas robežas, un Svencionu sādžas, netālu no Viļņas, ko apdzīvoja tikai leiši. Profesors atzina, ka Lietuvai nav vēlēšanās atgūt Viļņu, ka leiši nezinātu, ko ar to iesākt, ja poļi pilsētu atdotu.

Nedēļu vēlāk es sēdēju divatā Zaļeska kabinetā Polijas ārlietu ministrijā un atstāstīju viņam sarunu ar Valdemarasu. Zaļeskis nopūtās. Tad sacīja, ka personīgi būtu mierā ar šādu kompromisu, taču zinot labi, ka nepiekritīšot poļu valdība. Viņš paskaidroja, ka daudzi ministri esot tais ieskatos, ka teritoriāla piekāpšanās Lietuvas priekšā varētu pavēdināt uz līdzīgām citur, piemēram, iepretī Vācijai Dancigas koridorā. Vēlāk ārvalstu diplomācija spieda Lietuvu nokārtot tās strīdus jautājumus ar Poliju sarunu ceļā, un Valdemaras piekāpās tikties ar Zaļeski konferencē Kēnigsbergā (Karalaučos). Bet arī tā izrādījās nesekmīga.

Zaļeskis man pastāstīja, kā bija ticies ar Valdemarasu pirmo reizi Parīzēs miera konferencē un kā, nokārtojis

privātu tikšanos, uzaicinājis viņu likt priekšā leišu prasības. Valdemaras gribējis Suvalkus, Zaļeskis piekritis. Viņš prasījis Viļņu, Zaļeskis piekritis. Kad Valdemaras gribējis minēt arī Grodņu, viņš aprāvies sapratis, ka, ja polji dotu visu prasīto, tad leiši iznāktu minoritāte savā valstī. Taisni tas arī bijis Zaļeska plāns.

Kāpēc Valdemaras bija sliktās attiecībās ar katoļu baznīcu, tur iemesls bija viņa kundze, francūziete, nākusi no sīkpilsoņu šķiras. Valdemaras laulību ar viņu bija noslēdzis dzimtsarakstu nodaļā, un tādu kopdzīvi baznīca neatzina. Valdemaras kundzei bija asa mēle, un viņa kļuva greizsirdīga uz Smetona kundzi, kas ar savām spējām bija Kauņas sabiedrības neapstrīdama pirmā dāma. Pļāpas nerimās, un Smetona kundze lūdza vīru protestēt profesoram. Kaut Valdemaras, kā runāja, pārvaldot divdesmit valodu, savas sievas mēli viņš savaldīt nespēja. Notika jauns pučs, šoreiz sekmīgs, un Valdemaras tika gāzts. Tā kā viņš bija spējis tik daudzas reizes atgriezties atpakaļ pie varas, šoreiz Smetona kundze nekā vairs nejaušībai neatstāja, un Valdemaras nonāca stingrā brutālā ieslodzījumā, kas iedragāja viņa veselību. Vēlāk viņam tika ļauts atstāt Lietuvu. Viņš dzīvoja eksilā, līdz Lietuvu okupēja krievi, kad atgriezās atpakaļ. Smetona ar sievu aizbēga. Tagad tie dzīvo Čikāgā, kur liels skaits neasimilētu leišu.

Kad Valdemaras bija padzīts, galvenais spēks aiz Lietuvos valdības bija katoļu baznīca, kas ļāva Smetona kundzei paturēt savu mīļāko un izmantoja visu, lai kontrolētu valsti. Stingri savās rokās baznīca paturēja ārlietu ministriju, kur amatos bija tās cilvēki.

Skandali gan lasīšanu padara interesantāku, taču ļaut tiem apēnot patiesību, ka Lietuva savā šajā patstāvības laikā tika sasniegusi milzu progresu, būtu gaužam aplami. Vairums šī progressa tika sasniegts par spīti tam, ka valsts lietās iejaucās baznīca. Lietuvas valdība izveda partisi īstu zemes reformu, kamēr Polijā par to tikai vēl runāja. Lietuvā tika izveidota laba kooperatīvu sistēma, kamēr Polijā pirmais nelielais zemturu kooperatīvs tika nodibināts tikai 1933. g. Agrākie kooperatīvi Polijā bija vai nu vāciešu vai ukraiņu sākti.

Leišu caurmēra zemnieks, lai arī viņš bija vēl tālu atpalicis aiz latviešu un igauņu zemkopja, tomēr bija labāk pa-

ēdis, labāk apgērbies, dzīvoja labākā mājā nekā caurmēra poļu zemnieks. Un tā tas bija neskatoties uz to, ka viņu kavēja nevien koruptās baznīcas organizācijas, bet arī tikpat mantkārīgie, nežēlīgie un rijīgie žīdi, kādu tur nebija trūkums. Arī Lietuvai bija problēmas ar lielajiem zemes īpašniekiem, kam nerūpēja daudz ne ļaudis, ne uzņēmums, un daudzus to īpašumus apsaimniekoja pārvaldnieki. Arī Lietuva uzsāka savu valsti bez vidējās kārtas un tikai ar mazu grupu darbinieku, kuriem bija augstākā izglītība. Lietuvai tāpat kā Polijai bija jāuzsāk valsts bez kā no pašiem pamatiem, bet īsajā patstāvības laikā tā tika daudz tālāk nekā poļi, kas noskatījās uz leišiem no augšas uzleju ne bez nicinājuma, kā tas raksturīgs ignorances un egoisma apsēstiem.

Kā Ziemeļaustrumeiropas korespondents rūpīgi tiku atzīmējis Lietuvas progresa gaitu. Bet tās politiskie vadītāji intrigēja ar padomju valdību un strīdējās ar Poliju un Vāciju. Beigu beigās bolševiki, par kuriem ministru prezidents Tubelis sacīja, ka tie nāks palīgā, ja Lietuvai rastos nopietnas grūtības ar Poliju vai Vāciju, iebruka viņa zemē, noslepkavoja un izsūtīja kā tās vadītājus, tā visulabāko tautas daļu.

Kā nāciju es leišus vērtēju augstāk par poļiem. Viņi bija labāki organizātori, uzticamāki, uz kuriem varēja paļauties, kā arī viegli nelokāmi un neatlaidīgi, kas ir arī raksturīgs austrumprūšu rakstura vilciens, mantots, leišu senās ciltis asimilējot. Etnologijas studenti te Baltijas zemēs var atrast interesantus atklājumus.

Revolūcionāro kustību, kas tagad veļas pāri Eiropai, var arī uzskatīt par ziemeļu rases iespaida izplešanos. Tajā noteikti jūtama cīņa par ziemeļu ideālu saglabāšanu. Nozīmīgi rezultāti ir jau skaidri redzami. Žīdu kultūra ar tās ideāliem ir padzīta no Eiropas. Slāvu kultūra ir tikusi atbīdīta atpakaļ uz austrumiem. Dekadentie latīņu ideāli, franču kultūras reprezentēti un aizstāvēti, ir tā vājināti, ka to atmoda, ja vispār tāda iespējama, prasīs paudžu paaudzes. Romas katoļu baznīcas politiskais spēks, izmantots tik nemākulīgi savtīgi, ir sabrucis daudzās valstīs un vājināts citās.

Eiropa mūsdienās pārdzīvo jaunu reformācijas periodu. Kas iznāks galā no gigantiskās un izmisušās cīņas par pa-

stāvēšanu pasaulē, ko apdraud žīdu kontrole, ir vēl par ag-
ru paredzēt. Lai kā, es vienmēr esmu bijis optimists, par
Eiropas nākotni domājot. Eiropas kultūra ir pārāk liela un
cēla, lai ļautu tai izlaist garu zem košermiesnieka rokas,
kas verdzību uzspieda Krievijai un kas tagad nopūlas, kā
panākt Savienoto Valstu un pārējās pasaules pakļautību
sev. - Amerikai šī cīņa vēl priekšā. Bet tā nāks.

DANCIGA

Ja robežas rada patriotus, tad Dancigai ir pilnas tiesīb-
as uzskatīt sevi par pašu vispatriotiskāko pilsētu pasaulē.
Viņas pilsoņi nav tās ieredzējuši. Lielākajai daļai galven-
ais mērķis bija būt atkal vāciešiem. Dancigas brīvpilsēta
nevēlējās būt brīva. Būt dancigietim nozīmēja ko nepilnīgu.
Bij labāk būt vācietim. Kļūt par poļiem bija kas neiedomā-
jams.

Te nebija runa par vārdiem. Ilgus gadus Dancigas preses
šefs bija kāds liela smaga auguma vīrs četrstūrainu seju
vārdā Lubjanskis, lēns valodā un grūti pieejams. Viņa pats
mīļākais sports izrādījās arī manējais - arī viņš bija mak-
šķernieks, un tā mēs kļuvām draugi. Tai laikā PAT (Polska
Agencja Telegraficzna) pārstāvis bija tikpat gara auguma,
bet slaidis un apaļu seju vīrs vārdā Sonnentergs. Reiz abi
bija mani viesi, un es liku viņiem priekšā apmainīties vār-
diem.

Atšķirību starp dancigiešiem un poļiem gluži kā starp ci-
tām nacionālītātēm Ziemeļeiropā radīja ne tik daudz rases
dažādības kā atšķirīgie kultūras līmeņi. Polijas līdzenumus
aizgājušos gadsimtos pārstaigājuši visādu nacionālītāšu un
rasu karapulki, un visi tie atstājuši savas zīmes tagadējo
iedzīvotāju sejās un galvaskausu formās.

Dancigai miers izrādījās lāsts. Daudzus gadus pilsētai
bija jāpaļaujas uz Tautu Savienības aizstāvību. Dažādie
augstie komisāri, kādi tika tur iecelti, izrādījās nespējīgi
starp Dancigu un Poliju veicināt kaut vai vismazāko drau-
dzību vai sadarbību. Viena puse otru panesa kā zobu sāp-
es. Cerēdami, ka beigās izdosies Dancigu pārpoļot, poļi ne-
rimtīgi meklēja ceļus, kā pakļaut sev dancigiešus vairāk
un vairāk. Varšavai Dancigas iekļaušana valstī nozīmētu
stingrāku kontroli Polijas koridorā uz Baltijas jūru. Iz-

šķiežot daudzus miljonus dolaru jaunas ostas celšanā tikai dažu jūdžu attāļajā Gdiņā, Polija, Dancigas saimniecību apdraudot, lūkoja to piespiest pakļauties viņai.

Vienā no maniem apmeklējumiem Gdiņā 1937. g. kāda poļu amatpersona pavadīja mani autobraucienā pa pilsētu. Galdovskis, vietējā laikraksta redaktors, apjautājās pēc maniem iespaidiem. Pēc apskates tūres sašutis, liku priekšā pilsētas architektu nošaut. Te agrāk pie nelielas upes ietekas jūrā bija bijis zvejnieku ciemats. Te būtu bijusi lieliska izdevība plānot un uzcelt dārzu pilsētu, kas viegli būtu izveidojama kā pati skaistākā visā Polijā. Tā vietā ielas iežogojā neglīti dzīvokļu nami, kādus varēja redzēt Bialistokā, Varšavā un Lodzā. Nevis kopts te bija skaistums, bet radīts pelēks cementa monstros kā neglīts izaugums Polijas sejā. Ilgus gadus reprezentējusi blēdības, nekompetenci un izšķērdību, Gdiņa dancigiešiem izvērtās par ilgstošām galvassāpēm, jo Dancigai nu bija jāapmierinās ar Polijas masīvāka veida eksportu, kas deva mazāk peļņas, kamēr tirdzniecības krējumu nosmalstīja Gdiņa. Kad no Amsterdamas ar poļu tvaikoni Gdiņā ieradās Amerikas jaunieceltais sūtnis Kudahijs viņš poļiem sacīja, ka Gdiņa viņam atgādinot Geriju (Gary) Indianā. Laimīgā kārtā neviens no klātesošajiem Geriju nepazīna, kas ir viss kas, tikai ne skaista pilsēta.

Reiz Dancigas apmeklējumā man iznāca iegriezties pie poļu augstā komisāra Papes (Pappe) kādā plašu apmēru celtnē, kas atbilda Varšavas uzpūtīgajai reprezentācijai. Kad porters bija paņēmis manu mēteli, lūdzu parādīt man mazgājamtelpu. Polijā netīras atejas ir parasta lieta, un 80 % iedzīvotāju nekad nav ne redzējuši, ne arī lietojuši ūdensklozetu. Bet atrast tikpat netīru atēju līdzās poļu augstā komisāra pieņemamai zālei kultūrālajā Dancigā jau nozīmēja pārāk lielu pārsteigumu.

Tiku mūsu sarunā par šo lietu ieminējies, cik nu vien uzmanīgi varēdams, un jautāju augstajam komisāram, vai Polija joprojām uztur prasības pēc Dancigas pievienošanas viņai. Viņš likās pārsteigts par tādu jautājumu un atbildēja ar jā. Ja tas tā, es liku priekšā, ka viņam tad nekavējoties būtu jādod pavēle iztīrīt tuāletes telpas. Ja Polijas valdība savas prasības domā uzturēt nopietni un sakās esam kompetenta Dancigas vajadzību lietās, tad, es piezīmē-

ju, tai būtu arī jāzina, kā uzturēt kārtībā ūdensklozetu.

Vispirms Papes kungs nespēja izšķirties, vai apvainoties vai arī uztvert šo lietu kā joku. Būdams diplomāts, viņš atrada īsto formulu. Iesaucis iekšā porteru, viņš sarāja to asi, atvainojās man, un tad turpinājām pārrunas par pēdējiem strīdiem, kādu starp brīvpilsētu un Varšavu nekad netrūka.

Citā gadījumā 1932. g. Vācijas amatpersonas ielūdza mani apmeklēt Marienburgas pili, no kuras redzams punkts, kur Vistulas upē brīvpilsētas robežas saiet kopā ar Austrumprūsijas un Polijas robežām. Pēdējā brīdī man tika jautāts, vai man būtu kas pretī, ja vēl kāda cita persona pievienotos mūsu partijai, un tā izrādījās profesors Vaits (White) no Princetonas universitātes ASV.

Marienburgas pils tiešām ir viena no ievērojamām vietām Ziemeļeiropā. Pils rekonstrukcija aizņēmusi ilgus gadus, un veikts ir milzīgs pētniecības darbs, nodarbinot visādus speciālistus. Vācieši, īpaši prūši, ir ļoti lepnī uz šo vēsturisko monumentu, kas pievilks apmeklētājus vēl gadusimtiem.

Iepazīnušies ar pili, ar auto tikām aizvesti vairākās vietās pie upes. Katrā pietājā parādījās unikāls formēts vīrs, turēdams kātā iestiprinātu metala piemiņas plāksni, kurā iegravēti fakti un dati attiecībā uz šo vietu un brīvpilsētas rašanos. Tad tikām aizvesti līdz Frauenwerderes ciemam, kas atradās tieši uz robežas un kur nu tukšās mājas sakrita nekoptas, kur zāle auga starp ielas brūga akmeņiem, radot pilnīgu pamestības un bezcerības ainu.

To vakaru mums bija vienkāršas, bet ļoti patīkamas vakariņas pie ģenerāļa Budinga, kad runājām par Dancigu, koridoru un nākotni. Profesors bija ļoti aizkustināts un vēlāk ienāca pie manis vēl parunāties. Ar šo vizīti viņam Dancigas koridora problēma izcēlās kā neatrisināts un aktuāls Eiropas krīzes punkts.

Mans iespaids bija daudz citādāks. Es vērsu viņa uzmanību uz to, kā darbinieki uz vietas un tūristu pavadoņi, kurus sastapām, prata nodeklamēt savus paskaidrojumus tā, it kā būtu tos iemācījušies no galvas, kā ģenerālis Budings, acīmredzot, saņēma viesus līdzīgi mums vairākas reizes nedēļā, kā viņa māja bija apgādāta līdzīgi nelielam, bet ērtam hotelim. Viss tas norāda ne tikai to, ka gada laikā te apgro-

zījušies simtiem ārzemnieku, kas bijuši te viesi un tikuši izvadāti šai organizētajā tūrē, bet tas atklāj arī to, ka Vācijas valdība kategoriski noraida Dancigas koridora un un brīvvalsts tālāku eksistenci un atklāj nolūku panākt citādu nokārtojumu šai situācijai, kādu radījuši ļaunprātīgi idioti, Vāciju sakropļodami.

Ar profesoru norunājām līdz vēlai naktij, jo pazinu Poliju labi diezgan un varēju viņu informēt, ka tai stāv priekšā sadalīšana ceturto reizi. Pie tāda slēdziena es nācu jau pašā pirmajā Polijas apmeklējumā 1922. g., kad šādu domu tiku izteicis ārlietu ministrijas darbinieku klātbūtnē. Daudzie Polijas apmeklējumi turpmākos gados nekā manos uzskatos negrozīja, tikai tos apstiprināja.

Marienburgas pils simbolizēja vāciešu vīziju par austrumu briesmām un bagātībām. Fakts, ka desmitiem tūkstošiem bērnu, jaunatnes un pieaugušo ik gadus apmeklēja šo vareno cietoksni un tā halles, rādīja, ka vācu tauta instiktīvi apzinājās savu vēsturisko pagātnei. Varenā pils tur stāv nevien kā pagātnes simbols, bet arī kā nākotnes solījums. Bruņniecības laikmets ir modies atkal mūsdienu Eiropā. Kareivīgais gars, kāds kādreiz būs valdījis Marienburgas pils sarkanā ķieģeļa sienās, mūsdienās ir atkal dzīvs. Tas ir licis doties tālāk austrumu plašumos, kur tas dragā bezdievju barbaru ordas, un jauni bruņinieki dzimst kauju laukos.

Izliecoties ārā pa pils logiem, nav grūti iedomāties ainavu, kāda tā varēja būt gadsimtus agrāk, kad saimniecības bija mazākas, meži lielāki, ceļi nebija brugēti un šauri un kad lielo dambju vietā, kas aizsarga auglīgo zemi pret palu briesmām, kad lielā upe, uz jūru plūzdama, izkāpj no krastiem, visapkārt bija plaši purvi. Bruņiniekiem smagajās bruņās, muižnieku un sulaiņu pavadītiem, būs pagājušas daudzas dienas grūta ceļojuma, līdz sasniedza mērķi, kamēr tagad pie tā nonākam dažās stundās ērtā automobīlī. Paaudzes ir dzīvojušas un mirušas šais sienās, un kur ir to kapenes? Šī pils ir viņu pieminekļi, un saimniecības un ciemi, pilsētiņas apkārt ir to darbs. Kur agrāk jāja bruņinieki zirgu mugurā, tur tagad grupās brauc jaunekļi ar velosipēdiem. Viss Marienburgā atgādina par to, ko tagadne parādā pagātnei, un tas uzliek pienākumus nākotnei.

Tālāk ir kāds cits liels monuments - Tannenberga. Tā nav tik skaista kā šī pils. Tā ir drūma un domu rosinoša. Lielais apaļais sarkano ķieģeļu valnis liekas sakām: 'Mēs mūžam sargāsim savu mantojumu'. No tā mantojuma ir izaugusi uzticība liktenim. Un šī uzticība ir pasargājusi Eiropu no iznīcības un apgānīšanas.

Dancigā svešinieks ik uz soļa sastopas ar pagātni. Ilgu laiku šī bija pati turīgākā pilsēta Baltijas piekrastē. Ja dancigieši būtu izvēlējušies vieglāko ceļu un sadarbojušies ar poļiem, neliela iedzīvotāju daļa būtu ieguvusi, palīdzot Polijai tās tirdzniecībā. Bet vairumam dzīves standarts būtu zaudēts, tie būtu nonākuši trūkumā un nabadzībā, kāda pazīstama vispār Polijā. Pilsēta būtu drīz poļu un žīdu pilna. Vāciešiem būtu bijis jāpazūd tāpat kā no Poles, Tornas, Brombergas vai citas pilsētas Rietumpolijā.

Katrs dancigietis to saprata un, neskatoties uz politisko grupu atšķirīgajām interesēm, viņi stāvēja nelokāmi pret Polijas sapņa īstenošanu. Viņi izturēja divdesmit gadu ilgu ekonomisku un politisku ielenkumu. Šo spirituālo izturību pretoties viņiem deva piederība vācu kultūrai. Bromberga un Torna bija tikai nedaudz jūdžu attālumā koridorā. Tās bija atbaidoši piemēri tam, kas notika ar vāciešiem, nonākušiem poļu varā.

Danciga rādīja Eiropai, kas panākams ar pacietību, modrību un izturību. Uzvara nāca pēc divdesmit gadiem. Dancigieši bija to pelnījuši.

IGAUNIJA

Igaunijai nebija prezidenta. Līdzīgi prezidentam citās valstīs igauņiem augstākais postenis bija valsts vecākais. Konstantīns Petss bija pirmais un arī pēdējais vīrs, šai amatā ievēlēts, un viņš to ieņēma dažādos periodos Igaunijas divdesmit divu gadu ilgajā pastāvības laikā. Petss tāpat kā Kārlis Ulmanis Latvijā savas dzīves lielāko daļu pavadīja valsts darbā un neieguva sev personīgu turību.

Turpat Tallinas (Rēveles) pievārtē aiz Peritta peldu līča Petsam piederēja maza saimniecība. Savos Igaunijas braucienos esmu apmeklējis viņu tur vairākas reizes. Atsēdušies dārzā, kur viņš varēja iztēloties iecerēto jauno moderno govju kūti, mēs sūcām pašgatavoto upenu vīnu un tērējām atklāti kā divi draugi.

Kādu pēcpusdienu viņš pavēra man ieskatu savā dzīves filozofijā:

"Kad pirms daudziem gadiem nopirku šo zemes gabaliņu, te nebija nekā, tikai krūmājs un lielākoties purvs. Nu te ir jauka maza saimniecība, kas spējīga uzturēt ģimeni. Daudz darba te esmu veicis pats savām rokām. Kad te tā sēžu, jūtu dziļu apmierinājumu. Vienalga, kāda varētu izrādīties nākotne, es domāju, ka esmu savas dzīves uzdevumu piepildījis, un šīs saimniecības izveidošana sagādā man vislielāko apmierinājumu. Mēs neesam sūtīti šeit bez uzdevuma. Ja kādu daļu Dieva pasaules esam pārvērtuši skaistāku un auglīgāku, es domāju, ka esam padarījuši ko labu, kas bijis mums uzdots. Par to, ka varēšu atstāt šo mazo gabaliņu zemes skaistāku, nekā to atradu, jūtos laimīgs."

Petsa seja staroja, kad viņš to stāstīja. Sejā rādās cilvēka dvēsele. To dzirksteli dievišķā, kas ir tikusi dota katram no mums, viņš sevī bija uzturējis dzīvu un attīstījis tālāk. Viņš bija kopis arī paša dvēseli un padarījis to skaistāku. Mēs varam dzīvot arī paši sev un kļūt savtīgi un ciet-sirdīgi. Vai arī varam dzīvot citiem un palīdzēt un upurēties tiem, ja nepieciešami. Petss bija viens no tiem cilvēkiem, kas aiziedams atstāj zemi drusku labāku par to, kādu bija atradis, tajā ienākot. Varbūt šis ir pats labākais ceļš novērtējumam, vai kāda dzīve bijusi ko vērtā vai nē. Manam vērtējumam, ka Petss bija sekmīgs vīrs, pievienosies arī citi.

Petss cerēja lielas lietas savas dzimtenes nākotnei, un tāpat kā citi baltiešu valstsvīri viņš pastāvīgu mieru uzskatīja par progresu priekšnoteikumu. Kā vairums igauņu arī Petss skatījās nākotnē palāvīgi. Viņam un viņa valdībai bija lieli plāni plašo eļļas atradņu izmantošanai platā zemes joslā starp Narvu un Tallinu. Šie slāņi bija tik bagāti ar eļļu, ka pasaules saimnieciskās krīzes laikā igauņi, lai nebūtu jāieved ogles, lietoja tos kā degvielu lokomotīvēm. Asfaltu un motoru benzīnu varēja paši ražot. Bez tam vērtīgs atradums bija kāds šķidrums, kas derēja koka impregnēšanai un izrādījās pat labāks par kreozotu sliežu ceļa gulšņiem.

Petss cerēja, ka ar šīm atradnēm varēs pazemināt nodokļus, un bija pārliecināts, ka viņa zeme uzplauks turībā un labklājībā.

Kad 1921. g. pirmo reizi ierados Rēvelē, tā bija nopluku-
si mazpilsētiņa, kuras galvenais ienākumu avots pirmska-
ra laikos bija bijusi tur iekārtotā imperiālās Krievijas flo-
tes bāze. Pilsēta auga un uzplauka līdz ar Igaunijas valsti.
Un igauņi, kas vecajā Krievijā bija slaveni kā dārznieki,
pārvērtā Tallinu par vienu no visskaistākajām un pievil-
cīgākajām pilsētām Baltijas jūras piekrastē.

Tāpat, kā tas ir ar citiem baltiešiem, arī igauņiem nebi-
ja jāsaka, kas darāms. Viņi nebija kā slāvi. Viena no izci-
lākajām šo nāciju īpašībām ir viņu personīgā iniciatīva.
To vislabāk redz, kad izbraukā šīs zemes gadu pēc gada.
Ne tikai jaunās saimniecības ieguva vairāk turības, vispā-
rējas labklājības, bet arī mazie tirgus centri un pilsēti-
ņas izveidojās košākas ar modernām pienotavām, dzirna-
vām, graudu elevatoriem, noliktavu un kooperatīvu celtn-
ēm. Pašas pirmās modernās būves bija skolu nami, bet pē-
dējās - ērtas nelielas viesnīcas. Bērni bija labi kopti,
ļaudis glīti gērbušies un veselīgi. Ik uz soļa varēja redzēt,
ka Igaunija attaisnoja savas prasības būt brīvai, neatlaidī-
gi uzlabojot savas tautas un kultūras standartu.

Igaunijas ziemeļu daļa ir līdzenums, kas izbeidzas ar stā-
vām kaļķakmens klintīm Somijas jūras līcī. Augsna ir plā-
na, un galvenā raža tur ir kartupeļi. Šis bija zemes pats
trūcīgākais apvidus, līdz kāds atrada, ka igauņu kartupeļi,
izmantoti sēklai Vidusjūras zemēs, dod ārkārtīgi labas
ražas. Auguši kaļķainā augsnā, igauņu kartupeļi bija sli-
mību brīvi. Tā kā tās viegli izplatās siltajā dienvidu kli-
matā, tad veselīgo sēklas kartupeļu eksports strauji uz-
plauka, līdz to pārtrauca karš.

Tallinas pilsēta ir celta piejūras nogāzē, un tās pils tad
ir šīs kaļķu plakankalnes greznums. Te šajā nogāzē igauņi
izbūvēja plašu stadionu, kur noturēt dziesmusvētkus. Tie
bija vienreizēji notikumi, kad ap 20 000 dziedātāju, nacio-
nālajos tērpos gērbušies, stāvēja milzu tribīnē un kora
balsis cēlās augšā pa nogāzi pāri simttūkstoš klausītāj-
iem, kamēr jūnija saule laidās aiz apvāršņa, lai pēc pāris
stundām sāktu jaunu dienu.

Divdesmit tūkstošu dziedātāju! Visu viņu balsis veido-
tas un izkoptas tautas dziesmās. Igaunijai un Latvijai, rē-
ķinot proporcioniāli iedzīvotāju skaitam, bija vairāk koru

nekā kādai citai nācijai pasaulē. Krišjānis Barons bija savācis un sakārtojis ap 250 000 latviešu tautas dziesmu, un viņa bērēs vairāku jūdžu garajā gājienā no baznīcas līdz kapiem piedalījās 12 000 liels pavadītāju pulks. Nepieredzēts godinājums neparastam sasniegumam!

Divdesmit gadu bija pārāk īss laiks, lai igauņu un latviešu dziesmusvētki iegūtu pasaules slavu. Tie bija lieli notikumi Ziemeļeiropā, un par tiem gan dzirdēsīm vēl atkal. Nu šīs zemes ir devušas brīvprātīgus karotājus, kas cīnās pret bolševikiem. Baltijas zemes ir cietušas smagas brūces, kādas Anglija un Savienotās Valstis lūko neredzēt un ir apvienojušās kopējam ceļam ar komunistu monstru, kas nu piedraņķē tās pašas.

Kad pienāca 1939. gada krīze un ārlietu ministrs Salters tika valdības pilnvarots parakstīt nekrietno Maskavas uzspiesto līgumu par sarkanarmijas bāzēm Igaunijā, tā neloloja cerības gūt palīdzību no ārzemēm. Igauņi negriezās ne pie viena, pat ne pie somiem, saviem rases brāļiem otrpus Somijas līcim. Profesors Piip's, vairākkārtējs ārlietu ministrs, kas pārņēma šo amatu no Saltera, man sacīja, ka igauņu līgums somus tikai apgrūtinātu un izsauktu tur krīzi, bet no tādas viņi gribējuši somus pasargāt.

Salteru, aizvilinātu uz Maskavu, lai apmeklētu krievu lauksaimniecības izstādi, komisāri bija terorizējuši un apvainojuši. Leningradas komisārs Ždanovs lielījies ar sarkanarmijas varenību, spējīgu Baltijas valstu iedzīvotājus noslaucīt no zemes virsas. Sovjetu ģenerāļi, ar kādiem igauņu delegācija iepazīstināta, bijuši ļoti agresīvi noskaņoti un teikuši, ka viņiem ļoti patiktos, ja igauņi izrādītu pretestību.

Igaunija sastāvēja tikai vienā aliansē; tai bija kopējs aizstāvēšanās līgums ar Latviju, parakstīts 1923. gadā un joprojām spēkā. Bet tas izrādījās viens no tiem platoniskajiem līgumiem bez jebkāda reāla spēka aizmugurē. Igaunija uzņēma nāves spriedumu stoiski. Vairums tautas negribēja ticēt, ka bolševiki varētu joprojām būt tikpat mežonīgi kā revolūcijas un pilsoņu kara laikā. Viņi domāja, ka Krievijā valdīja krievi, un viņiem nevarēja ienākt prātā, ka sovjetu valdība nebija nekas cits kā vien sadiska žīdu satrapija. Igauņi veltīgi cerēja, ka ar viņiem apiesies ar tādu pašu apdomu un uzmanību, ar kādu noorganizēta

bija mongoļu republika, kurā pēc sovjetu pašu ziņām komunistu partijas nemaz neesot un nacionālā valdība darboties ļoti sekmīgi Krievijas vadībā.

Tā kā Igaunijā tāpat kā Somijā, Zviedrijā un Dānijā bija ļoti maz žīdu, tad igauņi bija pārlicināti, ka viņiem žīdu problēmas nav. Bez tam Igaunija ar nedaudzajiem žīdiem apgājās ļoti toleranti. Cionistu delegācija, apmeklējama Igauniju, atzina igauņu īpašo labvēlību iepretī žīdiem un informēja viņus, ka Igaunijas vārds esot ierakstīts Zelta grāmatā Telavivā, Palestīnā, pirmajā 100% žīdu pilsētā pasaulē.

Divi žīdi igauņiem pierādīja, cik ļoti viņi maldījušies. Viens bija Hermans Gudkins, 25 gadus vecs Igaunijas senatora dēls, kurš bija mācījies Anglijā un izpildīja obligāto karadienestu Tallinas artilērijas pulkā. Kad sarkanarmija okupēja Igauniju, viņš bija izprasījis slimības atvaļinājumu. Otrā dienā viņš ieradās pulka štābā, tērpies igauņu armijas uniformā, bet ar sarkanu aproci. Viņš pieprasīja, lai nolaists tiktu Igaunijas karogs un lai virsnieki atdotu savus ieročus.

Kad viņa prasības tika noraidītas, laicīnu vēlāk viņš atgriezās ar sovjetu tankiem un bruņotiem auto un piespieda pulkam padoties, apcietināja virsniekus un kareivjiem uzlika baraku arestu. Vēlāk šī pavēle tika atsaukta un virsnieki atbrīvoti. Viņu mēģinājums Gudkinu arestēt izjauca sarkanarmija, kuras aizsardzībā šis žīds atradās.

Nākamā rītā Gudkins kopā ar citu žīdu Viktoru Faginu, kāda tekstiltirgoņa dēlu, uzkāpa vecajā akmens tornī Hermanī, kas bija daļa senās pils, toreiz Igaunijas parlamenta mājokļa, nolaida no masta Igaunijas karogu un tā vietā uzvilka sarkano. To pašu pēcpusdienu žīdu iedzīvotāju procesija, Gudkina un Fagina vadīta, nesa šo Igaunijas karogu pa Tallinas ielām, līdz nonāca pie sovjetu sūtniecības, kur to saplēsa lupatās. Par šiem notikumiem ziņoja Tribūnam, kas manu ziņojumu arī publicēja 1940. g. 4. jūlija numurā tikai ar vienu nozīmīgu starpību: no tā laukā izņemts bija vārds 'žīds'.

Piecpadsmit mēnešu vēlāk es atgriezos uz Tallinu kopā ar trim somu, trim vācu un trim itaļu korespondentiem. Nu priekšā atradu 150 000 iedzīvotāju pilsētu, kurā tās tirgoņu šķira bija likvidēta, tās industrija drupās un vīrus,

kam tā piederēja vai kas to operēja, nošautus. Veikali tukši un to logi aiznagloti. Intelligence masveidīgi izretināta ar deportācijām, kas izšķīra ģimenes, izšķīra vīrus no sievām, mātes no bērniem. Viena trešdaļa Tallinas vīriešu, neskatoties uz vecumu vai profesiju, bija mobilizēta un aizvesta uz Padomju Savienību.

Divdesmit vienu gadu tiku apmeklējis Tallinu divas vai trīs reizes gadā. Man tur bija daudz draugu un paziņu. Divas dienas meklējis, atradu vēl divus no tiem. Visi pārējie bija prom, likvidēti vai izsūtīti. Tallina nebija tik daudz kara upuris cīņā starp Vāciju un Krieviju, tā bija boļševisma upuris tā sauktajā klasu karā, kas īstenbā bija Austrumu karš pret Rietumiem. Un pēc tam, kad viss tas notika, nav ko brīnīties, ka Igaunijā nav vairs žīdu.

Viens no abiem draugiem, kas sarkano teroru Tallinā bija pārdzīvojis, ir Aleksandrs Šulcs, dzimis Viļņā, bijis virsnieks kādā no gardes pulkiem, apprecējis kņaza Pittes mazmeitu. Aleksandrs redīgēja mazu krievu avīzīti, un viņš bija arī tas, kas 1921. g. iepazīstināja mani ar Petsu. Gads sarkano terorā Aleksandru bija padarījis par nervu vraku. Katru nakti, gulēt iedami, abi ar sievu viņi apzinājušies, ka var sagaidīt GPU. Katram pa rokai stāvējusi sapakota somiņa ar pašu nepieciešamāko. Bieži viņš ticis izsaukts uz GPU mītni, kur pratināts jeb drīzāk biedināts piedraudot. GPU bija gribējusi, lai viņš rakstītu Maskavas Izvestijai, nomelnojot grieķu ortodokso baznīcu Igaunijā. Katru reizi, kad atteicies, ticis piedraudēts. Sovjetu okupācija bija bijusi viņam tāpat kā daudziem citiem elle zemes virsū. Aleksandrs bija krievs. Viņš nerunāja vāciski un arī nemēģināja kopā ar Igaunijas baltvāciešiem repatriēties uz Vāciju.

Tas bija Tallinā, kur es piedzīvoju savu otro puču. Savos pirmajos sešos neatkarības gados Igaunijas valdība piekopa liberālu politiku un netika komunistu partiju deklarējusi nelegālu. Bet 1924. g. valdība bija spiesta rīkoties. Krietns simts komunistu partijas biedru tika arestēts un 11. novembrī saukts kara tribunāla priekšā. Es ierados no Rīgas, lai sekotu prāvai, un man tajā uzkrita apsūdzēto augstprātīgā, uzpūtīgā izturēšanās. Viens no tiem, kas nemitīgi traucēja tiesas sēdi, beidzot tika izvests ārā un nošauts uz vietas. Tas sabiedēja pārējos, kas tika pienācīgi notiesāti par kon-

spirāciju, lai gāztu valdību ar varu, un sodīti ar dažāda ilguma cietuma sodiem.

Kad prāva bija galā, telegrafēju Tribūnam, ka atrodu situāciju par draudošu un tādēļ esmu izšķīries uzkavēties vēl Igaunijā. Šo telegrammu Baltijas valstu preseī atpakaļ pa-devusi bija mūsu Parīzes redakcija, un latviešu lielākais laikraksts Jaunākās Ziņas publicēja pret mani vērstu niknu uzbrukumu par šādu tendenciozu ziņu sūtīšanu, pieprasot manis izraidīšanu no valsts. (Dažas dienas vēlāk notika komunistu pučs).

30. novembra vakarā mēs ar Aleksandru Šulcu kopā ar sievām vakariņojām Tallinas restorānā Linden. Palikām vēlu. Pie kāda cita galda ievēroju grupu igauņu virsnieku.

Piecos no rīta mani modināja viesnīcas porteris sacīdams, lai ceļos tūlīt augšā, ka pilsētā revolūcija. Pusmiegā lūkoju viņu izjautāt, bet viņš tikai atbildēja, lai paklausoties ārā pa logu, kur skaidri bija sadzirdama apšaudīšanās. Steigā apģērbos, iebāzu kabatā pistoli un, apsējis baltu kabatas lakatiņu ap roku, devos uz telegrafu. Pa ceļam sastapos ar igauņu virsnieku grupu, kas bija svinējusi restorānā. Viņus vadīja ģenerālis Podders. Aizdevu vienam no viņiem savu pistoli.

Ģenerālis Podders telegrafa namā iegāja pats pirmais. Kāpņu augšējā spārnā pa kreisi no mums stāvēja sardzē kāds vīrs ar šauteni, tad pacēla to un vērsa pret ģenerāli, kurš izšāva pirmais, un tas bija labākais šāviens, kādam esmu bijis liecinieks. Acu uzmetienā ieraudzījis pretī pa ceļamies šauteni, ar metšāvienu pār savu kreiso plecu ģenerālis trāpīja sarkano sargu žoklī, pēc kam lode bija ieurbusies smadzenēs, un vīrs nokrita zemē beigts. Telegrafa namu pārmeklējot, es sekoju virsniekiem. Viņi atrada vēl piecus sarkanos un nošāva tos uz vietas. Divi no tiem bija aizņemti telegrafējot ziņojumu uz Krieviju, aicinot pēc palīgspēkiem, kad viņus ķēra lodes. Tur nebija neviena, kas varētu nosūtīt manu ziņojumu, jo tos, kas bija pildījuši dežūru, pučisti bija aizsūtījuši mājās. Tad devāmies uz dzelzceļstaciju, kur ieradāmies taisni laikā, lai atbalstītu kadetus uzbrukumā pučistiem, kurus tie nodūra ar bajonetēm un citus saņēma gūstā. Šī grupa piecdesmit bruņotu sarkano sastāvā bija 'ieņēmusi' staciju un tad telefonējusi satiksmes ministram un izsaukusi to uz

staciju, ziņodama par nopietnu katastrofu uz līnijas. Kāpjot ārā no vāga, viņš ticis nošauts. Kadeti pučistus bija pārsteiguši brīdī, kad tie gatavojušies nošaut vairākus igauņu virsniekus, kas bija iebraukuši ar agro vilcienu. Viņi bijuši spiesti izgērbties, jo komunisti gribējuši dabūt viņu uniformas.

Pučisti bija sagrābuši arī lidlauku un ielauzušies valsts vecākā rezidencē. Sardzes virsniekam bija izdevies izlēkt pa logu un atsaukt palīgā sargu no otrpus ielas, kas vēl atsteidzies laikā, lai valsts vecāko M. Akelu izglābtu no nāves. Pučisti bija paspējuši nogalināt kādus divdesmit cilvēkus, starp tiem policistus, karavīrus un arī privātos, pirms nodibināta tika kārtība. Izmeklēšanā atklājās, ka sazvērestība tikusi plānota un sagatavota Krievijā. Vairāki simti komunistu bija slepeni iesūtīti Igaunijā no Krievijas ar preču vagoniem. Igaunu valdība žēlastības nepazina. Ikviens Tallinā gūstā saņemtais pučists tika sodīts ar nāvi.

Tas bija pēc šī notikuma, kad Igaunijas valdība sekoja Latvijas, Lietuvas un Polijas paraugam un pieņēma likumu, kas komunistu partiju izsludināja par nelegālu organizāciju.

Kopā ar saviem brāļiem somiem igauņi uzturēja ciešas saites ar Zviedriju. Kad mazākā Baltijas valsts nobrieda vecāka un pieņēmās turībā, arvien vairāk zviedru sāka pavadīt savus vasaras atvaļinājumus Igaunijas piekrastes kūrortos, kur bija iekārtoti moderni hoteli. Pagāja ilgi gadi, līdz Zviedrija sāka par saviem mazajiem kaimiņiem otrpus jūras interesēties, un beidzot karalis Gustavs apciemoja Igauniju un Latviju. Viņš ir bijis vienīgais ārzemju viesis, kam latvieši jebkad uzgavilējuši. Zviedrijai Baltijā ir laba slava kopš tā sauktajiem 'zviedru laikiem' 1561 - 1710, kad Zviedrija valdīja Igaunijā un Ziemeļlatvijā.

Tālāk apmeklēsim šo zemi, kas ģeografiski ļoti izdevīgi situēta - Zviedriju.

ZVIEDRIJA

Divdesmit sešu gadu vecumā cilvēks domā, ka viņš daudz ko zina un saprot. Nonācis divreiz tādā vecumā, viņš sāk aptvert, ka savā attīstībā ir bijis tikai pusceļā un dzīvē ir bijis daudz ko mācīties. Kāds gudrais kādreiz bija iztei-

cis tādu piezīmi, ka cilvēks savas dzīves pirmo pusi pavadot ilgās pēc pēdējās puses, un, tajā nonācis, nožēlojot pirmo.

Kad 1921. g. janvārī nonācu Gēteborgā, biju vienīgais amerikāņu avīžnieks, kas pavadīja Ludvigu Martenu, neoficiālo sovjetu reprezentantu Savienotajās Valstīs, un tā lielo štatu atpakaļceļā uz Krieviju. Man bija tikai Zviedrijas vīza, lielā steigā sagatavota Vašingtonā dienu pirms Amerikas atstāšanas. Kad atšķīros no Martena grupas, biju pārliecināts, ka drīz atkal tiksimies Maskavā, jo man bija apsolīts sovjetu vīzu izsniegt Rīgā.

Eggera viesnīca Gēteborgā bija ar augstiem griestiem un plašām ērti mēbelētām telpām, piederēdama tam vecmodīgajam tipam, kādus sastopam šur tur Amerikas dienvidu pilsētās. Divas nedēļas mazgājies tikai sālsūdenī, gribējās iet saldūdens vannā, un es palūdzu kalpotāju man tādu sagatavot.

Vannas istaba atradās gaiteņa galā, un es pārsteigts ievēroju, ka tā nebija noslēdzama. Kalpotāja palika sēdam savā krēslā gaiteņa galā. Izgērbies, iekāpu vannā. Brīdi vēlāk atvērās durvis un dūšīga smuka meita gadus 25 veca ar sarkaniem matiem ienāca iekšā, pateica 'Gud Tag', izņēma ziepes un suku man no rokām un sāka mani berzt, it kā es būtu četrus gadu vecumā. Veltīgi nopūlējies uzsākt sarunu, jo viņa angļiski nesaprata, bet manas svešvalodu zināšanas aprobežojās ar gaužam paviršu spāņu. Vanna tika pabeigta rekorda laikā, un, kad biju nodušojies, viņa ietina mani linu dvielī palaga lielumā. Atsēdos uz kušetes pretī vannai un nepacietīgi gaidīju, līdz būs izmazgājusi vannu un atstās mani vienu.

Kopš tās reizes man bijušas visādas neparastas vannošānās. Dažus gadus vēlāk Stokholmā, kad sekoju pasaules kristiešu konferencei Dzīve un darbs, man atkal iznāca sadurties ar vannas problēmām. Biju apmeties viesnīcā Strand Hotel, kur ik rītu izbaudīju lielisku vannu. Kaija, somiete, bija sieva kā kalns un arī neiedomājami stipra. Kādu rītu, kad sēdēju vannā, gaidīdams uz parasto procedūru, atvērās durvis un iekšā ienāca Kaija kopā ar jaunu meiteni, kas nosarka līdz ausu galiem. Paņēmusi ziepes un suku, Kaija sašutusi noprasīja, kas par lietu, tad paskaidroja man, ka šoreiz mani apmazgās meitene. "O, nē,

nekas nebūs!" un es teicu Kaijai, lai meitene atstāj telpu. "Nē!" atbildēja Kaija. "Meitene paliek". Tad liku priekšā, lai Kaija iet prom, bet, ja meitene riskētu mani mazgāt, lai tad te nebūtu liecinieku. "Nē!" sacīja Kaija, viņa palikšot un meitene palikšot, kas būšot tā, kas mani apmazgāšot. Bezizejas situācijā nonācis, es sāku viņas apšļakstināt ar ūdeni, līdz abas aizgāja. To rītu es iztiku pats vien.

Vēlāk, kad iznācu foajē, tiku saņemts jautri. Lūdzu vadītājam pastāstīt arī man to joku, kas viņus ir tā amizējis. Izrādījās, ka Kaija, pamazām novecodama, bija sākusi žēloties, ka viņai vajadzīga palīdzība, kam tad vadība beidzot arī piekritusi. Nu Kaija bija sākusi savas jaunās palīdzības apmācības kursu ar manu personu, un esot sašutusi par tādu uzvešanos no manas puses. Bet viesnīcas darbinieki domāja, ka iznācis labs joks. Tam piekritu arī es. Nav man zināms, kā ar palīdzības apmācību tālāk veicies, bet pēc tam Kaija ar mani vairs neeksperimentēja.

Zviedru vannas ir elektrizējušas ne vienu vien ārzemju ciemiņu. Tā baznīcas konferences Dzīve un darbs laikā man gadījās viesnīcas Grant Hotel priekštelpā sēdēt līdzās un sarunāties ar S. Matjūsu (Mathews), Čikāgas universitātes dekānu. S. Parks Godman's, viens no Amerikas ievērojamākajiem sprediķotājiem, jautāja, vai mēs esot dzirdējuši par šausmīgo piedzīvojumu, kāds to rītu bijis jāpārdzīvo čikāgietim Dr. T. Stone'm. Un viņš pārstāstīja par Dr. Stones sadursmi ar apmazgātāju, kas atteikusies atstāt vannas istabu un pastāvējusi pie sava, lai prelātu noberztu, neskatoties uz tā protestiem.

Paskaidrojās amerikāņu ciemiņiem par zviedru vannas istabas parašām, tiku dzirdējis un lūkoju noskaidrot, kurš no mācītājiem šīm vajadzībām esot iegādājies peldubikses. To vakaru nosūtīju ziņojumu, kas sākās tā: 'Amerikāņu baznīcēnu reprezentantus internacionālajā baznīcu konferencē Stokholmā atkal reiz kopš mazbērna dienām noberza un nomazgāja tīrus pievilcīgas mazgātājas. 'Tā reiz bija gadījusies neparasta izdevība aprakstīt zviedru parašas. Stāstījums nevien tika iespiests pirmajā lappusē Tribūnā, bet tika arī telegrafēts atpakaļ uz Stokholmu, kur tas parādījās zviedru laikrakstos, sagādājot lasītājiem jautru brīdi. Pēc tam garīdznieku pārstāvji uzmeklēja mani un lūdza uz priekšu konferences ziņojumus presei ieturēt cienīgā-

kā garā. Biju piepildījis daudzas slejas ar konferences ziņām, ieskaitot tās par kronprinča varonību piedalīties visās sesijās un stundām ilgi noklausīties religiskajās debatēs, neiekrītot snaudā. Joprojām esmu tais ieskatos, ka šis stāsts par zviedru vannu bija mans tāgada labākais. Starp amerikāņu baznīcas apmeklētājiem tas nebija palicis bez sava iespaida, un, kad Amerikas delegācija atgriezusies mājās, tad to audiences bijušas vairāk ieinteresētas zviedru vannasistabas teknikā nekā par konferenci pašu.

Pēc tam, kad jau vairākus gadus biju pavadījis braukādams pa Ziemeļeiropas zemēm un tad pirmo dienu pavadīju Stokholmā, man radās kāds dīvains iespaids, ko uzreiz nespēju aptvert. Tas bija otrā dienā, kad pēkšņi kļuva tā lieta skaidra - te pirmo reizi es redzēju pilsētu, kuras iedzīvotāji bija vienas rases, visi zviedri. Eiropā nav tādu pilsētu daudz, kur iedzīvotāji rasiskā ziņā būtu tik viengabala.

Otrs pārsteigums bija daudzie gara auguma vīrieši, redzami ielās un sanāksmēs - sešas pēdas un garāki. Ziemeļnieki visumā ir gara auguma, bet te klāt būs nācis vēl tas, ka zviedri nav piedzīvojuši karu un ir baudījuši labu uzturu. Napoleona kari, kā militārie eksperti zina stāstīt, samazinājuši francužu augumus caurmērā par astoņām collām. Divdesmit pieci gadi zem bolševisma panākuši to pašu ar krievu tautu. Miers un labs uzturs ir svarīgs katrai nācijai. To apstiprināja armiju ziņojumi Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, kas uzrādīja pakāpenisku pieaugumu rekrūtu augumu garumā, kamēr Polijā sliktā uztura apstākļos vērojama bija pretēja attīstība.

Pēdējos divdesmit gados dzīves standarts Zviedrijā bez šaubām bija pats augstākais pasaulē. Zviedrijas pilsētām nav slamu jeb nabadzīgo kvartālu. Zviedri dzīvo ērti, lieliski gērbti un ir daudz lasījuši. Ultranacionālistiskajā un mantrausīgajā pasaulē, kāda tā bija līdz 1939. gadam, zviedri, ieguldot savu kapitālu pašu mājās, ne ārzemēs, racionālizējot industriju un sasniedzot augstas kvalitātes produkciju un ar zviedriem raksturīgo minimālo korupciju viņi bija nodrošinājuši sev ērtus dzīves apstākļus. Ir vēl arī citi faktori, bet pats svarīgākais ir tas, ka zviedri ir simtprocentīgi ziemeļu rases un, būdami viena celma un čakli, ir attīstījuši augstu kultūrālo līmeni. Zviedriem ir ne-

iespējami saprast tik sapuvušu un pazemojošu, kādu izveidojis bolševisms. Kristiešu laudis ar augstu morālo standartu tiecas ticēt arī par čitiem to labāko. Tas neaprobežojas ar Zviedriju vien. Tāpat amerikāņi ar zemāku kultūrālo un ekonomisko līmeni nav spējīgi ticēt šausmīgajiem stāstiem, saņemtiem par apstākļiem Krievijā, vienkārši aiz tā iemesla, ka viņu iztēle ko tādu nespēj pielaist par iespējamu.*

Labi dzīves apstākļi rada drošības sajūtu, un tā zviedri sāka atbrūņoties. Kad pirms dažiem gadiem viņi izšķīrās izformēt vairākus no vecākajiem pulkiem, dāņi sekoja un darīja to pašu. Igaunu armijas komandieris ģenerālis Laidoners, šādu zviedru politiku komentēdams, piezīmēja, ka tā ko darīt viņi varot atļauties tikai tādēļ, ka starp Krieviju un Baltijas jūru kā buferis stāvēt Baltijas valstis. Viņš domāja, ka zviedri darītu pareizi, ja izrādītu vairāk intereses par Baltijas valstīm, palīdzot nostiprināt to saimniecisko stāvokli, lai tās varētu atļauties labāk apgādāt savas armijas. Šī intervija ar ģenerāli Laidoneru tika publicēta kā Stokholmā, tā Kopenhāgenā un izsauca savas debates, taču abas šīs zemes izrādīja par Baltijas zemēm tikai pasīvu interesi.

Atbrūņošanās bija viens no galvenajiem Skandināvijas sociāldemokrātu partiju principiem. Lai arī skaidrs ir tas, ka stipra bruņošanās ar augstu dzīves standartu nav savienojama, tā tomēr bija somu sociāldemokrātu vaina, ka Somija bija tik vāji sagatavota cīņai pret bolševismu, kas gāja uz dzīvību un nāvi. Un tā bija galvenokārt zviedru, dāņu un norvēģu sociāldemokrātu vaina, ka Eiropas karš atrada Skandināviju tik vāji sagatavotu aizstāvēties un ar projektēto Ziemeļu Unionu vēl tikai sapņu stadijā.

Sociāldemokrātu kustība būtībā ir strādnieku partija, radusies strādnieku klases interešu aizstāvēšanai pret kapitalistu izmantošanu. Šī partija ir daudz darījusi strādniecības labā. Ilgus gadus tā pastāvēja kā internacionāla kustība, kurā bija daudz simpatizētāju Krievijai un kuras valdība sludināja šķiru cīņu. Lai arī sociāldemokratos bija spēcīgs žīdu iespaids, partija noraidīja šķiru karu un pilsonības likvidēšanu, kā to prasīja Maskava. Sociāldemok-

* Šis raksts rakstīts 1942. gadā.

rati, spēdami organizēt strādniekus un kontrolēt to balsis, tika pie varas. Bet žīdu iespaids bija pietiekami spēcīgs, lai aizkavētu šīm partijām deklarēt komunistus kā žīdu vadītu organizāciju ar imperiālistisku galamērķi. Sociāldemokrāti visās valstīs ir pūlējušies aizstāvēt žīdus un vairākos gadījumos ir nostājušies komunistu pusē.

Aizņemti ar parlamentāriskajām problēmām, sociāldemokratu vadītāji nav spējuši vai arī nav vēlējušies saprast, ka Eiropa un pasaule tuvojas liberālā kapitālisma ēras beigām. Viņi joprojām nesaprot, ka pašreizējais karš ir cīņa par Eiropas būt vai nebūt.

Tajās zemēs, kur sociāldemokratu partija pastāv tālāk līdzās citām politisku sāncenšu grupām, daži vadītāji lūko saprast pašreizējo attīstību un vēro apvārsni, kas šķiet tīnīs miglā. Caur šo miglu ir jau šis tas saskatāms. Tur rādās pasaule sadalījusies trīs lielās nāciju masās. Eiropa grupējas ap Vāciju, jo tā ir vienīgā zeme, kurai vara un organizātoriskās spējas, Eiropas aizsardzībai nepieciešamās. Par lielu pārsteigumu amerikāņiem pašiem, Savienoto Valstu valdība ir pārņēmusi kontroli pār visu Ziemeļ- un Dienvidameriku. Situācija Āzijā šķiet nostabilizējusies ar Japānu tās vadībā. Pat, ja Japāna tiktu sakauta, Ķīna tad kļūs Āzijas centrālā vara, kur Rietumu baltais cilvēks noteikti ir zaudējis savas pozīcijas.

Anglija ir tikusi harpūnēta, un tās asinis krāso visas septiņas pasaules jūras cīņā par brīvību un uzvaru. Tēvoča Sama valzivju kugis stāv tuvumā katram gadījumam. Žīdi, kas izšāva harpūnu, ir pievienojušies tēvoča Sama komandai. Kad valzivs būs pārstrādāta eļļā un jūras būs mierīgas atkal, kā izskatās, pavisam citāda tad attīstīsies starptautiskā tirdzniecība.

Tagad Eiropā ir palikušas trīs neatkarīgas zemes - Šveice, Zviedrija un Somija. Bet vai kāds var iedomāties, ka kādai no šīm valstīm tiktu ļauts neatkarīgi slēgt tirdzniecības līgumus, teiksim, ar Japānu? Pirms kara Japāna Baltijas valstīs pārdeva velosipēdus par četriem dolariem gabalā. Tās konservi bija atrodami somu veikalos par puši amerikāņu ražojumu cenas.

Tāpat kā starpība dzīves apstākļos izsauca berzi Polijas un Vācijas starpā, tā atšķirīgie dzīves standarti Āzijas un Eiropas starpā drīz var novest pie jauniem kariem, ja ne-

kas netiks darīts, lai tos aizkavētu. Ja Šveice, Zviedrija un Somija izšķirtos par šādu tirgus līgumu, pērkot velosipēdus par četriem dolariem gabalā, kamēr Eiropā tādus ražot izmaksātu četrpadsmit dolaru, citas Eiropas nācijas viņas uzskatītu par nelojālām pret Eiropas kopību. Kad šis karš beigsies, Eiropa būs spiesta apvienoties, lai sevi aizsargātu. Ja viņa varētu uzvarēt Āfriku šajā karā, tad atkristu mēģinājums to panākt nākamajā.

Sociāldemokrāti ir diezgan sildījušies saulītē. Ja viņi varētu atnest žīdu šķiru idejas, ar kādām bijuši piesūkušies paaudžu paaudzēs, un atskārst, ka šķiru cīņa ir izvērtusies cīņā par nacionālu eksistenci, kas patiesībā ir cīņa par Eiropas eksistenci, tad viņiem būs iespējams spēlēt līdz savu lomu nacionālajās problēmās. Kapitālistisko un citu klasu aizstāvjiem, dabīgi, būtu jādara tas pats. Kopības ideja kļūs ārkārtīgi svarīga. Te izvēle ir starp šo un Maskavas piedāvāto.

Līdz pasaules karam Zviedrijas ģeogrāfiskā situācija tai sagādāja lielisku izolāciju pret Eiropas kīviņiem un cīņām. Kad izcēlās karš, zviedri mierināja sevi ar cerību, ka varbūt konflikts to neskars. Tika arī nedaudz debatēts par to, vai nevajadzētu vairāk rūpēties par bruņojumu, līdz bolševiku uzbrukums Somijai pārsteidza zviedrus nesagatavotus un nespējīgus somiem palīdzēt. Gan labu tiesu sava bruņojuma Zviedrija somiem nosūtīja, paliekot pašiem vēl vājākiem kā pirms tam. Kaut arī lauzu simpātijas piederēja somiem un viņi vēlējās tiem palīdzēt, valdība bija spiesta stūrēt valsti tā, lai Eiropas konfliktā netiktu iejaukta. Viņa pat nepārtrauca diplomātiskās attiecības ar Padomju Savienību, ne arī to darīja Anglija un Savienotās Valstis.

Zviedrijas izturēšanās netika skaidri saprasta ne Somijā, ne citās zemēs. - Atceros kādu no saviem somu frontes apmeklējumiem kopā ar Babro Alvingu un dažiem citiem zviedru korespondentiem. Mēs piestājām Piaksamaki pusdienot. Tur sastapām kādu zviedriski runājošu somu Bergu, mežkopības darbinieku, majoru somu armijā. Mēs sarunājāmies labu laiku. Bija februāris, un somu izredzes ar katru dienu pasliktinājās. Tad majors piezīmēja: ja Somijai zviedri nenākšot nopietnāk palīgā, tad somi varot karu zaudēt, pēc kam vēl piebilda, ka tad nākotnes Eiropā piedzimt par zviedru varētu būt visai neizdevīgi. Babro un

viņa kolēģi sprieda ilgi un energiski, lūkodami somu pār-
liecināt, ka zviedri darot visu, kas viņu spēkos. Bet majors
tikai papurināja galvu nepārliecināts. Šķiroties viņš sacīja,
ka to rītu esot dzirdējis, ka viņa vecākais dēls, arī mežzi-
nis, esot kritis pie Kolleanjoki. Viņam bija vēl otrs dēls,
arī frontē.

Daudzi no mums nesaprata Zviedrijas politiku. Mums ne-
bija ne jausmas, cik vāji bruņota un cik karam nesagatavo-
ta Zviedrija patiesībā bija. Mēs domājām, ka zviedru brīv-
prātīgos, lieliski apgādātos un sagatavotos Rovaniemi un
citās vietās 8000 vīru vietā varēja būt daudzreiz lielākā
skaitā, ja vien tikai Zviedrija būtu vēlējusies. Mēs pieņē-
mām, ka visa zviedru armija bija tikpat labi sagatavota kā
šī grupa. Somu-sovjetu karš nāca zviedriem kā smags trie-
ciens, un tikai ar laiku atklājās, ka no visām pārējām ze-
mēm Zviedrija bija Somijai palīdzējusi visvairāk.

Kad cīņa tuvojās kalngalam un somiem vairs cerību bi-
ja maz, bailojās arī Maskava, ka varētu tikt priekšlaicīgi
ierauta Eiropas karā. Lai uzbruktu Vācijai, viņa nebija sa-
gatavota, bez tam viņas nolūks bija ļaut Vācijai papriekš
noasiņot rietumos karā pret Franciju un Angliju. Vācija
bija aizņemta gatavojoties rietumu karagājienam, un vā-
cieši, lai arī morāli stipri, tomēr nebija stipri diezgan,
lai cīnītos divās frontēs. Kara zinātne ir pati konservātī-
vākā, un tādēļ var droši sacīt, ka Francijas sabrukums un
Anglijas pāniskā atkāpšanās no kontinenta nevarēja būt pa-
redzēti un kalkulēti nevienā pusē, nemaz nerunājot par Zvie-
driju.

Pirmā slepenā tikšanās starp somiem un krieviem noti-
ka Stokholmas viesnīcā Grand Hotel un panāca Lielbritā-
nijas propagandas kampaņas kāpinājumu, lūkojot pārlicie-
nāt somus neuzdot cīņu pret Krieviju. Nakti pēc nakts BBC
raidīja Londonas mudinājumus somiem pieprasīt angļu pa-
līdzību.

Ja Somija būtu ar tādu pieprasījumu nākusi, tas būtu ļā-
vis Anglijai, balstoties uz Tautu Savienības līgumu, izcelt
karaspēku Norvēģijā un transportēt to uz Somiju pāri
Zviedrijas ziemeļu teritorijai. Nekad Anglija netika pie-
minējusi ko par kara pieteikšanu Krievijai. Britu prese un
BBC lielījās un plātījās, cik lielisks ekspedīcijas korpuss
ir ticis saformēts tieši somu palīdzībai. Karavīru vecāk-

iem tika iegalvots, cik lieliski šī armija sagatavota un cik teicami apgādāta ziemeļu karam un ka nav ko raizēties par saviem dēliem.

Nekādā ziņā es negribu atstāt iespaidu, it kā man būtu bijis kāds iespaids Somijas lēmumā. Dažus viņu valstsvīrus esmu pazinis kopš gadiem. Es cienu viņus kā lielus vīrus un pazīstu viņu neatkarību izšķirties par lēmumiem. Bet man ir jāsaka, jau no paša sākuma tiku jutis, ka Anglija centās Somiju piekrāpt.

Ka Anglija nespēja pārliecināt Franciju uzbrukt Vācijai, ne vēlējās, ne arī bija spējīga to uzņemties pati, es zināju. Tāpat zināju, ka angļi karam ziemeļos bija tikpat nepiemēroti, kāda būtu bijusi uz labu laimi kopā savākta armija no Ņujorkas iedzīvotājiem. Skaidrs bija gan tas, ka savā stratēģijā Vācijas sakāvei briti uzskatīja par nepieciešamu nogriezt tai pieeju dzelzs rūdas laukiem Zviedrijas ziemeļos, kas atrodas tuvu dzelzceļam, savienojot Narviku Norvēģijā ar Lules ostu Botnijas krastā, un šis bija arī vienīgais ceļš, kas varētu tikt izmantots Somijas palīdzībai. Skaidrs bija arī tas, ka Vācija nevilcinātos okupēt Zviedriju, ja tā izrādītos nespējīga aizstāvēties un pasargāt savus rūdas laukus no britu okupācijas. Somijas cīņai uz dzīvību un nāvi nebija nekāda iespaids uz Anglijai svarīgajām interesēm, un Londonas palīdzības piedāvājumi nebija godīgi. Kaut arī sovjetu valdība nebija mazāk varas kāra par cara režīmu, kas tiecās izplesties uz rietumiem pāri Skandināvijai un iegūt ostas Atlantijas piekrastē, Padomju Savienība nevēlējās tikt ievilkta karā, pirms Rietumi nebija Vāciju nokausējuši.

Anglijas piedāvātā palīdzība Somijai bija tikai maska plānam cīnīties pret Vāciju Zviedrijā un panākt visas Skandināvijas ievilkšanu karā, tai pat laikā, piedāvājot tai sen ilgotās Atlantijas piekrastes ostas, sabiedroto pusē karā iesaistīt lūkoja arī Krieviju. Šai sakarā man bija garas pārrunas ar somu draugiem, brīdinot, cik vien pārliecināti iespējams, lai Somija Anglijas piedāvājumu nepieņemtu.

Šo argumentāciju vēlāk savā rakstā nedēļas izdevumā News of the World īsi pēc savas atkāpšanās no amata apstiprināja kādreizējais britu kara ministrs Hore Beliša (Belisha). Tai rakstā pavisam atklāti viņš pateica, ka aiz piedāvājuma Somijai slēpti bijuši plāni okupēt Zviedrijas

rūdas laukus, kā arī iedzīvināt Tautu Savienības nolikumu un piespiest Turciju atvērt Dardanelus, ļaujot britu flotei ieeju Melnajā jūrā, lai atbalstītu uzbrukumu Vācijai caur Balkaniem. Beliša atklājums apstiprināja, ka angļu politiķa iepretī Somijai bijusi tikpat netīra kā Ruzvelta trestam, kam gan vēl nebija sekmējies ievilkt Savienotās Valstīs karā, bet kas pievīla Somiju boļševiku interesēs. Ruzvelta paši svarīgākie padomdevēji kā ārējās, tā iekšējās lietās ir žīdi, kuru reprezentants Samuels Rosenmans, Ņujorkas augstākās tiesas tiesnesis, patiesībā dzīvo Baltajā namā un viņam tur ir pašam savs birojs. Tas ir žīdu interesēs, lai balstītu un pasargātu no iznīcības žīdu komūnistu režīmu Krievijā.

Ka ar Somijas pēdējā brīža mierlīgumu ar Krieviju tika panāktas divas nozīmīgas lietas vispārībā palicis neievērots. Parakstot mierlīgumu, ko Maskava uzskatīja kā pamieru, Somija nevien paglābās no iznīcības, bet viņa paglāba no kara arī Zviedriju, kādam tā nebija sagatavota. Šo pēdējo faktu īsti neaptver ne Somijā, ne Zviedrijā.

Maskavas miera līgums bija smagākā vilšanās, kādu tauta vispār var piedzīvot. Arī Versaļas līgums bija monumentāla nodevība, bet vāciešu vilšanās nāca pēc tam, kad dokuments bija publicēts, kamēr somu vilšanās sasniedza savu kulmināciju, pirms tā sauktais mierlīgums tika parakstīts. Somi jutās visas pasaules pievilti. Vācu apņēmība papriekš likvidēt draudus rietumos, pirms riskētu sadursmi austrumos, kā arī tās klusēšana un nepalīdzēšana netika saprasta. Anglijas aukstasinīgās kalkulācijas, kā parasti pievilcīgi greznotas svētulīgā liekulībā, arī netika saprastas. Zviedrijas atturība tikt iejauktai konfliktā, kas varēja nozīmēt tās postu, izsauca ārkārtīgu vilšanos. Amerikas netīrā viltība visam uzlika kroni. Somu-krievu karš norāva sabiedrotajiem to liekulības plīvuru, jo tie bija melsuši niekus par mazo tautu tiesībām un demokrātiju. Tā nu viņi stāvēja kaili pasaules priekšā, un viņu godkāre nespēja noslēpt mērķu pretīgumu. Un tad abi vecie blēži satikās uz karakuga un dziedāja Onward Christian Soldiers,* segušies ar izgudroto vīges lapu - Atlantijas chartu.

Anglijas kara mērķis ir paturēt visu, ko tā sagrabusi, neatdot nekā un iznīcināt jauno spēku, kāds attīstījies uz kon-

*Uz priekšu kristiešu karivji!

tinenta un kas varētu dominēt Eiropu, ja paliktu neapturēts. Ruzvelta kara mērķis ir divkāršs, un to viņš slēpis no amerikāņu tautas. Tas ir, pirmkārt, uzspiest pasaules ekonomijai zelta standartu un, otrkārt, centralizēt šī šausmīgā ieroča kontroli neiedomājami vareno internacionālo banku grupu rokās, kuru galvenā centrālā pārvalde atrodas Amerikā. Daži amerikāņi sākuši aptvert īstos otrā kara mērķus, un no ziņojumiem, kādus esmu saņēmis, tiem nav tautas atbalsta. Pēc Ruzvelta plāna jāatjauno žīdu tiesības Eiropā vai - pareizāk - jānodod Eiropa žīdu noteikšanā, gluži kā 1917. g. revolūcija panāca Krievijas pakļaušanu žīdu virskundzībai.

Nebūs lieki atkārtot, ka žīdu-anglo-amerikāņu uzvara draud Eiropai ar verdzību. Runājot kā amerikānis un kā avīžnieks ar 25 gadu pieredzi, kas zina šo to kā par Savienotajām Valstīm un Eiropu, esmu tais ieskatos, ka amerikāņu kontrolēta administrācija Eiropā var būt tikpat iznīcinoša un postoša kā sovjetu sistēma. Abas būtu žīdu kontrolē. Uzvarētai, Eiropai atliek tikai viena izvēle - mašīnpistoles vara. Tam, kur šie ieroči ražoti, Krievijā vai Savienotajās Valstīs, nav nekādas nozīmes. Tā būs tad valdīšana ar žīdu gangsteriem un ieročiem. Šī nav tikai iespējamība, bet neizbēgama patiesība, ja Eiropa nespēs karā atgūt neatkarību.

Tik ilgi, kamēr Ruzvelts un tā žīdu padomdevēji kontrolē Savienotās Valstis, Amerikas valdības vārdiem un solījumiem nav vairāk ticamības par boļševiku dotajiem.

NORVĒGIJA

Neskaitāmajiem avīžu korespondentiem, kas drūzmējās Somijā kara noslēguma posmā ar Krieviju, nebija ne jausmas par britu nodomu iebrukt Norvēģijā. Ne viņi, ne arī kāds cits, norvēģu korespondentus ieskaitot, paredzēja, ka vācieši aizsteigsies britiem priekšā un izjauks to stratēģiju. Ka Norvēģija varētu tikt iejaukta karā, tas norvēģiem nenāca prātā. Zviedri un norvēģi, ar kuriem tiku debatējis iespējamo britu mēģinājumu atgriezt Vāciju no tik svarīgās dzelzs rūdas piegādes avota Ziemeļzviedrijā, izsmēja manu domu gājienu. Bet, jo vairāk tiku pētījis britu politiku, jo vairāk tā man oda pēc rūdas.

Īsi pēc karadarbības apstāšanās Somijā tiku lūdzis Zviedrijas sūtniecību Helsinkos piešķirt man speciālu vīzu, kas atļautu iebraukt Zviedrijā pie Haparabdas, lai apmeklētu Lules ostu Botnijas līcī, no kurienes dzelzs rūda tika transportēta uz Vāciju, tad ļautu apmeklēt Kerunas raktuves un doties tālāk uz Narviku, norvēģu ostu, caur kuru dzelzs rūda agrāk tika sūtīta kā uz Vāciju, tā Angliju. Par šo nodomu informēju arī savu redaktoru.

Mans lūgums tika noraidīts. Diplomāts, ar ko tiku runājis, neticēja, ka tāds drauds pastāvētu. Viņš paskaidroja, ka, lai šādu atļauju saņemtu, man jādodas uz Stokholmu runāt tur Zviedrijas ārlietu ministrijā, un ja tad vēl es saostu dzelzi, varbūt mans lūgums tad tiktu arī ievērots.

Devos uz Stokholmu. Personas, kuras uzmeklēt man bija ieteikts, lūkoja mani pārliecināt, ka Anglijai nav nodoma iejaukt Skandināviju karā. Es tomēr paliku pie sava un neatlaidos, līdz beigu beigās prasītā atļauja tika piešķirta. Man jau dzelzceļa biļete bija kabatā, kad Stokholmu satrauca ziņa par vācu desantiem Norvēģijā - Oslo, Trondheimā, Narvikā un citās Norvēģijas ostās.

Anglijai nu bija pienākusi reize izmantot to lieliski apmācīto un apgādāto armiju, ko bija piedāvājusi somiem, kas bija gatava cīnīties pret boļševikiem bez Anglijas kara pieteikuma sovjetu valdībai un kas bija sagatavota doties ceļā caur Norvēģiju un Zviedrijas ziemeļu rūdas laukiem. Man būtu paticies to redzēt. Nu Anglija varēja palīdzēt draudzīgajai Norvēģijai, kas arī bija demokrātija, gan viena no visdeģenerētākajām, kas nekad nebija domājusi par situāciju, kad tai būtu jāaizstāvas. Ilgus gadus sociāldemokratu partijas valdītajā Norvēģijā bija atļauta arī komunistu partija, kas bija pati spēcīgākā visā Skandināvijā.

Stokholmā es biju vienīgais amerikāņu žurnālists, kad no Oslo pienāca vēsts par karaļa bēgšanu un vācu spēku okupāciju. Mazā armija nebija spējīga pārspēkam pretoties. Divi amerikāņu korespondenti, kas bija Oslo, kad vācieši izcēlās malā, apstiprināja vispārējo norvēģu izbrīnu un apatiju, redzot sāvas pilsētas ielās vācu karaspēku. Panika aprobežojās tikai ar karaļa ģimeni, valdību un žīdiem, galvenokārt bēgļiem un revolūcionāriem.

No sarunām ar zviedru draugiem un paziņām bija skaidrs, ka neviens neaptvēra, ko nozīmēja Vācijas desanti Norvē-

gijā, ko britu plāns iebrukt Norvēģijā un sakaut Vāciju uz norvēģu zemes. Ja viņi ticēja, ka vācu akcija aizsargājusi zviedru rūdas piegādi un tā palīdzējusi Zviedrijai palikt karā neiejauktai, vārdos viņi netika tā apliecinājuši. Notikumus Norvēģijā viņi atzina par lielu tragēdiju visiem ziemeļiem.

Ziņoju Tribūnam, ka vācu okupācija Norvēģijā bija par svētību visai Skandināvijai. Reiz vācieši paliks nocietinājušies Narvikā, Maskavas sapnis par Somijas un Zviedrijas un Norvēģijas ziemeļu provinču pakļaušanu sev un ostu izveidošanu Atlantijas okeāna piekrastē bija izputināts. Skaidrs bija tas, ka karš starp Vāciju un Krieviju bija neizbēgams un ka invāzija Norvēģijā nozīmēja soli tuvāk tam. Likās, ka Vācijas panākumi Zviedrijai garantēja ilgstošu mieru.

Anglijas izmisuma pūles apturēt rūdas pievedumus Vācijai un tās invāzija Norvēģijas neitrālajos ūdeņos, lai tos mīnētu, apstiprināja to, ko biju teicis saviem somu draugiem, ka Anglijai nenāk ne prātā palīdzēt Somijai, ka viņa bija ieinteresāta tikai izvērst tālāk Vācijas blokādi, nogriežot tai Zviedrijas rūdas laukus.

Liels vairums zviedru, ar kuriem šos punktus debatēju, vai nu noraidīja tos vai arī ignorēja. Atzinums, ka Somija, noslēdzot ar Krieviju visai kroplīgu mieru, ir paglabusi Zviedriju no kara briesmām, viņiem bija kautkas pretīgs. Tikpat nepieņemama viņiem likās doma, ka Anglija būtu gribējusi iejaukt viņus karā. Zviedri bija iekapsulējušies neitralitātes psīchozē. Daudzi vienkārši nevēlējās cīlāt domas vai apsvērt faktus, kas varētu iespaidot viņu simpātijas pret karojošām pusēm, visbiežāk attiecībā uz britiem.

Kā telegrammās Tribūnam, tā arī savos radio raidījumos pieminēju, ka vācu okupācijai Norvēģijā būs liels iespaids uz tālāko kara attīstību un ka tagad uz Somijas nākotni varam raudzīties pašāvēģāk nekā līdz šim.

Vācijas šacha vilciens Norvēģijā bija vērstas kā pret Krieviju, tā pret Angliju. Bet bolševiki nereaģēja. Tie vēl nebija tikuši galā ar smago mācību, kādu bija saņēmuši no somiem. Spēkā bija arī komunistu dogma, ka šis karš bija izraisīts ar ģipāšu nolūku panākt pasaules revolūciju. Tas bija karš, ko viņu svētais profets Ļeņins bija paredzējis.

Tam bija japlešas plašumā Anglijas vājuma un tās tradicionālās politikas dēļ iejaukt citus pašas strīdos. Britu impērijai bija jāsabruk. Tas bija pirmais priekšnoteikums, lai pasaules revolūcija sekmētos, kā to jau bija deklarējis Leņins un Staļins. Bez tam - kāpēc gan lai Krievija uzbruktu pirmā un palīdzētu kapitālistiem, kurus bija zvērējusi iznīcināt?

Sovjetiem patika britu propaganda, ka Vācijai nav pietiekami eļļas, labības, dzīvnieku un augu tauku. Bez tam Vācijai nebija arī zelta. Un kā gan varēja karot bez zelta? Labāk nogaidīt gadu vai divus, līdz Vācija kļuvusi vāja, tad varenā sarkanā armija ar miriadiem tanku un lidmašīnu satrieks Eiropu viegli. Tad bolševiki un viņu proletārā kultūra uz kūpošajām drupām un Rietumu civilizācijas atliekām varēs sākt būvēt augšā jaunu Judejas pasauli. Tad ziemeļu rase būs ruinēta un sajaukta. Tāda bija bolševiku ideoloģija, formulēta sovjetu presē un citās publikācijās pēdējos vairāk kā divdesmit gados. Tā Anglijas cerības piedabūt Krieviju uzbrukt Vācijai no ziemeļiem un austrumiem, kamēr pati iesaistītos sīkākās kampaņās Norvēģijā un Zviedrijā, sabruka atkal.

Zviedriem Krievija likās pārāk tāla. Vientuļa Stokholmā stāv Kārļa XII statuja, rādīdama austrumu virzienā, it kā atgādinādama un brīdinādama no kā, kas jau gandrīz pilnīgi aizmirsts. Būdams Stokholmā, esmu gājis tai garām ikdienas, bet reti kad redzējis tur noliktu vainagu. Reti kad redzēju kādu pieaugušo apstājamies un padomājot, un tas pats tad likās esam iebraucējs. Bet bieži redzēju bērnus apstājamies un skatāmies augšā uz Zviedrijas varenības simbolu. Viņu mazajās sejiņās varēja noprast tos stāstus, kādus skolotāji bija tiem stāstījuši. Kārlis bija dzīvs viņu atmiņā, būdams reāls kā visa dzīve apkārt. Tikai vēlāk viņš nogrims zemapziņā kā daļa nacionālā mantojuma.

Rīgā 1937. g. kāds dāņu draugs apciemoja mani pēc tam, kad bija atgriezies no Vācijas apmeklējuma un bija bijis arī Berlīnē. Viņš bija sašutis par to, ka vācieši iedomājušies dēvēt sevi par ziemeļniekiem, ka Ziemeļu institūtā Berlīnē bijis izstādīts vikingu kugis, ka vācieši, kurus sastapis, runājuši par savu kultūru kā par ziemeļnieku kultūru. Es lūkoju viņu mierināt sacīdams:

"Kā dānis un patriots, kas mīl savu dzimteni, tu varētu būt pateicīgs, ka vācieši savu kultūru sauc par ziemeļniecisku. Tas nozīmē, ka viņi nedomā pārvācot ne Dāniju, ne pārējo Skandināviju, bet ka dāņu un skandināvu kultūra var drīzāk asimilēt Vāciju. Kamēr Vācija sevi uzskata par ziemeļniecisku, tikmēr ziemeļu zemes var būt drošas, ka to kultūra un tradīcijas paliks vāciešu respektētas."

Šobrīd tas spriedums šķiet vairāk pamatots kā jebkad. Karojošo pušu kultūrālā sadursme ir skaidra un nesamierināma. Divdesmit pieci gadi boļševisma ir atseguši pietiekami skaidri, kādi mērķi ir tiem pervertajiem, kas kontrolē Krieviju. Anglija ir devusi savu svētību režīmam, kas reprezentē cilvēku degenerāciju, un tai nav nekas pretī sarkanajam teroram upurēt visu Eiropu, ja vien pati var pārdzīvot, neaptverot, ka uzvarot var tikai zaudēt, jo reiz Eiropa tiks sovjetizēta, tad arī Anglijai būs jāklūst sarkanai.

Savienotās Valstis nav vēl uzdrošinājušās atzīt komunistu ambīcijas, jo Ruzvelts un tā padomdevēji zina, ka amerikāņu tauta ir pret boļševismu. Tāpat kā Čerčils arī Ruzvelts lūko izmantot boļševikus kā palīgus, bet visi trīs sabiedrotie mērķē uz pasaules virskundzību.

Tie ļaudis Eiropā, kas atsakās skatīties patiesībai acīs, kādreiz būs spiesti mainīt savus uzskatus. Pagātne un tagadne atklāj, cik ātri var mirt par pārliecību, kas reizēm var būt tikpat nāvīga kā ļauna slimība.

Sarunās ar izglītajiem zviedriem nejūt daudz optimisma par nākotni. Veselīgākus uzskatus var manīt strādniekos, vismaz tajos, ar kuriem man izdevies sarunāties. Var būt šie ļaudis ir tie, kas palīdzēs Zviedrijai atgūt pašpalāvību nākotnē, kaut arī to iedragājuši notikumi un lielais skaits žīdiem piederīgo publikāciju, kā arī boļševiku, britu un amerikāņu propaganda, visumā žīdu uztverta un tālāk izplatīta.

Mazās sejiņas, paceltas augšup pret Kārli XII nozīmē jaunas mazas dvēselītes. Nu tās ļautas propagandas iespaidam. Vēstures grāmatas tām māca mīlēt savu dzimteni un baznīcu, māca mīlēt savu līdzcilvēku. Tagad viņi uzsūc sevī propagandu, kas padara raksturu cildenāku. Bet rīt? Cilvēka dabā ir tieksme reizēm būt profetam, un tā es uzdrošinos paregot, ka šie bērni, kad viņi pieaugs, netiks pakļau-

ti tai talmudiskajai lietu skaidrošanai, kādu pārstāv Gēteborgas Handel un Sjöfartas Tidning.

Pēc Norvēģijas tragēdijas - noblas vieniem, apkaunojošas otriem - zviedri pavadīja neziņā nospiestas dienas. Svešiniekam likās, ka viņi nesaprata, ko nu darīt, ko nē. Gaisotne pārmainījās pēc premjera Pera Albina Hansona runas. Viņš pateica, ka zviedri aizstāvēs savu neitralitāti pret jebkuru uzbrucēju. Publikas morāle uzreiz uzlabojās.

Izšķīros lūkot atkal tikt pāri uz Norvēģiju. Lūdzu Norvēģijas preses atašeju Stokholmā apgādāt man pavadoni, kas mani novestu karaļa slēptuvē. Tā kā viņiem sāka izsīkt naudas līdzekļi, man tika jautāts, vai es būtu ar mieru segt kurjera izdevumus pats. Jā, es biju ar to mierā. No mūsu Stokholmas korespondenta aizņēmos mazu franču vāģīti. Lai arī amerikāņu sūtnis Stokholmā Sterlings izdeva man ieteikuma rakstu zviedru iestādēm, tās atteicās man izsniegt benzīnu. Tad saubagojām un aizņēmāmies benzīna kartiņas. Bet izrādījās, ka manam autobraucienam bija vajadzīgas vēl īpašas atļaujas no katra gubernatora, kura provinci iznāca šķērsot. Tādēļ kopā ar Hagerupu, Lillenhammers avīzes redaktoru, kurš izpildīja Norvēģijas diplomātiskā kurjera pienākumus, devāmies uz Ostersundu ar vilcienu, bet vāģi uz turieni atbrauca Liefs Bekmans, zviedru avīžnieks. Ceturtais biedrs mūsu grupā bija Meierholds, fotogrāfs no Marteliusa personāla.

Kombinētā misija Ostersundā ieradāmies 25. aprīlī. Vietējais gubernators izdeva iespaidīga paskata dokumentu, kas atļāva man lietot vāģi viņa provincē.

Kad sākusies bija vācu invāzija, milzīgas kupenas pēdu piecpadsmi augstumā un vairāku simtu jardu garumā aizsprostoja kalnu ceļus starp centrālo un ziemeļu Zviedriju un Norvēģiju. Aprīļa beigās neliela norvēģu grupa, somu armijas demobilizēta, sasniedza Fjallnas pāreju Zviedrijas pusē. Viņi bija nepacietīgi tikt pāri uz Norvēģiju un pievienoties tur savējo spēkiem, kas visu laiku bija atkāpušies, līdz sasniegta bija Roras mazpilsētiņa Zviedrijas pierobežā. Lai atbrīvotu ceļu, šie vīri šķīpelēja sniegu dienu un nakti, līdz smagās un vieglās mašīnas beidzot varēja tikt pāri robežai. Izrādījās, šie brīvprātīgie bija atbrī-

vojuši ceļu nevis tikšanai uz Norvēģiju, bet gan sagatavojusi savējiem pēdējo iespēju atkāpties uz Zviedriju.

Pie Roras bija kāds militāri nozīmīgs tilts, un karavīri, lai aizkavētu vāciešu tālāku virzīšanos uz ziemeļiem, gribēja to uzspridzināt. Bet pilsētas mērs liedzās dot atļauju - "Tik smuks jauns tilts!"

Kad tiku Fjallnāi, ceļš vēl nebija vaļā. Kādā mazā tūristu viesnīcinā uzturējās kāds norvēģu pulkvedis inkognito. Viņš bija tērpies sporta uzvalkā. Norvēģijas pusē robežai sastapu citu norvēģu virsnieku majoru Ornulfu Rodu, kas veltīgi cerēja uz piegādi. Majors Rods privātā dzīvē bija bijis jurists un darbojies Oslo. Viņš bija pievienojies savai vienībai, vāciem ienākot, un viņi bija atkāpušies nedēļām, vācu spiedienam nopietnas pretestības neizrādīdami. Viņa vīri bija neapmācīti un bez pieredzes. Viņi nesa tikai šautenes. Ložmetēji, granātmetēji, rokas granātas un citi kājnieku ieroči arī būtu bijuši bez nozīmes, jo vīri nezinātu, kā ar tiem apieties. Viņš teica, ka situācija esot bezcerīga, jo arī briti uzdevuši virzīšanos uz Lillenhammeru, pie tam, atstājot norvēģus centrālā sektora aizsardzībai un neinformējot tos par saviem nolūkiem, pametuši pozīcijas un tā paglābuši daļu savu spēku. To vēlāk apstiprināja arī citi norvēģu virsnieki.

Majors Rods stāstīja, ka dažas dienas pēc vācu invāzijas Londonas valdība karalim Hākonam un norvēģu valdībai svēti apsolvījusi, ka britu spēki trīs dienu laikā ieņems Trondheimu, kas tad būtu Norvēģijas pagaidu galvaspilsēta, ja vien karalis Hākons un valdība deklarētu Norvēģiju kara stāvoklī pret Vāciju. Norvēģi piekrita un arī pasludināja vēlamo deklarāciju. Bet briti nespēja turēt vārdu, jo vācieši bija ieņēmuši trīs fortus Trondheimas fjorda atvērumā pie Agdenes un bija mīnējuši ieeju.

Majors Rods tālāk apliecināja morāles sabrukumu norvēģu virsniecībā. Daudzi nu anglus uzskatot par iebrocējiem un gribētu vērsties pret tiem. Norvēģu spēkos disciplīnas trūkums bija acīmredzams. Daži karavīri, kurus man gadījās izjautāt, atzinās, ka neprotot apieties ar šauteni, ko nesot plecā.

Norvēģu situācija šai brīdī likās bezcerīga, un es atgriezos uz Fjallnu, lai telefonētu preses ziņojumu Tribūnam caur Amsterdamas raidītāju. Šo ziņojumu tiku noslēdzis

ar teikumu: 'Pavadījis trīs dienas kopā ar norvēģu karavīriem Norvēģijā, liekas, ka viņi atstāj tālāku cīnīšanos briediem un frančiem, kas visvairāk vēlas karu Norvēģijā'.

Nākamo dienu mēs atkal atgriezāmies Norvēģijā un turpinājām ceļu uz Roras. Liels amerikāņu sniega arkls ar pilnu degvielas tanku palīdzēja mums uzpildīt trūcīgo benzīna krājumu. Netālu no Roras mūs apturēja kāds noguris kareivis. Viņš ziņoja, ka priekšā šķērsām ceļam nolaisti koki, aizsprostojot tālāku braucienu. Roras sasniegt varot tikai ar slēpēm.

Mēs nogriezāmies uz Skotgardenu, senu kalnu fermu, kur apmeties norvēģu frontes vietējais štābs. Tikai rota demoralizētu kareivju bija palikusi pāri no pulka, kas pirms dažām nedēļām no Skarnes bija uzsācis pretošanos. Kareivji bija arestējuši savu pēdējo virsnieku, kādu majoru, un pavēlējuši tam palikt kādā fermā, neatstājot pat neviena tam par sargu. Viņi vainoja virsnieku sava uzdevuma neprašānā. Komandu bija pārņēmis rotas pavārs, kam nebija nekādas jēgas, kā organizējama aizstāvēšanās. Ne viņš, ne viņa vīri zināja, kā bloķēt ceļu ar kokiem. Ne arī viņš saņēma kādu informāciju. Visi pārējie virsnieki jau dažas dienas agrāk bija dezertējuši un pārgājuši robežu Zviedrijas pusē.

Pavārs un saujiņa viņa vīru gribēja cīnīties. No nogāzta vācu iznīcinātāja viņi bija nomontējuši divus smagus ložmetējus ar visām municijas lentēm. Tos nu viņi bija nesuši un citādi transportējuši daudzas jūdzes. Neviens vienīgs vīrs nezināja, kā ar tiem rīkoties. Viņi prasīja man, vai tie būtu lietojami. Bet ieroči bija bez pamatnes, kas uztvertu atsitienu, tādēļ nebija iespējams tos lietot akurāti. Ieteicu mest tos prom.

Kamēr otrā stāvā pie tases kafijas lūkoju nomierināt histērisko pavāru-komandieri, mans kolēģis un tulks Liefs Bekmans bija palepojies, ka zviedru armijā ticis apmācīts kā ložmetējnieks, un sācis norvēģiem rādīt, kā ar ieročiem apieties. Brītiņu vēlāk viņš uznāca augšā un stāstīja, ka gadījies iesprūdums. Tā kā kareivji liekoties esam aizdomīgi par sabotāžu, viņš tiem pastāstījis, ka pagājušajā karā es esot dienējis amerikāņu flotes aviācijā (pilnīgi pareizi) un droši vien es pratīšot savest rīku kārtībā. Situācija vērtās komplicēta. Vai nu ierocis jāsaved kārtī-

bā vai arī pieaugs aizdomas, ka esam spiegi, un pustrakais pavārs ar saviem vīriem nebija nekāda drošā kompānija dažu kilometru attālumā no vācu tankiem.

Nokāpu lejā, kur ar stipra saimniecības puīša palīdzību izdevās stobrā iesprūdušo čaulīti dabūt laukā, un ierocis bija atkal kārtībā. Nodemonstrēju viņiem, cik neiespējami ar šādu šaujamo bez stabilas pamatnes trāpīt mērķi, bet, tā kā nebija vajadzīgo darba rīku, neiespējami arī tādu pamatni pagatavot. Pagāja laba pusstunda pārlicinot šas argumentēšanas, līdz karavīri saprata, ka nomontētie ložmetēji nebija lietojami un ka viņi tikai ziedoja laiku un pūles, tos līdz stiepdami, vācu tanku priekšā atkāpjoties. Tie divi ložmetēji bija bijuši viņu pēdējās cerības nopietni aizstāvēties.

Vīri šo vilšanos uzņēma smagi. Viņi bija nikni uz saviem priekšniekiem, nikni uz valdību, kas nebija gādājusi par to, lai viņi būtu pietiekami sagatavoti aizsardzībai kā morāli, tā mentāli un fiziski. Viņi bija dziļi apkaunoti par vienīgo izeju - šķērsot Zviedrijas robežu un atdot tur savas šautenes. Visvairāk viņi gaudās par to, ka nebija apgādāti ar granātām, taču arī atzina, ka nebūtu pratuši ar tām rīkoties. Viņiem bija pielipusi kāda jocīga ideja, it kā kareivis ar rokasgranātu varētu ko padarīt tankam, un neaptvēra, ka tam daudz spēcīgāks lādiņš nepieciešams. Viņi bija dzirdējuši, ka somi apturējuši sovjetu tanku ofensīvu, un gaidīja nepacietīgi uz norvēģu brīvprātīgo atgriešanos, kas Somijā bija ieguvuši īstu pieredzi un prasmi somu virsnieku vadībā. Bet viņiem jau trūka paša pirmā priekšnoteikuma cīņai - uztura pašiem. Viņi bija izsalkuši un dusmu neprāta pārņemti. Es varēju būt laimīgs, ka bija izdevies to ložmetēju savest kārtībā, un nu viņu dusmas izgāzās pār tiem, kas tās patiesi bija pelnījuši - pār grupu politisku šarlatānu, kas slēpās kopā ar savu karali un gadiem ilgi valdības līdzekļus bija izlietojuši sociālajai labklājībai, zemes aizsardzību pametot novārtā. Tie bija stipri un veselīgi puīši. Pienācīgi sagatavoti, viņi būtu bijuši pirmklasīgi karavīri. Bet pēc majora Roda un citu norvēģu virsnieku atbildēm intervijās izrādījās, ka Norvēģijas armijā, invāzijai sākoties, aktīvā karadienestā bijis tikai nepilns simts karavīru.

Atstāju kareivjus izšķirt savu nākotni pašiem. Daži gri-
bēja doties pāri uz Zviedriju un pievienoties saviem bied-
riem, kas tur saņēma trīs maltītes dienā. Citi izteica do-
mu slēpot tālāk uz ziemeļiem, lai pievienotos nelielai gru-
pai norvēģu, kurus dažas dienas vēlāk pameta briti un
franči pie Namsosas. Mēs devāmies uz kaimiņu fermu ap-
runāties ar 'arestēto' majoru. Viņš bija tikpat sarūgtināts
kā kareivji. Viņš nebija īsti skaidrībā par to, kas bija viņ-
ņa lielākie ienaidnieki - vācieši vai sabiedrotie. Viņš sa-
prata, ka dzimtene bija nodota. Viņš pat atzina, ka valdība
bija galvenā vainīgā šai nodevībā. Viņš bija zaudējis cerī-
bas un jutās nožēlojami. Pēc ilgām sarunām devāmies pie
miera.

Manas cerības sasniegt karali un tā pavadoņību bija iz-
putējušas. Viņu atrašanās vieta bija nezināma. Hagerups
bija devies ceļā, lai sasniegtu norvēģu spēkus pie Namso-
sas. Es izšķīros atgriezties Ostersundā, kur pirmā maija
vakaru pavadījām kopā ar dažiem virsniekiem no zvied-
ru divīzijas štāba, stacionēta tur. Izteicu kādu pārsteidzo-
šu priekšlikumu - no Zviedrijas satiksmes ministrijas at-
pirkt vecu lokomotīvi. Vietējās varas iestādes bija liegu-
šās izsniegt man atļauju Storlienā apmeklēšanai. Tas prasī-
ja diezgan daudz dzeramā un argumentācijas, līdz zvied-
ru virsnieki bija pārliecināti, ka mans priekšlikums bija
nopietni domāts. Beidzot viņi bija ar mieru virzīt manu
ierosinājumu tālāk.

Protams, tas tika noraidīts, bet, kā jau tiku cerējis, mi-
nistrs manā rīcībā nodeva sliežu busu (motora dzītu dzelz-
ceļvagonu), kas mūs novestu līdz robežai.

Man ir daudz iemeslu Zviedrijai un zviedriem pateikties
par viņu laipnību un dotajiem atvieglojumiem, un šis gadī-
jums ir viens no tādiem. Ministra šāda izšķiršanās deva
man iespēju būt pirmajam amerikāņu korespondentam,
kas apmeklēja Trondheimu un ziņoja no tās.

Ostersunda svinības palika atmiņā. Maija atnākšanu svē-
tījām vēl otrā rītā un, pirms gājuši pie miera, ieturējām
brokastis ar olu kulteni un kaviāru. Vēlāk to dienu vecāk-
ais viesmīlis gan atzinās, ka kaviārs bijis dāņu imitācija,
taču to brīdī neviens tā nemanīja.

Tiku uzaicinājis divus dāņu filmētājus Boisenu un Kris-

tensenu, kurus biju saticis Helsinkos somu kara pēdējā posmā, pievienoties mums. Storlienā uzmanīgie zviedru virsnieki aizsēja mums acis un tad veda mūs pa sniegvārtu aizsargātu dzelzceļposmu, kurā noslēpti bija pārs-teigumi katram iebrucējam. Aiz lūkuma mums acugaisma tika atkal atdota, mēs atvadījāmies no pavadoņiem un turpinājām soļot pa līniju uz pirmo staciju Norvēģijā. Tur sastapām grupu vācu zaldātu, kas par mūsu ierašanos ziņoja štābam Trondheimā. Tika izsūtīts īpašs vilciens, lai pārvestu mūs uz turieni, kur mūs apsveica komandieris generālis Vitašs (Wytasch).

Pa mūsu uzturēšanās laiku tikām tur uzņemti ļoti laipni. Mums piekomandēts tika kāds virsnieks, kas izrādīja mums cīņu laukus. Sarunājāmies arī ar pilsētnieku komiteju, kas sadarbojās ar vācu militāro administrāciju. Viņi bija bāli un izskatījās satriekti, pārsteigti par notikumu, kad karš bija ienācis Norvēģijā.

Pavadījām Trondheimā vairākas dienas. Tikām sarunājušies ar vietējiem, ar vācu virsniekiem un kareivjiem, kā arī ar norvēģu un britu gūstekņiem un ievainotajiem. Karā ievainotie briti bija uzņemti Trondheimas labākajā un modernākajā slimnīcā, kur gulēja arī ievainoti vācieši. Britu karavīri bija deviņpadsmit, divdesmit, divdesmit vienu gadu veci zēni, kas izskatījās panīkuši, slikti baroti, slimīgi. Viņi bija miesās vāji un mazāka auguma, salīdzinot ar citu zemju karavīriem, kādus tiku redzējis Somijā, Norvēģijā, Zviedrijā, Baltijas valstīs un Vācijā.

Šie tad bija tie izslavētie 'vīri' lieliski sagatavotajā armijā, ko Anglija piedāvājās sūtīt palīgā somiem cīņā pret bolševikiem! Šie puisīši somiem būtu bijuši drīzāk apgrūtinājums nekā ieguvums. Un kara ietērps viņiem bija īsta ēzeļa nasta. Vispirms divas kārtas biezas vilnas apakšveļas, tad uniforma, virs kuras svārkiem bezpiedurkņu ādas veste ar koka sprūdiem pogu vietā. Virs šī gērbu pakojuma nāca smagi oderēts brezenta mētelis. Britu ekspedīcijas karaspēks Norvēģijā bija tik smagā ietērpā, ka tas apgrūtināja ieroču apkalpi. Kustības bija traucētas gluži kā dziļūdēns nirējam. Tādiem bija tikpat maz izredžu stāvēt pretī piemēroti apgādātajiem vācu kareivjiem kā govij hipodromā pret tīrasīņu zirgu.

Un šie nu bija tie karavīri, par kuriem dzirdēta tikai slava, cildinājumi, kas esot lieliski apgādāti karadarbībai ziemeļos un par kuriem kā saviem kara biedriem somi būtu lepmi.

Mani amerikāņu kolēģas Berlīnē, Amerikā sagatavoti un praksi guvuši tāpat kā es, kas arī atzīst, ka 'redzēt ir ticēt, bet piemulķošana ir plika patiesība', tika man stāstījuši par nekaunīgajiem meliem, kādus britu propagandas aģentūras izplatījušas, slavīnot un attaisnojot panisko bēgšanu no Dinkirkas. Šie korespondenti paši bija bijuši tur klāt un redzējuši, kā tas noticis, bet vēlāk dzirdējuši par to BBC un lasījuši britu presē. Pēc tās epizodes - viņi atzina - būs nākotnē grūti ticēt britu avīžnieku laikrakstiem. Manas intervijas ar britu ievainotajiem un gūstekņiem ļāva man atspēkot jaunus britu melus, tikpat viltīgus un nodevīgus kā tos, kādus aprakstīja mani Berlīnē stacionētie biedri.

To nakti es pateicos Dievam, ka Viņš devis somiem skaidras galvas un ka viņi nebija pieņēmuši britu piedāvāto palīdzību. Somija šodien vairs neeksistētu, būtu tās valdība piedāvāto pieņēmusi. Nav vajadzīga nekāda lielā fantazija, lai iztēlotos, kas būtu noticis, būtu tā sauktā ekspedīcijas armija nevis mēģinājusi okupēt Norvēģiju, bet devusies tālāk 'palīdzēt' Somijai.

To pašu vakaru guvu kādu citu nozīmīgu iespaidu, kad viesnīcā vakariņojām kopā ar mūsu sakaru virsnieku. Tur bija vairāk kā divdesmit citu vācu virsnieku, jaunu un vecu, kas ēda vakariņas. Pārējos galdus aizņēma grupas jauneklīgu norvēģu, puisi un meitu divdesmitos. Viņu zeme bija kaujas lauks karojošām armijām. Viņu pašu mazo armiju bija pievīluši nesenējie draugi briti un franči. Mazs norvēģu garnizons fortā Hebra tikai dažu jūdžu attālumā no Trondheimas šai pašā brīdī varonīgi cīnījās pret vācu kalnu strēlniekiem. Bet šai restorānā vakaru omulīgi pavadīja Norvēģijas jaunatne, dejoja pie džeza kapellas, kas spēlēja gan amerikāņu meldijas, gan Vīnes valšus. Šie jaunieši likās vācu karavīrus uzskatām tikpat kā tūristus. Dažas no meitenēm lūkoja flirtēt ar laba izskata jauniem virsniekiem. Vēlāk apjautājos pavadonim, kādēļ viņi nedejo, un saņēmu atbildi, ka tas būtu virsniekam nepiedienīgi - dejojot tad, kad citi biedri cīnās karalaukā.

Ciktāl mēs varējām noskaidrot, starp vācu okupācijas spēkiem un vietējiem iedzīvotājiem nebija bijis nekādu sadursmju. Dienu pēc tam, kad pienāca vēsts, ka karalis ar pavadoņbu aizbēdzis, mēs atradāmies autobraucienā laukos. Neviens nezināja nekā tuvāk, uz kuriem viņš devies, kā tikai to, ka uz ziemeļiem kopā ar britiem. Ikviena Norvēģijas lauksaimniecība lepojas ar savu karoga mastu, un norvēģu karogs, īpaši skaists karogs, tad tiek tur uzvilks visvisādos iespējamajos gadījumos. Bet mēs redzējām tikai vienu pašu pusmastā.

Nākamo vakaru, gaidot audienci pie ģenerāļa Vitaša, dažu vācu virsnieku pavadībā tika ievests kāds norvēģu majors, kas izskatījās ļoti nospiests. Kamēr viņš gaidīja savu kārtu, pie mums griezās vācu virsnieki un lūdza neizjautāt norvēģi, jo viņš, Negra forta komandieris, pirms dažām stundām bija bijis spiests padoties vācu spēkiem un pēc pārdzīvotā esot dziļi satriekts.

Nākamā dienā pienāca ziņa no Berlīnes, ka grupa ārzemju žurnālistu, galvenokārt pārstāvot ass sabiedroto laikrakstus, izlidojot uz Norvēģiju. Amerikāņu korespondenta klātie Trondheimā kļuva neērti, un tā mēs atkal, virsnieku pavadīti, ar īpašu vilcienu tikām sūtīti atpakaļ uz Storlienu. Viens no mūsu pavadoņiem bija apbalvots ar Zilo oreni, kas Vācijā liels retums.

Zviedri mūs apsveica ar laimīgu atgriešanos, un mēs devāmies atpakaļ uz Ostersundu, kur uzzinājām, ka briti un franči atstājuši Namsosu, tā noslēdzot kampaņu Norvēģijā.

Ģenerālim Fosteram, kādam vecam kalniešu vadonim mūsu Amerikas pilsoņu karā, reiz ticis jautāts, kā tas nācies, ka viņš guvis tik daudzas uzvaras. Viņš atbildējis kodolīgi, ka ejot vistālāk ar visvairāk vīru. Tas ir tas pats, kā vācieši guva savu pirmo lielo uzvaru, atbrīvojot Eiropu no britu blokādes. Vādības, sagatavotības, morāles un sekmīguma ziņā viņi bija pārāki par saviem ienaidniekiem.

Nonācis atpakaļ Zviedrijā, iesniedzu pieprasījumu pēc atļaujas atgriezties atpakaļ uz Norvēģiju, lai iepazītos ar apstākļiem vispārīgi. Varbūt tas bija laimīgi, ka mana vīza un citi dokumenti nepienāca tik ātri. Situācija Baltijas valstīs likās esam sasniegusi krīzes stāvokli. Lai arī man ir bijis daudz netikama jāpieredz saskarē ar bolševikiem,

izšķīros atgriezties un lidoju atpakaļ uz Rīgu. Tur mani sasniedza vēsts, ka manam Norvēģijas ceļojumam viss nokārtots. Taču sarkanā terora draudi austrumos sabiezēja, un es saviem baltiešu draugiem apsoltīju palikt ar viņiem, cik vien ilgi tas būs man iespējams. Pa jokam piedāvājos būt kā barometrs - kamēr vēl palieku Rīgā nevajāts, tikmēr bija vēl savas cerības.

Bet sarkanais terors, pirms tas iegriezās manā mājā, skāra citus papriekš. Tad pulksten desmitos kādā vakarā pie manis ieradās divi komunisti ar sarkanām aprocēm un paziņoja, ka 24 stundu laikā man jāatstāj Latvija.

Bija tikai divi vilcieni, kurus varēju izmantot - viens uz Tilzīti agri no rīta un viens uz Vāciju pēc pusdienas. Auto nu izrādījās par pašu lielāko vērtību manā īpašumā. Bija skaidrs, ka bolševiki sagaidīja mani dodamies uz Vāciju, un tādēļ es izšķīros otrādi - braukt uz ziemeļiem.

Mana aizbraukšana no zemes, kuru biju uzskatījis par savām mājām divdesmit gadu, bija vairāk bēgšana nekā izraidīšana. Atstājot Rīgu un dodoties tālāk pa veco pasta ceļu, ko cariene Katrīna bija likusi būvēt un kas savieno Leningradu ar Tilzīti uz Vācijas-Lietuvas robežas, mēs ar sievu braucām Igaunijas virzienā. Rīgas nomalē pabraucām garām kādam sarkanarmijas tanku bataljonam un divām divīzijām motorizētu kājnieku, kas nometņoja mežā. Izbraucis cauri Valmierai, es ievēroju, ka mums seko. Vāģis, kurā bija vairāki vīrieši un viena sieviete, visi ar sarkanajām aprocēm, lai mūs pārbaudītu, nobrauca mums līdzās, tad atpalika aizmugurē. Sešdesmit kilometru tālāk otrpus Rūjienas, kur ceļš sadalās, pa kreisi dodoties uz Pērnavu, pa labi uz Vīlandi, es, pirms krustojumu sasniedzis, apturēju mašīnu un likos aizņemts ar kādu motora problēmu. Kad sekotāja mašīna pabrauca garām un pazuda skatam, es attīstīju ātrumu un nogriezos pa otru ceļu. Pārbraucu robežu bez kādām nepatīksmām, kādas mums sagādāt droši vien bija sekotāju nodomā.

Lai izbēgtu tālākas neērtības, tiku nokārtojais ar amerikāņu lietvedi Tallinā, ka viņš padara mani par diplomātisko kurjeru, un tā man laimējās tikt tālāk uz Helsingforsu bez kāda starpgadījuma.

SOMIJA

Somi ir pionieri. Mūsdienu somi, kas cīnās Karelijas mežos pret sarkanajiem krieviem, nav bez savas līdziības ar amerikāni, kas pirms 150 gadiem šķērsoja Alleghany kalnus, lai iegūtu zemi. Abi mīl vientulību. Somam patīk savu māju celt tālu prom no kaimiņa. Amerikānis cirta savu kabīni labu gabalu prom no forta vai blokmājas, kas viņu sargāja pret ienaidnieku. Abi ir viesmīlīgi, godīgi un draudzīgi. Cits teicams rakstura vilciens abos ir devība, augstsirdība.

Šis amerikāņu tips - par nožēlu Amerikai - iet mazumā. Somi kā nekā vēl dzīvo savā heroiskajā laikmetā, kas jau vilcīs gadsimtiem. Ilgā cīņa par pastāvēšanu ir attīstījusi viņos viscildenākās un vērtīgākās rakstura īpašības. Tādēļ Somijas pusē bija visas civilizētās pasaules simpātijas, kad viņiem uzbruka sarkanā armija. Tādēļ viņa pārdzīvoja. Tādēļ viņa cīnās atkal, cīņa sveras uz uzvaras puši, un reiz viņa baudīs uzvaras augļus.

Somu aistāvēšanās karš pret Krieviju bija pats lielākais notikums, kādu savā mūžā esmu aprakstījis un kāda neceru vairs otra. Mazai nepilnu četru miljonu nācijai uzbrūk 174 000 000! Varena ienaidnieka gaisa flote bombardē civiliedzīvotājus, lai satriektu viņu morāli. Spēcīga karafloote, kurai neizdevās nobloķēt jūras satiksmi starp Somiju un Zviedriju! Reti barga ziema ar nepieredzēti zemu temperatūru.

Somija ir varoņu zeme. Senās teikas stāsta par pārgalvīgiem vīriem, kas meklējuši briesmas, lai tās pieveiktu ar bezbailību un apķērību. Arī vēlākajā pierakstītajā vēsturē netrūkst stāstu par drošsirdību un izturību pret lielu pārspēku. Karalaikā viņi ir parādījuši pasaulei, kā nācijai jācīnās par savu dzīvību. Mierīgos laikos viņi nododas sportam, un čempions tur ir miera laika varonis.

Somija ir čempionu zeme. Viens no tiem, Hannes Kolehmainen, pirmais somu skrējējs ar pasaules slavu, ir mans labākais draugs. Viņš izceļas starp lielajiem atlētiem, kas iznesuši somu zemes vārdu pasaulē. Mēs ar Hannesu esam maksāķerējuši kopā gandrīz divdesmit gadu. 1940. gadā mēs nometņojām Petsamo upes krastā. Domājām, ka mums līdzī pietiekami uztura, lai iztiktu pāris nedēļu. Bet,

kad mūsu sievas iekūra uguni, lai gatavotu maltīti, mūs apstāja lapu bērni, un bērni vienmēr ir izsalkuši. Laimīgā kārtā Petsamo ostā stāvēja kugis, lai pārvestu amerikāņus atpakaļ no Eiropas, un mēs papildinājām uzturu no tā. Viens no mazajiem lapu puikām jautāja Hannesam, kā viņu saucot, bet, kad viņš to dzirdēja, negribēja ticēt. Lai savu identitāti pierādītu, Hannes izvilka no kabatas pasi. Zēns par Hannesu bija lasījis somu skolasgrāmatās, un viņa saprašanā Hannes bija daudz svarīgāka persona par Somijas valsts prezidentu. Viņš lūdza Hannesam, vai viņam būtu kāda fotogrāfija un vai viņš neuzrakstītu savu vārdu uz tās, lai skolasbiedriem pierādītu, ka patiesi ir bijis zvejā kopā ar Hannesu Kolehmainenu. Hannesam bija klāt kāds momentuzņēmums, un viņš uzrakstīja uz tā: 'Manam draugam Mozum no Hannesa Kolehmainena'. Pat laši Petsamo upē likās zinām, kas viņus zvejo, jo ikreizes viņš atgriezās ar lomu, kamēr es pa visu laiku nenokēru neviena paša.

Starp visādiem sporta veidiem pasaulē daudz čempionu ir somi, un tas ir vienkārši tādēļ, ka Somijā ir ne tikai nacionālie, bet arī lokālie čempioni. Pašdisciplīna un stingri ieturēti treniņi norūda raksturu. Tas un citas kvalitātes padara somu nevien par labu sportistu, bet arī par krietnu pilsoni un nesalīdzināmu karotāju, izturīgu strādnieku, labu biedru un cildenu draugu.

Kad Somijai 1939. g. uzbruka bolševiku Krievija, viņai bija tik daudz draugu un laba vēlētajū kā nevienai citai tautai pasaulē. Viņas vienīgie ienaidnieki bija komunisti un to atbalstītāji, to starpā žīdi. Somam tas liekas neiespējami, ka draugs to varētu pamest. Viņi ir maza tauta, kuras demokrātiskā valdības sistēma darbojās sekmīgi, jo patriotismu neaptumšoja partiju politikas, viņiem bija iedzimts godīgums un viņu viendabību netraucēja minoritātes. Viņu lieta bija taisnīga. Tautu Savienībā somiem bija laba slava.

Somija bija vienīgā parādniece Eiropā, kas regulāri kārtoja savas saistības Amerikai. Viņa zināja, ka tai zemē viņai daudz draugu. Vairums augstāko virsnieku pasaules karā bija dienējuši vācu armijas slavenajā Jēgeru bataljonā, un liela daļa somu apbrīvoja un studēja vācu kultūru, un Somijas respekts un draudzība pret Vāciju tika atbildēta arī no vāciešu puses. Somijas galvenie tirdzniecī-

bas sakari bija izveidojušies ar Angliju, un tirdzniecības aprindas simpatizēja Anglijai kā draudzīgai varai, uz ko var paļauties. Somijas attiecības ar Zviedriju bija brālīgas, jo abām zemēm bija daudz kopēja vēsturē, tās bija cīnījušās un cietušas kopā. Juzdama morālu atbalstu no Rietumu civilizācijas puses un būdama pārliecināta, ka saņems arī materiālu palīdzību, Somija sekmīgi pastāvēja Krievijas pārspēka priekšā.

No visām zemēm, kas pievīla Somijas cerības, Amerikas izturēšanās bija visapkaunojošākā. Amerika tai laikā vēl nebija karā iesaistījusies. Tā neatradās cīņā uz dzīvību un nāvi. Tās prezidents Franklins Delano Ruzvelts bija sludinājis cēlas domas jau gadiem. Bet pacilājošās idejas netika paustas, lai nomierinātu prātus un samierinātu pretiniekus. Tās bija rūpīgi kalkulētas, lai uzliesmotu naidi un celtos karš.

Stāsts par Savienoto Valstu ārlietu politiku Ruzvelta tresta vadībā satur daudz apkaunojošu lappušu. Amerikas valdības politika iepretī Somijas valdībai 1939-42. gados bija tik nekrietna, ka grūti būs to noslēpt vai attaisnot, rakstot Amerikas diplomātijas vēsturi. Tā nebija amerikāņu tautas atbalstīta politika. Bez mazās žīdu-judofīlu kliķes cieši ap Ruzveltu ārkārtīgi maz ir to cilvēku, kuriem zināms, kā patiesībā notika. Daudzi amerikāņi arī nezina to, ka pirmo reizi mūsu vēsturē žīds dzīvoja Baltijā namā. Tas bija Samuels Rosenmans, tiesnesis Ņujorkas štata federālajā tiesā. Viņš gan saņem tiesneša algu, bet patiesībā aizņemts ar prezidenta runu sacerēšanu, kā arī darbodamies kā tā padomdevējs.

No pirmās kara dienas, kad bolševiki uzbruka Somijai, Ruzvelta trests ir bijis komunistu Krievijas pusē. Tas notika pretēji amerikāņu tautas gribai. Bet Savienotajās Valstīs ārlietu politika ir lieta, kas atstāta pilnīgi prezidenta ziņā. Amerikāņu vairākums simpatizēja somiem un vēlējās atbalstīt Somiju.

1939. g. novembrī, kad somu delegācija ministra Pasikivi vadībā uzturējās Maskavā, pārspriežot sovjetu valdības prasības pret Somiju, es tiku apmeklējis Eljas Erkko, somu lielākā laikraksta Helsingin Sanomat izdevēju, toreiz arī Somijas ārlietu ministra amatā. Sarunu gaitā vienubrīdi viņam ieminējos, ka viņš varētu piezvanīt Pasikivi un

pateikt, ka Somija ir izšķīrusies pieņemt 'to simts miljonu dolaru aizdevumu no Savienotajām Valstīm'. Minēju arī, ja nebūtu pēc tāda vēl lūgusi, tad vajadzētu to darīt. Tā kā visas telefona sarunas ar Maskavu ir GPU kontrolētas, ziņa tūlīt būs zināma ārlietu komisariātā, un tā varētu kritiskās sarunas iespaidot somiem labvēlīgi. Erkko atbildēja, ka uz tādām domām bija nācis arī pats un licis tās priekšā ministru prezidentam Risto Riti (Ryti), kas priekšlikumu noraidījis. Pēc tam tiku apmeklējis arī Riti, un viņš man atklāja, ka valdība ir instruējusi savu sūtni Vašingtonā griezties pie Savienoto Valstu valdības un ierosināt tur sešdesmit miljonu dolaru lielu aizņēmumu. Jautāju, vai šai lietā varu sūtīt ziņojumu savam laikrakstam, bet Riti lūdza paturēt šo informāciju kā konfidenciālu, jo Amerikas finansu ministrs Henrijs Morgenthau sūtnim īpaši piekodinājis paturēt šo lietu slepenībā.

Tas mani satrauca. Teicu Riti, ka Morgenthau taču ir žīds un ka neviens žīds, lai arī kādā amatā, nekad neuzņemsies nekā tāda, kas varētu kaitēt žīdu valdībai boļševiku Krievijā. Tālāk tiku piezīmējis, ka, lai arī daudzi somi tā nezina, pasaules žīdi uzskata Somiju par antisemitisku zemi, jo Somija ir pretojusies vairāk žīdu ielaišanai savā zemē. Izteicu aizdomas, ka Morgenthau šo aizdevumu Somijai sabotēs, kādēļ būtu labāk, ja man tiktu ļauts ziņot Tribūnam; līdzko Somijas lūgums būs nolikts priekšā amerikāņu tautai, tad publiskā nostāja var piespiest valdību uz labvēlīgu izkārtojumu.

Riti tomēr turējās pie sūtņa dotā vārda Morgenthauam un liedza man atļauju šīs ziņas publicēšanai. Viņa viedokli respektēdams, es arī piekritu, taču piebildu, ka, ja man rokās nāktu pierādījums, ka Morgenthau ir aizdevumu sabotējis, tad es ziņošu savam laikrakstam. Un es ziņoju par to nākamā februārī, kad bija galīgi skaidrs, ka pret Somiju ir tikusi pastrādāta nodevība, un ziņojums tika publicēts Tribūnā.

Aizdevums nesaskanēja ar Ruzvelta tresta politiku. Somijas lūgums pēc finansiālas palīdzības tika atklāts tikai pēc tam, kad sarkanā armija bija jau iebrukusi Somijā. Ruzvelta trests aizkavēja attiecīgā likumprojekta iesniegumu kongresam, kas aizdevumu autorizētu. Tā vietā iesniegts tika cits likumprojekts, agrāk jau kongresa norai-

dīts, ļaujot Eksporta Importa bankai (Ruzvelta radītai) palielināt kapitālu par 100 miljoniem dolaru. Lai arī šai likumprojektā ne reizi nebija pieminēts Somijas vārds, administrācija, lai maldinātu tautu, nosauca to par 'Somijas likumprojektu'. Lai nodrošinātu tam kongresā nepieciešamās balsis, Ruzvelta trests beidzot apsolīja no piešķirtās summas aizdot 20 miljonus Somijai. Kaut Somijai palīdzība bija nepieciešama steidzami, likumprojekta pieņemšana tika vilcināta. Zem sabiedriskās domas spiediena valdība apsolīja vēl 10 miljonu klāt, bet, kad šī nauda kļuva pieejama, bija jau par vēlu, lai Somija to vairs spētu izlietot karā pret Krieviju.

Pa ziemas kara laiku Ruzvelta trests ar visiem tam pieejamajiem līdzekļiem atbalstīja sovjetu valdības iepirkumus Savienotajās Valstīs un to eksportu uz Krieviju. Lielākā daļa preču tika iegādāta uz parāda, un to starpā bija augstvērtīgs benzīns lidmašīnām, varš, chroms un to kausējumi, kā arī šo karamateriālu apstrādāšanas mašīnas. Vienīgā reize, kad Ruzvelts ko darīja Somijas labā, bija ļoti saudzīgais aizrādījums Amerikāņu Jaunatnes kongresam, komunistiski noskaņotai kopībai, kas sanāca Vašingtonā un atteicās pieņemt rezolūciju, kas Somijas invāziju nosodītu. Ruzvelts klusēja par palīdzību, ar kādu viņa valdība atbalstīja Krieviju, kaut arī par to smagas apsūdzības tika celtas presē.

Tiem amerikāņu propagandistiem, kas tagad izplata melus, ka Somija atrodies zem Vācijas kontroles un izpildot Vācijas pavēles, ir visai vāja atmiņa. Viņi aizmirsuši, ka ar Eiropas kara sākšanos Amerikas valdība atļāva britu valdībai kontrolēt visu amerikāņu pastu ar Eiropu un uzraudzīt visu amerikāņu tirdzniecību ar Eiropu. Katram somu kugim, kas iegriezās kādā Amerikas ostā, lai uzņemtu kravu preču, iepirktu Savienotajās Valstīs, bija jādabū britu flotes apliecība, pirms varēja atgriezties uz Somiju. Katra vēstule, ko saņēmu no Savienotajām Valstīm kopš 1939. g. septembra, bija gājusi caur britu cenzūru. Pēc tam, kad Savienotās Valstis iestājās karā, esmu saņēmis tikai divas vēstules no sava laikraksta, un to vienīgais saturs bija avīžu izgriezumi.

Vēl dīvaināks ir tas fakts, ka Amerikas ārlietu ministrija, pakļaujoties britu vēlmēm, 1939. g. Vašingtonā nodibinā-

ja slepenu cenzūru visa tā pasta kontrolei, kādu saviem tuviniekiem un draugiem sūtīja amerikāņi, kas strādāja Amerikas iestādījumos ārzemēs un sūtījumiem izmantoja diplomātiskā dienesta somas. Šo cenzūru vadīja žīds. Labu laiku likās, ka Savienotās Valstis būs pilnīgi pakļāvušās britu kontrolei. Bet tagad Ruzvelta trests, Savienotās Valstis karā ievilcis, jūtas varens diezgan, lai sāktu pavēlēt Anglijai.

Somi bieži ir dzirdami dēvējot sevi par mazu tautu. Šis viedoklis lielā mērā iespaido somu attieksmes pret pasauli un viņu ārlietu politiku. Lai arī somu tauta ir maza skaita ziņā, tās morālā stāja apliecina lielumu. Tā pārstāv taisni to, par ko Anglija un Savienoto Valstu valdības sakās cīņamies - demokrātiju un mazo tautu tiesības pastāvēt.

Tā kā Somija joprojām pastāv kā maza nācija ar demokrātisku iekārtu un neatkarīgu ārējo un suverenu iekšējo politiku bez jebkādam aliansēm, tā šodien ir milzu šķērslis tā saukto anglo-sakšu tautu pretenzijām un politikām. Tas izskaidro to, kā Anglija varēja nolaisties tik zemu un pieteikt karu Somijai. Tas arī izskaidro Savienoto Valstu izturēšanos, piedraudot ar diplomātisko attiecību pārtraukšanu, ja somi turpinās savu ofensīvu pret sarkano armiju, jo pēc žīdu kontrolētās Vašingtonas ieskata tā apdraudot svarīgas Amerikas intereses.

Fiziski Somija ir maza zeme. Ģeopolītiski tā ir svarīga zeme. Bet morāli tā ir liela zeme. Somijas morālā stāja ir panākusi to, ka psaules acīs šī zeme ir kļuvusi par nesatricināmu lielumu, kādam nav vairs salīdzinājuma ar tās platību. Somija nav mainījusi savu politiku, savu pozīciju, savu valdības formu. Ziemas karā viņa cīnījās uz dzīvību un nāvi. Viņa cīnās par savu dzīvību tagad. Somijas klātieņe pasaules karā jau pati par sevi ir patiesība, pret kuru sabrūk visa liekulīgā anglo-sakšu-boļševiku alianses propaganda. Ikviens cilvēks Anglijā un Savienotajās Valstīs, kas simpatizēja un lūdza par Somiju tās ziemas karā, tagad saprot, ka pašreizējā pasaules kara pretspēku nostāstījumā kautkas ir bezgala aplam. Visi tie anglo-sakši, kas atceras Somiju ar respektu un apbrīnu, zina labi, ka Somija nav mainījusi, ka mainījusi ir gan viņu pašu valdība. Tas, ka Somija atkal karo pret boļševismu, apstiprina, ka Somija nav mainījusi, ne arī mainījies ir boļševisms.

Tā nu tiem ļaudīm anglo-sakšu zemēs, kas ziedoja savu artavu somu palīdzībai ziemas karā, ir jāsaprot, ka tagadējās pasaules cīņās viņi atrodas nepareizā pusē. Somijai atmaksātos labi, ja tā atgādinātu viņiem - cik vien bieži un cik vien iespaidīgi iespējams -, ka somi turpina to pašu agrāko cīņu pret to pašu ienaidnieku. Ja Somijas daudzie draugi nu atrodas konflikta pretējā pusē, tad tas tāpēc, ka žīdi ir panākuši savu un viņus tur ievilkuši.

Šie ļaudis nesaprot, kas notiek Eiropā, ka Eiropa ir sacēlusies pret spirituālo, kultūrālo un ekonomisko korupciju. Viņi nespēj saprast, kā tas var būt: ja žīdam bija spējas un vēlēšanās valdīt un kārtot nācijas vajadzības, viņiem bija iespējams savu talantu parādīt Krievijā. Bet ko viņi tur panāca, ir satriecis, pārbiedējis pasauli. Žīmīgi, ka ilviens žīds, vai tas dzīvotu Anglijā vai Amerikā vai kādā citā zemē, ir ieinteresēts sovjetu Krievijas uzvarā varbūt pat vairāk nekā Anglijas un Amerikas vinnīnā. Žīds saprot, ka, ļaujot sovjetu varai sabrukt, būtu lielā daļa visas viņu cīņas pēc pasaules varas pazaudēta.

Tas arī izskaidro, kādēļ milzu propagandas organizācijas, žīdu vai viņu palīgu vadītās un kontrolētās, cenšas pārliecināt Lielbritānijas un Savienoto Valstu tautas, ka Eiropa slīd lejā uz iznīcību. Šīs organizācijas ar viltu un draudiem lūko piespiest Somiju slēgt ar Padomju Savienību separātu mierlīgumu. Viņi arī lūko pārliecināt Lielbritānijas un Savienoto Valstu ļaudis, ka kopā ar žīdu-boļševiku Krieviju viņi pasauli vedīs uz labāku nākotni. Velti viņi meklē kādu propagandas formulu, kurai būtu tāds pats magisks iespaids uz Eiropu kā prezidenta Vilsona četrpadsmit punktiem. Šie blēži pūlas iestāstīt tautām, kas cietušas zem boļševiku briesmām, ka pēc šī kara parādīšoties jauna Krievija, jauna Krievijas valdība, civilizēta pēkšņi. Anglo-sakši ir atklāti atzinuši, ka viņu karamērķis ir kontrolēt pasauli. Taču nav tie bijuši spējīgi kontrolēt pašmāju plēsīgos elementus.

Somijas cīņa par savu eksistenci atklāj šo blēdību. Somijas uzpurēšanās par cilvēka brīvību ir atsegusi huliganu-liekuļu aliansi, parādot, kas slēpjas aiz tās svētulības motīviem. Jo ilgāk Somija cīnās, jo augstāk godā tā paceļas, un, jo ilgāk Savienotās Valstis un Lielbritānija cīnās boļševiku pusē, jo dziļāk grimst tās kaunā. Ikvienu nācija,

kas cīnījies pret bolševismu, ir guvusi godu. Bet guvušas tās vēl vairāk - guvušas apziņu par kopēju sūtību un biedriskumu, kas dod jaunas izredzes dzīvei nākotnē.

Savienotās Valstis, kas cīnījās pirmajā pasaules karā, un Savienotās Valstis, kas tika mobilizētas otrajā pasaules karā, ir divi dažādi lielumi. Pirmajam karam beidzoties, Eiropa raudzījās uz Savienotajām valstīm pilna cerību. Tagad tā Savienotās Valstis un Ruzveltu vēro ar bailēm un pretīgumu. Ne Eiropa, ne pasaule var nākotnē gaidīt ko labāku nākam no Vašingtonas. Ruzvelta politika ir netīrā dolara politika.

Kad biju vēl mazs puika un dzīvoju Kalifornijā, palaikam pilsētā mēdza iegriezties tautas dziednieks (medicīnman). Tas bija Amerikas primitīvā attīstības posma produkts. Šie dziednieki pagatavoja savus ārstniecības līdzekļus paši. Vienmēr viņus pavadīja divi palīgi - viens nēģeris, kas spēlēja bandžo, otrs sarkanais indiānis ar pilnu karam piedienīgo krāsojumu un spalvām. Dziednieks noīrēja kādu zāli un ieaicināja vietējos uzjautrināties. Nēģeris spēlēja bandžo un dziedāja jocīgas dziesmas. 'Virsaītis' uzveda kara deju. Dziednieks cildināja savu magisko mikstūru brīnumdarītājas spējas un garantēja izārstēt visu, sākot ar vēzi un tuberkulozi un beidzot ar miesā ieaugušiem kāju nagiem un piņņiem. Medicīna tika pārdota par dolaru pudelē, un bieži viņš tika vaļā no 25 vai pat 50 vienā vakarā. Vairums publikas dziednieku uzskatīja par blēdi, bet arī atzina kā tīkamu šarlatānu un pirka viņa preces vairāk aiz pateicības par amizantu vakaru, viņu pelēkajā vienmuļajā dzīvē sagādāto pārmaiņu.

Šim veco laiku dziedniekam nu ir radies savs pēcnācējs ar prezidentu Ruzveltu, kad Čerčils spēlēja bandžo un Staļins uzved kara danci, un lūko pārdot pasaulei savus četrus melus grezni izrotātajā Atlantijas chartas pudelē. Bet jaunajam dziedniekam neklājas viegli. Klausītāji nav ne pacietīgi, ne arī tic viņa rožainajiem sapņiem drūmajā nākotnē. Viņa nēģeris nenotur meldiņu. Viņa indiāņu virsaītis vienkārši smird, un viņa zālēm ir galvaskauss un divi krustoti kauli uz pudeles.

1939. g. vasarā kara draudi likās tālu prom no Somijas. Kopš gadiem Somija bija sapņojusi, ka reiz olimpiskās spēles notiks Helsinkos. Šis sapnis jau likās esam tuvu īste-

nībai. Steidzīgi tika paplašināts lielais jaunais sporta stadions. Tika pabeigta jaunas viesnīcas būve. Citās notika pārbūves, lai uzlabotu un modernizētu iekārtu un spētu uzņemt ļaužu pieplūdumu. Somi debatēja par to, kādās disciplīnās viņiem izredzes gūt sekmes cīņā pret citām nācijām. Tika pārbaudīti veci čempioni un meklēti jauni.

Kāpēc parlamentam bija jāpiešķir īpaši līdzekļi zemes aizsardzībai, kad nepieciešami bija celt olimpisko ciematu, kur uzņemt pasaules atlētus? Kādēļ gan armijai vajadzēja vairāk ieroču, kad izrādījās, ka bija jāceļ apsildāms peldbaseins, lai arī dienvidzemju peldētāji, kas pie Somijas aukstajiem ūdeņiem nebija pieraduši, spētu atbilstoši parādīt savas spējas?

Stāvokļa nopietnību aptvēra tikai neliela iedzīvotāju daļa. Jūlijā feldmaršals Mannerheims iesniedza atlūgumos no amata. Tas netika pieņemts. Kamēr olimpisko spēļu sagatavošanas darbi steidzīgi tuvojās noslēgumam, universitātes studenti un citi brīvprātīgie visu vasaru nostrādāja, palīdzot celt nocietinājumus.

Somija jutās tik pacilāta, cik pacilāts būtu bijis lielas ģimenes tēvs, piedzīvojot trīs meitu izvedības vienā dienā. Viens no pašiem laimīgākajiem bija Arno Hohentals, mans pats pirmais draugs Somijā. Viņš bija daudzus gadus nopūlējies, lai dabūtu spēles uz Somiju. Pats bijis sportists un nu, būdams prezidents Eiropas lielākajā sporta piederumu ražotājā uzņēmumā, viņam bija daudz draugu starp sportistiem visā pasaulē.

Arno cēla sev vasarnīcu piekrastē kādus piecdesmit kilometrus no Helsinkiem. Kad īpašumu bija ieguvis, viņam tika teikts, ka zivju bagātības ziņā apkārtējie ūdeņi neesot salīdzināmi ne ar vienu citu vietu Somijā. Zvejnieki parasti ir paši dāsnākie cilvēki, starp kuriem Arno nav izņēmums, un tā viņš ielūdza Hannesu Kolehmainenu un mani palīdzēt iepazīties ar jauno vietu. Trīs stundu laikā pa visiem trim mēs noķērām piecdesmit līdaku svarā starpvienu un sešiem kilogramiem. Nekad neviens no mums šādu lomu agrāk nebija pieredzējis, un tas ir palicis arī vēlāk nepārspēts. Vēl jāpiebilst, ka Arno tai dienā noķēra arī seši kilo smagu lasi.

Jūlijā es īsi atgriezos uz Helsinkiem, lai satiktos ar preses radio direktoru Houtu. Tas bija Čikāgas Tribūna

noorganizēts kooperatīvs, lai ietaupītu telegrafa izdevumus ziņu pārraidīšanā uz Ameriku. Telegrafa izdevumi bija tik augsti, ka ārzemju ziņas sastādīja pašus lielākos izdevumus tiem laikrakstiem, kas ārzemēs uzturēja paši savus korespondentus. Daudzi citi laikraksti izmantoja šo iestādījumu ziņām no Eiropas uz Ameriku. Presesradio nu plānoja iekārtot īsviļņu raidītāju Helsinkos, lai varētu pārraidīt olimpisko spēļu ziņojumus uz Ameriku tieši. Houts bija tikko ieradies no Parīzē pārleistās krīzes. Vispārējais stāvoklis Eiropā mums abiem likās ļoti kritisks, taču Helsinku optimistiskā gaišā prāta un cerību atmosfaira pielipa arī mums. Atļauju operēt raidītāju mēs saņēmām bez mazākajām grūtībām. Houts atgriezās uz Parīzi un es devos atpakaļ turpināt pārtrauktos makšķernieka klaiņojumus.

Septembrī īsi iegriezies Kēnigsbergā, es Polijas sagrāvei izsekoju no Rīgas, bet oktobra sākumā biju atpakaļ Helsinkos. Padomju laikrakstos Leningrad Pravda un Krasnaja Gazet parādījās draudu pilni raksti, vērsti pret Somiju. Tā kā nekā tāds nevarēja notikt bez ārlietu komisariāta ziņas, likās, ka Maskavai bija izdevīgi neuzbrukšanas līgumu ar Vāciju izmantot spaidiem pret Somiju. Ka Somijai varētu draudēt kara briesmas, likās gandrīz kas neiedomājams. Bet Eiropā notika visādas neticamas lietas.

Somu-krievu krīze pievilka vairāk ārzemju korespondentu, un Helsinkos to saradās vairāk kā jebkad. Ik vakaru pulcējāmies ārlietu ministrijā, lai dzirdētu jaunāko. Kādu vakaru viens no viņiem žēlojās, ka nebija nekā jauna. Viņš pārstāvēja kādu franču preses agentūru. "Ja jūs zinātu, cik pirmo lappušu telpas franču prese veltī Somijas ziņām, jums noteikti būtu kas vairāk priekš mums", viņš protestēja. Somu diplomāts bija tik pārsteigts, ka nezināja ko atbildēt. Tad aizrādīju francūzim, ka arī Francija pašureiz atrodas grūtā stāvoklī, ka esmu kautkur dzirdējis, ka arī Francija atrastos kara stāvoklī. Tas šo avīžnieku, kas vēl dažas nedēļas iepriekš bija bijis valodu skolotājs, nomierināja. Citu vakaru kāds anglis izsaucās sapīcis: "Neredzu nekādas jēgas nākt uz jūsu preses konferencēm, kad vairums savu ziņu saņem no Maskavas radio". Es pieprasīju, lai anglis atvainojas, bet viņš atteicās to darīt. Palicis Helsinkos visu ziemas karu, viņš netika saņemis atļauju

apmeklēt fronti. Temperaments korespondentam ir derīga lieta, bet to jāprot noturēt grožos. Arī pats šai ziņā nesmu bijis gluži bez vainas.

Tuvojās novembra beigas, un somu-sovjetu krīzē likās iestājies klusums. Uzmeklēju trīs savus draugus, kas somu valdībā ieņēma svarīgus amatus, un apjautājos, kā viņi skatās uz iespējamo sovjetu uzbrukumu, ziemei sākoties. Visi viņi to apšaubīja, bet pieļāva smagu krīzi pavarī.

Amerikas lielais ražas festivāls jeb Pateicības diena (Thanksgiving Day) iekrīt novembra pēdējā ceturtdienā, un kopš daudziem gadiem mums ir iegājusies tradīcija pagarināt ēdamistabas galdu, cik vien tālu iespējams, un ielūgt draugus no dažādām nacionālitātēm piedalīties kopējā tītara mielastā. Tā kā biju viesus jau ielūdzis tai dienai, atgriezies atpakaļ uz Rīgu. Tikai nedēļu mājās pavadījušam pienāca ziņa, ka somi it kā apšaudījuši sovjetu pozīcijas, un mēs nekavējoties steidzāmies atpakaļ uz Helsinkiem.

Uzturējušies īsi Tallinā, kad pienāca brīdis lidojumam tālāk, lidmašīna tomēr nestartēja, jo bija saņemta ziņa, ka Helsinki bombardēti. To pašu nakti devāmies tālāk uz Stokholmu, izmantodami igauņu tvaikoni, ko pavadīja torpēdlaivas, jo ar šo ceļā bija arī trīs diplomātiskie kurjeri. Baltikporta sovjetu garnizona prožektoru paturēja mūs staru kūlī, kad braucām tam garām, un tālāk mūs pārbaudīja sovjetu karakugi. Stokholmu sasniedzām nākamā dienā, un tai pašā vakarā kugojām tālāk ar zviedru tvaikoni Brunhildu uz Turku, ko sasniedzām tikai vēlu nākamā naktī, jo parastā 20 stundu ilgā ceļa vietā kugis mainīja kursu, dodamies tālu augšā gar Botnijas piekrasti, lai tad, zviedru novērotāju lidmašīnu un somu zemūdeņu mednieku pavadīti, šķērsotu līci un sasniegtu Turku jau pilnīgi aptumšotu.

Somija mobilizēja. Privātais transports vairs neeksistēja. Sastapu Manniju Vardu, dārzkopi, kas bija atvedis Turku somu bērņus tālākai evakuāciju uz Zviedriju. Vards piedāvājās aizvest mūs uz Helsinkiem, bet temperatūra bija nokritusies astoņpadsmit gradu zem nulles, un garais ceļš vaļējā smagajā mašīnā pa noledojušiem ceļiem nebija nekas vilinošs. Piezvanījām policijas šefam un lūdzām, vai nevarētu dabūt salmus. Bija jau pulkstens viens naktī, kad

pielādējām kravās mašīnu ar salmiem. Tā mēs devāmies savā aukstajā ceļojumā. Vards bija pārguris, jo šis jau bija viņa trešais brauciens ar evakuējamiem.

Helsinki likās cilvēku pamesti. Izrādījās, ka amerikāņu militārais atašejs majors Heiness (Haynes) bija bijis pānikas celšanā galvenais vainīgais. Viņš bija apzvanījis visus, ko vien pazina, brīdinādams, ka bolševiki uzbrukumā pilsētai sūtīšot 300 bumbvedēju.

Nebija domājams, ka bolševiki gaisa uzbrukumu kāpinātu. Uzlidojumi bija tikai nolūkā terorizēt iedzīvotājus. Kopš gadiem Maskava bija nopūlējusies un intrigējusi par saslēgšanos savienībā ar Savienotajām Valstīm. Ar Padomju Savienības atzīšanu, ko panāca Ruzvelts, žīdu lielajam iespaidam viņa administrācijā vēl pieaugot, Maskava nu loloja cerības, ka Savienotās Valstis atzīs viņu valdību kā sabiedroto un palīdzēs komunistu plānotajai Eiropas okupēšanai. Kamēr tiktāl karš Eiropā sensāciju kārajiem amerikāņu avīžu lasītājiem bija sagādājis vilšanos, pirmais gaisa uzbrukums Helsinkiem izsauca ārkārīgu sašutumu Savienoto Valstu presē.

Visu ziemas karu Somija saņēma ievērojamu publikas atbalstu, un tās drosme un izmisuma cīņa par nacionālo eksistenci tika apbrīnota. Nebūs taisnīgi par grūtībām, kādas korespondentiem tika liktas ceļā, par kara darbību ziņojot, vainot militāro varu. Visiem generālstābiem ir jāuztur slepenība.

Vairums manu kolēgu, kas Helsinkos ieradās ziemas kara laikā, bija tais ieskatos, ka viņi atbraukuši rakstīt Somijai nekrologu. Tā kā es Ziemeļeiropā biju pavadījis ilgāk nekā citi ārzemju žurnālisti, pie manis viņi bieži apjautājās par situāciju. Par Somijas nākotni es vienmēr esmu bijis optimists, un biju pārliecināts arī toreiz, ka viņa šo karu pārdzīvos. Tādēļ es lūkoju savus kolēģus pārliecināt, ka Somija izturēs un ka tā nebija tik bezcerīgā stāvoklī, kā daudziem varēja likties.

Sovjetiem šī cīņa izrādījās negaidīti nikna. Tai turpinoties, Somija sāka saņemt palīdzības piedāvājumus no Anglijas un Francijas, kaut arī par kara pieteikšanu Krievijai tās uzmanīgi izvairījās pieminēt. Sarkanajā armijā nu atklājās daudzi trūkumi, kas bija novēršami. Tādēļ Krievija atkal piedāvāja Somijai mieru. Kāpēc Somija bija no-

raidījusi pirmo miera piedāvājumu, ir palicis noslēpums. Beigās tā pieņēma smagos miera noteikumus.

Karam sākoties, pirmo reizi Somija ieveda cenzūru. Izņemot dienišķos virspavēlniecības ziņojumus, visi pārējie bija jāpakļauj cenzūrai, pirms telefonēti vai telegrafēti uz ārzemēm. Preses telpa viesnīcā Kamp, kur mēs pulcējāmies, lai saņemtu savus rakstus atpakaļ no cenzūras, bieži norisinājās scēnas tēlotām tragēdijām.

Nedomāju, ka kādam no mums būtu izdevies no cenzūras iejaukšanās izvairīties. Viens no maniem somu draugiem ieņēma augstu amatu valdības dienestā, un šad tad tiku viņu apmeklējis, jo ikdienas viņš bija ciešā kontaktā ar galveno štābu, kas viņu informēja par stāvokli frontē. Dažreiz viņš saņemto informāciju nodeva man ar atļauju izmantot. Tad steidzos atpakaļ, uzrakstīju dzirdēto un iesniedzu cenzūrai ar apliecinājumu, ka sacītais iegūts no iespējami drošākā avota un var tikt apstiprināts. Visi šie raksti tika cenzēti. Ne bez sirdssāpēm bija jāpacieš situācija, kad esi ieguvis sensāciju divdesmit četras stundas agrāk par saviem kolēģām, bet nav tev ļauts to izsūtīt.

Pats neaizmirstamākais Somijā pieredzētais brīdis un līdz ar to viens no izcilākajiem visā manā mūžā atgadījās Sortavalā ziemas kara laikā pa smagas bombardēšanas laiku. Jau stundām bijām stiepuši mēbeles laukā no degošiem namiem, kad kāds puisēns pieskrēja ar ziņu, lai uzmanoties ar šaušanu, jo pilsētai tuvojoties somu lidmašīnas. Vērojām debesis un gaidījām cerīgi. Pusdienu laikā Sortavalai bija uzbrukuši 86 sovjetu bumbvedēji. Pēcpusdienā vēl sekoja 32, tad 18 un 16 lidmašīnu eskadrīlas un nometa bombas. Mēs gaidījām somu mašīnas.

Beidzot izdzirdām motora rūkoņu. Viens vienīgs iznīcinātājs pārlidoja Sortavalu ceļā uz Pitkarantu, kur risinājās cīņas. Tikai viena lidmašīna! Neviens pats nedomāja par pārspēku, kāds stāvēja somam pretī. Visi bija tikpat palāvīgi viņam, cik palāvīgi bija paši uz sevi. Neviens pats nepielaida domu par sakāvi.

Tāds bija Somijas cīņas gars, kādu pieredzēju to pēcpusdienu. Ar viņiem saskāries, arī pats es jutos labāks cilvēks.

ANGLIJA

Tas bija 1927. g. ziemā, kad Džons Stīls (John Steel), Tri-būna Londonas biroja vadītājs, lūdza mani pavadīt viņu uz ārlietu ministriju, jo kāda no turienes amatpersonām esot izteikusi vēlēšanos mani sastapt.

Mūs pieņēma sērs Džordžs Klārks (George Clark). Vis-pirms viņš sarunājās ar Stīlu par dažādām lietām, un es pacietīgi gaidīju. Tā kā likās, ka viņam nav man ko jautāt, tad es sāku izjautāt viņu. Man gribējās zināt, vai kādu die-nu britu valdība neuzņemsies aktīvu lomu Baltijas lietās. Kā Igaunijas, tā Latvijas un Lietuvas valdības un, ciktāl man zināms, tad arī Somijas un Zviedrijas, apsveiktu Liel-britānijas soli, ja tā deklarētu Baltijas jūru par neitrālu.

Sērs Džordžs atbildēja strupi:

"Tās mazās valstiņas nav nekas ilgstošs. Te viņas ir šodien un nav vairs rītu. Par kādām Lielbritānijas status quo garantijām Baltijas jūras baseinā nevar būt ne runas, un nav viņas interesēs tādu ko darīt."

Tad tiku jautājis par Anglijas ārlietu politiku iepretī sov-jetu valdībai.

"Mister Dej, jūs tur Rīgā esat par tuvu Maskavai, lai ie-gūtu pienācīgu perspektīvu. Vērojot no Londonas, tās liet-as izskatās citādākas nekā no Rīgas."

Tādas sēra Džordža atbildes pielika mūsu sarunai punk-tu, un nekad es netiku uzzinājis, kāpēc viņš bija gribējis mani sastapt.

Respektu pret britu valdību, kādu pazaudēju šajā Londo-nas apmeklējumā, nekad vairs neatguvu. Joprojām es mī-lu Angliju, kad piestāju pie sava grāmatu skapja, bet, līdz-ko iedomājos tās valdību, mani pārņem pavisam citādas jūtas. Mans ārlietu ministrijas apmeklējums var likties nenoziņīgā epizode. Kas iespaido uzskatu, ir līdzīgu noti-kumu atkārtošānās vai kulminācija.

Ļaudis pret Angliju ir jutuši vairāk kā tikai apbrīnu un respektu. Daudzi patiesi ir Angliju iemīļējuši. Bet tāpat kā cita mīlestība arī šī ir izrādījusies akla. Viena no vis-grūtākajām lietām, ar kādām vāciešiem bija jātiek galā, bija šī mīlestība uz Džonu Bullu, resno veco vīru, kā apa-ļais tuklais deguns atklāja, ka viņam patika pievākt citu cilvēku mantu un paturēt to sev.

Varu apliecināt pilnu patiesību, ka caurmēra amerikānis pret Angliju nejūt vairāk patikšanas kā pret Kubu. Kopš beidzies pirmais pasaules karš, caurmēra amerikānis ir palicis pie pārliecības nekad vairs neiejaukties Eiropas karā. Caurmēra amerikānis zina, ka viņa zeme, pirms tā pēkšņi atradās ierauta karā, bija smagākajā krīzē, kādu Amerika savā īsajā vēsturē jebkad pieredzējusi, atradās kultūrālā, sociālā un ekonomiskā juceklī.

Caurmēra amerikānis vienmēr valdību ir uzskatījis par kalpotāju, bet nu viņš pēkšņi atklājis, ka tā kļuvusi viņa pavēlniece. Jāšaubās gan, ka valdība gribētu atgriezties atpakaļ kalpotājas stāvoklī.

Apvērtējot šo pesimistiskā tipa mentālītāti, esmu guvis iespaidu, ka daudziem eiropiešiem ir tāds pats ieskats par Ameriku kā amerikāņiem par Eiropu. Tikai eiropiešu idejas ir labvēlīgas, kamēr amerikāņu - nelabvēlīgas. Lai kā, Eiropas morāle stāv augstāk par Savienoto Valstu morāli. Šo pesimistu, te pieminēto, nav daudz, tikai daži pa vidu. Starp tiem ir liberāļi ar dinamisku sentimentālītāti un statisku domāšanu.

EIROPA

Eiropas cīņā par pastāvēšanu cietuši ir visi un gandrīz ikviens ir ko upurējis. Un Eiropai par labu jāsaka, ka to, kas nav, ir maz. Briesmas ir Eiropu sakausējušas ciešāk. Tās ļaužu grupas, kas agrāk bija vienotas un kas joprojām dažās zemēs pastāv pie sava un aizstāv klasu tiesības un privilēģijas, sāk pamazīt aptvert, ka Eiropa nevar pastāvēt pusē vergi, pusē brīvi, ka morāls, spirituāls, kultūrāls un ekonomisks bankrots vienā zemē izsauks katastrofu arī otrā.

Veidojas jauna dzīves uztvere. Tautas Eiropā pirmā kārtā domās par sevi kā eiropiešiem ar kopēju Eiropas kultūru mantojumu. Šī kultūra ir pārāk liela un bagāta, lai viena nācija varētu saukt to par savu. Visas - lielas un mazas - ir tajā piedalījušās. Eiropa un tās nākotne pieder eiropiešiem un ne spēkiem no ārpuses.

Komūnisma smirdoņa, sociāldemokratija, liberalismis un citi -ismi, judaisma tik cītīgi kopti un atbalstīti tā cīņā par dzīves telpu, kas apņem visu pasauli, tomēr rāda apmākušos nākotni. Vai eiropiešiem un ziemeļamerikāņiem izdosies atgūt un saglabāt kontroli pār savu mantojumu, vai arī tie paliks zem žīdiskā materiālisma hegemonijas, to izšķirs nākotnē.

Ir dabīgi, ka tikai viena rase paliktu vadošā Eiropā. Pastāv uzskats, ka ģeografiskie apstākļi veido cilvēkus un tautas. Ģeografijai un dabai var būt liels iespaids, taču ne izšķirošais. Cilvēce sastāv no vairākām rasēm, kas liecina, ka mēs nenākam visi no viena Ādama. Vēsture rāda, ka Ziemeļeiropa ir teutoņu-ziemeļnieku rases mājas. Šī ir tā rase, kas likusi pamatus un ir atbildīga par tagad saukto rietumnieku civilizāciju. Šīs rases zari, tā sauktie anglo-sakši, vienas paaudzes laikaposmā ir nonākuši žīdu rases kontrolē. 1917. g. revolūcijā žīdi ieguva virskundzību arī pār slāvu rasi Krievijā.

Te ir īstais un patiesais iemesls tam karam, kādu tagad izcīna. Tas nav karš starp valstīm, kā Vāciju, Somiju, Itāliju, Krieviju, Angliju, Savienotajām Valstīm. Tie ir tikai ģimeņu vārdi. Īstais karš ir starp žīdiem un teutoņu-ziemeļnieku rasi, kas pamazām sāk apzināties, kāds būtu tās liktenis, ja žīdi šo karu uzvarētu.

Vērojot Savienotās Valstis, eiropiešiem ir tieksme manu dzimteni vērtēt pēc standartiem, kādi pašiem savās zemēs. Savienotās Valstis ir gan ļoti stipras, bet tām ir arī daudz vājību.

Sekojojot agrāku laiku paradumam, kad politiski ieceltie darīja visu iespējamo, lai uzlabotu paši savu materiālo stāvokli, labi zinot, ka, citam prezidentam pie varas nākot, tie zaudēs ienesīgo posteni, amerikāņu birokratija, kāda tā izveidojusies Ruzvelta administrācijas laikā, ir jau korupts un nevarīgs izaugums. Taisni cik tālu caurmēra amerikānis ir ar mieru ļauties Ruzvelta piedāvātai svešādās garšas medicīnai, nav vēl skaidrs. Vismaz pēc tā, cik pats savu dzimteni pazīstu, varu liecināt, ka īstie amerikāņi nekādā ziņā nav apmierināti ar boļševiku atbalstītāju stāvokli, jo amerikāņi ir kristieši.

Mana korespondenta karjera ir beigusies. * Es paliku Eiropā, jo dodu priekšroku ar visiem saviem spēkiem cīnīties pret bolševismu, nevis par to. Jūtos dziļi sarūgtināts, ka Somijas valdība neuzņēma mani brīvprātīgo dienestā. Tas piespieda mani rakstīt šo grāmatu. Tagad esmu politiskais emigrants, un tas nav nekas patīkams. Daudzi no mums paliek pieķērušies pagātnei. Bet, ja nu mēs paliekam pie saviem vecajiem uzskatiem, tad neaizmirsīsim arī to, ka zagt ir nekrietni un melot negodīgi. Tas ir tas, kas gadusimteniem kristiešus šķīris no žīdiem. Tie esam mēs, kas tagad cīnāmies par Eiropu un kas tiesīgi dziedāt - Uz priekšu kristiešu kareivji!

EPILOGS

Lielu daļu šīs grāmatas sastāda lappuses no manām atmiņām. Tur ir mana pieredze, iespaidi un mani uzskati. Man ir daudz draugu, kuru uzskati nesakrīt ar manējiem, bet nav man par to jāatvainojas. Ja cilvēks ir jāvērtē kā pēc ienaidniekiem, tā pēc draugiem, varu ne bez lepnuma norādīt, ka netrūkst man arī launa vēlētajū.

Tie, kas šo manuskriptu bija lasījuši, lika priekšā daļu izlaist. Es izšķīros par nē. Viņi aizrādīja, ka esmu gan kritizējis zināmas zemes, bet neesmu nekā kritiska minējis par Vāciju, ar ko mana zeme tagad ir karastāvoklī. Tas prasās pēc paskaidrojuma.

Manas darbības laikā Eiropā man bija iespējams kļūt par The Chicago Tribune Berlīnes korespondentu. Es atteicos no tā posteņa, jo domāju, ka darīju vairāk laba savam laikrakstam un savai dzimtenei, ziņojot par notikumiem Krievijā, un es arī zināju, ka aktīvi bija spēki, kas pūlējās panākt, lai Tribūna pārstāvniecība Rīgā tiktu slēg-

* Donalds Dejs Amerikā bija plaši pazīstams kā autoritāte bolševisma un Austrumeiropas jautājumos, līdz pienāca laiks, kad pašu laikraksts bija spiests viņa tekstus cenzēt un visubaidzot pēc neatlaidīga spiediena no ārlietu ministrijas (State Department) puses atlaist viņu no dienesta. Amerikai karā iestājoties, pati pirmā krita patiesība, un tad darīts tika viss, lai Donalds Deja neaizstājamie ziņojumi tautu vairs neaizsniegtu.

ta. -Esmu rakstījis par daudzām zemēm, kuras Tribūna interesēs tiku apmeklējis. Vairums materiāla, kas šai grāmatā, tika parādījies laikrakstā.

Esmu arī tai pārliecībā, ka žīdu-boļševiku režīma apkaurošanā Vācija pakalpo Rietumu civilizācijai, ka viņas cīņu pienācīgi atzīs un novērtēs nākotnē. Nenoliedzami, Vācijas cīņā par savu pastāvēšanu ir daudz netīkamu parādību. Pietiks, ja pieminēšu tikai Himleru. Bet, kad kāds tā vārdu piemin, es viņam atgādinu, ka Berija joprojām ir GPU komisārs sovjetu Krievijā un ka šī teroristu organizācija Krievijā un ārzemēs ir darbojusies kopš 1921. gada, kamēr vācu tipa pretorganizācija parādījās tikai pirms dažiem gadiem. Tālāk es viņiem atgādinu, ka nav iespējams meža degšanu apkarot ar parasto ugunsdzēsēju ūdens tanku, un Vācijai, aizstāvot sevi un Eiropu pret GPU, nav cita ceļa kā vien rīkoties ar bardzību un stingrību.

Noslēgumā ļaujiet man atkārtot vēlreiz, ko jau esmu teicis agrāk šai grāmatā: tie, kas cīnās pret boļševismu, ceļas godā; par tiem, kas cīnās par boļševismu, cerēsim, ka vēsture apiesies ar viņiem žēlsirdīgi.

* * *

TULKOTĀJA PIEZĪMES

Papildinot šeit sniegtās ziņas par autoru pēc biogrāfiskās vārdu nīcas Es viņu pazīstu, Donalds Dejs dzimis 1895. g. 15. maijā. Studējis Ilinoisas universitātē žurnālistiku. Turpat arī teikts, ka viņš daudz rakstījis par mūsu zemi amerikāņu presē.

Šī grāmata sastādīta 1942/43. g., bet atsevišķās daļas uzrakstītas dažādos laikos. Tādēļ lasītājam der uzmanīties ar slēdzieniem, lai neatgadītos tā, ka tie projecēti nepareizā vēsturisko norišu posmā. Šos tekstus tulkojot, kļuva nepārprotami skaidrs, ka autora manuskripts nav izmantots pilnīgi, bet gan stipri saīsināts, pie tam persona, kas par to atbildīga, nav pietiekami pārvaldījusi apstrādājamo materiālu. Daudz arī paviršību vietu un personu vārdos, kas tulkojumā novērstas iespēju robežās, ne pilnīgi.

Ko šis darbs atklāj jaunu latviešu lasītājam? - Tas parāda skaidri, kādas bijušas vēsturisko attīstību sakarības, mums tobrīd nezināmās, kad cerējām, ka ar krieviem iztiksim labāk nekā ar vāciešiem, ka varam paļauties uz Anglijas un Amerikas draudzību... Nu redzam, ka abu pasaules karu starpā jaunu vēlas un organizē Padomju Savienība savas pasaules revolūcijas idejas rāmjos; ka karu vēlas Anglija, lai iznīcinātu Vāciju un novērstu apdraudējumu impērijai; ka karu vēlas Ruzvelts, lai iegūtu pasaules varu. Abās šais britiskajās valstīs visu laiku aktīvi žīdi, neizlaizdami no acīm savu kopējo mērķi - bolševisma uzvaru.

Vai šis darbs atklāj ko jaunu Latvijas likteņa problēmās? - Latvijas stāvokļa izpratnei Dejs mums noliek priekšā daudzas nozīmīgas situācijas un to sakarības. Vispirms jau Natālijas Sūnas-Muntera-Ulmaņa savstarpējās saistības, kas diezgan skaidri parāda, kas ar ko īstenībā precējies. Tad Jaunākās Ziņas kā sarkano perēklis Latvijā, kāds tas tautai atklājās tikai 1940. g., kad no tā izšķīlās bars ministru un citu darbinieku sarkano leļļu valdībā. Jau 1924. g., kad bolševiki gatavojās pučam Igaunijā un Dejs par to bija ziņojis savam laikrakstam, Jaunākās Ziņas bija tik sašutušas un uztrauktas par to, ka pieprasīja Deja izraidīšanu no valsts (ko arī panāca 16 gadu vēlāk). - Vai zīmīga nebija Ulmaņa iecietība pret šo laikrakstu 1934. g., kad daudzas citas Rīgas avīzes slēdza? - Jaunāko Ziņu (un Sociāldemokrata) darbinieki bija noteicēji Latviešu rakstnieku un žurnālistu arodbiedrībā, kādēļ 1931. g. daļa biedru atšķēlās nost un nodibināja labā spārna Latvijas preses biedrību, kuras atklāšanā Dejs bija teicis iespaidīgu runu (Ž. Unāms Aiz septiņiem kalniem - 204. lpp.). Zīmīgi ka Jaunāko Ziņu redaktors J. Kārklīš savās avīžnieka atmiņās Deja nemaz nepieņem. Un pašā kara priekšvakarā, kad Dejs pēc sarunas ar Rībentropu no Karalaučiem nosūta ziņojumu uz Rīgu, tas nododams Brīvai Zemei, ne Jaunākām Ziņām.

Maz ko varēs pret Deja vēstīto iebilst. - Izbrīnēts viņš jautā, ko gan žīdi apsāktu ASV pie varas tikuši, ja 25 gados nav viņi varējuši tikt galā ar Krievijas saimniecību un nav spējuši tur pacelt iedzīvotāju dzīves standartu. - Bet nekad jau viņiem tāda nodoma nav bijis! Un, kas attiecas uz saimniecību, tad to viņi veica lieliski paši savās interesēs, kad milzu Krievzemes mežu un izrakteņu bagātības, iegūtas ar

vergu bezalgas darbu tikai par pusvēdera, aizpeldēja kugos uz Ameriku un citur pasaulē. Izauga jauni miljonāri.

Nav arī Dejs atšifrējis kapitālisma un bolševisma ciešo radniecību, kas viegli saprotams, jo tajā laikā, kad viņš darbojās, nebija vēl pieejami atklājumi, kādi nākuši gaismā pēc kara. Un liekas, viņš nebūs studējis ne Bībeli, ne Toru, Talmudu, ne arī pazinis žīdu gudro protokolus, kas no tik aizņemta cilvēka arī nav sagaidāms.

Apšaubāms ir Deja atzinums, ka iekšējās problēmās ASV vainojama grūti asimilējamās etniskās grupas. Visa nelai-me taču slēpjas tikai vienas tādas divkosībā, kas ārēji it kā respektētu likumu, sadzīves normas un citas sabiedrībā pastāvošas vērtības, bet īstenībā darbojas kā destruktīva pagrīde visa pastāvošā noārdīšanā un trakā varas kārē cenšas uzkundzēt visur un visiem, nekad un nekur neatzīs-tot savu vainu, bet vienmēr vainojot citus. Dejs pats bija visu to atklājis, tikai nebija paspējis savilkt galus kopā, ka vienas šādas svešo grupas dēļ nav vainojamas visas. Nedabīgi strauja etniskās savdabības atmešana un pielaikošanās svešai dzīves ziņai, kā viņš to vēlējās redzēt, taču ved uz pārpūļošanos, uz savas sejas zaudēšanu, uz ko taisni ir izgājis bolševisms un kapitalisms, kā interesēs šī destruktīvā grupa jau darbojas.

Te minētās sīkās iebildes ir domātas vairāk kā norādes lasītājam tālākos meklējumos pēc skaidrības, nevis lai apstrīdētu Deja izcilo darbu, kurā tik ļoti izceļas autora bagātā pieredze, viņa spējas novērot, atklāt sakarības starp parādībām un nākt pie attiecīga slēdziena, neatlaidīgi turoties pie patiesības. Šīs cildenās kvalitātes un autora integritāte tad ir bijušas taisni tās, kuru dēļ koruptā paša zemes valdība tik rupji izturējās pret viņu, ka Dejs vairs neatgriezās dzimtenē, bet pavadīja savu mūža novakari svešumā.

Paldies Donaldam Dejam par šo lielisko darbu, par viņa atklātību un taisnīgumu! Paldies izdevējam par drosmi to publicēt nu jau daudz ļaunākos apstākļos nekā toreiz kad Dejs vēl darbojās.

INDEKSS

- Adamiks L. 105
 Aitkens-Bīverbruks 131
 Akels M. 166
 Akulovs 49, 126
 Alfthans von Dr. 108
 Alvings B. 172
 Anine V. 57, 58
 Antonovs 55
 Aralovs 131
 Ašbergs O. 12

 Barons Kr. 162
 Bekmans L. 181, 183
 Beks 81, 82, 90, 91, 92, 93, 103
 Beliša H. 174, 175
 Benjāmiņa E. 41
 Benjāmiņš A. 40
 Bergs 172
 Berija 49, 126, 207
 Bertoli 151
 Bērziņš A. 46
 Bīlmanis A. 60, 61
 Blaus P. 41
 Bogrovs D. G. 130
 Boiens 185
 Brauns W. B. 54
 Budings 157
 Budris 143, 144, 145
 Bullits W. 56, 85-88

 Cangis J. 84
 Čaitons 53
 Čechs 53
 Čemberlens 136, 137
 Čerčils 15, 21, 108, 120, 180, 197
 Čičerins 56

 Dikijs A. 130
 Dimsa 65, 67, 68
 Djūis Č. 78
 Doreds J. 142, 144, 145

 Džonsons H. 10
 Džordžs L. 114
 Dubins M. 45, 110
 Durantijs V. 5, 58, 59, 121, 135, 136
 Džeržinskis F. 49, 126

 Edmundsons R. E. 111, 116
 Erkko E. 192, 193
 Estes 54, 55

 Fagins V. 163
 Farsons N. 139
 Fliks 54, 55
 Filipovičs 88
 Fitzsimons E. F. 20
 Florinskis M. 56
 Forsters 69
 Fords H. 33
 Fosters 188
 Freijs 145
 Froids S. 115

 Gajs 13
 Galdovskis 156
 Galvanauskas E. 147
 Ganetzkis 53
 Gērings H. 68
 Glasgow G. W. 22
 Gleks L. 13
 Gobons F. 135
 Godijs G. E. R. 139
 Godmans S. P. 168
 Grīns H.
 Gripp J. P. 22
 Gudkins H. 163
 Gurdušs 81, 82, 84
 Gustavs, kar. 40, 166

 Hagerups 181, 185
 Hakons 182
 Hansons P. A. 181
 Heiness 201

- Himlers 207
 Hindenburgs 78
 Hitlers 21, 44, 114, 150
 Hofers A. 8, 9
 Hohentals A. 198
 Houts 198, 199
 Huvers H. 6

 Idens A. 81, 82

 Jagoda 49, 126
 Ježovs 49, 126
 Jurgenbergs E. 61

 Kaija 167, 168
 Kalatovs A. 118-120, 132
 Kalimantiano 54
 Kalps B. 105
 Kameņevs 82
 Kangīzers 130
 Kārlis XII 179, 180
 Katrīna 189
 Kenedijs 104
 Kennards H. W. 92, 93
 Kirchenšteins A. 41
 Kirovs 130
 Klārks Dž. 203
 Klecgovskis S. 88
 Kleitons J. 77
 Klemenso 114
 Kļaviņš J. 47
 Kochs E. 66-68
 Kolbergs A. 41
 Kolchmainens II. 190, 191, 198
 Krassi 131
 Kristensens 186
 Kudahijs J. 86, 87, 103, 104, 156
 Kupers 137, 138
 Kviatkovskis 91, 93
 Kviks J. 103

 Kīselis J. 42, 46

 Lācis J. 41
 Laidoners 89, 170
 Laions 136, 137
 LeLars D. 92

 Leopolds, kar. 104
 Liebknechts 41
 Liepiņš O. 45
 Lindenauers 150
 Linkolns A. 16
 Lomonosovs 131
 Lubjanskis 155

 Lenins 126, 130, 131, 132, 178, 179
 Litvinovs M. 12-14, 54

 Mekkormiks 10, 11, 13, 14, 27,
 57, 61, 77, 85-87, 103, 107,
 136, 148
 Maksvels D. 9
 Markovs 53
 Mannerheims 198
 Markss 54
 Markss K. 155
 Martens L. 6, 167
 McDermot 7
 Meierholds 181
 Meierovivs Z. A. 35, 36
 Meierovics 49
 Mekdonalds J. G. 109
 Melčets 110
 Menšinskis 49, 126
 Metjūs S. 168
 Monott C. M. 9
 Morgenthaus II. 193
 Moscickis 91, 93
 Muntēre N. 45
 Munters V. 44, 45

 Napoleons 169
 Noels L. 92, 93
 Nokss 19
 Novinskis M. 81-84, 87
 Nuorteva 53
 Nuroks 110

 Obarskis M. 104
 Ostrovskis M. 77

 Padarevskis 89, 90
 Pape 156, 157
 Pasikivi 192

- Pattingers 54
 Pattons G.S. 9
 Pembertons 80, 81
 Perlmans 28
 Petersons J.M. 148
 Petss K. 159, 160, 164
 Piips 162
 Pilsudskis 42, 78, 79, 88, 89, 91,
 92, 93, 142
 Pitte 164
 Podders 165
 Podolinskis S.S. 130
 Pommers J. 62
 Porters 149
 Potockis 87, 88

 Rībentrops 67, 68
 Riti R. 193
 Redferns G. 79
 Ridz-Smiglijs 92, 93
 Rods O. 182, 184
 Rosenmans S. 175, 192
 Rubinšteins 110
 Ruzvelts F.D. 14, 15, 18, 19, 22,
 23, 65, 88, 104, 105, 106, 108,
 111, 120, 175, 176, 180, 192,
 193, 194, 195, 197, 201, 205

 Sabats A. 117
 Sabats J. 117
 Salters 162
 Sikorskis L. 88, 89, 91, 93
 Smetona 46, 146, 151, 153
 Sonntergs 155
 Staļins 82, 126, 131, 132, 179, 197
 Steklovs 82
 Sterlings 181
 Stīls J. 58, 81, 203
 Stoļpīns P. 130
 Stone T. 168

 Supers P. 74, 75
 Sūnā E. 44

 Šapiro Dž. 80, 84
 Šēnfelds A. 13
 Šnorre 110
 Šolls 12
 Šovs B. 118
 Šulco Z. 65
 Šulcs A. 164, 165
 Šustins 49

 Trockis 126, 130, 131
 Trohan's V. 9
 Tvens M. 127
 Tubelis 154

 Ulmanis K. 32, 41-46, 49, 159
 Ulmanskis 60
 Urickis 130
 Urtāns 41

 Vaits 157
 Vaize S. 110
 Valdemaras A. 107, 151-153
 Vards M. 200, 201
 Veinšteins G. 53, 55, 56
 Vilejs J.C. 45
 Vilsons 107, 196
 Vitos V. 89
 Vitašs 186, 188
 Višinskis A. 49
 Vīgrabs E.V. 68

 Zagurskis 91
 Zaļeskis A. 91, 93, 152
 Zariņš K. 62
 Zeligovskis 142
 Zinovjevs 82

 Žids A. 119, 120

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308037529

211-

